

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ, ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Πολιτικές κοινωνικής ενσωμάτωσης μεταναστών

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Bledar Bruhamaj

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Ανδρέας Φερόνας, Επίκουρος Καθηγητής, Επιβλέπων

Λίνα Βεντούρα, Καθηγήτρια

Γιούλη Παπαδιαμαντάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια

Κόρινθος, Σεπτέμβριος, 2016

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Copyright © Bledar Bruhamaj, 2016

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, η αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν την χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Βεβαιώνω ότι η παρούσα διπλωματική εργασία είναι αποτέλεσμα δικής μου δουλειάς και δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής. Στις δημοσιευμένες ή μη δημοσιευμένες πηγές που αναφέρω έχω χρησιμοποιήσει εισαγωγικά όπου απαιτείται και έχω παραθέσει τις πηγές τους στο τμήμα της βιβλιογραφίας.

Υπογραφή:

A handwritten signature in blue ink, consisting of several loops and a long horizontal stroke, positioned over the dotted line of the signature field.

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Περίληψη

Η μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα εμφανίζεται συγκρατημένη στην προώθηση ρυθμίσεων που οδηγούν στην ουσιαστική συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή και την πρόσβασή τους χωρίς διακρίσεις σε βασικά δικαιώματα και αγαθά. Παρά το ότι η πολιτική για την κοινωνική ενσωμάτωση αποτέλεσε κεντρικό στρατηγικό προσανατολισμό της μεταναστευτικής πολιτικής (ν. 3386/2005 και ν. 4152/2014), εντούτοις, τελικά η πολιτική αυτή αποδεικνύεται συνολικά διστακτική και εξαντλείται σε διακηρυκτικό επίπεδο.

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η καταγραφή των πλευρών της καθημερινότητας των αλβανών μεταναστών και η διερεύνηση των βιωμάτων και των εμπειριών τους στο πλαίσιο της δράσης τους στην ελληνική κοινωνία. Η ανάλυση επικεντρώνεται στην εξέταση των συνθηκών απασχόλησης, των σχέσεων τους με την τοπική κοινωνία και πολιτεία γενικότερα, των ζητημάτων της νομιμοποίησής τους, της πρόσβασης στην ιθαγένεια και τις απόκτησης πολιτικών δικαιωμάτων ως διαστάσεων που αντικατοπτρίζουν τις πολιτικές ενσωμάτωσης στην Ελλάδα σε τρία πεδία πολιτικών, το νομικό-πολιτικό, το πολιτισμικό και το κοινωνικοοικονομικό.

Η προσέγγιση που ακολουθείται είναι η ποιοτική μεθοδολογία έρευνας και η ερευνητική μέθοδος που εφαρμόζεται είναι η περιγραφική φαινομενολογική μέθοδος. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκαν έξι συνεντεύξεις σε βάθος με αλβανούς μετανάστες που εργάζονται και διαβούν στην Κόρινθο.

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων αποδεικνύει πως στην πραγματικότητα η πλειονότητα των μεταναστών δεν είναι ενταγμένοι, ή ακριβέστερα η ένταξή τους είναι ημιτελής και προπάντων εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης τίθεται υπό αμφισβήτηση. Οι αλβανοί μετανάστες που πήραν μέρος στην έρευνα δείχνουν να είναι ενσωματωμένοι όσον αφορά την πολιτισμική διάσταση ενώ βρίσκονται στα όρια του αποκλεισμού όσον αφορά την κοινωνικοοικονομική και την νομική-πολιτική διάσταση της ενσωμάτωσης. Η μέχρι σήμερα ένταξή τους έχει πραγματοποιηθεί κυρίως σε άτυπη βάση και με τη δική τους πρωτοβουλία και προσπάθεια.

Λέξεις κλειδιά: Μεταναστευτική πολιτική, μετανάστες, ενσωμάτωση, ένταξη, αποκλεισμός

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Abstract

Immigration policy in Greece appears to be hesitant in promoting laws that will lead to an substantial participation of immigrants in social, economic and political life as well as their access without discrimination to basic rights and goods. Although, the policy for social incorporation was at the core of the migration policy (law, 3386/2005 and 4152/2014), eventually this policy fully proven reluctant and it is limited to a declaratory level.

The objective of this research is to record the everyday aspects of Albanian immigrants and investigate their experiences as part of their action in the Greek society. The analysis focuses in the examination of the conditions in the process of accessing the labor market, their relations with the local community and the state in general, the issues of legalization, access to citizenship and the acquisition of political rights as dimensions that reflect the integration policies in Greece in three policy areas, the legal-political, cultural and socioeconomic dimension.

The approach is qualitative research methodology and the research method used is descriptive phenomenological method. For this purpose, were conducted six interviews in depth with Albanian immigrants who work and live in Corinth city.

The analysis of the results shows that in fact the majority of immigrants are not integrated, or more precisely their integration is incomplete and above, all due to the economic downturn questioned., Albanian immigrants that were surveyed appeared to be incorporated in the cultural dimension while they are in the exclusion limits in terms of socio-economic and legal-political dimension of integration. The hitherto integration has mainly taken place on informal basis and on their own initiative and effort.

Keywords: Migration policy, immigrants, incorporation, integration, exclusion

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Περιεχόμενα

Περίληψη	i
Abstract	iii
Κατάλογος πινάκων	ix
Κατάλογος σχημάτων	ix
Ακρόνυμα.....	xi
Ευχαριστίες.....	xiii

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Προσδιορισμός του ερευνητικού πεδίου	15
1.1.1 Έρευνες για την ενσωμάτωση και ένταξη των μεταναστών	19
1.1.2 Κριτική αποτίμηση των ερευνών	20
1.1.3 Αιτιολόγηση και σημασία της παρούσας μελέτης	20
1.2 Σκοπός της μελέτης και μεθοδολογία έρευνας.....	21
1.3 Διάρθρωση της εργασίας	22

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις	25
2.1.1 Το φαινόμενο της μετανάστευσης	25
Ορισμός	25
Πρότυπα μετανάστευσης.....	26
Κατηγορίες μεταναστών	28
2.1.2 Μεταναστευτική πολιτική	30
Πολιτικές μετανάστευσης (immigration policy)	31
Πολιτικές για τους Μετανάστες (immigrant policy - integration policy)	33
Οι δύο όψεις των πολιτικών	40

2.1.3 Κοινωνική ενσωμάτωση και κοινωνική ένταξη.....	41
Ερμηνευτική προσέγγιση των όρων	41
Ενσωμάτωση και ένταξη των μεταναστών	43
2.2 Οι πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ε.Ε.	47
Εισαγωγή.....	47
2.2.1 Σχέδια δράσης και κοινοτικές αποφάσεις	48
2.2.2. Οι Κοινές Βασικές Αρχές για την πολιτική ενσωμάτωσης των μεταναστών	51
2.2.3. Διαστάσεις της κοινοτικής πολιτικής για την ένταξη	53
2.2.4. Τα εγχειρίδια για την ένταξη των μεταναστών	56
2.3 Οι πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα.....	57
2.3.1 Δράσεις και προγράμματα της ελληνικής πολιτείας.....	57
Εθνικά σχέδια δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση	57
Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης: «Εστία»	59
2.3.2 Δράσεις και προγράμματα στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών πολιτικών	60
Δράσεις στο πλαίσιο του προγράμματος Equal.....	60
Δράσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου	61
Δράσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης.....	63
2.4 Νομοθετικό πλαίσιο μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα	65
Εισαγωγή.....	65
Νόμος 1975/1991	66
Αποτίμηση	66
Π.Δ . 358/1997 και 359/1997	68
Αποτίμηση	69
Νόμος 2910/2001	70
Αποτίμηση	71
Νόμος 3386/2005	73
Άξονας 1 ^{ος} : Εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με την κοινοτική πολιτική	75
Άξονας 2 ^{ος} : Σεβασμός των αρχών της Δημοκρατίας και της ανοιχτής κοινωνίας	75

Άξονας 3 ^{ος} : Ορθολογική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών	76
Αποτίμηση	77
Νόμος 3536/2007	81
Αποτίμηση	82
Νόμος 4251/2014	85
Άξονας 1 ^{ος} : Απλοποίηση των διαδικασιών	86
Άξονας 2 ^{ος} : Επανεξέταση των όρων πρόσβασης στην αγορά εργασίας	86
Άξονας 3 ^{ος} : Διευκόλυνση της πρόσβασης σε μακροχρόνιους τίτλους διαμονής	87
Άξονας 4 ^{ος} : Διασφάλιση της νομιμότητας της διαμονής της «δεύτερης γενιάς».....	88
Αποτίμηση	89

Κεφάλαιο 3

Εμπειρική Έρευνα

3.1 Εισαγωγή	93
3.2 Οντολογικές, επιστημολογικές και μεθοδολογικές παραδοχές	93
3.3 Σκοπός της έρευνας	95
3.4 Μέθοδος έρευνας	95
3.5 Πληθυσμός και διαμόρφωση δείγματος	96
3.6 Τεχνική (μέθοδος) συλλογής δεδομένων.....	98
3.7 Το εργαλείο (instrument) συλλογής δεδομένων	100
3.8 Διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας.....	100
3.9 Ζητήματα αξιοπιστίας (trustworthiness).....	101
3.10 Οργάνωση και ανάλυση των δεδομένων	101

Κεφάλαιο 4

Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων

4.1 Εισαγωγή	103
4.2 Η ένταξη στην αγορά εργασίας	103
Το αρχικό στάδιο, διαδρομές και δυνατότητες	103

Τωρινή εργασία, ικανοποίηση και δυνατότητες	107
Αναζήτηση εργασίας και συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης	109
4.3 Κοινωνικές σχέσεις.....	112
Σχέσεις με έλληνες στο εργασιακό περιβάλλον	112
Σχέσεις με έλληνες στον τόπο διαμονής	115
Σχέσεις με έλληνες ευρύτερα	116
4.4 Η επαφή με τους θεσμούς και το ελληνικό κράτος	118
4.5 Νομιμοποίηση, ιθαγένεια και πολιτική συμμετοχή	122
Το καθεστώς διαμονής	122
Ιθαγένεια	127
Πολιτική συμμετοχή.....	129

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

5.1 Πολιτισμική διάσταση	133
5.2 Κοινωνικοοικονομική διάσταση.....	134
5.3 Νομική-πολιτική διάσταση.....	135
5.4 Επίλογος.....	137
Βιβλιογραφία	141
Ξενόγλωσση	141
Ελληνόγλωσση	143
Θεσμικά κείμενα - Νομοθεσία.....	149
Ευρωπαϊκό πλαίσιο	149
Εθνικό πλαίσιο	151
Παράρτημα: Οδηγός Συνέντευξης.....	153

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 2.1.2.1: Οριοθέτηση εσωτερικού - εξωτερικού έλεγχου	31
Πίνακας 2.1.2.2: Δείκτες μέτρησης και αξιολόγησης της ενσωμάτωσης	38
Πίνακας 2.2.1.1: Προτάσεις του Ευρωπαϊκού πλαισίου ένταξης με σκοπό την υλοποίηση Κοινών Βασικών Αρχών	52
Πίνακας 2.4.1: Κριτική αποτίμηση νομοθετικού πλαισίου μεταναστευτικής πολιτικής 1991 - 2014	91

Κατάλογος σχημάτων

Σχήμα 2.1.2.1: Τυπολογία πολιτικών και ανάλυση των διαδικασιών ενσωμάτωσης	36
Σχήμα 2.1.2.2: Παράγοντες καθορισμού επιτυχούς πολιτικής ενσωμάτωσης	39

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Ακρόνυμα

Γ.Σ.Ε.Ε	Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας
Δ.Ο.Μ.	Διεθνής Οργάνωση Μετανάστευσης
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Ε.Δ.Α.Π.	Ελληνική Ένωση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη
Ε.Ε.Δ.Α.	Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου
Ε.Κ.	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
Ε.Ε.Σ.ΚΠ.ΚΕ	Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη
Ε.Σ.Δ.Ε.Ν.	Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση
ΙΝ.Ε.	Ινστιτούτο Εργασίας
Ο.Α.Ε.Δ.	Οργανισμός Απασχόλησης εργατικού Δυναμικού
Ο.Γ.Α	Οργανισμός Γεωργικών ασφαλίσεων
Κ.Β.Α	Κοινές Βασικές Αρχές (για την πολιτική ενσωμάτωσης μεταναστών)
Κ.Ε.Σ.Δ.	Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου
Κ.Ε.Ι	Κώδικας Ελληνικής Ιθαγένειας
Κ.Υ.Α.	Κοινή Υπουργική Απόφαση
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
ΣτΠ	Συνήγορος του Πολίτη
ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α	Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Ανασυγκρότησης
ΥΠ.ΕΣ.	Υπουργείο Εσωτερικών
ΥΠ.ΔΗ.Τ.	Υπουργείο Δημόσιας Τάξης
Υ.Χ.Τ. (υ.χ.τ.)	Υπήκοος Τρίτης Χώρας

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Ευχαριστίες

Αισθάνομαι την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σ'όλους εκείνους τους ανθρώπους που με την παρουσία και την υποστήριξή τους συνέβαλαν στην υλοποίηση της διπλωματικής διατριβής, αλλά, και στην περάτωση των μεταπτυχιακών σπουδών μου συνολικά.

Για συμβολικούς λόγους ας μου επιτραπεί να ξεκινήσω από την Λίνα Βεντούρα, Καθηγήτρια στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας του Παντείου Πανεπιστημίου και μέλος της τριμελούς επιτροπής επίβλεψης της εργασίας μου. Με όλες τις σημασίες η περάτωση των σπουδών μου θα ήταν αδύνατη δίχως το διαρκές ενδιαφέρον της και τη γενναιόδωρη υποστήριξη της.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται εξίσου στον επιβλέποντα της εργασίας μου Ανδρέα Φερόνα, Επίκουρο Καθηγητή στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Οι συμβουλές, η διαρκής διαθεσιμότητα του και η αμέριστη ενθάρρυνση στην προσπάθεια μου υπήρξαν πολύτιμες για την λογική ροή και την βέλτιστη δομή της εργασίας. Υπόχρεος αισθάνομαι επίσης στη Γιούλη Παπαδιαμαντάκη, Επίκουρη Καθηγήτρια στο ίδιο Τμήμα που δέχθηκε να συμμετέχει στην τριμελή επιτροπή επίβλεψης.

Ιδιαίτερη μνεία αξίζει ο καλός μου φίλος και συνάδελφος Νίκος Κουραχάνης, Μεταδιδακτορικός Ερευνητής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, για τις εποικοδομητικές συζητήσεις και τη στενή συνεργασία που είχαμε καθ' όλο το διάστημα συγγραφής της διπλωματικής διατριβής.

Σε μία πράξη ευγνωμοσύνης θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αδελφό μου, Ardit Bruhamaj για την οικονομική και ηθική στήριξη που μου παρείχε καθ' όλη την διάρκεια των σπουδών μου.

Άφησα για το τέλος τις ευχαριστίες μου στους ίδιους τους μετανάστες που δέχτηκαν πρόθυμα να μιλήσουν και να συμβάλλουν στην ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας. Και αν βοηθήσει έστω και στο ελάχιστο να ακουστεί ο δικός τους λόγος, θα είναι για μένα μία μικρή δικαίωση αυτής της δουλειάς αλλά και εξόφληση ενός χρέους, που αφορά όχι τόσο την επιστημονική όσο την κοινωνική μου συνείδηση.

Η σελίδα αυτή είναι σκόπιμα λευκή.

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Προσδιορισμός του ερευνητικού πεδίου

Η μετανάστευση αποτελεί θεμελιώδες διακύβευμα κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών και ιδεολογικών συγκρούσεων. Η μετακίνηση πληθυσμών - φαινόμενο που απορρέει από τα βάθη της ιστορίας - κατά τη νεωτερική εποχή έλαβε αυξητικές διαστάσεις. Η μεταναστευτική εισροή διαχρονικά αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα από τον πληθυσμό υποδοχής και πάντα σχεδόν συνεπάγεται την υπερπήδηση μιας σειράς εμποδίων από τους μετανάστες, εφόσον είναι διατεθειμένοι να ενταχθούν σε ένα νέο κοινωνικό σώμα.

Η Ελλάδα, όπως πολλές άλλες περιοχές της Ευρώπης, γνώρισε σημαντικές μεταβολές κατά τις τελευταίες τρεις δεκαετίες και ιδιαίτερα μετά τα τέλη του 1980. Η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, η επιδείνωση της διεθνούς οικονομικής κατάστασης καθώς και άλλοι παράγοντες, επέφεραν δραματική αύξηση στα ρεύματα μεταναστών από την ανατολική και την κεντρική Ευρώπη αλλά και τις αναπτυσσόμενες χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ηπείρου. Οι μετανάστες διασχίζουν τα εθνικά σύνορα χωρίς να διαθέτουν πάντα νόμιμα έγγραφα και εγκαθίστανται προσωρινά ή σε μακροχρόνια βάση στην Ελληνική Επικράτεια (Petronoti & Triantafyllidou, 2003, σ. 13). Δομικό χαρακτηριστικό του μεταναστευτικού αποθέματος που δημιουργείται, είναι η παράνομη είσοδος, διαμονή και απασχόληση του συνόλου αυτού μέχρι το 1997-1998 ή μέρους αυτού μέχρι σήμερα παρά τα τρία προγράμματα νομιμοποίησης (1997/1998, 2001, 2005) (Κόντης, 2014 σ. 280).

Η αδράνεια, η ανετοιμότητα ή η ηθελημένη επιλογή της πολιτικής της μη απόφασης από το ελληνικό κράτος στη διαχείριση του νέου αυτού φαινομένου, σε συνδυασμό με το χαμηλό βιοτικό επίπεδο των αντικανονικά εισερχόμενων μεταναστών, την υψηλή θεατότητα τους στο δημόσιο χώρο και κυρίως την απουσία δικαιωμάτων νομιμοποίησης φαινόμενα ξενοφοβίας, «ηθικών πανικών» και κοινωνικών διακρίσεων (Καρύδης 1996, Βεντούρα 2004, Καρύδης 2010). Φαινόμενα βεβαίως διαχρονικά στην ιστορία των μεταναστευτικών κυμάτων (Βεντούρα 1994).

Οι προγενέστερες της δεκαετίας του '90, νομοθετικές ρυθμίσεις χαρακτηρίζονται από αυστηρά αστυνομικά μέτρα προστασίας των πολιτών αλλά και του ίδιου του κράτους από τους αλλοδαπούς, οι οποίοι θεωρούνται πρόσωπα ύποπτα και επικίνδυνα για ανάπτυξη αντίστοιχων συμπεριφορών, χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και παρακολούθησης και αποτελούν μια αυξανόμενη απειλή για το ημεδαπό εργατικό δυναμικό της χώρας. Η εικόνα του μετανάστη ταυτίζεται συχνά με αυτή του εγκληματία και σχεδόν ποτέ δεν αποτελεί αποδεκτό μέλος της κοινωνίας. Αυτή η «εγκληματική»,

από πολλές απόψεις, ολιγωρία νομοθετικής πρωτοβουλίας για την ρύθμιση και διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος διαιώνισε και επεξέτεινε καταστάσεις τέτοιου είδους φαινόμενα. Αποτελεί άλλωστε κοινή διαπίστωση ότι η ιδιότητα του μη νόμιμου μετανάστη είναι το δομικό στοιχείο άσκησης και αναπαραγωγής ανισοτήτων (Παπαδοπούλου & Κριατσιώτη 2007, σ. 24). Ο αντίκτυπος στις εργασιακές και ενταξιακές τους συνθήκες είχε άμεση επίδραση εξαιτίας των παραπάνω γεγονότων (Μπάγκαβος, 2008).

Ωστόσο, η ανθεκτικότητα της μεταναστευτικής παρουσίας στο δημόσιο χώρο και στην ελληνική κοινωνία ευρύτερα ανάγκασε το ελληνικό κράτος να αναπτύξει μέτρα συστηματικότερης παρέμβασης. Σε αυτές τις συνθήκες, η μετανάστευση αναδείχθηκε σε κρίσιμο πεδίο άσκησης πολιτικής αφού αποτελεί πλέον κρίσιμο παράγοντα που διαμορφώνει τους όρους οικονομικής ανάπτυξης, δημογραφικής επέκτασης, διαχείρισης της αγοράς εργασίας, κοινωνικής ένταξης και ανάδειξης φαινομένων πολυπολιτισμικής συγκρότησης της κοινωνίας. Το κρίσιμο ερώτημα που τέθηκε είναι η δυνατότητα της ελληνικής πολιτείας να σχεδιάσει, και αποτελεσματικά να εφαρμόσει πολιτικές που διασφαλίζουν την ουσιαστική συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή και την πρόσβασή τους χωρίς διακρίσεις σε βασικά δικαιώματα και αγαθά (Γεωργαράκης, 2009, σσ. 37-38).

Η ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών ωστόσο είναι μια διαδικασία σύνθετη, που απαιτεί χρόνο τόσο για την ανάπτυξη ενός επαρκούς θεσμικού πλαισίου και ρυθμιστικών κανόνων από την πλευρά της πολιτείας, όσο και για την προσαρμογή των ίδιων των μεταναστών αλλά και των κοινωνιών υποδοχής τους στην κοινωνική και πολιτισμική διαφορετικότητα της πληθυσμιακής σύνθεσης τους (Γιδαράκου, Καζακόπουλος, & Λαγογιάννη, 2012, σ. 253).

Στο πλαίσιο της πολιτικής της Ε.Ε. για κοινή ρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής και την ενίσχυση της ένταξης των μεταναστών, παρατηρείται μια αναθεώρηση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής, με την ανακατάταξη των προτεραιοτήτων της προκειμένου να εναρμονισθεί με τα άλλα κράτη μέλη και τους στόχους της Ε.Ε.

Έτσι με το ν. 3386/2005 γίνεται για πρώτη φορά πρόβλεψη βασικών αρχών για την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών στην Ελληνική κοινωνία, με τη συνδρομή συγκεκριμένων κριτηρίων και εφαρμογή ολοκληρωμένου προγράμματος δράσης για το σκοπό αυτό. Ο νόμος κατοχυρώνει τους όρους παραμονής και εργασίας, την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξеноφοβίας, καθώς και την εξασφάλιση ενός καθεστώτος κοινωνικής ένταξης¹. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται «Ολοκληρωμένο

¹ Ο νόμος ενσωματώνει στις διατάξεις του τις κοινοτικές οδηγίες 2003/86/Ε.Ε. για την οικογενειακή συνένωση και 2003/109/Ε.Ε. για το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος Οι δύο αυτές κοινοτικές οδηγίες υιοθετήθηκαν από την Ε.Ε. προκειμένου να αντιμετωπιστούν, έστω εκ των υστέρων, τα μεγάλα κοινωνικά

Πρόγραμμα Δράσης», το οποίο τίθεται σε εφαρμογή από το ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α, σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία και φορείς και το οποίο θα διευκολύνει και θα προωθεί την ένταξη των μεταναστών, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τη διαφορετικότητα και την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα.

Ωστόσο η πολιτική αυτή όχι μόνο υπολείπεται όσον αφορά το περιεχόμενο και το βαθμό ενσωμάτωσης των κατευθυντήριων γραμμών που έχουν διαμορφωθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά παρουσιάζει σοβαρά προβλήματα στην εφαρμογή της. Υπάρχει δηλαδή απόσταση ανάμεσα στο τυπικό πεδίο της ρύθμισης και στο ουσιαστικό θολό τοπίο της εφαρμογής.

Οι στόχοι των διατάξεων του νόμου για την κοινωνική ένταξη αποτελούν την αυτούσια μεταφορά των αξόνων της κοινοτικής μεταναστευτικής πολιτικής στην ελληνική νομοθεσία με τρόπο γενικό και αόριστο (Παπαθεοδώρου (2007β σ. 99) υποκρύπτοντας πρακτικές που αποβλέπουν στην τυπική νομιμοποίηση όσων μεταναστών πληρούν τα τυπικά κριτήρια νομιμότητας και όχι στην ουσιαστική ένταξή τους. Ο νόμος εξαντλείται δηλαδή σε μία τυπική, φορμαλιστική προσέγγιση στο βαθμό που συγχέει την τυπική νομιμοποίηση, που στην πράξη προτάσσει αυστηρές προϋποθέσεις, με αποτέλεσμα να οδηγεί όλο και περισσότερους στον αποκλεισμό, με την πραγματική και ουσιαστική ένταξη στην ελληνική κοινωνία ευρύτερων κατηγοριών μεταναστών που παραμένουν και εργάζονται στην χώρα (Γεωργαράκης, 2009, σσ. 47-48).

Η τελευταία νομοθετική πρωτοβουλία της ελληνικής πολιτείας για την βελτίωση του νομοθετικού μεταναστευτικού πλαισίου είναι ο Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης που ψηφίστηκε με το ν. 4251/2014. Σε ότι αφορά τις προβλέψεις για την ενσωμάτωση των μεταναστών, ο Κώδικας κινείται εν πολλοίς στο πνεύμα του προγενέστερου ν. 3386/2005 καθώς και των περί αυτού νομοθετημάτων που καθιστά αλυσιτελείς τις όποιες προσπάθειες και συζητήσεις για κοινωνική ένταξή τους. Ενώ ο τίτλος του Κώδικα περιλαμβάνει στον τίτλο του, την ένταξη, ως βασικό στοιχείο της μεταναστευτικής πολιτικής και προβλέπει θεσμούς², που έχουν ως στόχο την προαγωγή της, οι σχετικές διατάξεις εξακολουθούν να είναι γενικόλογες και διακηρυκτικού χαρακτήρα³.

Ωστόσο, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης ένας πολύ μεγάλος αριθμός (δεκάδες χιλιάδες μετανάστες) που ως το 2009 είναι νόμιμοι, πλέον δεν είναι λόγω ανεργίας. Ο Κώδικας

προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν την τελευταία δεκαετία στις περισσότερες από τις χώρες-μέλη, εξαιτίας κυρίως των άτολμων και αμυντικογενών μεταναστευτικών πολιτικών που ακολουθήθηκαν

² Σύσταση Επιτροπής Συντονισμού της Μεταναστευτικής Πολιτικής και της Κοινωνικής Ένταξης (άρθρο 130), με τη συμμετοχή των Γενικών Γραμματέων και Γενικών Διευθυντών όλων σχεδόν των Υπουργείων, η οποία επικουρείται από Ειδική Επιστημονική Επιτροπή (άρθρο 131).

³ Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη Υπηκόων Τρίτων χωρών (Απρίλιος 2013), που εκπονήθηκε χωρίς διαβούλευση από το αρμόδιο υπουργείο και στην οποία παραπέμπει ο Κώδικας, είναι μη ρεαλιστική στην εφαρμογή της χωρίς να προβλέπει καμία χρηματοδότηση, και χαρακτηρίζεται από εσωτερικές αντιφάσεις (ΕΕΔΑ, 2014, σ. 4).

μετανάστευσης, δεν προβλέπει τη νομική τακτοποίησή τους παρά το γεγονός ότι ζουν και εργάζονται πολλά χρόνια στην Ελλάδα. Τα προβλήματα που διαπιστώνονται αφορούν κυρίως την *έκπτωση των μεταναστών από το καθεστώς νομιμότητας*, λόγω της αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στις απαιτούμενες προϋποθέσεις του νόμου για την ανανέωση της άδειας διαμονής τους (π.χ. μη συμπλήρωση του απαιτούμενου αριθμού ημερομισθίων, προσωρινή ανεργία, ανεπάρκεια πόρων για την ανανέωση της άδειας διαμονής των μελών της οικογένειας κλπ.). Συνέπεια της αδυναμίας τους αυτής, είναι όχι μόνον η απώλεια του καθεστώτος νομιμότητας, αλλά και η εν τοις πράγμασι εξαιρετικά δυσχερής επαναφορά τους σε αυτήν. Η διαμονή στην Ελλάδα συνεχίζει να εξαρτάται «ανελαστικά» από την εργασία και τα ένησημα. Με απλά λόγια ο μετανάστης που έχει χάσει τη δουλειά του τίθεται αυτομάτως εκτός νομιμότητας. (Χριστόπουλος, 2015, σ. 67 – Ελληνική Ένωση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2014 σ. 2)

Στην συζήτηση σχετικά με τους στόχους της μεταναστευτικής πολιτικής με έμφαση στο δίπολο τυπική νομιμοποίηση ή κοινωνική ενσωμάτωση, αποδεικνύεται ότι η Ελλάδα έχει υιοθετήσει και υλοποιεί *απαρέγκλιτα* από το 1997 μέχρι σήμερα μία άτυπη και ιδιόμορφη πολιτική επιλεκτικής μετανάστευσης σε απόλυτη συνέπεια και αρμονία με την ουσία της κεντρικής φιλοσοφίας της σύγχρονης ευρωπαϊκής στρατηγικής. Μόνο όσοι μετανάστες καταφέρουν να αποδείξουν με την δική τους μέριμνα και πρωτοβουλία ότι είναι χρήσιμοι για την ελληνική οικονομία, ότι δηλαδή, έχουν κατορθώσει να συνάψουν σύμβαση εργασίας με κάποιον εργοδότη και ότι συμπληρώνουν ένα καθορισμένο αριθμό εργάσιμων ημερών στην διάρκεια ενός έτους έχουν την δυνατότητα να αποκτήσουν πρόσβαση σε νόμιμο καθεστώς διαμονής στην χώρα (Καψάλης, 2011, σσ. 90-91).

Στην πραγματικότητα η πλειονότητα των μεταναστών δεν είναι ενταγμένη, ή ακριβέστερα η ένταξή τους είναι ημιτελής και προπάντων εξαιτίας της οικονομικής ύφεσης τίθεται υπό αμφισβήτηση. Παρά το ότι η πολιτική νομιμοποίησης και της κοινωνικής ένταξης αποτέλεσε κεντρικό στρατηγικό προσανατολισμό της μεταναστευτικής πολιτικής, εντούτοις, τελικά η πολιτική αυτή αποδείχτηκε συνολικά διστακτική. Έτσι φαίνεται ότι υπάρχει σημαντική απόκλιση ανάμεσα στους στόχους της νομιμοποίησης και της ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία και των αποκλεισμού τους στην πράξη από την κατάκτηση των κοινωνικών, εργασιακών και ασφαλιστικών δικαιωμάτων.

Μέχρι τώρα η ένταξη των μεταναστών ως μέρος της συζήτησης και των πολιτικών σχετικά με τη μετανάστευση εξαντλείται σε διακηρυκτικό επίπεδο. Στην Ελλάδα εκπονήθηκαν τρία επιχειρησιακά προγράμματα ένταξης (2001, 2007, 2012) άλλα και τα τρία δεν υλοποιήθηκαν για χρηματοδοτικούς λόγους. Οι λίγες δράσεις που εκτελέστηκαν οφείλονται στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Μεταναστών Τρίτων Χωρών, το οποίο χρηματοδότησε μετά το 2008 σύνολο δράσεων (Κόντης, 2014).

1.1.1 Έρευνες για την ενσωμάτωση και ένταξη των μεταναστών

Από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας παρατηρείται μείωση του ερευνητικού και συγγραφικού ενδιαφέροντος για τα ζητήματα που προβάλλει η ενσωμάτωση των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια. Κάτι που ενδεχομένως, λόγω των επιπτώσεων της κρίσης, να ερμηνεύεται με την γενίκευση της ευπάθειας, της ανεργίας και των φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού σε κομμάτια του γενικού πληθυσμού και όχι μόνο στους πλέον εκτεθειμένους, όπως είναι οι μετανάστες.

Σε επίπεδο βιβλιογραφίας των μεταναστευτικών σπουδών, οι περισσότερες έρευνες και μελέτες εντοπίζονται στην περίοδο 2005-2010 και εμπίπτουν με την υιοθέτηση στο εθνικό μεταναστευτικό πλαίσιο των κατευθυντήριων γραμμών της ευρωπαϊκής πολιτικής για την μετανάστευση και προπαντός πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Στο πλαίσιο αυτό οι μελέτες και έρευνες που εκπονήθηκαν ακολουθούν την εξέλιξη των κειμένων αναφοράς των θεσμικών οργάνων για την ένταξη των μεταναστών στα κράτη μέλη με έμφαση την ανάπτυξη διαφόρων ποσοτικών δεικτών για την αξιολόγηση των πολιτικών ένταξης και ενσωμάτωσης.

Ενδεικτικά, δύο αξιοσημείωτες επιστημονικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο αυτή είναι οι ακόλουθες. Η έρευνα πεδίου των Δημουλά & Παπαδοπούλου που πραγματοποιήθηκε το 2004, για λογαριασμό της Περιφέρειας Αττικής από το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ είχε ως κύριο αντικείμενο τις «Μορφές Κοινωνικής Ένταξης των Οικονομικών Μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής». Τα αποτελέσματα της έρευνας επικεντρώνονται στις μορφές κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης που υιοθετούν οι μετανάστες καθώς επίσης και στον τρόπο με τον οποίο αυτή η ένταξη ή η μη ένταξη και η ενσωμάτωση γίνεται αντιληπτή από τους επίσημους φορείς που έρχονται σε επαφή με τους μετανάστες. Η συμμετοχή των μεταναστών διερευνάται με την χρήση παραμέτρων που αποτελούν αντίστοιχα τους δύο άξονες που λειτουργούν ως μηχανισμοί ένταξης και ενσωμάτωσης.

Το ερευνητικό έργο του Εργαστηρίου Μελέτης της Μετανάστευσης και Διασποράς (ΕΜΜΕΔΙΑ), έχει τίτλο «Καθορισμός δεικτών για την αξιολόγηση των πολιτικών ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία» και πραγματοποιήθηκε στο διάστημα Σεπτέμβριος 2009 - Ιούνιος 2010. Στόχος του έργου αποτελούσε ο καθορισμός δεικτών αξιολόγησης των πολιτικών ένταξης των μεταναστών και εν συνεχεία - στη βάση των ορισθέντων δεικτών - η διενέργεια δύο ποσοτικών ερευνών σε όλη την ελληνική επικράτεια σχετικά με τις συνθήκες και το βαθμό ένταξης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία με την πρώτη να επικεντρώνεται στους ίδιους τους μετανάστες και τη δεύτερη στους φορείς υλοποίησης πολιτικών για την ένταξή τους. Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης και αποτόπωσε με «έγκυρο και επιστημονικά ακριβή τρόπο» την ελληνική πολιτική για την ένταξη των μεταναστών σε έξι επίπεδα πολιτικής (της αγοράς εργασίας, της στέγασης, της

εκπαίδευσης, της υγείας και πρόνοιας, της κοινωνικής και πολιτικής συμμετοχής, της κοινωνικοπολιτισμική και ψυχολογικής προσαρμογής) διευρύνοντας και εμβαθύνοντας αντίστοιχες έρευνες ευρωπαϊκών κέντρων μελέτης για τη μετανάστευση στην Ελλάδα.

1.1.2 Κριτική αποτίμηση των ερευνών

Βασικά πλεονεκτήματα των προσεγγίσεων που χαρακτηρίζουν τις προαναφερθείσες έρευνες αποτελούν μεταξύ άλλων η αποτύπωση της κατάστασης ενσωμάτωσης ως απόρροια του εθνικού μεταναστευτικού «καθεστώτος», η διακρίβωση του βαθμού ενσωμάτωσης ανά υπο-ομάδα του μεταναστευτικού πληθυσμού και η (για ορισμένες έρευνες) διεξαγωγή διαχρονικών και διακρατικών συγκρίσεων των εθνικών καθεστώτων ενσωμάτωσης (στο βαθμό που η προσέγγιση χρησιμοποιεί μεταβλητές από την *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα*).

Στα βασικά μειονεκτήματα των προσεγγίσεων αναφέρονται: α) η εστίαση στην σύγκριση υπό-ομάδων μεταναστευτικού πληθυσμού μεταξύ τους και όχι μεταξύ αυτών και αντίστοιχων υπό-ομάδων του ημεδαπού πληθυσμού, στηριζόμενες στην υπόθεση ότι οι ενσωματωμένοι μετανάστες και οι ημεδαποί διαθέτουν *ίδιες ευκαιρίες* ένταξης τους κυρίως στην οικονομική και κοινωνική ζωή της κοινωνίας υποδοχής, και β) οι χρησιμοποιηθείσες επιμέρους μεταβλητές για το σχηματισμό του «Δείκτη Ενσωμάτωσης ή ένταξης» προσδιορίζονται κυρίως από την ποσοτική τους διάσταση.

1.1.3 Αιτιολόγηση και σημασία της παρούσας μελέτης

Η διαπίστωση της ύπαρξης και του εύρους της ενσωμάτωσης των μεταναστών δεν «μετράται» ούτε «ποσοτικοποιείται» απομονωμένα από τις προσωπικές τους εμπειρίες και αναπαραστάσεις αλλά σχετίζεται και με τον ρόλο τους ως ενεργά υποκείμενα μέσα από τη συμμετοχή τους και το καθημερινό τους βίωμα, διαστάσεις οι οποίες επιδρούν με διαφορετικούς τρόπους στους όρους της ένταξής τους στην κοινωνία υποδοχής.

Η σωστή κατά του Giddens (2002, σσ. 64-65) κατανόηση του τρόπου που ζουν οι άλλοι οδηγεί στην απόκτηση μίας καλύτερης αντίληψης και κατανόησης των προβλημάτων των άλλων. Οι πρακτικές πολιτικές που δεν βασίζονται σε μία καλά πληροφορημένη συνειδητοποίηση της πραγματικότητας των ανθρώπων προ τους οποίους απευθύνονται, έχουν ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας. Έτσι οι σχεδιαζόμενες πολιτικές και οι βασιζόμενες σε αυτές ποσοτικοί δείκτες για την ενσωμάτωση των μεταναστών δεν θα επιτυγχάνουν τον σκοπό τους εάν παράλληλα δεν αναπτύξουν και λαμβάνουν υπόψη μία ευαισθησία όσον αφορά τις διαφορετικές κοινωνικές εμπειρίες που ξεχωρίζουν τους μετανάστες από τα άλλα μέλη της κοινωνίας υποδοχής.

Ένας σημαντικός λόγος για την επιλογή του θεματικού πεδίου και την διενέργεια της παρούσας έρευνας στηρίζεται στην ιδέα της προώθησης της κοινωνικής δικαιοσύνης. Η επίγνωση της ύπαρξης κοινωνικών ανισοτήτων, της έλλειψης ίσων ευκαιριών και των στερήσεων που βιώνουν οι μετανάστες συνηγορεί στην προώθηση της ιδέας για μεταρρυθμιστικά προγράμματα ή προγράμματα κοινωνικής μεταβολής με την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Θεμελιώδες διακύβευμα των μεταπολεμικών αστικών δημοκρατιών του Δυτικού κόσμου.

1.2 Σκοπός της μελέτης και μεθοδολογία έρευνας

Αυτονόητο για την παρούσα μελέτη, είναι ότι οι άνθρωποι και κοινωνία είναι αλληλένδετα. Η διαδικασία της μεταβολής της κοινωνίας και των δρώντων υποκειμένων είναι αμφίδρομη και δυναμική. Η κοινωνία δεν αλλάζει από μόνη της αλλά οι άνθρωποι την αλλάζουν με την δράση τους, της συγκρούσεις τους στην καθημερινότητά τους. Κατά συνέπεια, η οντολογική θέση της μελέτης αυτής απορρίπτει τη δεδομένη και στατική απεικόνιση της κοινωνίας, καθώς και τη μονομερή προσαρμογή των μεταναστών ενώ αποδέχεται την πολύπλευρη και πολύπλοκη κοινωνική οργάνωση ως πλαίσιο ανάλυσης των διαδικασιών ένταξης και ενσωμάτωσης, χωρίς αυτό να αναιρεί την διεκδίκηση για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των μεταναστών

Η ως άνω διατυπωθείσες θέσεις για την ανάλυση της ενσωμάτωσης των μεταναστών, οδήγησαν στην υιοθέτηση Ποιοτικής Μεθοδολογίας έρευνας η οποία στο επίκεντρό της θέτει την διερεύνηση των άτυπων σχέσεων και πρακτικών που αντικατοπτρίζουν την πραγματική διάσταση της κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία.

Συγκεκριμένα σκοπός της έρευνας αποτέλεσε αφενός η τεκμηρίωση και περιγραφή των πλευρών της καθημερινότητας των αλβανών μεταναστών και αφετέρου η διερεύνηση των βιωμάτων και των εμπειριών τους στο πλαίσιο της δράσης τους στην ελληνική κοινωνία συναρτήσει των πολιτικών για την ενσωμάτωσή τους. Συνεπώς η έρευνα είναι περιγραφική όσον αφορά τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις που πλαισιώνουν την δράση τους στην ελληνική κοινωνία και διερευνητική όσον αφορά τους τρόπους που τις αντιλαμβάνονται και τις διαχειρίζονται ως δρώντα υποκείμενα.

Για την εκπλήρωση των σκοπών της έρευνας επιλέχτηκε η φαινομενολογική μέθοδος έρευνας η οποία εστιάζει στην φαινομενολογική αναγωγή, στην διερεύνηση των εκούσιων σχέσεων μεταξύ πρόσωπων και καταστάσεων, και στην αποκάλυψη της ουσίας ή των νοημάτων που είναι έμφυτες στην ανθρώπινη εμπειρία.

Για την καταγραφή των εμπειριών και των βιωμάτων των αλβανών μεταναστών διενεργήθηκαν έξι συνεντεύξεις σε βάθος στην βάση οδηγού συνέντευξης με ημι-

δομημένες ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Ο οδηγός συνέντευξης συγκροτήθηκε γύρο από τρία θεματικά πεδία που αντιστοιχούν στις τρεις διαστάσεις των πολιτικών για την ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών όπως προκύπτει από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας: α) το κοινωνικοοικονομικό, β) το νομικό – πολιτικό και, γ) το πολιτιστικό πεδίο (Κόντης, 2009, σσ. 526-527 - Entzinger & Biezeveld, 2003, σσ. 19-28 – Penninx, 2004).

1.3 Διάρθρωση της εργασίας

Με βάση τη μέχρι τώρα συλλογιστική, η μελέτη που ακολουθεί αναπτύσσεται σε πέντε κεφάλαια που ακολουθούν την παρακάτω δομή. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται και αναπτύσσεται η προβληματική γύρο από τα ζητήματα της ενσωμάτωσης των μεταναστών στην Ελλάδα. Προσδιορίζεται έτσι το ερευνητικό πρόβλημα, παρουσιάζονται ορισμένες έρευνες σχετικές με την προβληματική αυτή, αιτιολογείται και περιγράφεται η σημασία της παρούσας μελέτης, και επιχειρείται μία συνοπτική διατύπωση του σκοπού της έρευνας και της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε. Στη συνέχεια παρατίθενται ορισμένες παραδοχές σε σχέση με την έρευνα και τέλος περιγράφεται η δομή της μελέτης.

Το δεύτερο κεφάλαιο, επισκόπηση της βιβλιογραφίας, ξεκινά με την εννοιολογική αποσαφήνιση των εννοιών που σχετίζονται με το μεταναστευτικό φαινόμενο. Αποσαφηνίζεται η έννοια της μετανάστευσης τα πρότυπα και οι κατηγορίες που περιγράφουν το φαινόμενο και αναλύεται η έννοια της μεταναστευτικής πολιτικής στις δύο συνιστώσες της, την εξωτερική (πολιτική ρύθμισης και έλεγχου των εισροών) και την εσωτερική (πολιτικές που στοχεύουν στην ένταξη και ενσωμάτωση των εγκατεστημένων μεταναστών). Ακολουθεί η κοινωνιολογική ανάλυση των εννοιών ένταξη και ενσωμάτωση και στην συνέχεια αναλύονται οι επιμέρους διαστάσεις των εννοιών σε σχέση με το μεταναστευτικό ζήτημα. Παρουσιάζονται συνοπτικά οι βασικές πολιτικές και δράσεις για την ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως οι διαστάσεις της κοινοτικής πολιτικής για την ένταξη, τα σχέδια δράσης και οι βασικές κοινές αρχές για την ένταξη των μεταναστών, ακολουθούμενες από τις πολιτικές σε εθνικό επίπεδο. Ειδικά για τις πολιτικές ενσωμάτωσης στην Ελλάδα αυτές χωρίζονται σε δράσεις και προγράμματα της ελληνικής πολιτείας και σε δράσεις και προγράμματα στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών πολιτικών.

Η βιβλιογραφική επισκόπηση κλείνει με μία αναλυτική παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα η οποία συμπεριλαμβάνει τις βασικές νομοθετικές πρωτοβουλίες της ελληνικής πολιτείας για την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου. Συγκεκριμένα η ανάλυση περιλαμβάνει τους βασικούς

νόμους και δύο Προεδρικά Διατάγματα που οριοθέτησαν την ασκούμενη μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα την τελευταία εικοσιπενταετία όπως οι ν.1975/1991, τα Π.Δ. 358/1997 και 359/1997, ν. 2910/2001, ν. 3386/2005, ν. 3536/2007 και ν. 4251/2014. Η ανάλυση εστιάζει στην συνοπτική παρουσίαση των βασικότερων ρυθμίσεων που φέρει η κάθε νομοθετική πρωτοβουλία ακολουθούμενη από μία κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητάς τους.

Στο κεφάλαιο τρία, επιχειρείται η αναλυτική παρουσίαση των ζητημάτων που συνδέονται με την εμπειρική έρευνα και περιγράφονται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε. Έτσι, παρουσιάζονται οι οντολογικές και επιστημολογικές παραδοχές που οδήγησαν στην υιοθέτηση ποιοτικής έρευνας. Στην συνέχεια περιγράφονται ο σκοπός της έρευνας καθώς και η επιλογή της κατάλληλης ερευνητικής μεθόδου. Παρουσιάζονται η επιλογή του πληθυσμού και τα κριτήρια για την διαμόρφωση του δείγματος και αναλύεται η τεχνική της συλλογής δεδομένων που υπαγορεύει η επιλεγείσα ερευνητική μέθοδος, το εργαλείο (instrument) που χρησιμοποιήθηκε, και η διαδικασίες που ακολουθήθηκαν προκειμένου να διεκπεραιωθεί η ερευνητική διαδικασία. Επίσης περιγράφεται ο τρόπος οργάνωσης και ανάλυσης των δεδομένων που παράχθηκαν, δηλ. η συγκρότηση του οδηγού συνέντευξης και το περιεχόμενο των θεματικών αξόνων, η προετοιμασία για ομαδοποίηση και επεξεργασία του πρωτογενούς υλικού, καθώς και η θεματική ταξινόμηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας.

Το κεφάλαιο τέσσερα, περιλαμβάνει την παρουσίαση και την ανάλυση των ερευνητικών αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας. Συγκεκριμένα η ανάλυση επικεντρώνεται στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας κατά την πρώτη περίοδο της προσαρμογής στην Ελλάδα, στις τωρινές συνθήκες απασχόλησης, την ικανοποίηση και τις δυνατότητες για επαγγελματική και κοινωνική ανέλιξη, στη σχέση με τους επίσημους θεσμούς ένταξης στην αγορά εργασίας και στις στρατηγικές αναπλήρωσης εισοδήματος σε περιόδους ανεργίας. Ακολουθεί η ανάλυση των σχέσεων με τους επίσημους θεσμούς και το ελληνικό κράτος, και τέλος η νομική πολιτική διάσταση της ένταξης όπως η νομιμοποίηση, η πρόσβαση στην ιθαγένεια και η απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων.

Τέλος, στο κεφάλαιο πέντε, γίνεται μία απόπειρα σχολιασμού των αποτελεσμάτων της έρευνας και η παράθεση των συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο 2

Βιβλιογραφική Επισκόπηση

2.1 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

2.1.1 Το φαινόμενο της μετανάστευσης

Ορισμός

Έγκριτες μελέτες ερευνητών, καθώς και δημοσιεύματα του ημερήσιου και περιοδικού Τύπου έχουν συμβάλει στην εξοικείωση του πολίτη με σχεδόν κάθε πτυχή της συζήτησης για την μετανάστευση, ιδίως εκείνη που άπτεται της εσωτερικής τάξης και δημόσιας ασφάλειας (Σαμπατάκου, 2010, σ. 47).

Η μετανάστευση (migration), ως φαινόμενο ερμηνεύεται και προσεγγίζεται διαφορετικά και γι αυτό έχει αποδοθεί με πολλούς ορισμούς. Στα ερμηνευτικά λεξικά η μετανάστευση αναφέρεται συνήθως ως «η μετακίνηση με σκοπό την ανεύρεση καλύτερων όρων ζωής» (Σαμπατάκου, 2010, σ. 48). Για ορισμένους μελετητές συνίσταται στη φυσική μετάβαση ατόμων και ομάδων από μια κοινωνία σε μια άλλη με αποτέλεσμα την απομάκρυνσή τους από ένα κοινωνικό περιβάλλον και την εγκαθίδρυσή τους σε άλλο (Eisenstadt, 1955). Για άλλους αποτελεί ένα σύνολο διαδικασιών που πυροδοτούνται με το πέρασμα από μια παραδοσιακή σε μια σύγχρονη κοινωνία. Οι διαφορές μεταξύ των πολιτισμών αιτιολογούνται στη βάση ύπαρξης σταδίων που οδηγούν σε μια γραμμική συνέχεια, αντίστοιχη με εκείνη των βιολογικών οργανισμών, από το απλό στο σύνθετο και ιεραρχούνται με βάση την έννοια της προόδου (Thomas και Znaniecki, 1984).

Η μετανάστευση ορίζεται ως η διαδικασία μετακίνησης είτε διαμέσου των διεθνών συνόρων, είτε εντός ενός Κράτους. Πρόκειται για την μετακίνηση πληθυσμού, περικλείοντας κάθε είδος μετακίνησης ανθρώπων (Περούσου, 2009, σ. 50). Η μετακίνηση εντός μιας επικράτειας ή εκτός αυτής διακρίνει τη μετανάστευση σε *εσωτερική* και *εξωτερική*. Η μετακίνηση εκτός μιας χώρας ή γεωγραφικής περιοχής των τόπων προέλευσης χαρακτηρίζεται ως *αποδημία* ή *εκροή μεταναστών* από τους τόπους προέλευσης (*emigration*) ενώ εκείνη προς τους τόπους υποδοχής ως *εισροή* ή *είσοδος μεταναστών* (*immigration*). Αναφορικά με τον τόπο προορισμού διακρίνουμε τη μετανάστευση σε *ευρωπαϊκή* ή *ενδοευρωπαϊκή* και σε *υπερπόντια* ή *διηπειρωτική*, (Μουσούρου, 1991, σ. 20 οπ. Δημουλάς και Παπαδοπούλου, 2004 σ. 22)

Πρότυπα μετανάστευσης

Βάση της φύσης του κύριου αιτίου και της ύπαρξης ή μη οικίας βούλησης για μετακίνηση η Collinson (1993, σ. 2 οπ. Σαμπατάκου, 2010, 76-77 - Κόντης, 2009, σ. 521) προτείνει μία ταξινόμηση της *διεθνούς μετανάστευσης* την οποία υιοθετούν ως αφετηρία πολλοί μελετητές: α) την μετανάστευση εθελοντικού χαρακτήρα με ισχυρό οικονομικό κίνητρο, β) τη μετανάστευση εθελοντικού χαρακτήρα, αλλά με πολιτικό κίνητρο, γ) τη μετανάστευση χωρίς τη θέληση των μετακινούμενων λόγω πολιτικών συνθηκών και, δ) τη μετανάστευση χωρίς τη θέληση των μετακινούμενων με οικονομικό κίνητρο.

Η χρηστικότητα της κλασικής αυτής ταξινόμησης περιορίζεται σημαντικά σήμερα καθώς νέα δεδομένα και νέες μορφές διασυνοριακών μετακινήσεων φαίνεται να ορίζουν το φαινόμενο της μετανάστευσης (Σαμπατάκου, 2010, σ. 77) Έχοντας αυτό υπόψη, τα πρότυπα για την μετανάστευση μπορεί να διακρίνονται ως ακολούθως:

Με κριτήριο αυτό της χρονικής διάρκειας παραμονής του μετανάστη στη χώρα υποδοχής, η μετανάστευση διακρίνεται σε α) *βραχυπρόθεσμη μετανάστευση (short-term or temporary migration)* και β) *μακροπρόθεσμη μετανάστευση (long-term or permanent migration)*. Η πρώτη αφορά στη μετακίνηση του ατόμου σε μια άλλη χώρα από αυτή του συνήθους τόπου διαμονής και για χρονικό διάστημα τουλάχιστον τριών μηνών και το πολύ μέχρι δώδεκα μήνες, με σκοπό τη βελτίωση του βιοτικού του επιπέδου και όχι για λόγους διακοπών, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης κ.λ.π. Η δεύτερη αφορά στη μετακίνηση του ατόμου για μια χρονική περίοδο τουλάχιστον ενός έτους η οποία μπορεί εκ των πραγμάτων να παραταθεί ώστε η χώρα προορισμού να γίνει εκ των πραγμάτων η νέα χώρα συνήθους διαμονής (OECD, 2001, σ. 296 οπ. Σταματάκου, 2006 – Πουλοπούλου, 2007, σσ. 54-55 - Κόντης, 2009, σ. 521).

Η μετανάστευση μπορεί επίσης να αποτελεί τη μεταφορά ανθρώπινου και εργατικού δυναμικού από περιοχή σε περιοχή (Castles και Kosack, 1985 - Βεντούρα, 1994 σ. 16). Ως *χώρες αποστολής* θεωρούνται οι χώρες που εξάγουν εργατικό δυναμικό και αποστέλλουν μετανάστες σε άλλες χώρες. Ως *χώρες υποδοχής* μεταναστών θεωρούνται οι χώρες που δέχονται το αντίστοιχο εργατικό δυναμικό (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σ. 22). Έτσι με κριτήριο την απασχόληση και την ειδίκευση των μεταναστών Η μετανάστευση διακρίνεται σε *μετανάστευση εργατών* και *μετανάστευση ατόμων με υψηλή ειδίκευση* («μετανάστευση εγκεφάλων»). Είναι η μορφή της μετανάστευσης η πιο επιθυμητή από τις Κυβερνήσεις των χωρών υποδοχής (Πουλοπούλου, 2007, σσ. 58-59).

Με κριτήριο την απόφαση για μετανάστευση αυτή διακρίνεται σε *εκούσια* και *αναγκαστική (forced)*. Η εκούσια ή αυτόβουλη μετανάστευση (voluntary migration) περιλαμβάνει άτομα τα οποία μετακινούνται στο εξωτερικό για απασχόληση, σπουδές, συνένωση οικογένειας, ή άλλους προσωπικούς λόγους. Η αναγκαστική μετανάστευση με

την ευρεία έννοια περιλαμβάνει τόσο τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο όσο και τα άτομα που έχουν αναγκαστεί να μετακινηθούν εξαιτίας εξωτερικών παραγόντων, όπως είναι οι περιβαλλοντικές καταστροφές, οι συγκρούσεις, οι πόλεμοι, και άλλες καταστάσεις που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή τους, την ελευθερία τους και το βιοπορισμό τους (Πουλοπούλου, 2007, σ. 57 – Υπουργείο Εσωτερικών, 2013, σ. 11).

Δύο ακόμη σημαντικές διακρίσεις της μετανάστευσης είναι η *παλιννόστηση* ή *επαναπατρισμός* (*return migration*) και η είσοδος και εγκατάσταση ομογενών αλλοδαπών (*ethnic migration*). Συχνά οι δύο κατηγορίες συγχέονται με αποτέλεσμα και η δεύτερη να αποκαλείται παλιννόστηση, ακόμα και όταν αυτό είναι εξ' ορισμού αδόκιμο (Κόντης, 2009, σ. 522)

Η μετανάστευση ορίζεται ακόμα ως μια κυκλική διαδικασία. Είναι η επαναλαμβανόμενη διακίνηση ενός εργαζομένου ή μιας οικογένειας μεταξύ χώρας υποδοχής και χώρας προέλευσης κατά τη διάρκεια της ζωής του με οικονομικό κίνητρο (Σαμπατάκου, 2010, σ. 83). Η κυκλική μετανάστευση παρουσιάζει προβλήματα μέτρησης διότι δεν υπάρχουν στοιχεία για τον αριθμό εκείνων που έχουν έλθει για δεύτερη ή τρίτη φορά (Πουλοπούλου, 2007, σσ. 55-56).

Τέλος, σύμφωνα με το εάν είναι καταγεγραμμένη από τις επίσημες αρχές ή όχι, δηλ. σε σχέση με την νομική της υπόσταση, η μετανάστευση διακρίνεται σε *νόμιμη* (*legal*) ή *κανονική* (*regular*) και *παράνομη* (*illegal*) ή *αντικανονική* (*irregular*) (με ή δίχως τα απαιτούμενα ταξιδιωτικά έγγραφα, αντίστοιχα). (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σ. 22 – Κόντης, 2007, σ. 522). Σε ότι αφορά την παράνομη είσοδο στην χώρα η συστηματική παρατήρηση του φαινομένου διακρίνει δύο υποκατηγορίες: την *εμπορία ανθρώπων* (*trafficking*) και τη *λαθραία μεταφορά ανθρώπων* (*human smuggling*). Η πρώτη περίπτωση ορίζεται ως η δραστηριότητα που οδηγεί την θέση ενός ατόμου σε μειονεκτική κατάσταση απασχόλησης στη βάση προηγηθείσας διευκόλυνσης συχνά παράνομου χαρακτήρα για να μεταναστεύσει, και η δεύτερη ως η διαδικασία διευκόλυνσης (για οικονομικό κέρδος) ενός ατόμου να διασχίσει τα διεθνή σύνορα παράνομα (Salt, 2002, σ. 24 οπ. Κόντης, 2009, σ. 523 – Σαμπατάκου, 2010, σσ. 84-85)

Κατηγορίες μεταναστών

Ο όρος μετανάστης έχει αποδοθεί με διαφορετικούς τρόπους, ενώ οι επιχειρούμενες ερμηνείες συχνά συγκρούονται μεταξύ τους. Η εννοιολογική σημασία του όρου διαφοροποιείται μέσα στο χώρο και το χρόνο, καθώς και ανάμεσα σε διαφορετικά ερμηνευτικά πλαίσια. Οι παραλλαγές που υπάρχουν μεταξύ των χωρών δείχνουν ότι δεν υπάρχει κοινά αποδεκτός ορισμός της μετανάστευσης ενώ αναπτύσσονται διαφορετικοί τύποι μετανάστευσης και μεταναστών, οι οποίοι μεταβάλλονται χωροχρονικά σε μια δυναμική διαδικασία ποιοτικής και ποσοτικής μεταβολής του περιεχομένου και της μορφολογίας του. Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών (2013, σ. 11) οι πιο κοινές κατηγοριοποιήσεις μεταναστών είναι οι ακόλουθες:

Οι προσωρινοί οικονομικοί μετανάστες είναι τα άτομα που μεταναστεύουν για περιορισμένη χρονική περίοδο, προκειμένου να εργαστούν, να βελτιώσουν τις συνθήκες διαβίωσής τους και να αποστείλουν χρήματα στην πατρίδα τους.

Οι ανεπίσημοι ή οι μη εγγεγραμμένοι μετανάστες είναι τα άτομα που μετακινούνται σε μια χώρα, συνήθως για αναζήτηση απασχόλησης, χωρίς να διαθέτουν τις απαραίτητες άδειες και έγγραφα για τη νόμιμη απασχόληση και διαμονή τους.

Οι εξειδικευμένοι εργαζόμενοι και οι επιχειρηματίες μετανάστες είναι ανώτεροι υπάλληλοι, στελέχη, τεχνικοί, οι οποίοι μετακινούνται στις εσωτερικές αγορές εργασίας των πολυεθνικών εταιριών και των διεθνών οργανισμών ή επιδιώκουν την απασχόλησή τους στις διεθνείς αγορές ως άτομα που διαθέτουν εξαιρετικές δεξιότητες. Πολλές χώρες υποδέχονται τους μετανάστες αυτούς και έχουν "εξειδικευμένα επιχειρησιακά προγράμματα μετανάστευσης" για να τους ενθαρρύνουν να εγκατασταθούν. Ο τύπος αυτός της μετανάστευσης όχι μόνο δε δημιουργεί προβλήματα, αλλά θεωρείται και επιθυμητός.

Οι μετανάστες οικογενειακής επανένωσης είναι τα εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας, δηλαδή γυναίκες και παιδιά, που μεταναστεύουν ακολουθώντας τους συζύγους τους ή την οικογένειά τους αντίστοιχα. Οι περισσότερες χώρες αναγνωρίζουν, καταρχήν, το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση για τους μετανάστες που έχουν άδεια παραμονής. Αντίθετα, κάποιες άλλες και ειδικά εκείνες που έχουν υπογράψει διμερείς συμφωνίες για συμβάσεις εργασίας (π.χ. εποχιακή απασχόληση κ.λπ.) αρνούνται το δικαίωμα αυτό.

Οι παλιννοστούντες είναι τα άτομα που επιστρέφουν στις χώρες προέλευσής τους, μετά από μια περίοδο διαμονής σε μια άλλη χώρα.

Οι πρόσφυγες είναι τα άτομα εκείνα που έχουν λάβει πολιτικό άσυλο ή επικουρική προστασία και τους χορηγείται άδεια αορίστου παραμονής με πλήρη εργασιακά δικαιώματα. Βρίσκονται μακριά από την χώρα υπηκοότητάς τους λόγω φόβου δίωξης,

λόγω θρησκείας, φυλής, εθνικότητας, κοινωνικής τάξης ή πολιτικών πεποιθήσεων και δεν δύναται να απολάβει την προστασία της χώρας αυτής (Βλ. Σύμβαση της Γενεύης, 1951 και Οδηγία 2011/95/ΕΕ).

Ο *διεθνικός μετανάστης (transmigrant ή transnational migrant)*, είναι ο μετανάστης που διατηρεί ισχυρούς κι διαρκείς δεσμούς με τη χώρα καταγωγής ακόμα και αν έχει ενταχθεί στην χώρα επανεγκατάστασης (Levit, κ.α., 2003, σ. 565 οπ. Σαμπατάκου, 2010, σ. 82)

Στο πλαίσιο του ελέγχου των συνόρων και των πληθυσμιακών ροών από τα κράτη και της θέσπισης ποικίλων μορφών ταξινομικής διαφοροποίησης και θεσμικού διαχωρισμού των πολιτών από τους μετανάστες (Βεντούρα, 2011, σ. 15), οι μεταβολές στην μορφολογία των τελευταίων με κριτήριο το νομικό καθεστώς και την υπηκοότητα κατηγοριοποιούνται ως εξής (Πουλοπούλου, 2007, σσ. 50-62 – Υπουργείο Εσωτερικών, 2013, σ. 10):

Αλλοδαπός⁴ είναι το φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια ή πρόσωπο που δεν έχει ιθαγένεια. Ημεδαπός (ή γηγενής) είναι όποιος έχει την ελληνική ιθαγένεια, ο πολίτης της Ελλάδας, που δεν έχει μεταναστεύσει. Οι όροι *αλλοδαποί* και *μετανάστες* δεν συμπίπτουν πάντοτε. Ένα άτομο μπορεί να είναι μετανάστης χωρίς να είναι αλλοδαπός (π.χ. παλινοστούντες) ή να είναι αλλοδαπός χωρίς να είναι μετανάστης (π.χ. παιδιά των μεταναστών που έχουν γεννηθεί στη χώρα υποδοχής χωρίς να έχουν αποκτήσει την αντίστοιχη ιθαγένεια).

Πολίτης τρίτης χώρας είναι ο πολίτης κράτους που δεν έχει την υπηκοότητα ενός κράτους-μέλους της Ε.Ε.

Υπήκοος χώρας μέλους της Ε.Ε. που εγκαθίσταται και εργάζεται καλυπτόμενος από την κοινοτική νομοθεσία.

Υπήκοος χώρας μη μέλους της Ε.Ε. ο οποίος μπορεί να εγκατασταθεί και να εργαστεί νόμιμα σε ένα κράτος μέλος της Ε.Ε. εφόσον τηρούνται κάποιες προϋποθέσεις.

Υπήκοος χώρας μη μέλους της Ε.Ε. ο οποίος εισέρχεται αντικανονικά ή/και διαμένει και εργάζεται «χωρίς τα απαιτούμενα έγγραφα» (διαβατήριο, βίζα, άδεια παραμονής, άδεια εργασίας) σε ένα κράτος μέλος της Ε.Ε

⁴ Σύμφωνα με την Ελληνική νομοθεσία. Βλ. ν. 2910/2001, ν. 3386/2005, ν. 4251/2014,

2.1.2 Μεταναστευτική πολιτική

Ως δημόσια πολιτική, η μεταναστευτική πολιτική καλείται να επιλύσει ένα «κοινωνικοοικονομικό παράδοξο», ή με διαφορετική διατύπωση, τη διαμάχη μεταξύ «πολιτικής» και «αγοράς». Η «πολιτική» τάσσεται εναντίον της εισόδου νέων μεταναστών, ενώ η «αγορά» προσελκύει και απορροφά απρόσκοπτα μεταναστευτικές ροές. Η εξήγηση του παραδόξου ανάγεται στις πολιτικές πτυχές της μετανάστευσης και ειδικότερα της σχέσης της με την εθνική κυριαρχία του κράτους υποδοχής και την πρόσληψη του «άλλου» από τους ημεδαπούς, οι πολιτικοί της οποίας χειρίζονται το φαινόμενο της μετανάστευσης ως ζήτημα εσωτερικής πολιτικής (Κόντης, 2014, σ. 290).

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η έννοια των πολιτικών που σχετίζονται με τη μετανάστευση πρέπει να γίνει σαφής η διάκριση μεταξύ των *πολιτικών μετανάστευσης (immigration policy)* και των *μεταναστευτικών πολιτικών (immigrant policy)* (Hammar, 1985, σ. 9) ή *πολιτικής ρύθμισης και έλεγχου της μετανάστευσης και πολιτικών ενσωμάτωσης* (Σαμπατάκου, 2010, σ. 99) ή *εξωτερικής και εσωτερικής μεταναστευτικής πολιτικής* (Κόντης, 2014, σσ. 290-291).

Με βάση αυτή την διχοτομική διάκριση, με την πρώτη να ασχολείται με την εισροή και η δεύτερη με το απόθεμα (Κόντης, 2014, σ. 290), η μεταναστευτική πολιτική ορίζεται ως το σύνολο των μέτρων και των υιοθετημένων κοινωνικών πρακτικών σύμφωνα με δύο αναγκαίους και συμπληρωματικούς άξονες (Schnapper, 1992, σσ. 29-30 οπ. Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σ. 31) οι οποίοι:

- α) Ρυθμίζουν και ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απασχόληση των μη πολιτών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων για ενθάρρυνση για επιστροφή ή προσωρινή διαμονή και για την καταπολέμηση της αντικανονικής μετανάστευσης.
- β) Αντιμετωπίζουν τους ήδη εγκατεστημένους μεταναστευτικούς πληθυσμούς σε εθνικό έδαφος. Με άλλα λόγια, ο δεύτερος άξονας αποτελεί τον άξονα της καθαρής κοινωνικής πολιτικής που διακρίνεται στις επιμέρους εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών, είτε αυτές αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική, είτε τη στεγαστική πολιτική, είτε τις πολιτικές της κοινωνικής ασφάλισης, υγείας και πρόνοιας, είτε τις πολιτικές απασχόλησης που εφαρμόζονται στους νόμιμους πληθυσμούς οι οποίοι δεν διαθέτουν την εθνικότητα της χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένοι

Ο παραπάνω ορισμός είναι πολυδιάστατος και καταδεικνύει τη μεγάλη σημασία που έχει η άσκηση μεταναστευτικής πολιτικής, τόσο για την εξωτερική επιβεβαίωση της εθνικής κυριαρχίας ενός εθνικού κράτους, όσο και για την εσωτερική συνοχή μιας εθνικής κοινωνίας (Παπαδοπούλου, 2006, σ. 293).

Πολιτικές μετανάστευσης (*immigration policy*)

Πολιτικές μετανάστευσης ή πολιτικές ρύθμισης και ελέγχου των μεταναστευτικών ροών, είναι οι πολιτικές με τις οποίες τα κυρίαρχα κράτη ασκούν έλεγχο στην είσοδο αλλοδαπών πολιτών στο έδαφός τους και στην πρόσβασή τους στην παραμονή και την εργασία (Hammar, 1985, σ. 249). Τέτοιες πολιτικές έχουν χαρακτήρα περισσότερο «κατασταλτικό», «αστυνομικό», «αμυντικό» και «απωθητικό» και άρα αρνητικό ως προς το περιεχόμενό τους (να μην εισέλθουν..., να μην εγκατασταθούν..., να μην νομιμοποιηθούν..., να επιστρέψουν στις χώρες τους...) (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σ. 31). Οι πολιτικές ρύθμισης και ελέγχου της μετανάστευσης, ασκούνται, πρώτων ενεργητικά μέσω ποιοτικής και ποσοτικής ρύθμισης της εισροής, της αποτροπής της εισόδου με μέτρα φύλαξης των συνόρων και μείωση της μεταναστευτικής πίεσης με άμεση προώθηση των άμεσων ξένων επενδύσεων, του διεθνούς εμπορίου και της διεθνούς αναπτυξιακής βοήθειας προς τις χώρες αποστολής μεταναστών, και δεύτερον, παθητικά μέσω ανοχής ή νομιμοποίησης των παρανόμως εισελθόντων και επιστροφή ή παλιννόστηση τμήματος του μεταναστευτικού αποθέματος (Κόντης, 2014, σσ. 290-291).

Στόχος κάθε μορφής πολιτικής ρύθμισης και ελέγχου είναι η κατοχύρωση και η αποτελεσματική άσκηση του ελέγχου των αλλοδαπών. Σύμφωνα με τον Brochmann (1996, σ. 100 οπ. Σαμπατάκου, 2010, σ. 110) ο έλεγχος των αλλοδαπών μπορεί να διακριθεί βάση του συνδυασμού της πηγής από την οποία εκπορεύεται και του επιπέδου στο οποίο ασκείται, σε «ρητό», εσωτερικό και εξωτερικό, και σε «λανθάνοντα» εσωτερικό και εξωτερικό (πίνακας 2.1.2.1)

	Λανθάνων	Ρητός
εσωτερικός	<ul style="list-style-type: none">• Στοιχεία αυθαιρεσίας στο χειρισμό των περιορισμών εισόδου• Συγκεκριμένος ορισμός των «αναγκών του έθνους»• Επαναδιατύπωση ορισμών περί προσφύγων	<ul style="list-style-type: none">• Περιορισμοί εισόδου, συντοριακός έλεγχος• Προγράμματα θεωρήσεων• Πρόστιμα σε μεταφορείς• Μηχανογραφημένες βάσεις δεδομένων για «ανεπιθύμητους»• Αναπτυξιακή βοήθεια
Εξωτερικός	<ul style="list-style-type: none">• Εχθρικότητα, περιθωριοποίηση και κοινωνικός αποκλεισμός• Γενικός κοινωνικός έλεγχος	<ul style="list-style-type: none">• Εσωτερική παρακολούθηση• Πρόσβαση σε ταυτότητες• Κυρώσεις σε εργοδότες• Πολιτική συνδικάτων• «Αμνηστία», νομιμοποίηση• Υψηκότητα

Πίνακας 2.1.2.1 Οριοθέτηση εσωτερικού - εξωτερικού ελέγχου

Πηγή: Bochman 1996, σ. 102 οπ. Σαμπατάκου, 2010, σ. 111.

Οι υφιστάμενες πολιτικές των δυτικοευρωπαϊκών κρατών χαρακτηρίζονται από διάφορα συστήματα ρύθμισης και ελέγχου τα οποία διακρίνονται με κριτήριο της «προϋποθέσεις χορήγησης του δικαιώματος μόνιμης διαμονής» (Hammar, 1985, σ. 251). Οι διαφορές που παρατηρούνται συνδέονται άμεσα με την χρονική διάρκειά της παραμονής του μετανάστη στην χώρα υποδοχής. Έτσι, οι χώρες αυτές διακρίνονται (Σαμπατάκου, 2010, σ. 101):

- α) Σε αυτές που αντιμετωπίζουν την παρουσία των μεταναστών ως *προσωρινή*, στις οποίες συγκαταλέγονται οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Πρόκειται για τη μεταναστευτική πολιτική που βασίζεται στην εναλλαγή του εργατικού δυναμικού, (Gastarbeiter). Το βασικό επιχείρημα της έγκειται στην πρόσκαιρη χρήση αλλοδαπών για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών της παραγωγής και την επιστροφή τους με την ολοκλήρωση του συγκεκριμένου έργου. Οι άδειες παραμονής και εργασίας χορηγούνται για περιορισμένο χρονικό διάστημα και ανανεώνονται περιοδικά. Η πολιτική αυτή χαρακτηρίζεται από απροθυμία αποδοχής της οικογενειακής επανένωσης και σκεπτικισμό σχετικά με τη χορήγηση δικαιώματος μόνιμης διαμονής, ενώ δεν γίνεται λόγος σε καμία περίπτωση για πολιτική ενσωμάτωσης. Αντίθετα, πρωταρχικό μέλημα αποτελεί η κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας από αλλοδαπούς με το ελάχιστο κοινωνικό κόστος της παρουσίας τους στη χώρα.
- β) Σε εκείνες που θεωρούν την παρουσία των μεταναστών *μόνιμη*. Συνεπεία αυτού χορηγούνται ορισμένες εγγυήσεις του δικαιώματος μόνιμης παραμονής. Οι αλλοδαποί απολαμβάνουν σχεδόν όλα τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα - και υποχρεώσεις -, αλλά καθόλου ή μόνο σε τοπικό επίπεδο τα πολιτικά.

Οι πολιτικές ρύθμισης και ελέγχου επηρεάζουν άλλα πεδία πολιτικών όπως τα εργασιακά δικαιώματα, η ασφάλεια της διαμονής και η πολιτογράφηση. Επιπλέον, οι πολιτικές της προσωρινής μετανάστευσης δημιουργούν προσδοκίες στον πληθυσμό της χώρας υποδοχής. Εάν για παράδειγμα η προσωρινότητα των μεταναστών μετατρέπεται σταδιακά σε πιο μόνιμη και οι κυβερνήσεις αρνούνται να χειριστούν το φαινόμενο, τότε είναι οι μετανάστες που κατηγορούνται για τα προβλήματα που προκύπτουν. Οι πολιτικές ρύθμισης επίσης συμβάλλουν στο να διαμορφώνουν τις προσδοκίες των ίδιων των μεταναστών. Σε χώρες στις οποίες εξασφαλίζεται ένα καθεστώς ασφαλούς διαμονής και δικαιωμάτων, οι μετανάστες δημιουργούν μακροπρόθεσμες προοπτικές εξέλιξης για τους εαυτούς τους και τις οικογένειές τους. Αντίθετα, όπου διατηρείται ο μύθος της βραχυπρόθεσμης διαμονής, οι προοπτικές των μεταναστών είναι αντιφατικές. Η επιστροφή στις χώρες καταγωγής μπορεί να καθίσταται δύσκολη ακόμα και αδύνατη, ενώ η παραμονή στην χώρα υποδοχής αμφίβολη. Έτσι οι μετανάστες δεν μπορούν να σχεδιάζουν το μέλλον ως τμήμα της ευρύτερης κοινωνίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απομόνωση, την περιχαράκωση και την έμφαση στην διαφορά (Castles, 1993, σσ. 17-18).

Πολιτικές για τους Μετανάστες (immigrant policy - integration policy)

Οι πολιτικές για τους μετανάστες αναφέρονται στις συνθήκες [διαβίωσης] που παρέχονται στους εγκατεστημένους μετανάστες. Περιλαμβάνουν όλα τα ζητήματα που επηρεάζουν την θέση των μεταναστών σε μία σειρά θεμάτων όπως: η εργασία και η στέγαση, τα κοινωνικά οφέλη και οι κοινωνικές υπηρεσίες, η εκπαίδευση, η εκμάθηση της γλώσσας, η πρόσβαση σε πολιτιστικά αγαθά, οι δραστηριότητες αναψυχής, η σύσταση εθελοντικών οργανώσεων και οι ευκαιρίες συμμετοχής σε εργατικά συνδικάτα και πολιτικές υποθέσεις (Hammar, 1985, σ. 9).

Τέτοιες πολιτικές αντιστοιχούν στις λεγόμενες «*πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης*» που έχουν χαρακτήρα κατ' αρχήν θετικό και τείνουν να δημιουργήσουν τις νομικές και τυπικές προϋποθέσεις σύγκλισης των μεταναστευτικών πληθυσμών με τους πολίτες μιας κοινωνίας (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003, σ. 24). Ειδικότερα, η ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών νοηματοδοτείται ως μία δυναμική πορεία, διαδικασία, προς μία κατάσταση απουσίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών διακρίσεων μεταξύ συγκρίσιμων δημογραφικά μεταναστευτικών και ημεδαπών πληθυσμιακών ομάδων. Η επιτυχής ένταξη των μεταναστών είναι συνάρτηση της πραγματικής πρόσβασης και χρήσης ιδιωτικών και δημόσιων υλικών και άυλων αγαθών της χώρας υποδοχής ίδια με αυτή των ημεδαπών και συμμετοχή στην διαδικασία λήψης αποφάσεων κατά τη λογική της τυπικής και πραγματικής ιδιότητας του πολίτη (Baubock, 2006 – DeVoretz, 2008, σσ. 679-693 – Marshall & Bottomore, 1995 οπ. Κόντης, 2014, σ. 291).

Η ανάγκη ύπαρξης αυτής της πτυχής της μεταναστευτικής πολιτικής καθίσταται εμφανής με την αύξηση του πληθυσμού των μεταναστών και της συνειδητοποίησης και της αποδοχής της μονιμότητας των αλλοδαπών καθώς η συζήτηση μετατοπίζεται από την «προσωρινότητα της παρουσίας των μεταναστών» στην ανάληψη της ευθύνης από την κοινωνία της χώρας υποδοχής για την ένταξη των ως μελών στην εν λόγω κοινωνία (Μουσουρού, 1991, σ.161 - Soysal, 1994, σ. 21 οπ. Σαμπατάκου, 2010, σσ. 121-122).

Τα μέτρα που λαμβάνονται στη χώρα υποδοχής στο πλαίσιο των πολιτικών για τους μετανάστες μπορούν να διακριθούν σύμφωνα με τον Hammar σε μέτρα *έμμεσης* και *άμεσης* πολιτικής (Hammar, 1985, σσ. 9-10 – Κόντης, 2014, σ. 291). Έμμεση καλείται η πολιτική η οποία συμπεριλαμβάνει τους μετανάστες στη γενική κατανομή των κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών αγαθών, θεωρώντας τους υποκείμενα της συνολικής δημόσιας πολιτικής της χώρας, χωρίς να υπάρχει κάποια ειδική πρόβλεψη γι' αυτούς σε σχέση με τους ντόπιους. Ωστόσο, με αυτό τον τρόπο η έμμεση πολιτική μπορεί να θεωρηθεί άδικη ή δυσμενώς διακριτική όταν οι μετανάστες έχουν σημαντικά χαμηλότερη πρόσβαση από τους άλλους και αποτρέπονται από τις ευκαιρίες συμμετοχής στην κοινωνία. Αυτό, διότι ακόμα και όταν η κατανομή των αγαθών είναι απόλυτα ισότιμη, οι μετανάστες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση πρωτίστως επειδή είναι λιγότερο εξοικειωμένοι με την κοινωνία στην χώρα υποδοχής και βιώνουν λιγότερες ευνοϊκές

συγκυρίες συγκριτικά με τους ντόπιους. Σε αντίθεση με την έμμεση, η άμεση πολιτική συνίσταται στη λήψη μέτρων που αφορούν αποκλειστικά στον αλλοδαπό πληθυσμό, προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι ειδικές ανάγκες του και να βελτιωθεί η κατάσταση του. Χαρακτηριστικά αναφέρονται η οργάνωση μαθημάτων της γλώσσας του κράτους υποδοχής από κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης, στεγαστικά προγράμματα, κέντρα πληροφόρησης κ.ά.

Σε ένα περισσότερο πρακτικό επίπεδο οι επιλογές της πολιτικής ενσωμάτωσης των μεταναστών είναι δυνατόν να αναχθούν σε τρία διακριτά πεδία ή τομείς: το κοινωνικοοικονομικό πεδίο, το πολιτισμικό πεδίο και το νομικό - πολιτικό πεδίο (Entzinger & Biezeveld, 2003, σσ. 19-28) Η τυπολογία αυτή βασίζεται σε ένα απλό αναλυτικό πλαίσιο το οποίο επικεντρώνεται γύρω από την έννοια της «ιδιότητας του πολίτη» η οποία στην περίπτωση των μεταναστών προσπαθεί να απαντήσει το ερώτημα «πως βασικές δημοκρατικές αξίες μπορούν και πρέπει να συνδυαστούν με τις δύο βασικές παραμέτρους οποιασδήποτε ενταξιακής πολιτικής: πολιτισμικής και θρησκευτικής διαφορετικότητας από την μία και της κοινωνικοοικονομικής ισότητας από την άλλη» (Baubock 1994 - Brubaker, 1989 & 1992 - Hammar, 1990 οπ. Penninx, 2004, σσ. 6-7):

α) *Το νομικό-πολιτικό πεδίο*: αναφέρεται στην διαμονή, τα πολιτικά δικαιώματα και το νομικό καθεστώς των μεταναστών. Η βασική ερώτηση εδώ είναι κατά πόσο και σε ποιο βαθμό οι μετανάστες θεωρούνται ως πλήρη μέλη της πολιτικής κοινότητας. Η θέση ενός μετανάστη ή ο «βαθμός ενσωμάτωσης» έχει δύο αντίθετους πόλους: από την μία βρίσκεται ο αλλοδαπός διαμένοντας ο οποίος δεν αποτελεί μέλος της κοινωνίας με την νομική-πολιτική έννοια (αλλά είναι μέλος της στα άλλα δύο πεδία, το κοινωνικοοικονομικό και το πολιτισμικό) και από την άλλη ο μετανάστης ο οποίος είναι (ή έχει γίνει) πολίτης της χώρας υποδοχής (Gilardoni, D'Odorico, & Carrillo, 2015, σ. 57). Στην πράξη το ερώτημα είναι πρώτα από όλα αν οι αλλοδαποί μετανάστες έχουν νόμιμο δικαίωμα διαμονής, και αν έχουν, σε ποιο βαθμό μετανάστες και εθνοτικές μειονότητες έχουν τυπικά πολιτικά δικαιώματα και υποχρεώσεις που διαφέρουν από εκείνα των γηγενών κατοίκων. Αυτό οδηγεί σε ένα άλλο ερώτημα το κατά πόσο η νεοαφιχθέντες μπορούν (εύκολα ή όχι) να έχουν πρόσβαση στην ιθαγένεια κάτι το οποίο τυπικά τους εξασφαλίζει το δικαίωμα της πολιτικής αντιπροσώπευσης.

β) *Το κοινωνικοοικονομικό πεδίο*: αφορά τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα των διαμενόντων ανεξάρτητα από την υπηκοότητα που έχουν. Αυτά περιλαμβάνουν το δικαίωμα στην εργασία και δικαιώματα που σχετίζονται με θεσμικές διευκολύνσεις στην κοινωνικοοικονομική σφαίρα. Τα ερωτήματα που συνδέονται με την διάσταση αυτή εστιάζουν στο αν: Έχουν (ίσα) δικαιώματα στην κάλυψη θέσεων εργασίας και στην χρήση θεσμικών διευκολύνσεων για την αναζήτησή της; Έχουν τα ίδια δικαιώματα όπως οι γηγενείς εργαζόμενοι; Σε ποιο βαθμό έχουν πρόσβαση στις

υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας όπως επιδόματα ανεργίας, κοινωνική ασφάλιση, προγράμματα στέγασης, κοινωνική πρόνοια και υπηρεσίες υγείας; Σύμφωνα με τους Entzinger και Biezeveld (2003, σ. 19) η επιτυχής ένταξη που προϋποθέτει το κοινωνικοοικονομικό πεδίο, συνδέεται άμεσα με την συμμετοχή των μεταναστών στην αγορά εργασίας και με τους παράγοντες που ενθαρρύνουν ή εμποδίζουν αυτή την διαδικασία όπως η εκπαίδευση και η γλώσσα.

- γ) *Το πολιτισμικό πεδίο:* αφορά στα πολιτισμικά και θρησκευτικά δικαιώματα των μεταναστών: έχουν (ίσα) δικαιώματα στην συστράτευση και εκδήλωση των εαυτών τους ως ανήκοντες σε πολιτισμικές, εθνοτικές ή θρησκευτικές ομάδες; Είναι αναγνωρίσιμοι, αποδεχτοί και αντιμετωπίσιμοι όπως άλλες συγκριτικά ομάδες και απολαμβάνουν τις ίδιες (ή συγκριτικώς) διευκολύνσεις; Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά καθίσταται πιο δύσκολη σε σχέση με το κοινωνικοοικονομικό πεδίο καθώς ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που προβάλλει στην αξιολόγηση των διαδικασιών επιπολιτισμού των μεταναστών στο κυρίαρχο πολιτισμικό πλαίσιο που τους περιβάλλει, είναι να αποσαφηνιστεί, ποιος ακριβώς είναι ο πολιτισμικός πυρήνας της δεδομένης κοινωνίας υποδοχής, δηλ. οι βασικές αξίες και νόρμες (Entzinger & Biezeveld, 2003, σ. 22)

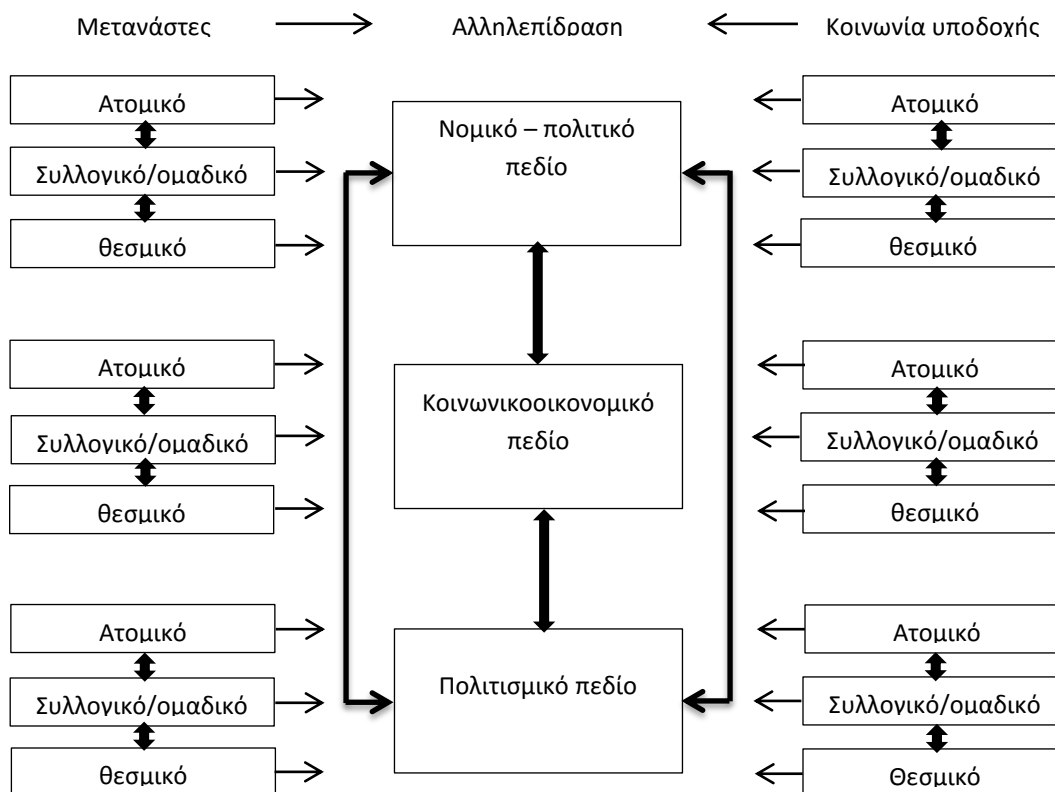
Εκτός από την διάκριση των πεδίων όπου εστιάζουν οι πολιτικές για την ενσωμάτωση των μεταναστών ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την έκβαση των δράσεων, αποτελεί η κοινωνία υποδοχής. Με αυτή την έννοια, η διαδικασία ένταξης των μεταναστών προωθείται από την αλληλεπίδραση μεταξύ δύο μερών: οι μετανάστες οι ίδιοι, με τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά, τις προσπάθειες και τον βαθμό προσαρμογής που ποικίλει και η κοινωνία υποδοχής με τα χαρακτηριστικά της, και την αντίδρασή της στους νεοαφιχθέντες. Ακριβώς αυτή η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο πλευρών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της ενσωμάτωσης. Είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη πως οι δύο πλευρές εκπροσωπούνται ριζικά με άνισους όρους όσον αφορά την ισχύ και τον έλεγχο των πόρων. Η κοινωνία υποδοχής, η θεσμική δομή της και οι αντιδράσεις στους νεοεισερχόμενους είναι κατά συνέπεια περισσότερο καθοριστικές για την διαδικασία ένταξης από ότι οι μετανάστες οι ίδιοι.

Αυτή η αλληλεπίδραση λαμβάνει χώρα σε πολύ συγκεκριμένα πλαίσια, στους δρόμους, στις γειτονιές, στο σχολείο, στην εργασία, στους δημόσιους χώρους, τοπικές εκδηλώσεις κ.α. Με άλλα λόγια, η ενσωμάτωση συντελείται σε τοπικό επίπεδο ακόμα και αν ορισμένοι από τους μηχανισμούς της ορίζονται από θεσμικούς κανόνες που έχουν θεσπιστεί σε ένα άλλο υψηλότερο (περιφερειακό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο).

Έτσι, ένα βασικό πρόβλημα στην παραγωγή και εφαρμογή πολιτικών που σχετίζονται με τους μετανάστες είναι ότι οι αποφάσεις που αφορούν το περιεχόμενο και τον προσανατολισμό τέτοιων πολιτικών συχνά λαμβάνονται από ένα (μη-μεταναστευτικό) πλειοψηφικό εκλογικό σώμα στο πολιτικό σύστημα στο οποίο οι μετανάστες ή οι

εθνοτικές ομάδες αποκλείονται ή δεν μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά (Penninx, 2009, σσ. 5-6).

Όπως δείχνει το σχήμα 2.1.2.2, με βάση την διπολική αλληλεπίδραση (μετανάστες – κοινωνία υποδοχής) στην μέση διακρίνονται τα τρία πεδία πολιτικών τα οποία επηρεάζουν ταυτόχρονα το ένα το άλλο και τέλος, η ανάλυση της διάδρασης σε κάθε πεδίο το οποίο χωρίζεται σε τρία επίπεδα αντίστοιχα για τις δύο πλευρές (μετανάστες – γηγενείς): το ατομικό, το συλλογικό (μεταναστευτικές οργανώσεις από τη μία και οργανώσεις και θεσμοί της κοινωνίας υποδοχής [εμπορικές ενώσεις, εκκλησίες] από την άλλη, και τέλος το θεσμικό επίπεδο:

Σχήμα 2.1.2.1: Τυπολογία πολιτικών και ανάλυσης των διαδικασιών ενσωμάτωσης

Πηγή: Penninx κ.α. 2014 σπ. Gilardoni, D'Odorico, & Carrillo, 2015, σ. 55. Προσαρμογή του γράφοντος

Με βάση την διάκριση των τριών πεδίων παρέμβασης στη προώθηση των πολιτικών ενσωμάτωσης, πολύ μελετητές προτείνουν με διάφορες παραλλαγές ένα μοντέλο το οποίο περιλαμβάνει διάφορες πλευρές τις ένταξης οι οποίες συντείνουν και αξιολογούνται στην βάση της ανάπτυξης διαφόρων δεικτών ενσωμάτωσης. Αυτό σημαίνει την συλλογή δεδομένων για τους διαφορετικούς μεταναστευτικούς πληθυσμούς που διαβιούν σε μία χώρα εφόσον η κάθε μεταναστευτική ομάδα είναι πιθανό να φέρει διαφορετικά χαρακτηριστικά με σκοπό την παρακολούθηση της διαδικασίας προσαρμογής στην κοινωνία υποδοχής (Baldwin-Eduarts, 2005, σ. 15).

Βέβαια τα ερωτήματα που προκύπτουν είναι το ποιος αξιολογεί την ένταξη, δηλαδή οι κρατικοί φορείς, οι ακαδημαϊκοί, οι ΜΚΟ, οι ίδιοι οι μετανάστες; Σε ποια πλευρά πρέπει να δοθεί προτεραιότητα ή πρέπει να πραγματοποιηθούν όλες οι πλευρές της ένταξης για να ορίσουμε ότι κάποιος είναι ενταγμένος ή όχι. Τα κριτήρια που επιλέγονται θα πρέπει να είναι ποιοτικά ή ποσοτικά για να αποτυπώσουν την ένταξη των μεταναστών σε μια δεδομένη χρονική στιγμή; Αυτά τα κριτήρια θα αφορούν όλες τις ομάδες των μεταναστών ή θα περιορίζονται σε ορισμένες ομάδες; Θα εξετάζονται σε σύγκριση με τους σκοπούς της χάραξης των πολιτικών ή σε σχέση με τους σκοπούς των μεταναστών; Αρκεί η ένταξη σε κάποιους τομείς και αν όχι, πως πρέπει να πραγματοποιηθούν στο μέλλον; Αν σε κάποιο τομέα, η ένταξη εμφανίζεται ικανοποιητική σημαίνει ότι θα την υπολογίσουμε ως δεδομένη κατάσταση ή θα πρέπει να την συνδυάσουμε με άλλες πλευρές και να τη θεωρήσουμε στη δυναμική της μορφή;

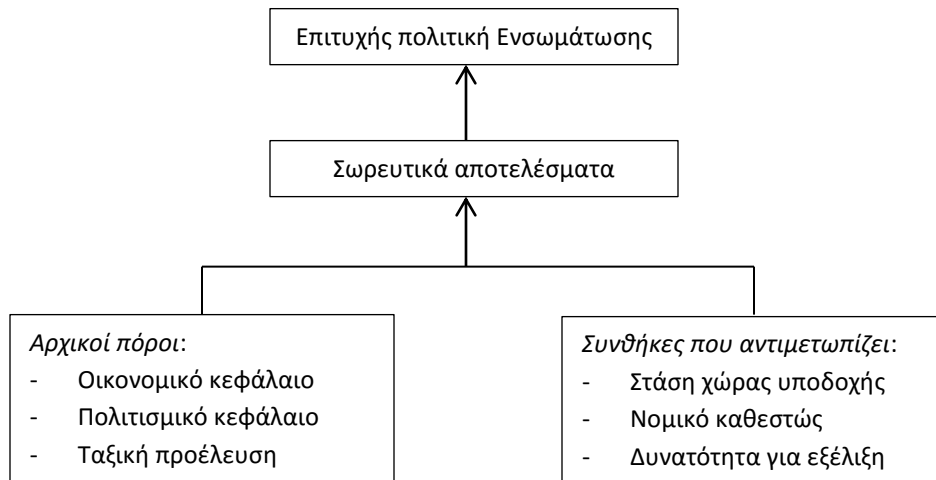
Πολύ συνοπτικά οι δείκτες αυτοί επικεντρώνεται στην αξιολόγηση των εξής διαστάσεων ενσωμάτωσης, πίνακας 2.1.2.2:

Νομικό – πολιτικό πεδίο	Κοινωνικοοικονομικό πεδίο	Πολιτισμικό πεδίο
<ol style="list-style-type: none"> 1. Πρόσβαση σε καθεστώς νομιμότητας και διάρκεια 2. Πρόσβαση στην ιθαγένεια 3. Πολιτική συμμετοχή (δικαίωμα ψήφου) 4. Συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα 5. Συμμετοχή σε θέσεις εκπροσώπησης σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο 6. Συμμετοχή σε οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών (συνδικάτα, επαγγελματικές ενώσεις, διάφορες οργανώσεις) 7. Στάση της κοινωνίας υποδοχής <ul style="list-style-type: none"> - Αναφορές υποθέσεων διακρίσεων - Πρόσληψη των μεταναστών από την κοινωνία υποδοχής - Ρατσιστικές επιθέσεις - Ρόλος των ΜΜΕ - 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Αγορά εργασίας <ul style="list-style-type: none"> - Πρόσβαση στην αγορά εργασίας - Ποιότητα των θέσεων εργασίας, - Συνδυασμός προσόντων και θέσεων εργασίας - Συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης και η αποτελεσματικότητα - Κινητικότητα στην απασχόληση - Εισόδημα - Ανεργία και κοινωνική ασφάλιση - Προγράμματα επιδότησης 2. Εκπαίδευση και κατάρτιση <ul style="list-style-type: none"> - Σχολικός διαχωρισμός - Πρόσβαση στην εκπαίδευση - Ίση πρόσβαση, ίση μεταχείριση, ίσα αποτελέσματα - Αναγνώριση προσόντων 3. Φροντίδα υγείας <ul style="list-style-type: none"> - Ίση πρόσβαση και ίση χρήση 4. Στέγαση <ul style="list-style-type: none"> - Οικιστικός διαχωρισμός 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Εκμάθηση και επίπεδο γλώσσας 2. Ατομική ένταξη 3. Σχέσεις με ομάδα και εκτός 4. Θρησκεία

Πίνακας 2.1.2.2: Δείκτες μέτρησης και αξιολόγησης της ενσωμάτωσης ανά πεδίο παρέμβασης
Πηγή: Entzinger και Biezeveld, σσ. 32-37 - Baldwin-Eduarts, 2005, σσ. 18-36 - Gilardoni, D'Odorico, & Carrillo, 2015, σσ. 57-83. Προσαρμογή του γράφοντος

Οι πολιτικές για τους μετανάστες ποτέ δεν λειτουργούν στον ίδιο βαθμό και με τον ίδιο τρόπο για όλους τους μετανάστες. Οι νομοθετικές προβλέψεις διαφοροποιούνται εάν πρόκειται για εγκατεστημένο ή προσωρινό μετανάστη, με νόμιμη ή παράνομη παρουσία, για πρόσφυγα ή αιτούντα άσυλο, ενώ ειδικές διατάξεις υπάρχουν για τους ομογενείς αλλοδαπούς. Πέρα από τις ιδιαιτερότητες κάθε κατηγορίας αλλοδαπών, για την επιτυχή έκβαση των πολιτικών αυτών και τελικά της «ενσωμάτωσης», ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται και σε μια σειρά από ατομικές μεταβλητές, οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και κατά το σχεδιασμό της πολιτικής (Brochmann, 1996. σσ. 118-122 οπ. Σαμπατάκου, 2010, σσ. 128-129). Οι μεταβλητές αυτές περιλαμβάνουν:

- α) *Τους αρχικούς πόρους* (του μετανάστη). Το αποκαλούμενο «οικονομικό ή ανθρώπινο κεφάλαιο», δηλ. «τις ικανότητες, δεξιότητες και γνώσεις οι οποίες προσδιορίζουν την ένταξη στην αγορά εργασίας, συνεπώς και την εισοδηματική κατάσταση του αλλοδαπού», αλλά και η ταξική προέλευση, οι τυχόν τραυματικές εμπειρίες κατά την έξοδο από τη χώρα του κ.ά.
- β) *Τις συνθήκες που αντιμετωπίζει κατά και μετά την άφιξη του (process conditions)*. Πρόκειται για την αντιμετώπιση που δέχεται στη χώρα υποδοχής, την κατάταξη του σε μια από τις προαναφερθείσες κατηγορίες μεταναστών και για τη δυνατότητα ανάπτυξης ατομικού αρχικά και συλλογικού αργότερα «κοινωνικού κεφαλαίου».
- γ) *Τα σωρευτικά αποτελέσματα (των δύο προηγούμενων)*, δηλ. τα αποτελέσματα της αλληλεπίδρασης των «ατομικών οικονομικοκοινωνικών και ψυχολογικών ιδιοτήτων και εμπειριών των μεταναστών από τη μια και των συγκεκριμένων συνθηκών που αντιμετωπίζουν στη χώρα υποδοχής από την άλλη»

Σχήμα 2.1.2.2: Παράγοντες καθορισμού επιτυχούς πολιτικής ενσωμάτωσης. Σύνθεση του γράφοντος

Οι δύο όψεις των πολιτικών

Παρότι η διάκριση ανάμεσα στους δύο άξονες πολιτικών είναι προφανής στις αναλύσεις για την μεταναστευτική πολιτική, στην πρακτική διάσταση οι δύο άξονες πολιτικών λειτουργούν ταυτόχρονα. Αυτό που πολλές φορές παραβλέπεται είναι η βαθιά επίδραση που μπορεί να έχουν ο ένας στον άλλον. Ένα σύστημα στο οποίο οι πολιτικές αυτές ανατρέπονται, θα μπορούσε για παράδειγμα να εκθέτει τους περισσότερους μετανάστες σε μία πολύ δυσμενή νομικά θέση ως διαμένοντες στην χώρα υποδοχής. Κάτι τέτοιο με την σειρά του θα εμπόδιζε την ενσωμάτωση και την πλήρη πρόσβαση σε κοινωνικά και ατομικά δικαιώματα - περιοχές που σχετίζονται με το δεύτερο άξονα. Ένα άλλο παράδειγμα της ταυτόχρονης επίδρασης μεταξύ πολιτικών ρύθμισης της μετανάστευσης και των πολιτικών για τους μετανάστες θα μπορούσε να είναι όταν μία χώρα χρησιμοποιεί εργαλεία των πολιτικών για τους μετανάστες (στέγαση, εκπαίδευση κ.α.) για τον εντοπισμό και την απέλαση των παράνομων μεταναστών, επιτυγχάνοντας έτσι τους σκοπούς της πολιτικής ρύθμισης της μετανάστευσης (Hammar, 1985, σ. 10).

Αν και το περιεχόμενο της πολιτικής ρύθμισης και ελέγχου και της πολιτικής για την ενσωμάτωση και ο χαρακτήρας των φορέων που ασκούν την κάθε πολιτική ως προς την εκπαίδευση και το στόχο τους είναι εκ διαμέτρου αντίθετα και διακριτά, η σχέση στενής και αμοιβαίας εξάρτησης που τις συνδέει είναι αυταπόδεικτη από τις επιπτώσεις της μίας επί της άλλης.

Γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι μια ιδιαίτερα γενναιόδωρη πολιτική ενσωμάτωσης μπορεί να παρακινήσει τους ενδιαφερόμενους μετανάστες να υπερκεράσουν τα όποια εμπόδια προβάλλει μια σκληρή πολιτική ελέγχου. Αντίστοιχα, μια φειδωλή πολιτική ενσωμάτωσης μπορεί να στηρίζει το στόχο μιας σκληρής πολιτικής ελέγχου. Από την άλλη μια σκληρή πολιτική ελέγχου, η οποία θέτει εμπόδια στην επανένωση οικογενειών κλπ δυσχεραίνει το έργο της πολιτικής ενσωμάτωσης (Σαμπατάκου, 2010, σσ. 130-131).

2.1.3 Κοινωνική ενσωμάτωση και κοινωνική ένταξη

Ερμηνευτική προσέγγιση των όρων

Ι όροι ένταξη και ενσωμάτωση αποτελούν δύο από τους σημαντικότερους όρους της κοινωνιολογικής επιστήμης. Τους συναντά κανείς από πολύ νωρίς στα θεμέλια της κοινωνιολογικής επιστήμης να περιγράφουν και αναλύουν τις σημαντικότερες διαδικασίες συμμετοχής, ελλιπούς συμμετοχής ή μη συμμετοχής του ατόμου σε ένα κοινωνικό σύστημα και σε ένα οργανωμένο κοινωνικό σύνολο και ταυτόχρονα να παραπέμπουν στους βασικούς όρους συγκρότησης μιας κοινωνίας (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σ. 33 - Παπαδοπούλου, 2006, σ. 299).

Σύμφωνα με τον Durkheim ο όρος ενσωμάτωση χρησιμοποιείται με δύο κυρίως σημασίες: (α) η πρώτη, την οποία υιοθετούν και οι κλασσικοί αμερικανοί ανθρωπολόγοι, αναφέρεται στην ενσωμάτωση της κοινωνίας (*integration de la société*) δηλ. στη διαδικασία σύστασης και διατήρησης της κοινωνίας στο σύνολό της, και (β) η δεύτερη, η οποία αναφέρεται στην ενσωμάτωση του ατόμου στην κοινωνία (*integration à la société*) δηλ. στις σχέσεις του ατόμου με την κοινωνία, όπου η ενσωμάτωση δείχνει την ένταση αυτής της θετικής και μοναδικής σχέσης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας (Παπαδοπούλου, 2011, σ. 19).

Ο όρος «ενσωμάτωση» αν και χρησιμοποιείται συχνά, ως έννοια παραμένει ασαφείς (Entzinger & Biezeveld, 2003, σ. 6). Μπορεί να προσδιοριστεί είτε ως ένας όρος πολιτικής χρήσης είτε ως μία έννοια με κοινωνιολογική σημασία, διαστάσεις οι οποίες διακρίνονται ή μία από την άλλη (Παπαδοπούλου, 2006, σ. 301).

Υπό μία κοινωνιολογική σκοπιά, οι διαδικασίες ενσωμάτωσης, όπως προτείνονται από μία κοινωνία έχουν ένα χαρακτήρα μονιμότητας και συνέχειας. Εάν αυτές οι διαδικασίες δεν είναι συνεχείς, δηλαδή δεν ασκούν πάνω στο άτομο μία κοινωνικοποιητική δύναμη, αποτυγχάνουν. Δηλαδή εάν ο κοινωνικός δεσμός που συνδέει τα μέλη μιας κοινωνίας μεταξύ τους αλλά και με το σύνολο της κοινωνίας χαλαρώσει, τότε υπάρχει πρόβλημα περιθωριοποίησης και αποκλεισμού. Τότε η διαδικασία ενσωμάτωσης αποτυγχάνει και εάν το φαινόμενο αποκτήσει ένα πιο μαζικό χαρακτήρα δημιουργείται διάρρηξη της κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σσ. 34-35).

Η πολιτική χρήση του όρου γνωρίζει σοβαρές μεταβολές ανάλογα με την πολιτικο - οικονομική συγκυρία και εξυπηρετεί μ' αυτό τον τρόπο ιδεολογικά τις σχεδιαζόμενες και εφαρμοζόμενες πολιτικές (ένταξης) και ενσωμάτωσης. Σε αυτό το πλαίσιο ορισμού της χρήσης της, η «κοινωνική ενσωμάτωση» δεν υφίσταται γενικά και αόριστα ούτε έχει το ίδιο περιεχόμενο σε κάθε εποχή και για κάθε εθνική κοινωνία. Ο όρος αποτελεί το προϊόν πολιτικής ερμηνείας και κοινωνικής διαπραγμάτευσης, ανάλογα με την πολιτική και οικονομική συγκυρία αλλά και τις ιδιαιτερότητες και τις ευαισθησίες της εκάστοτε

κοινωνίας. Οι διαδικασίες ενσωμάτωσης συνδέονται άμεσα με τους όρους συγκρότησης μιας εθνικής κοινωνίας. Μία κοινωνία «ενσωματώνει» τα μέλη της ανάλογα με τις αξίες και το ιδεολογικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο έχει κατασκευαστεί (Παπαδοπούλου, 2011, σ. 27).

Συχνά ο όρος «κοινωνική ένταξη» χρησιμοποιείται αντί του όρου «ενσωμάτωση», γιατί όπως διατυπώθηκε πιο πάνω, και οι δύο περιγράφουν και αναλύουν τις διαδικασίες συμμετοχής, ελλιπούς ή μη συμμετοχής του ατόμου σε ένα κοινωνικό σύστημα. Ωστόσο για να γίνει σαφέστερη ή οποία ουσιαστική διαφορά μεταξύ των όρων και των διαδικασιών «κοινωνικής ένταξης» και «κοινωνικής ενσωμάτωσης» είναι απαραίτητο να αποσαφηνιστούν δύο συστατικοί όροι της ένταξης (*inclusion* και *insertion*) (Παπαδοπούλου, 2008, σ. 26 οπ. Schnapper – Παπαδοπούλου, 2006, σσ. 26-27)):

Ο όρος *insertion* διαφέρει από τον όρο *inclusion*. Στον όρο *insertion* αναγνωρίζεται συνήθως η διαδικασία της ένταξης κατά τη διάρκεια της δευτερογενούς κοινωνικοποίησης (δηλαδή απασχόληση, συμμετοχή σε συνδικαλιστικούς φορείς, σε σωματεία, συμμετοχή στα κοινά, κατοχή ή ιδιοκτησία προσωπικής κατοικίας, κατανάλωση κ.λπ.). Αναφέρεται κυρίως στην προσπάθεια ένταξης όταν υπάρχουν εμπόδια στην ομαλή κοινωνικοποίηση. Πρόκειται για όρο πολιτικό με εκτεταμένη κοινωνική χρήση⁵.

Από την άλλη, στον όρο *inclusion* αναγνωρίζονται οι βασικοί άξονες της πρωτογενούς κοινωνικοποίησης (οικογένεια, σχολείο, συμμετοχή στην κοινωνία γενικότερα). Οι παράγοντες αυτοί σηκώνουν το βάρος των διαδικασιών κοινωνικοποίησης και η κάθε δυσλειτουργία τους ευθύνεται για την αποκοινωνικοποίηση του ατόμου και των ομάδων.

Το Υπουργείο Εσωτερικών (2013, σ. 18), προτείνει έναν ορισμό της διαδικασίας της ένταξης σε αντιδιαστολή με τον όρο αποκλεισμός (*exclusion*). Έτσι, Οι όροι ένταξη και αποκλεισμός είναι απόλυτα συμπληρωματικοί και ετεροκαθορισμένοι. Ο ένας προσδιορίζεται σε σχέση με τον άλλο. Εκεί που το περιεχόμενο του ενός τελειώνει αρχίζει το περιεχόμενο του άλλου. Δεν υπάρχει ένταξη χωρίς αποκλεισμό και δεν υπάρχει αποκλεισμός που να κατασκευάζεται σαν απόλυτο μέγεθος και αξία. Με την έννοια αυτή οι δύο όροι είναι σε πλήρη εξάρτηση και συμπλήρωση, τόσο στο επίπεδο της θεωρητικής κατασκευής τους όσο και στο επίπεδο της κοινωνικής τους χρήσης. Αυτό είναι το πρωταρχικό πλαίσιο αναφοράς των όρων ένταξη/αποκλεισμός που δίνουν το οργανωτικό πλαίσιο μιας κοινωνίας.

⁵ Συνδέεται και περιγράφει τις πολιτικές κοινωνικής ένταξης και επανένταξης της ΕΕ και αναφέρεται κυρίως στις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες

Ενσωμάτωση και ένταξη των μεταναστών

Όπως ειπώθηκε πιο πάνω η ενσωμάτωση ως έννοια στην δεύτερη διάστασή της παραπέμπει στην ενσωμάτωση στην κοινωνία, δηλαδή στις σχέσεις του ατόμου με την κοινωνία. Στην περίπτωση των μεταναστών όμως η ανάλυση επικεντρώνεται στην ανασύσταση της σχέσης του ατόμου με την κοινωνία υποδοχής και τους όρους συμμετοχής του σε αυτήν.

Οι μετανάστες έρχονται ήδη κοινωνικοποιημένοι και έχοντας ήδη ενσωματωθεί σε μία άλλη κοινωνία, την κοινωνία καταγωγής τους. Έχουν ήδη υποστεί μία «πρώτη κοινωνικοποίηση. Αυτό το χαρακτηριστικό αλλά και οι ιδιομορφίες που χαρακτηρίζουν την κατάστασή τους, τους καθιστούν κατ' αρχήν διαφορετικούς από τα μέλη της κοινωνίας των γηγενών που δεν έχουν γνωρίσει τη διαδικασία αποκοινωνικοποίησης και επανακοινωνικοποίησης (desocialisation και resocialisation). Άρα, για να μπορέσουν οι μετανάστες να συμμετάσχουν στην κοινωνία υποδοχής θα πρέπει να αποβάλουν μέρος των αξιών και συνηθειών της παλιάς κοινωνίας που μόλις εγκατέλειψαν και να υιοθετήσουν μέρος των νέων αξιών της κοινωνίας υποδοχής. Όσο πιο πετυχημένα πραγματοποιηθεί αυτή η διαδικασία τόσο πιο ολοκληρωμένη και επιτυχής είναι και η ενσωμάτωση (Παπαδοπούλου, 2011, σ. 28).

Βέβαια, θα πρέπει να τονιστεί πως η ενσωμάτωση ως διαδικασία δεν είναι μονοδιάστατη. Κάποιος μετανάστης που εμφανίζει έναν υψηλό βαθμό ενσωμάτωσης σε μία διάσταση της κοινωνικής ζωής δεν σημαίνει ότι εμφανίζει το ίδιο βαθμό σε μία άλλη διάσταση. Το κρίσιμο ερώτημα που προκύπτει σε αυτή την συζήτηση είναι: ποιο είναι το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο κάποιος μετανάστης θεωρείται ενσωματωμένος; Είναι η ευρύτερη κοινωνία, με οτιδήποτε συνεπάγεται η έννοια αυτή, ή αρκεί να είναι πλήρως ενσωματωμένος στην δική του κοινότητα ή γειτονιά της περιοχής στην οποία ζει (Entzinger & Biezeveld, 2003, σ. 9); Η απάντηση στο ερώτημα αυτό συνδέεται με την διαπίστωση της πολλαπλότητας και των ποικίλων μορφών ένταξης και ενσωμάτωσης. Έτσι, δεν υπάρχει μία μοναδική και δεδομένη ένταξη ή ενσωμάτωση καθώς οι όροι παραπέμπουν σε διαφορετικής έντασης φαινόμενα, αν και δεν είναι ξεκάθαρα οριοθετημένα. Όλοι οι τομείς της καθημερινής ζωής του ατόμου που άπτονται του δημόσιου βίου του (η απασχόληση, η κατοικία, η γλώσσα και η εκπαίδευση) αποτελούν τους βασικούς παράγοντες μιας κοινωνικής ένταξης, ενώ αντίθετα η σφαίρα του ιδιωτικού βίου (οικογένεια, θρησκεία, πολιτισμικές διαστάσεις) και οι δραστηριότητες του ατόμου μέσα σε αυτήν παραπέμπουν σε μία κοινωνική ενσωμάτωση που σαφώς υποδηλώνει μία διαφορετική σχέση με την κοινωνία υποδοχής. Με την έννοια αυτή, η διάκριση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού βίου, προσανατολίζει καθοριστικά τις διαδικασίες ένταξης και ενσωμάτωσης για τους μετανάστες (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σ. 38 – Παπαδοπούλου, 2006, σ. 307 – 2011, σ. 29).

Πολλοί κοινωνιολόγοι για να περιγράψουν την διαδικασία υιοθέτησης των νέων αξιών της κοινωνίας υποδοχής προτείνουν ως πιο δόκιμο τον όρο αποπολιτισμοποίηση (acculturation), γιατί δείχνει πιο ξεκάθαρα την απώλεια της παλιάς πολιτισμικής ταυτότητας του μετανάστη και την υιοθέτηση μιας νέας (Δημουλάς & Παπαδοπούλου, 2004, σσ. 35-36). Ο όρος σύμφωνα με τους Etzinger και Biezeveld (2013, σ. 9) μάλλον αντανακλά το γεγονός ότι η πλήρης αφομοίωση στην κυρίαρχη κουλτούρα δεν αποτελεί την μόνη επιλογή και φυσικά δεν αποτελεί ένα απόλυτο προαπαιτούμενο για μία επιτυχή ενσωμάτωση. Η αποπολιτισμοποίηση αναφέρεται στο φαινόμενο όπου οι μετανάστες σταδιακά υιοθετούν ορισμένα κυρίαρχα στοιχεία του πολιτισμικού περιβάλλοντος που τους περιβάλλει χωρίς ωστόσο να εγκαταλείπουν την δική τους πολιτισμική ταυτότητα.

Οι όροι αποκοινωνικοποίηση και επανακοινωνικοποίηση, αποπολιτισμοποίηση, αφομοίωση, ενσωμάτωση και ένταξη (desocialisation και resocialisation, acculturation, assimilation, incorporation, integration - insertion) είναι όροι που αν και ποιοτικά εκδηλώνουν μία διαφορετική ένταση και περιεχόμενο, λειτουργούν ως σανίδες σωτηρίας για τις εκάστοτε διαφορετικές κυβερνήσεις με τον ίδιο πάντα πολιτικό στόχο: να κάνουν λίγο-πολύ «αόρατους» τους μετανάστες, «οι οποίοι έτσι και αλλιώς φαίνονται», για να διατηρήσουν την κοινωνική συνοχή μιας κοινωνίας που στηρίζεται πάνω στην εθνική ιδέα και στις αξίες της δημοκρατίας και της ισότητας (Παπαδοπούλου, 2006, σ. 306).

Βέβαια, η «ενσωμάτωση» χρησιμοποιείται ευρεία ως ένας γενικός όρος ο οποίος περιγράφει την διαδικασία κατά την οποία ένας μετανάστης γίνεται μέλος της κοινωνίας υποδοχής. Σύμφωνα με τον Castles (1993, σ. 1) θα ήταν ωστόσο σωστότερη η αναφορά σε διάφορες μορφές ενσωμάτωσης εκ των οποίων η ένταξη είναι μία από αυτές. Όπως υποστηρίζει, η αξιολόγηση του βαθμού ενσωμάτωσης δεν μπορεί να περιορίζεται στις κυβερνητικές πολιτικές αλλά αντίθετα, θα πρέπει να εστιάζει σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών διαδικασιών όπως η συμπερίληψη στις κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές δομές, ο βαθμός και η φύση της συμμετοχής στους θεσμούς της χώρας υποδοχής αλλά και η εμφάνιση των διαφόρων μορφών ανισότητας. Έτσι, είναι βαρύνουσας σημασίας η ανάλυση να επικεντρώνεται στις κοινωνικές συνθήκες που διευκολύνουν ή εμποδίζουν την ενσωμάτωση των μεταναστών στον κοινωνικό ιστό (Breton κ.α. 1990 οπ. Castles, 1993, σ. 1).

Σε αυτό το πλαίσιο, το αποτέλεσμα της διαδικασίας ενσωμάτωσης είναι δυνατόν να διακριθεί με βάσει τέσσερις προσεγγίσεις (Castles, 1993, σσ. 1-6):

α) *Αφομοίωση*: αναφέρεται στην ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία μέσω μίας διαδικασίας προσαρμογής μονής κατεύθυνσης, στην οποία αναμένεται η σταδιακή απώλεια των ιδιαίτερων πολιτισμικών, γλωσσικών ή κοινωνικών χαρακτηριστικών των μεταναστών και η υιοθέτηση στοιχείων του κυρίαρχου πολιτισμικού περιβάλλοντος με τρόπο που οδηγεί στην μη διακριτότητά τους από τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η αφομοίωση υπονοεί πως ο ρόλος του κράτους εστιάζει στην

δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την ατομική προσαρμογή, όχι όμως της διατήρησης διακριτών εθνοτικών ομάδων. Αυτό συνήθως σημαίνει μία πολιτική «αδράνειας» στην οποία η κυβερνήσεις δεν παρέχουν στοχευμένες υπηρεσίες για τους μετανάστες (με εξαίρεση αρχικές υποστηρικτικές υπηρεσίες για την εγκατάσταση τους και εκμάθηση της γλώσσας)

- β) *Ένταξη*: νοηματοδοτείται ως μια δυναμική πορεία, διαδικασία, προς μια κατάσταση απουσίας οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών διακρίσεων μεταξύ συγκρίσιμων μεταναστευτικών και ημεδαπών πληθυσμιακών ομάδων (Κόντης, 2001 οπ. Κόντης, 2009, σελ. 23). Με τον παραπάνω ορισμό για την ενσωμάτωση μεταναστών υπονοείται η αναγκαιότητα της αμφίδρομης συμβολής για τη δημιουργία της παραπάνω κατάστασης, δηλαδή τόσο των ημεδαπών, προσώπων και φορέων, με την παραχώρηση οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων στους μετανάστες όσο και των αλλοδαπών με την επίδειξη της απαιτούμενης βούλησης για ενσωμάτωση (Κόντης, 2009 σελ. 24). Σύμφωνα με την ανάλυση αυτή, η άνιση κατανομή ισχύος μεταξύ της κοινωνίας υποδοχής και των μεταναστών σημαίνει ότι η κοινωνία υποδοχής έχει τον τελευταίο λόγο στον καθορισμό των αποτελεσμάτων (Penninx, 2003 οπ. Baldwin-Eduarts, 2005, 4).
- γ) *Αποκλεισμός*: αναφέρεται σε μία κατάσταση στην οποία οι μετανάστες είναι ενσωματωμένοι σε συγκεκριμένους τομείς της κοινωνίας υποδοχής (με κυρίαρχο την αγορά εργασίας) αλλά ωστόσο αποκλείεται η πρόσβασή τους σε άλλους τομείς (πρόσβαση στην ιθαγένεια και πολιτικά δικαιώματα). Ο αποκλεισμός μπορεί να συντελείται μέσω νόμιμων μηχανισμών (όπως η άρνηση της δυνατότητας πολιτογράφησης και η δημιουργία διακρίσεων μεταξύ των δικαιωμάτων των πολιτών και μη πολιτών). Οι μετανάστες μετατρέπονται σε εθνικές μειονότητες με μειωμένα δικαιώματα οι οποίοι αποτελούν τμήμα της κοινωνίας ωστόσο αποκλείονται από την πολιτεία και το έθνος (κράτος). Εφόσον τέτοιες εθνικές μειονότητες βρίσκονται σε δυσμενή κοινωνικοοικονομική θέση, η κατάσταση αυτή εμπεριέχει μία ισχυρή σύνδεση μεταξύ κοινωνικής τάξης και εθνοτικής ταυτότητας.
- δ) *Πολυπολιτισμικότητα*: αναφέρεται στην εξέλιξη των πληθυσμών με μεταναστευτικό υπόβαθρο σε εθνοτικές κοινότητες με διακριτά χαρακτηριστικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό στην βάση της γλώσσας, πολιτισμού, κοινωνικής συμπεριφοράς και αυτόνομων οργανώσεων για μακρά περίοδο (συνήθως μερικές γενεές). Διαφέρει από τον αποκλεισμό στο ότι οι μετανάστες έχουν πρόσβαση σε λιγότερο ή περισσότερο ίσα δικαιώματα σε πολλές σφαίρες της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, χωρίς να αναμένεται να απωλέσουν την διαφορετικότητά τους αν και αυτό με την προσδοκία της συμμόρφωσης προς ορισμένες κυρίαρχες αξίες της κοινωνίας υποδοχής. η πολυπολιτισμικότητα ορίζεται από την επιθυμία της κυρίαρχης ομάδας να αποδέχεται

την πολιτισμική διαφορετικότητα και της διάδρασης των κοινωνικών συμπεριφορών και θεσμικών δομών ταυτόχρονα.

- ε) *Δημιουργία εθνοτικών ομάδων*: αν και ο αποκλεισμός και η πολυπολιτισμικότητα περιγράφονται ως αντίθετα φαινόμενα ωστόσο αποτελούν όψεις μίας ενιαίας διαδικασίας: της δημιουργίας εθνοτικών ομάδων. Μία σειρά από δομικούς παράγοντες οδηγούν τους μετανάστες στο να καταλάβουν συγκεκριμένες (και συχνά κατώτερες) κοινωνικές θέσεις. Το κατά πόσο μία εθνοτική ομάδα θα εξελιχτεί σε αποκλεισμένη μειονότητα ή σε μία αποδεκτή κοινότητα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την στάση της κυρίαρχης ομάδας πληθυσμού και από τις δράσεις του κράτους.

2.2 Οι πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ε.Ε.

Εισαγωγή

Η ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων εντός της Ε.Ε. καθώς και οι αυξανόμενες πιέσεις των μεταναστευτικών κυμάτων οδηγούν την Ε.Ε. στην συνειδητοποίηση της ανάγκης για κοινοτική δράση. Τα θέματα ένταξης μεταναστών εντάχθηκαν από την δεκαετία του 1990 στην κοινοτική ατζέντα και αποτέλεσαν θέμα κοινοτικών θεσμικών παρεμβάσεων. Έτσι με τις θεσμικές και πολιτικές της πρωτοβουλίες, συνδιαμορφώνεται σε συνεργασία με τα κράτη μέλη η πολιτική ένταξης των μεταναστών. Οι πρωτοβουλίες αυτές είναι τόσο νομοθετικού περιεχομένου όσο και συντονιστικού χαρακτήρα ενώ δρομολογούνται ανάλογα με το πεδίο και το βαθμό αρμοδιότητας της Ένωσης.

Οι πρωτοβουλίες περί τα νομοθετικά επικεντρώνονται κυρίως σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων. Σε αυτές εντάσσονται: α) οι οδηγίες κατά των διακρίσεων με βάση την φυλετική ή εθνοτική καταγωγή γενικά και ειδικά κατά των διακρίσεων στην απασχόληση και την εργασία, β) οι οδηγίες που ορίζουν το ελάχιστο των προδιαγραφών για την υποδοχή των αιτούντων άσυλο και το ελάχιστο των απαιτήσεων για την αναγνώριση της προσφυγικής ιδιότητας και, γ) οι τέσσερις οδηγίες για τους επί μακρόν διαμένοντες, την οικογενειακή συνένωση, τους επιστήμονες και τους σπουδαστές /μαθητές/εκπαιδευόμενους και εθελοντές.

Οι συντονιστικές πρωτοβουλίες αφορούν κυρίως: α) στην διατύπωση 11 Κοινών Βασικών Αρχών (Κ.Β.Α.) για την ένταξη, β) στην δημιουργία Ταμείου Ένταξης στο πλαίσιο του Κοινού Προγράμματος για την ένταξη των οικονομικών μεταναστών, γ) στην έκδοση εγχειριδίων που απευθύνονται στους διαμορφωτές πολιτικών ένταξης και, δ) στη σύσταση ενός μηχανισμού με σημεία επαφής στα κράτη μέλη για την παρακολούθηση της εφαρμογής των Κ.Β.Α. και την ανταλλαγή πρακτικών σε θέματα ένταξης.

2.2.1 Σχέδια δράσης και κοινοτικές αποφάσεις

Με τη σύσταση ενιαίου καθεστώτος για τους υπηκόους τρίτων χωρών οι οποίοι είναι επί μακρόν διαμένοντες, η οδηγία 2003/109/EK επιτυγχάνει την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών και εξασφαλίζει δίκαιη μεταχείριση σε όλη την ευρωπαϊκή επικράτεια, ανεξάρτητα από το κράτος μέλος διαμονής.

Σύμφωνα με την οδηγία για να αποκτήσει το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, ο υπήκοος τρίτης χώρας πρέπει να παράσχει αποδεικτικά στοιχεία ότι διαθέτει για αυτόν και την οικογένειά του (εφόσον αυτή εξαρτάται από τον επί μακρόν διαμένοντα) : α) σταθερούς πόρους επαρκείς για τη συντήρησή του, χωρίς να απαιτείται προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής του οικείου κράτους μέλους και β) ασφάλιση ασθένειας. Εφόσον πληρεί της προϋποθέσεις αυτές λαμβάνει άδεια παραμονής, τυποποιημένη για όλα τα κράτη μέλη, διάρκειας τουλάχιστον πέντε ετών και αυτόματα ανανεώσιμη. Ωστόσο τα κράτη μέλη μπορούν να αρνούνται τη χορήγηση του καθεστώτος για λόγους δημόσιας τάξης ή ασφάλειας.

Ο ενδιαφερόμενος, αφού αποκτήσει το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, έχει δικαίωμα σε σειρά παροχών υπό τις ίδιες συνθήκες με τους υπηκόους του κράτους μέλους. Οι παροχές αυτές αφορούν τις συνθήκες πρόσβασης σε μισθωτή εργασία και μη μισθωτή δραστηριότητα, τις συνθήκες απασχόλησης και εργασίας (εβδομαδιαία αργία, κανόνες υγιεινής, ετήσιες άδειες, μισθός, συνθήκες απόλυσης), την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, αναγνώριση διπλωμάτων, την κοινωνική προστασία (οικογενειακά επιδόματα, συντάξεις κλπ.) και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την κοινωνική αρωγή (ελάχιστο εισόδημα, ελάχιστες συντάξεις, δωρεάν ιατρική βοήθεια κλπ), τα κοινωνικά και φορολογικά πλεονεκτήματα, πρόσβαση στα αγαθά και στις υπηρεσίες, καθώς και την ελευθερία του συνδικαλιζέσθαι και συνεταιρίζεσθαι και ελεύθερη εκπροσώπησης οργάνωσης εργαζομένων ή εργοδοτών. Τέλος ο επί μακρόν διαμένον έχει ελεύθερη πρόσβαση στο σύνολο της επικράτειας του οικείου κράτους μέλους χωρίς όμως να έχει το δικαίωμα διαμονής στα υπόλοιπα κράτη μέλη.

Η Οδηγία 2003/109/EC σχετικά με την επανένωση οικογενειών που ψηφίστηκε τον Σεπτέμβριο του 2003 σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις αρχές που αναγνωρίζονται, κυρίως από το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών. Συγκεκριμένα οι υπήκοοι τρίτων χωρών που είναι κάτοχοι άδειας διαμονής τουλάχιστον ενός έτους και έχουν όντως τη δυνατότητα μόνιμης διαμονής σε ένα από τα κράτη μέλη μπορούν να ζητήσουν την οικογενειακή επανένωση. Δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης έχουν ο (η) σύζυγος του (της) αιτούντος (-σας) την επανένωση και τα ανήλικα τέκνα του ζεύγους, περιλαμβανομένων και των υιοθετημένων παιδιών.

Για την περίοδο 2007-2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καταρτίζει το πρόγραμμα «Αλληλεγγύη και διαχείριση των μεταναστευτικών ροών» [COM (2005) 123]. Το πρόγραμμα αναφέρεται στη διευκόλυνση της ανάπτυξης και της εφαρμογής κατάλληλων διαδικασιών εισδοχής που προορίζονται να στηρίζουν τη διαδικασία ένταξης, στην ανάπτυξη και εφαρμογή της διαδικασίας ένταξης, ιδιαίτερα όσον αφορά τους πρόσφατα αφιχθέντες στη χώρα υποδοχής, στην αύξηση της ικανότητας των χωρών της Ε.Ε. από την άποψη της ανάπτυξης, της εφαρμογής, της παρακολούθησης και της αξιολόγησης πολιτικών και μέτρων ένταξης υπηκόων τρίτων χωρών, και στην υποστήριξη της ανταλλαγής πληροφοριών, βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Τα κράτη μέλη καλούνται να συνεργαστούν με τις τοπικές και περιφερειακές αρχές για την εφαρμογή του πολυετούς προγράμματος στην πράξη. Για την στήριξη του πολυετούς προγράμματος συστήνονται τέσσερα Ταμεία:

1. Ταμείο Εξωτερικών Συνόρων⁶ (Τ.Ε.Σ.)
2. Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών⁷ (Ε.Τ.Ε.)
3. Ευρωπαϊκό Ταμείο Επιστροφής⁸
4. Ευρωπαϊκό Ταμείο για τους Πρόσφυγες-

Το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο» της 24ης Σεπτεμβρίου 2008⁹ αναγνωρίζει την σημαντική πρόοδο που έχει επιτευχθεί σε πολλά θέματα, ιδίως δυνάμει των προγραμμάτων του Τάμπερε, και της Χάγης, ωστόσο διατυπώνεται η θέση ότι χρειάζονται περαιτέρω βήματα. Στο πλαίσιο αυτό το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αναλαμβάνει πέντε θεμελιώδεις δεσμεύσεις οι οποίες θα συνεχίσουν να μετουσιώνονται σε συγκεκριμένα μέτρα, όπως:

- α) οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης λαμβάνοντας υπόψη τις προτεραιότητες, τις ανάγκες και τις δυνατότητες υποδοχής κάθε κράτους μέλους, και ενθάρρυνση της ενσωμάτωσης
- β) καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, και ενθάρρυνση των εκούσιων επιστροφών στις χώρες καταγωγής ή διέλευσης των μεταναστών·
- γ) ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των συνοριακών ελέγχων·
- δ) συγκρότηση της Ευρώπης ως χώρου ασύλου·
- ε) δημιουργία σφαιρικής σύμπραξης με τις τρίτες χώρες που θα ευνοεί τη συνέργεια μεταξύ μετανάστευσης και ανάπτυξης.

Όσον αφορά την πρώτη δέσμευση και ειδικότερα την ενθάρρυνση της ενσωμάτωσης, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καλεί τα κράτη μέλη να θεσπίσουν με κατάλληλες κατά την

⁶ Decision 574/2007/EC

⁷ Decision 435/2007/EC

⁸ Decision 575/2007/EC

⁹ European Council, 13440/08

γνώμη τους διαδικασίες και μέσα, φιλόδοξες πολιτικές για την ενθάρρυνση της αρμονικής ενσωμάτωσης στις χώρες υποδοχής τους, των μεταναστών που έχουν την προοπτική να εγκατασταθούν μακροχρόνια στις εν λόγω χώρες. Οι πολιτικές αυτές θα πρέπει να βασίζονται στην ισορροπία μεταξύ των δικαιωμάτων των μεταναστών (πρόσβαση στην εκπαίδευση, εργασία, ασφάλεια, δημόσιες και κοινωνικές υπηρεσίες) και των υποχρεώσεών τους (τήρηση των νόμων της χώρας υποδοχής) λαμβάνοντας υπόψη και σε συνδυασμό με μέτρα καταπολέμησης τυχόν διακρίσεων εις βάρος των μεταναστών (European Council, 13440/08, σ. 6).

Τον Ιούνιο του 2010, στα συμπεράσματα του Συμβουλίου της Ε.Ε.¹⁰ για το «Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο» του 2008, αναγνωρίζεται ότι τόσο η Ε.Ε. όσο και τα κράτη μέλη έχουν καταβάλει σημαντικές προσπάθειες σε πολλούς από τους τομείς δράσης που ορίζονται στο Σύμφωνο. Ωστόσο επισημαίνεται ότι κρίνεται απαραίτητη η βελτίωση της ανταλλαγής δεξιοτήτων, ο καθορισμός κοινών προτεραιοτήτων, η επέκταση των δεικτών ένταξης και η ανάπτυξη κοινού περιεχομένου όσον αφορά την ένταξη. Η ατζέντα αυτή πρέπει να περιλαμβάνει ένα μηχανισμό συντονισμού, όπως προτείνεται στο πρόγραμμα της Στοκχόλμης με στόχο τη βελτίωση των δομών και εργαλείων για την ευρωπαϊκή ανταλλαγή γνώσεων και τη διευκόλυνση της ενσωμάτωσης των προτεραιοτήτων της ενσωμάτωσης σε όλους τους σχετικούς τομείς. Στο πλαίσιο αυτό η Επιτροπή καλείται να υποβάλει σύντομα ανακοίνωση σχετικά με μια ευρωπαϊκή ατζέντα για την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, εστιάζοντας στη συμμετοχή των μεταναστών στις χώρες υποδοχής στη δράση σε τοπικό επίπεδο και στη συμμετοχή των χωρών καταγωγής στη διαδικασία ένταξης (10674/06 ASIM 72, σ. 5)

Τον Ιούνιο του 2011 η Επιτροπή εκδίδει ανακοίνωση «Ευρωπαϊκή ατζέντα για την ένταξη των υ.π.χ.» [COM (2011) 455] προκειμένου να ενισχυθεί οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά η Ευρώπη από την μετανάστευση. Η ατζέντα δίνει έμφαση στην πλήρη συμμετοχή των μεταναστών σε όλες τις μορφές της κοινωνικής ζωής και υπογραμμίζεται παράλληλα ο βασικός ρόλος των τοπικών αρχών. Εν τούτοις συμβάλλει στη συζήτηση σχετικά με το πώς μπορεί να κατανοηθεί και να στηριχτεί η ένταξη.

¹⁰ European Council, 10674/06 ASIM 72

2.2.2. Οι Κοινές Βασικές Αρχές για την πολιτική ενσωμάτωσης των μεταναστών

Το Συμβούλιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων εγκρίνει ήδη από το 2004¹¹, 11 κοινές βασικές αρχές για την πολιτική ένταξης των μεταναστών στην Ε.Ε. οι οποίες συνάδουν με τις κυρίαρχες ευρωπαϊκές και εθνικές ανθρωπιστικές και πολιτικές αξίες. Οι αρχές αυτές αποβλέπουν στον προσδιορισμό των σημαντικότερων στοιχείων μιας κοινοτικής μεταναστευτικής πολιτικής και στην ανάληψη πολιτικής δέσμευσης εκ μέρους των κρατών μελών για τη διαμόρφωση των πολιτικών ενσωμάτωσης. Παράλληλα λειτουργούν ως βάση για την Ε.Ε. και τη βοηθούν να διερευνήσει πώς θα μπορέσουν να αναπτυχθούν περαιτέρω τα υφιστάμενα μέσα της Ε.Ε. που αφορούν την ενσωμάτωση. Χρησιμεύουν συμπληρωματικά και σε πλήρη συνεργεία με τα ισχύοντα νομοθετικά πλαίσια, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών πράξεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, των κοινοτικών πράξεων που περιλαμβάνουν διατάξεις σχετικές με την ενσωμάτωση, τους στόχους της Ε.Ε. όσον αφορά την ισότητα των φύλων και τη μη διακριτική μεταχείριση, καθώς και άλλων πολιτικών της Ε.Ε. .

Για την ενίσχυση της εφαρμογής τους η Επιτροπή εκδίδει το 2005 την ανακοίνωση «Κοινό Πρόγραμμα για την Ένταξη- Πλαίσιο σχετικά με την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση» [COM (2005) 389]. Η συγκεκριμένη ανακοίνωση αποτελεί την πρώτη απάντηση της Επιτροπής στην πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για τη θέσπιση ενός συνεκτικού ευρωπαϊκού πλαισίου για την ένταξη. Οι βάσεις του πλαισίου αυτού έχουν τη μορφή προτάσεων συγκεκριμένων μέτρων που αποσκοπούν στην υλοποίηση των κοινών βασικών αρχών, αλλά επίσης σε μία σειρά μηχανισμών στήριξης της Ε.Ε. Ο κατάλογος είναι ενδεικτικός και όχι εξαντλητικός και επιτρέπει στα κράτη μέλη να καθορίζουν προτεραιότητες και να επιλέγουν τις δράσεις καθώς και τον τρόπο εφαρμογής τους. Οι ενέργειες αυτές πρέπει να θεωρηθούν ως σημαντικά στοιχεία των πολιτικών ένταξης τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο Ε.Ε. Οι Κ.Β.Α. είναι οι εξής (σσ. 4-10):

¹¹ Council of European Union, Justice & Home affairs, 14615/04

1. Η ένταξη είναι μία δυναμική, αμφίδρομη διαδικασία, αμοιβαίου συμβιβασμού μεταξύ όλων των μεταναστών και υπηκόων των κρατών μελών
2. Η ένταξη προϋποθέτει την τήρηση των θεμελιωδών αξιών της Ε.Ε.
3. Η απασχόληση αποτελεί βασικό στοιχείο της διαδικασίας ένταξης, ουσιαστικής σημασίας για την συμμετοχή και τις συνεισφορές των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής καθώς και την προβολή των συνεισφορών αυτών
4. Βασικές γνώσεις, της ιστορίας, της γλώσσας και των θεσμών της κοινωνίας υποδοχής είναι απαραίτητες για την ένταξη – σημαντική προϋπόθεση επιτυχίας της ένταξής τους είναι το να επιτραπεί στους μετανάστες να αποκτήσουν τις βασικές αυτές γνώσεις
5. Οι προσπάθειες στον τομέα της εκπαίδευσης είναι βασικής σημασίας για την προετοιμασία των μεταναστών και ιδίως των παιδιών τους, να επιτύχουν και να είναι ενεργότερα μέλη της κοινωνίας
6. Η πρόσβαση των μεταναστών στους θεσμούς καθώς και στα δημόσια και ιδιωτικά αγαθά και υπηρεσίες, ίσοις όροις με τους εθνικούς υπηκόους και χωρίς καμία διάκριση, αποτελεί βασική προϋπόθεση για μία καλύτερη ένταξη
7. Ένας μηχανισμός συνοχής συνεργασίας μεταξύ των μεταναστών και των υπηκόων κρατών μελών είναι βασικής σημασίας για την ένταξη. Κοινοί χώροι συζήτησης, διαπολιτισμικός διάλογος, εκπαίδευση για μία καλύτερη γνώση των μεταναστών και των πολιτισμών τους, καθώς και βελτίωση των συνθηκών ζωής σε αστικό περιβάλλον ενισχύουν την επικοινωνία μεταξύ των μεταναστών και των πολιτών των κρατών μελών
8. «Η άσκηση των διαφόρων θρησκευτικών και πολιτισμικών πρακτικών την οποία εγγυάται ο χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων πρέπει να προστατευθεί, με την επιφύλαξη ότι δεν θα παραβιάσει άλλα, απαραβίαστα ευρωπαϊκά δικαιώματα ή δεν θα αντίκειται στην εθνική νομοθεσία»
9. Η συμμετοχή των μεταναστών στην δημοκρατική διαδικασία και στην δημιουργία πολιτικών και μέτρων ένταξης, ιδίως σε τοπικό επίπεδο, ευνοεί την ένταξή τους
10. Η ενσωμάτωση των πολιτικών και των μέτρων ένταξης σε όλους τους συναφείς τομείς πολιτικής και σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης κι τις δημόσιες υπηρεσίες είναι σημαντικός παράγοντας στην διαμόρφωση και την εφαρμογή της δημόσιας πολιτικής
11. Η διαμόρφωση σαφών στόχων, δειχτών και μηχανισμών αξιολόγησης είναι απαραίτητη για την προσαρμογή της πολιτικής, την αξιολόγηση της προόδου προς την ενσωμάτωση και για μία αποτελεσματικότερη ανταλλαγή πληροφοριών

Πίνακας 2.2.1.1 Προτάσεις του Ευρωπαϊκού πλαισίου ένταξης με σκοπό την υλοποίηση Κοινών Βασικών Αρχών [COM (2005) 389 final, pp. 4-10]

2.2.3. Διαστάσεις της κοινοτικής πολιτικής για την ένταξη

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2003 εκδίδει ανακοίνωση που φέρει τίτλο «Μετανάστευση, ένταξη και απασχόληση» [COM (2003) 336]. Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση η Επιτροπή τονίζει ότι οι προτεραιότητες μπορούν να διαφέρουν από χώρα σε χώρα ωστόσο οι πολιτικές ένταξης πρέπει να έχουν ένα μακροπρόθεσμο συνεκτικό γενικό πλαίσιο, να ανταποκρίνονται στις ειδικές ανάγκες των συγκεκριμένων ομάδων και να είναι ενταγμένες στις τοπικές συνθήκες κάθε χώρας. Μία επιτυχή στρατηγική ένταξης προϋποθέτει συνολικές πολιτικές ένταξης. Στο πλαίσιο αυτό προτείνει μία ολιστική προσέγγιση για την ένταξη των μεταναστών με παρεμβάσεις σε 6 τομείς (σσ. 19-22):

1. Ένταξη στην αγορά εργασίας

«Οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις θεωρούν την ένταξη των μεταναστών στην αγορά εργασίας ως μια από τις βασικές τους προτεραιότητες στον τομέα της ένταξης. Αυτό συμβαίνει διότι σε πολλές χώρες οι μετανάστες, και κυρίως οι νέοι μετανάστες και οι μετανάστριες, εμφανίζουν εξαιρετικά δυσμενή αποτελέσματα όσον αφορά τα ποσοστά απασχόλησης, τα ποσοστά ανεργίας, τους μισθούς ή την απασχόληση με βάση τα προσόντα. Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικούς φραγμούς που πρέπει να καταργηθούν αποτελούν και οι διακρίσεις στο χώρο εργασίας, καθώς και η ρατσιστική συμπεριφορά¹². Αν και συχνά είναι δύσκολο να αναγνωριστεί και να αποδειχθεί σαφώς η διακριτική μεταχείριση στην απασχόληση, ορισμένα αποδεικτικά στοιχεία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ώστε να καταστεί αυτή πιο διαφανής. Οι στατιστικές αποδείξεις της ύπαρξης διακριτικής μεταχείρισης προέρχονται από στοιχεία τα οποία δείχνουν σημαντικές διαφορές στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των μεταναστών και των μη μεταναστών».

2. Εκπαίδευση και γλώσσα

«Η εκπαίδευση και η κατάρτιση έχουν πρωταρχική σημασία για την επιτυχή ένταξη. Οι μετανάστες αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα όσον αφορά την αναγνώριση των ακαδημαϊκών επιτευγμάτων και προσόντων τους, πράγμα που παρεμποδίζει την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών εκπαιδευτικής καθοδήγησης. Οι ανεπαρκείς γλωσσικές ικανότητες θεωρούνται ως ο κύριος φραγμός για την επιτυχή ένταξη. Συγχρόνως, πολλά κράτη μέλη επιμένουν ότι οι ανεπαρκείς γλωσσικές δεξιότητες δεν πρέπει να παρεμποδίζουν την πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή στο εκπαιδευτικό σύστημα και κρίνουν, αντιθέτως, ότι η συμμετοχή στην εργασιακή ζωή ή στην εκπαίδευση και κατάρτιση συμβάλλει στην ανάπτυξη των απαραίτητων γλωσσικών δεξιοτήτων».

¹² Η μεταφορά της οδηγίας για τη φυλετική ισότητα (2000/43/EK) και της οδηγίας για την ισότητα στην απασχόληση (200/78/EK) έχει ως αποτέλεσμα τη θέσπιση σαφούς νομοθεσίας για την καταπολέμηση των διακρίσεων στα περισσότερα κράτη μέλη.

3. Στέγη και οικιστικά θέματα

«Η στέγαση έχει ζωτική σημασία για τα άτομα, τις οικογένειες και τις κοινότητες και αποτελεί βασικό παράγοντα για την προώθηση της ένταξης, ενώ η έλλειψη φθηνής ποιοτικής κατοικίας στις εθνικά μικτές περιοχές είναι ένα πρόβλημα που αντιμετωπίζουν μετανάστες και πρόσφυγες. Πολλοί μετανάστες αντιμετωπίζουν άμεση ή έμμεση διακριτική μεταχείριση στην αγορά στέγης. Η εθνοτική συγκέντρωση κατοικίας, τα λεγόμενα γκέτο, τείνει να απομονώνει τις κοινότητες και να παρεμποδίζει τη συμμετοχή τους στην ευρύτερη κοινωνία. Παρόλο που τα σφικτά κοινοτικά δίκτυα μπορούν δώσουν νέα πνοή και να αναζωογονήσουν τις παραμελημένες γειτονιές – για παράδειγμα μέσω της δημιουργίας μικρών επιχειρήσεων – οι εθνικοί και κοινωνικοί διαχωρισμοί στις πόλεις μπορούν να αποτελέσουν και σημαντικό φραγμό για την ένταξη».

4. Υγειονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες

«Η πρόσβαση των μεταναστευτικών πληθυσμών στις υγειονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες είναι ένας ακόμα ζωτικός τομέας όπου ενδέχεται να απαιτείται προσαρμογή των υφισταμένων πολιτικών. Οι μεταναστευτικοί πληθυσμοί ενδέχεται να αντιμετωπίζουν ειδικά προβλήματα υγείας που οφείλονται στην κατάστασή τους (π.χ. απομάκρυνση από τα μέλη της οικογένειας, αβεβαιότητες που απορρέουν από το καθεστώς τους, ιδίως αν είναι προσωρινό). Η αυξημένη συμμετοχή ατόμων διαφορετικής εθνικής προέλευσης στο σχεδιασμό και την παροχή υπηρεσιών υγείας θα πρέπει να συμβάλει στην πρόληψη των διακρίσεων και να εξασφαλίσει ότι οι υπηρεσίες λαμβάνουν υπόψη τους πολιτισμικούς φραγμούς και είναι ευαίσθητες στις ιδιαιτερότητες της κοινωνίας στην οποία λειτουργούν».

5. Το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον

«Η ενεργός ανάμειξη και συμμετοχή των μεταναστών στην κοινωνία των πολιτών είναι εξαιρετικά σημαντική. Πλήρης ένταξη χωρίς συμμετοχή στις διεργασίες της κοινωνίας υποδοχής είναι αδύνατη. Η προσαρμογή των υπηρεσιών στις ειδικές ανάγκες διαφόρων ομάδων του πληθυσμού είναι μια κοινή προσπάθεια που απαιτεί την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας των δημόσιων και ιδιωτικών υπηρεσιών. Βασική απαίτηση μιας δίκαιης κοινωνίας είναι να έχουν όλα τα μέλη της τη δυνατότητα πρόσβασης στις υπηρεσίες.

Οι μετανάστες είναι μια από τις ομάδες που αντιμετωπίζουν συχνά εμπόδια λόγω γλωσσικών ή πολιτιστικών διαφορών. Επομένως η ενεργός συμμετοχή τους στην κοινωνία εξαρτάται από την κοινή προσπάθεια εντοπισμού και εξάλειψης αυτών των εμποδίων. Οι δημόσιες και οι ιδιωτικές οργανώσεις θα πρέπει να είναι ανοικτές σε όλους τους πολίτες - μετανάστες και μη - και να ανταποκρίνονται στις ανάγκες που έχουν οι πολίτες ως μέλη. δικαιούχοι, εργοδότες και εργαζόμενοι, ως καταναλωτές και πάροχοι υπηρεσιών, ως πολιτικοί αρχηγοί και ψηφοφόροι, ως γονείς και παιδιά, ως δάσκαλοι και μαθητές».

6. Πρόσβαση στην ιθαγένεια και πολιτικά δικαιώματα

«Όπως αναγνωρίζεται ευρέως, η απόκτηση της εθνικότητας είναι μέσο που διευκολύνει την ένταξη, παρόλο που δεν είναι απαραίτητο να αποτελεί τον απώτατο στόχο της διαδικασίας ένταξης και δεν αποτρέπει αφεαυτής τα προβλήματα που ανακύπτουν λόγω του κοινωνικού αποκλεισμού και των διακρίσεων. Η απόκτηση της εθνικότητας είναι εντούτοις σημαντική, διότι ενθαρρύνει το αίσθημα της συμμετοχής στην εθνική ζωή. Η εθνικότητα επιτρέπει στον κάτοχο της να αποκτήσει πλήρη πολιτικά δικαιώματα και εγγυάται την de jure συμμετοχή στην πολιτική, αστική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ζωή του κράτους μέλους.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο αποτελεί η πολιτική συμμετοχή. Πολλά κράτη μέλη χορηγούν ήδη πολιτικά δικαιώματα σε τοπικό επίπεδο σε όλους τους αλλοδαπούς κατοίκους υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Από την άποψη της ένταξης, είναι προφανές ότι αυτά τα τοπικής ισχύος πολιτικά δικαιώματα πρέπει να απορρέουν μάλλον από τη μόνιμη διαμονή, παρά από την εθνικότητα. Η Επιτροπή πιστεύει ότι η χορήγηση πολιτικών δικαιωμάτων στους μετανάστες κατοίκους μακράς διαρκείας έχει μεγάλη σημασία για τη διαδικασία ένταξης και ότι, για να γίνει αυτό, η συνθήκη θα πρέπει να παράσχει την απαιτούμενη νομική βάση».

2.2.4. Τα εγχειρίδια για την ένταξη των μεταναστών

Τα κοινοτικά εγχειρίδια για την ένταξη των μεταναστών εκπονούνται από το Migration Policy Group¹³ (M.P.G.), ανεξάρτητο σύμβουλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε στενή συνεργασία με τα εθνικά σημεία επαφής για την ένταξη. Μέχρι σήμερα έχουν εκδοθεί τρία εγχειρίδια ένταξης, με τα οποία καλύπτονται σχεδόν όλοι οι συναφείς τομείς που καταγράφονται στις Κ.Β.Α. οι οποίες θεσπίστηκαν από τα κράτη μέλη το 2004.

Το πρώτο εγχειρίδιο εκπονήθηκε το 2004. Το σχετικό πόνημα περιγραφεί τις βέλτιστες πρακτικές και προσφέρει διδάγματα που έχουν αντληθεί από τις πρακτικές των κρατών μελών σε δύο είδη προγραμμάτων ένταξης: συγκεκριμένα, στα μαθήματα υποδοχής (γλωσσική διδασκαλία, την αγωγή του πολίτη και την επαγγελματική εκπαίδευση στην αγορά εργασίας) για τους νεοαφιχθέντες μετανάστες και πρόσωπα αναγνωρισμένα ως πρόσφυγες, και στη συμμετοχή στα κοινά. Για την καλύτερη διαπίστωση της επιτυχίας των προγραμμάτων και της αξιολόγησης των επιδόσεων των κρατών-μελών αναφορικά με την ένταξη των μεταναστών προτείνεται η κατάρτιση κριτηρίων συγκριτικής αξιολόγησης και δεικτών. Τα θέματα που επιλέγονται στην πρώτη έκδοση απηχούν τις προτεραιότητες που επισημαίνονται στην ανακοίνωση για τη μετανάστευση, την ένταξη και την απασχόληση (Migration Policy Group, 2003, σσ. 6-7).

Η δεύτερη έκδοση του εγχειριδίου για την ένταξη δημοσιεύεται το 2007 και περιέχει επίσης ορθές πρακτικές και διδάγματα που αντλούνται από την εμπειρία των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής και των ειδικών επαγγελματιών σε όλη την Ευρώπη. Συγκεντρώνοντας και παρουσιάζοντας συγκεκριμένα παραδείγματα από τους διάφορους τομείς της ένταξης των μεταναστών συμβάλλει σε μια ευρύτερη πολιτική διαδικασία στον τομέα της ένταξης στην Ε.Ε., και συγκεκριμένα στην ανάπτυξη του ευρωπαϊκού πλαισίου για την ένταξη (Migration Policy Group, 2007, σ. 6).

Το τρίτο εγχειρίδιο (2010) αναλύει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί επί του παρόντος η ανταλλαγή πληροφοριών και ορθών πρακτικών στη στοχοθετημένη ευρωπαϊκή συνεργασία για την ένταξη. Επικεντρώνεται στον ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην ένταξη των μεταναστών καθώς αυτά λειτουργούν ως πλατφόρμα για ανοικτή και ειλικρινή επικοινωνία σχετικά με τις θετικές και τις αρνητικές πτυχές της μετανάστευσης. Για το σκοπό αυτό περιλαμβάνει μια σειρά από στρατηγικές που μπορούν να υιοθετήσουν οι ενδιαφερόμενοι του χώρου των μέσων ενημέρωσης.

¹³ Βλ. ιστοσελίδα http://www.migpolgroup.com/archive/publications_info.php?id=5

2.3 Οι πολιτικές για την κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα

2.3.1 Δράσεις και προγράμματα της ελληνικής πολιτείας

Εθνικά σχέδια δράσης για την κοινωνική ενσωμάτωση

Το 1998 γίνεται εμφανής η έλλειψη αντίληψης της έκτασης του προβλήματος των μεταναστών στην αναφορά «ολοκλήρωση της διαδικασίας νομιμοποίησης των μεταναστών» ενώ στον μεταναστευτικό νόμο του 2001 δίνεται η δυνατότητα στις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.) να ιδρύουν κέντρα υποδοχής για τους μετανάστες και να παρέχουν υπηρεσίες περίθαλψης σε έκτακτα περιστατικά σε ανασφάλιστους αλλοδαπούς (Γεώργιας, 2011, σ. 72). Από τις αναφορές στα προβλήματα των μεταναστών γίνεται κατανοητό ότι δεν υπάρχει αντίληψη των προβλημάτων που προκύπτουν από τον μεγάλο αριθμό ύπαρξης μεταναστών και από την φύση των θέσεων εργασίας που αυτοί καταλάμβαναν ενώ δεν υπάρχει στόχευση όσον αφορά τις πολιτικές ενσωμάτωσης.

Το 2001 εμφανίζονται ολοκληρωμένες παρουσιάσεις πολιτικών για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ένταξη (Ε.Σ.Δ.ΕΝ.) 2001-2003. Εδώ η ένταξη των μεταναστών παρουσιάζεται υπό το πρίσμα του στόχου «Δράσεις για τους πλέον ευάλωτους», με ιδιαίτερη αναφορά στο πρόσφατα τότε θεσμοθετημένο ν. 2910/2001, ως το κυριότερο θεσμικό εργαλείο για την νομιμοποίηση των μεταναστών. Παράλληλα δίδεται έμφαση στα ζητήματα εκπαίδευσης αλλοδαπών μαθητών (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2001, σσ. 38-39).

Στο Ε.Σ.Δ.ΕΝ. 2003-2005, αναγνωρίζεται το γεγονός ότι η «ομαλή ένταξη των μεταναστών και η προώθηση της διαπολιτισμικότητας, δεν είναι μόνο αυταξίες αλλά έχουν σημασία για την οικονομική ανάπτυξη και τις σχέσεις της χώρας με τους γείτονες της». Επίσης γίνεται για ακόμα μια φορά αναφορά στο νόμο 2910/2001, ως μια προσπάθεια ολοκληρωμένης ρύθμισης των θεμάτων εισόδου και παραμονής των αλλοδαπών (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 2003, σ. 42). Σε οργανωτικό επίπεδο συστήνονται οι διευθύνσεις αλλοδαπών και Μετανάστευσης στο Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης (ΥΠ.ΕΣ.Δ.Α.) (πρώην ΥΠΕΣΔΑ) και στις περιφέρειες, ενώ ιδρύεται και το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (Ι.Μ.Ε.Π.Ο.). Γίνεται μια πρώτη προσπάθεια δημιουργίας μητρώου αλλοδαπών με βάση τα στοιχεία από τις αιτήσεις για τις κάρτες εργασίας και διαμονής, καθώς και με βάση την απογραφή του 2001. Στο Ε.Σ.Δ.ΕΝ. 2003-2005, γίνεται επίσης αναφορά σε ένα επιχειρησιακό πρόγραμμα για τους μετανάστες, που θα χειρίζεται πόρους ύψους € 260 εκ (2003-2006). Ωστόσο το πρόγραμμα δεν υλοποιείται τα επόμενα χρόνια. Αντιθέτως ολοκληρώνονται μελέτες για:

- α) Υπηρεσίες πληροφορικής, συμβουλευτικής και υποστήριξης των μεταναστών
- β) Ανάπτυξη και προώθηση ευκαιριών επαγγελματικής τους ένταξη
- γ) Πολιτισμική ένταξη
- δ) Αναβάθμιση παροχής υπηρεσιών υγείας και προληπτικής ιατρικής σε συγκεκριμένες ομάδες μεταναστών
- ε) Δημιουργία υποστηρικτικών δομών αντιμετώπισης εκτάκτων αναγκών για την υποδοχή και την προσωρινή στέγαση μεταναστών

Στον εκπαιδευτικό τομέα λόγω των προβλημάτων πολιτισμικής προσαρμογής το Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων λαμβάνει διάφορα μέτρα και παρέχει τις παρακάτω διευκολύνσεις:

- Διευκολύνσεις κατά την εγγραφή στα σχολεία
- Τάξεις υποδοχής που λειτουργούν μέσα στα σχολεία για τους μαθητές που δεν γνωρίζουν καλά την ελληνική γλώσσα
- Φροντιστηριακά τμήματα για την υποστήριξη των μαθητών σε συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα
- Χρήση δίγλωσσου διδακτικού υλικού

Η Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη (Ε.Ε.Σ.ΚΠ.ΚΕ.) 2006-2008, αντικαθιστά τα ΕΣΔΕΝ και αναφέρεται στην κοινωνική ένταξη υπό το πρίσμα της προτεραιότητας: «*Κοινωνική ένταξη των ΑμέΑ, των μεταναστών και των ατόμων με πολιτισμικές/θρησκευτικές ιδιαιτερότητες*» (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2006, σ. 34). Η συγκεκριμένη προτεραιότητα αφορά κυρίως όσους είναι ικανοί προς εργασία. Επιπροσθέτως αυξάνονται οι δράσεις που αφορούν την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με θέματα αποδοχής διαφορετικότητας και καταπολέμησης των διακρίσεων

Στην Ε.Ε.Σ.ΚΠ.ΚΕ για την περίοδο 2008-2010, γίνεται εκτενής αναφορά στην κοινωνική ένταξη των μεταναστών στην προτεραιότητα «*Κοινωνική Ένταξη των Αμεα, των Μεταναστών και Ατόμων /Ομάδων κοινωνικά ευάλωτων, λόγω πολιτισμικών χαρακτηριστικών*». Στο πλαίσιο αυτό υλοποιούνται παρεμβάσεις που αφορούν την καταπολέμηση των διακρίσεων, την εκπαίδευση και την κατάρτιση με σκοπό την ομαλή ένταξη στην αγορά εργασίας αλλά και την πρόσβαση σε αγαθά, υποδομές και υπηρεσίες

Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης: «Εστία»

Το Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης για την ομαλή προσαρμογή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια: Πρόγραμμα «Εστία¹⁴» (Ο.Π.Δ. ΕΣΤΙΑ), σύμφωνα με την Κοινή Υπουργική Απόφαση (Κ.Υ.Α.) που το αφορά, έχει ως σκοπό (άρθρο 1 παρ. 2) την καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης ανά τομέα ένταξης, την αποτύπωση της ευρωπαϊκής πραγματικότητας και εμπειρίας και, τέλος, τον καθορισμό προτεραιοτήτων της εθνικής στρατηγικής για τη χάραξη και εφαρμογή μεταναστευτικής πολιτικής. Το Πρόγραμμα «Εστία» διέπεται από την αναγνώριση της διαφορετικότητας, της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας και την ίση μεταχείριση σε κάθε πτυχή της κοινωνικής και οικονομικής ζωής των μεταναστών

Σύμφωνα με την απόφαση η κοινωνική ένταξη εκλαμβάνεται ως ένα οργανωμένο σύνολο δραστηριοτήτων μεταξύ κράτους, αποκεντρωμένης κρατικής διοίκησης, τοπικής αυτοδιοίκησης, ιδιωτικού τομέα και εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των ίδιων των μεταναστών, νεοεισερχόμενων και ήδη εγκατεστημένων, προσφύγων και ατόμων υπό καθεστώς προστασίας και των αντιπροσώπων τους, καθώς και όλων των αξιόπιστων φορέων που δραστηριοποιούνται στο χοίρο, ανεξάρτητων αρχών και μη κυβερνητικών οργανώσεων

Η πρωτοβουλία εστιάζει στην ανάγκη για πολυδιάστατες δράσεις για την κοινωνική ένταξη. Για το λόγο αυτό διαρθρώνεται σε 6 επιχειρησιακά προγράμματα ανά τομέα ένταξης (άρθρα 3 - 8 της ΚΥΑ) τα οποία αφορούν την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε φαινόμενα περιθωριοποίησης, ρατσισμού και ξενοφοβίας, την πληροφόρηση, την εξυπηρέτηση και τη συμβουλευτική υποστήριξη των υπηκόων τρίτων χωρών, τη σωφρονιστική μεταχείριση και μέριμνα για τους αποφυλακιζόμενους (δράσεις, μεταξύ άλλων, προστασίας για τους ανήλικους μετανάστες παραβάτες, την στήριξη των μεταναστών στις φυλακές, την συμβουλευτική υποστήριξη αποφυλακιζόμενων μεταναστών) και τέλος, τη διευκόλυνση της πρόσβασης τους σε υπηρεσίες απασχόλησης (ανάδειξη της επιχειρηματικότητας τους, κατάρτιση και υποστήριξη μεγάλων επενδύσεων), εκπαίδευσης (εκμάθηση της Ελληνικής γλώσσας και του Ελληνικού πολιτισμού), υγείας (δράσεις που θα βελτιώσουν το υγειονομικό επίπεδο των μεταναστών, την δημιουργία κινητών ιατρικών μονάδων), στέγασης (δράσεις για την αποτροπή της γκετοποίησης και την υποστήριξη των μεταναστών στην αναζήτηση στέγης) και πολιτισμού.

¹⁴ Κ.Υ.Α. υπ. Αριθ. 25057/2008 (ΦΕΚ Β 2363/20 Νοεμβρίου 2008)

2.3.2 Δράσεις και προγράμματα στο πλαίσιο των Ευρωπαϊκών πολιτικών

Δράσεις στο πλαίσιο του προγράμματος Equal

Το πρόγραμμα EQUAL¹⁵ στήριξε διάφορες δράσεις σε σχέση με το θέμα της ένταξης των μεταναστών στις ευρωπαϊκές χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα (περίοδος 2001-2005 Α΄ Κύκλος και 2005-2008, Β΄ Κύκλος). Η equal αποτελεί εργαλείο της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση, χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και στοχεύει στην πειραματική εφαρμογή και διάδοση νέων τρόπων καταπολέμησης των διακρίσεων και της ανισότητας στον τομέα της απασχόλησης. Στην Ελλάδα δημιουργούνται επτά Γραφεία Υποστήριξης Μεταναστών τα οποία τίθενται σε λειτουργία από τον Μάιο του 2006. Σκοπός είναι η ουσιαστική παροχή βοήθειας και υποστήριξης στους μετανάστες κυρίως εργαζομένων μεταναστών για την ισότιμη άσκηση των εργασιακών και ασφαλιστικών τους δικαιωμάτων. Συντονιστής των γραφείων είναι το Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης του Ινστιτούτου Εργασίας της Γ.Σ.Ε.Ε. (Κ.Ε.Κ. ΙΝ.Ε.-Γ.Σ.Ε.Ε.). Στα γραφεία εργάζεται εξειδικευμένο στελεχικό προσωπικό (Έλληνες και Μετανάστες) που έχουν εκπαιδευτεί για την υποστήριξη των μεταναστών. Οι αναπτυξιακές συμπράξεις υπό την αιγίδα του προγράμματος ξεπερνούν τις 15 και ο προϋπολογισμός της κάθε μίας είναι, περίπου του εύρους του 1.300.000 ευρώ (Γεώργμας, 2011, σ. 83). Ενδεικτικά ορισμένες από τις συμπράξεις είναι:

1. Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Κέντρο Μεταπληροφόρησης για Μετανάστες, Παλιννοστούντες, Πρόσφυγες - ΗΦΑΙΣΤΟΣ»¹⁶ (Α΄ & Β΄ Κύκλος).

Στο πλαίσιο του Α΄ Κύκλου 2002-2004 το έργο αφορά στην ανάπτυξη δομών και συστημάτων για την πιστοποίηση τεχνικών δεξιοτήτων σε πρόσφυγες, μετανάστες και παλιννοστούντες. Ενώ στο πλαίσιο του Β΄ κύκλου 2005-2008, στοχεύει στην καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας σε σχέση με την αγορά εργασίας, την κάλυψη των αναγκών της ομάδας στόχου αναφορικά με την ομαλή ένταξη τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνία και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών των φορέων που έρχονται σε επαφή και παρέχουν στήριξη στην ομάδα στόχο.

2. Αναπτυξιακή Σύμπραξη «Ενδυνάμωση των οικονομικών μεταναστών»¹⁷ (Β΄ Κύκλος).

Το έργο αποσκοπεί στην σύσταση Παρατηρητήριου και Δικτύου Δομών για την Ενδυνάμωση των Οικονομικών Μεταναστών και Προσφύγων στην Αγορά Εργασίας με στόχο τη συνεχή και συστηματική παρατήρηση των προϋποθέσεων και συνθηκών

¹⁵ Βλ. <http://www.equal-greece.gr/mainlinks.asp?aa=3>

¹⁶ Βλ. <http://www.integration.gr/el/services/european-programs/european-programs-completed/item/36-equal-ifestos>

¹⁷ Βλ. <http://www.kekgsevee.gr/-arxeio/132-equal/412--q-q>

εργασίας των μεταναστών και η συντονισμένη παρέμβαση για τη δικτύωση των φορέων που συμμετέχουν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση μέτρων πολιτικής. Επιπλέον στις δράσεις του Έργου περιλαμβάνονται η σύσταση και λειτουργία Κέντρου Πολυπολιτισμικής Παιδείας, η κατάρτιση στελεχών και εθελοντών δικτύου διαπολιτισμικών μεσολαβητών και η δημιουργία και λειτουργία Γραφείων Υποστήριξης Μεταναστών σε Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Βόλο και Πάτρα.

Δράσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου

1. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση»

Στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (Ε.Κ.Τ.) που συγχρηματοδοτεί το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (Ε.Π.) «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση¹⁸» για την περίοδο 2005-2009 υλοποιούνται μια σειρά από δράσεις που αφορούν μετανάστες και πρόσφυγες (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2005, σ. 36).

Η πρώτη κατηγορία της πράξης του μέτρου «Προπαρασκευαστικές ενέργειες (προκατάρτιση)» συμπεριλαμβάνει ένα πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας που απευθύνεται σε άνεργους μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο και το οποίο στοχεύει στην ομαλή τους ένταξη στην ελληνική κοινωνία. Αυτό επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη ικανοτήτων γραφής και ανάγνωσης της ελληνικής γλώσσας και της εξοικείωσης με τον ελληνικό τρόπο ζωής και πολιτισμό. Η επάρκεια της ελληνομάθειας πιστοποιείται με δίπλωμα επάρκειας επιπέδου Β κατόπιν εξετάσεων που διενεργούνται από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. Οι δράσεις αυτές προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες ανάγκες των ανέργων στις οποίες στοχεύουν και υλοποιούνται από πιστοποιημένα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.) ύστερα από προκήρυξη του Υπουργείου Απασχόλησης. Τα Κ.Ε.Κ. που αναλαμβάνουν να υλοποιήσουν τα προγράμματα, ενημερώνουν τα Κέντρα Προώθησης στην Απασχόληση της περιοχής τους, τα οποία με τη σειρά τους προωθούν στα προγράμματα τους εγγεγραμμένους άνεργους των ομάδων στόχου με καταγεγραμμένες τις ανάγκες τους. Παράλληλα, ενημερώνεται η «καρτέλα ανέργου» προ και μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος.

2. Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού»

Κατά την προγραμματική περίοδο 2007-2013 το Ε.Κ.Τ. συγχρηματοδοτεί το Ε.Π. «Ανάπτυξη του Ανθρώπινου Δυναμικού¹⁹» για την κοινωνική ένταξη των ευπαθών

¹⁸ Βλ. <http://www.ypergka.gr/ekt/aek/>

¹⁹ Βλ. <http://www.epanad.gov.gr/default.asp?pID=14&la=1>

κοινωνικά ομάδων. Το Πρόγραμμα αυτό συνιστά ένα από τα τομεακά προγράμματα του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) 2007-2013 και αποτελεί πολυστοχικό πρόγραμμα, καλύπτει δηλαδή και τις 13 Περιφέρειες της χώρας. Κεντρικός στόχος της αναπτυξιακής στρατηγικής του Ε.Π. είναι η αξιοποίηση του συνόλου του ανθρώπινου και εργατικού δυναμικού ως μοχλό για την ανάπτυξη της χώρας και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2008, σσ. 14-15). Σε αυτά τα δεδομένα, ο Άξονας Προτεραιότητας²⁰ «Πλήρης ενσωμάτωση του συνόλου του ανθρώπινου δυναμικού σε μια κοινωνία ίσων ευκαιριών» αποσκοπεί στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής με την ισότιμη πρόσβαση όλων στην αγορά εργασίας και την πρόληψη φαινομένων περιθωριοποίησης και αποκλεισμού. Ειδικότερα στοχεύει στην: Προώθηση της κοινωνικής και επαγγελματικής ενσωμάτωσης των Ευπαθών Κοινωνικά Ομάδων (Ε.Κ.Α.) - μετανάστες, ΑμεΑ, άτομα με πολιτισμικές και θρησκευτικές ιδιαιτερότητες, μακροχρόνια άνεργοι/ες κλπ.

Σχετικά με την επίτευξη του στόχου της πλήρους κοινωνικής ένταξης των μεταναστών, οι οποίοι διαβιούν και εργάζονται στην Ελλάδα, απαιτούνται συντονισμένες και μεθοδικές προσπάθειες προκειμένου να αρθούν τα εμπόδια που έμμεσα ευθύνονται για την δυσχερή προσβασιμότητα τους σε ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες. Απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη της ομάδας αυτής αποτελεί η υπαγωγή και η διατήρηση της σε επίσημο καθεστώς διαμονής (Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, 2007, σ. 125).

Σε ότι αφορά την ομαλή ενσωμάτωση των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και την αγορά εργασίας οι δράσεις που υλοποιούνται αναφέρονται ενδεικτικά σε:

- α) Συνοδευτικά μέτρα, που αφορούν ίδρυση υπηρεσιών υποδοχής, παροχή πληροφόρησης ενημέρωσης, παροχή Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (Σ.Υ.Υ.)
- β) Προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας
- γ) Πιστοποίηση αποκτηθεισών γνώσεων
- δ) Ενέργειες ευαισθητοποίησης, πληροφόρησης και δημοσιότητας, όπως η υιοθέτηση προγραμμάτων ευρείας ενημέρωσης του μεταναστευτικού πληθυσμού σε θέματα υγείας και υγιεινής, η καταπολέμηση των φαινομένων ξеноφοβίας και ρατσισμού στους χώρους παροχής ιατρικών υπηρεσιών, η δημιουργία και διανομή μεταφρασμένων εντύπων στις βασικές γλώσσες των μεταναστών της, τα οποία θα περιλαμβάνουν τους βασικούς όρους για την καλύτερη συνεννόηση μεταξύ των δημοσίων υπηρεσιών και του μετανάστη.

²⁰ Γενικός Στόχος 3/ ΑΠ 4.1, 4.2, 4.3

Δράσεις στο πλαίσιο προγραμμάτων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης

Το Πολυετές Πρόγραμμα για τα έτη 2007-2013²¹ είναι σχεδιασμένοι επί τη βάσει των Στρατηγικών Κατευθυντήριων Γραμμών. Σε εφαρμογή του εγκεκριμένου Πολυετούς Προγράμματος, τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να καταρτίζουν και να υποβάλλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή προς έγκριση σχέδια Ετησίων Προγραμμάτων για κάθε έτος της προγραμματικής περιόδου 2007-2013. Οι δράσεις που συμπεριλαμβάνονται στα εν λόγω Προγράμματα, στοχεύουν στην εξασφάλιση της ακώλυτης και ισότιμης πρόσβασης και συμμετοχής των μεταναστών σε δημόσια αγαθά και υπηρεσίες. Η δε κατάρτιση τους ανά έτος, επιτρέπει τη διαφοροποίηση και τον επανασχεδιασμό των προτεραιοτήτων, προκειμένου αυτές να προσαρμόζονται και να ανταποκρίνονται πλήρως στις ιδιαίτερες ανάγκες των μεταναστών που διαμένουν νόμιμα στη χώρα.

Το ελληνικό πολυετές πρόγραμμα περιλαμβάνει τέσσερις άξονες προτεραιοτήτων (Υπουργείο Εσωτερικών, 2007, σσ. 23-34):

- α) *Υλοποίηση δράσεων που έχουν σχεδιαστεί για την εκπλήρωση των «Κ.Β.Α» για την πολιτική κοινωνικής ένταξης των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση.*
Σκοπός είναι η υλοποίηση στρατηγικής για την ένταξη, με: (α) μεσοπρόθεσμο στόχο την στήριξη πολιτικών, οι οποίες συνάδουν με τις Κ.Β.Α. για την πολιτική κοινωνικής ένταξης των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Ένωση που θεσπίστηκαν κατά τη διάρκεια της Ολλανδικής Προεδρίας στο Συμβούλιο Υπουργών (Groningen 19.11.2004) και χρησιμεύουν ως κατευθυντήριες γραμμές για τα κράτη-μέλη στο σχεδιασμό των εθνικών ενταξιακών τους πολιτικών, και (β) μακροπρόθεσμο στόχο την κοινωνική συνοχή, την ομαλή συμβίωση και σταθερότητα, μέσα από ενέργειες που προκρίνουν το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των πολιτισμικών και κάθε είδους ιδιαιτεροτήτων των υπηκόων τρίτων χωρών (υ.τ.χ) (σσ. 23-24)
- β) *Ανάπτυξη δεικτών και μεθοδολογιών αξιολόγησης με σκοπό την αποτίμηση της προόδου, την προσαρμογή πολιτικών και μέτρων και τη διευκόλυνση του συντονισμού της συγκριτικής μάθησης.* Σκοπός είναι η ανάπτυξη δεικτών και μεθοδολογιών αξιολόγησης προκειμένου να αποτιμηθούν η πληρότητα, η επάρκεια και η αποτελεσματικότητα των πολιτικών και μέτρων ένταξης και να αναδειχθούν τόσο οι καλές πρακτικές όσο και οι τομείς που χρήζουν διορθωτικών παρεμβάσεων (σ. 30)
- γ) *Ανάπτυξη ικανοτήτων για πολιτικές ένταξης, συντονισμός και ανάπτυξη διαπολιτισμικών δεξιοτήτων των κρατών-μελών σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης (εθνικό, περιφερειακό, τοπικό).* Σκοπός είναι η ανάπτυξη διαπολιτισμικών δεξιοτήτων των εμπλεκόμενων σε όλα τα επίπεδα (εθνικό, περιφερειακό, τοπικό) και δομές διακυβέρνησης και ο συντονισμός των σχετικών δράσεων (σ. 32).

²¹ Βλ. http://ete.ypes.gr/?page_id=20

δ) *Ανταλλαγή εμπειριών, καλών πρακτικών και πληροφόρησης μεταξύ των Κρατών Μελών αναφορικά με την ένταξη. Σκοπός είναι η προώθηση δράσεων που ευνοούν την ανταλλαγή καλών πρακτικών και πληροφοριών για την ένταξη υ.τ.χ. μεταξύ των κρατών μελών, με γνώμονα την αξιοποίηση της αποκτηθείσας εμπειρίας και τη δημιουργία κοινού πλαισίου συνεργασίας σε θέματα ένταξης μεταναστών (σ. 34)*

2.4 Νομοθετικό πλαίσιο μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα η διαμόρφωση και η άσκηση της μεταναστευτικής πολιτικής παρουσιάζει μια διαδρομή άμεσα συνδεδεμένη με την ιστορικό-πολιτική συγκυρία και την εθνική κοινωνική πραγματικότητα της μετανάστευσης. Η ιδιαιτερότητα του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου για την μετανάστευση, έγκειται στο γεγονός ότι η εξέλιξη του επηρεάστηκε συχνά από έκτακτες ή εξαιρετικές κοινωνικές συνθήκες και από επείγουσες ανάγκες διαχείρισης των μεταναστευτικών ρευμάτων. Ίσως για το λόγο αυτό να χαρακτηρίστηκε, για μια μακρά περίοδο, από αντιφατικές κανονιστικές επιλογές και από την αδυναμία να συμβάλλει σε ένα οργανικό σχεδιασμό της μεταναστευτικής πολιτικής.

Η νομοθετική αυτή εξέλιξη αποτυπώνει τις πολιτικές επιλογές της ελληνικής Πολιτείας στο πεδίο των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των αλλοδαπών ενώ προσδιορίζει τους άξονες της μεταναστευτικής πολιτικής οι οποίοι ακολουθούν το διαχωρισμό που κάνει και η κοινοτική μεταναστευτική πολιτική μεταξύ των νόμιμων και των παρανόμων μεταναστών. Κοινός τόπος των νόμων είναι η «ευνοϊκή» μεταχείριση των πρώτων, η εφαρμογή της αρχής της δίκαιης μεταχείρισης που προκύπτει από την αρχή της «ίσης μεταχείρισης» των κοινοτικών πολιτών, η αναγνώριση σε αυτούς προοπτικών ενσωμάτωσης στη χώρα καθώς και η λήψη αποτρεπτικών μέτρων για την αντικανονική μετανάστευση (Σαρρής, 2008, σ. 29)

Τα νομοθετικά κείμενα της πρώτης περιόδου δηλαδή ο ν. 1975/1991 και τα Π.Δ. 358/1997 και 359/1997 κινούνται σε μια αποτρεπτική λογική και έχουν ως βασικό στόχο τη μείωση της δυσαναλογίας μεταξύ νόμιμων και αντικανονικών μεταναστών. Στη συνέχεια ο ν. 2910/2001 επιχειρεί να ρυθμίσει ζητήματα κοινωνικής ένταξης των μεταναστών, ιδιαίτερα όσον αφορά την παιδεία, την υγεία, την οικογενειακή κατάσταση και την εργασία. Με το ν. 3386/2005 γίνεται προσπάθεια εξορθολογισμού του πλαισίου εστιάζοντας στο τρίπτυχο νομιμότητα-δικαιώματα-κοινωνική ένταξη, λαμβανομένου υπόψη ότι η εθνική πολιτική υπαγορεύεται από τις Οδηγίες και τους Κανονισμούς της «κοινοτικοποιημένης» πλέον μεταναστευτικής πολιτικής της Ε.Ε. Τέλος ο νόμος 4251/2014 υποστηρίζει ότι κινείται στο πνεύμα του προηγούμενου ν. 3386/2005, ωστόσο εισφέρει ποιοτικές αλλαγές κυρίως σε σχέση με τις άδειες μακράς διάρκειας, ενώ κωδικοποιεί σε ένα ενιαίο κείμενο την έως πρόσφατα διάσπαρτη νομοθεσία.

Νόμος 1975/1991

Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '90, η υπάρχουσα μεταναστευτική πολιτική περιοριζόταν στη ρύθμιση της μαζικής άφιξης των προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής με βάση το ν. 4310/1929²² (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική, 2003, σ. 94). Ο αριθμός των αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, είναι τόσο μικρός που το κράτος συνειδητά, για ποικίλους κοινωνικο-πολιτικούς λόγους, αγνοεί την νομιμότητα ή μη της παραμονής τους στο ελληνικό έδαφος (Τρουμπέτα, 2001). Ωστόσο οι μετανάστες έχουν ξεκινήσει να εισέρχονται στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1970, αλλά καμία πρόβλεψη δεν έχει γίνει στη νομοθετική διαδρομή της μετανάστευσης.

Η αδυναμία του ν. 4310/1929 να ρυθμίσει το φαινόμενο της μετανάστευσης και ειδικότερα αυτό της εισροής αλλοδαπών στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τις νέες υποχρεώσεις που δημιουργούνται από την εφαρμογή διεθνών συμβάσεων που έχουν επικυρωθεί από την Ελληνική Πολιτεία και ως ένα βαθμό αφορούν τους μετανάστες, οδηγηθούν στην υιοθέτηση ενός νέου νομικού πλαισίου το οποίο τυποποιείται στο ν. 1975/1991²³ (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003 σ. 95).

Αποτίμηση

Ο νόμος εκφράζει τις πιέσεις που αισθάνεται η ελληνική κοινωνία από τον αυξανόμενο αριθμό των μεταναστών και των αιτούντων άσυλο και συμμορφώνεται με την εκφρασμένη άποψη ότι²⁴: *«τα εξωτερικά σύνορα των κρατών-μελών πρέπει να ελέγχονται αποτελεσματικά, προκειμένου να επιτύχουν οι πολιτικές ενσωμάτωσής τους»* (Πετρινιώτη, 1993 σ. 101). Στο πλαίσιο αυτό, ο νόμος υιοθετεί τη μερική και τη μεσοπρόθεσμη αντιμετώπιση του ζητήματος των μεταναστευτικών ροών, στη βάση κυρίως αστυνομικών πρακτικών, με στόχο τη μείωση της αριθμητικής δυσαναλογίας μεταξύ των νόμιμων και αντικανονικών μεταναστών που εισέρχονται ή διαβιούν στη χώρα (Παπαθεοδώρου, 2015).

²² ΦΕΚ 287 τ.Α'/16-8-1929: Περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι, αστυνομικού ελέγχου, διαβατηρίων και απελάσεων και εκτοπίσεων

²³ ΦΕΚ 184/Α/4-12-1991: Είσοδος-έξοδος, παραμονή, εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασίας αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις

²⁴ Η νομοθεσία για τους υπηκόους τρίτων χωρών εκτός ΕΕ, στις αρχές της δεκαετίας του 1990 αντανάκλα την επίσημη θέση ότι η «Ελλάδα δεν αποτελεί χώρα υποδοχής μεταναστών» (Glytsos, 1995 οπ. αναφ. στο Antonopoulos, 2006, σ. 137) και βασίζεται σε τρεις άξονες (Karydis, 1996 οπ. αναφ. στο Antonopoulos, 2006, σ. 137): (α) στους πρόσφυγες και το άσυλο, (β) στην αποτροπή της αντικανονικής εισόδου, και (γ) στον έλεγχο και την επιτήρηση των νόμιμων μεταναστών και των αναγνωρισμένων στο πρόσωπό τους του καθεστώτος του πρόσφυγα

Για την καταπολέμηση της αντικανονικής μετανάστευσης, ο νόμος προβλέπει τη συγκρότηση ειδικών αστυνομικών ομάδων για τη φύλαξη των χερσαίων συνόρων της χώρας και τη δημιουργία άλλων μικρότερων, για την επιτήρηση των παράκτιων περιοχών και των θαλάσσιων περιοχών της χώρας, ενώ αυστηρές ποινικές και διοικητικές κυρώσεις προβλέπονται για όλους που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο βοηθούν μετανάστες να εισέλθουν αντικανονικά στη χώρα. Για την πάταξη της παράνομης απασχόλησης υπηκόων τρίτων χωρών ο νόμος προβλέπει χρηματική ποινή και φυλάκιση για τον εργοδότη και τον μετανάστη (Χλέπας & Σπυράκος, 1999 σ. 37 - Κατσορίδας, 1996).

Σε γενικές γραμμές, οι «χωρίς χαρτιά» αλλοδαποί δεν μπορούν να έχουν πρόσβαση στο δημόσιο τομέα, στα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου και να ζητήσουν τη συνδρομή τους όταν τη χρειαστούν, εκτός από την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε καταστάσεις ανάγκης. Ακόμη αν και είχαν για χρόνια καταβάλει ασφαλιστικές εισφορές στους ασφαλιστικούς οργανισμούς δεν θεμελιώναν αντίστοιχα δικαιώματα. Εντούτοις οι μετανάστες δεν διώκονται για την είσοδό τους στη Ελλάδα ούτε και για την παράνομη εργασία τους αλλά ούτε και επιβάλλονται πρόστιμα ή κυρώσεις στους εργοδότες τους (Λαφαζάνη, 2003, σ.10). Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας πολιτικής τροφοδοτεί τον κοινωνικό αποκλεισμό νόμιμων και αντικανονικών μεταναστών, δημιουργεί περαιτέρω κοινωνικές εντάσεις και επιτείνει το κλίμα ανασφάλειας στους μετανάστες (Βγενόπουλος, 2001).

Π.Δ . 358/1997 και 359/1997

Η δεύτερη φάση της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα ύστερα από την αθρόα εισροή μεταναστών στις αρχές της δεκαετίας του 1990, ξεκινά με τα Προεδρικά Διατάγματα 358 και 359 του 1997. Τα διατάγματα αυτά εδραίωσαν μία διαδικασία «προσωρινής» νομιμοποίησης η οποία ενσάρκωνε την απόκτηση, πρώτα μίας «λευκής κάρτας» η οποία μπορούσε ύστερα να οδηγήσει στην απόκτηση μίας «πράσινης κάρτας» περιορισμένης διάρκειας παραμονής στην χώρα (Antonopoulos, 2006, σσ. 138-139).

Με το πρώτο Π.Δ. 358/1997²⁵ επιδιώκεται η καταγραφή των αλλοδαπών που διαμένουν αντικανονικά στην χώρα και είτε απασχολούνται είτε ζητούν απασχόληση και ρυθμίζονται ζητήματα όπως το, ποιους αφορά η καταγραφή, ο τρόπος χορήγησης της Προσωρινής Άδειας Παραμονής Αλλοδαπού (Λευκής Κάρτας) η οποία έχει και θέση προσωρινής άδειας εργασίας, καθώς και η υποχρέωση των εργοδοτών να δηλώνουν τους αλλοδαπούς που απασχολούν παράνομα. Σύμφωνα με αυτό, ο μετανάστης είναι υποχρεωμένος να υποβάλει αίτηση έως τις 31/05/1998 στο τοπικό γραφείο του ΟΑΕΔ και να καταθέσει διάφορα πιστοποιητικά προκειμένου να αποκτήσει την κάρτα προσωρινής άδειας παραμονής. Η κάρτα αυτή του εξασφαλίζει τη νόμιμη παραμονή έως το τέλος του 1998, τη μη απέλαση τυχόν εξαρτημένων μελών της οικογένειάς του καθώς και το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης με τον έλληνα εργαζόμενο σχετικά με την αμοιβή, την κοινωνική ασφάλιση, τους όρους και τις συνθήκες εργασίας και απασχόλησης. Όσοι δεν υποβάλουν αίτηση στα γραφεία του ΟΑΕΔ μέχρι τις 31/5/1998 εντάσσονταν στη διαδικασία της απέλασης σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1975/1991 (Φακιολάς, 1998 , σ.31 οπ. Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003 σ. 97).

Με το δεύτερο Π.Δ. 359/1997²⁶, ρυθμίζοντα θέματα όπως ποιοι μετανάστες και με ποιο τρόπο δικαιούνται την Κάρτα Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας (Πράσινη Κάρτα) και τη χρονική της διάρκεια (1-3 χρόνια με δυνατότητα παράτασης). Έτσι, οι μετανάστες που είναι κάτοχοι της Κάρτας Προσωρινής Άδειας Παραμονής και έχουν υποβάλει εμπρόθεσμα τα προβλεπόμενα δικαιολογητικά υποχρεούνται έως τις 30 Ιουλίου του 1998 να προσκομίσουν μια σειρά επιπρόσθετων δικαιολογητικών σχετικά με το χρόνο και το είδος της απασχόλησης, την εκπλήρωση των φορολογικών και ασφαλιστικών υποχρεώσεων και το εισόδημα, προκειμένου να τους χορηγηθεί η Κάρτα Παραμονής Περιορισμένης Χρονικής Διάρκειας. Η χρονική ισχύς της Κάρτας κυμαίνεται από 1-3 έτη. Για τη χρονική κλιμάκωση της λαμβάνονταν υπόψη το είδος της εκτελούμενης εργασίας και το χρονικό διάστημα εργασίας του μετανάστη στην Ελλάδα, η κατάσταση

²⁵ ΦΕΚ Α' 240/28.11.1997: Προϋποθέσεις και διαδικασία για τη νόμιμη παραμονή και εργασία αλλοδαπών στην Ελλάδα που δεν είναι υπήκοοι των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

²⁶ ΦΕΚ Α' 240/28.11.1997: Όροι, διαδικασία και προϋποθέσεις χορήγησης της Κάρτας Παραμονής περιορισμένης χρονικής διάρκειας σε αλλοδαπούς

της οικονομίας και το γενικότερο συμφέρον της εθνικής οικονομίας (Φακιολάς, 1998 , σ. 31 οπ. Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2002 σ. 97).

Αποτίμηση

Οι κρατικές υπηρεσίες που είναι υπεύθυνες για τη διαχείριση του προγράμματος είναι σχεδόν ανέτοιμες να λάβουν και να επεξεργαστούν τις εκατοντάδες χιλιάδες των αιτήσεων. Επιπλέον, η απόδειξη της νόμιμης απασχόλησης για έναν ελάχιστο αριθμό ημερών είναι ένα σημαντικό προαπαιτούμενο και η απροθυμία πολλών εργοδοτών να καταβάλλουν εισφορές κοινωνικής ασφάλισης καθιστά αδύνατον για πολλούς αιτούντες αυτή την απαίτηση. Ως αποτέλεσμα, ένας σημαντικός αριθμός αιτήσεων αποτυγχάνει στο να περάσει στη δεύτερη, αλλά αναγκαία φάση της εφαρμογής της Πράσινης Κάρτας και παρά τις επανειλημμένες παρατάσεις των προθεσμιών, καταρρέει.

Ένα μόλις χρόνο μετά την εφαρμογή του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης, ακολουθεί η εφαρμογή του μέτρου «μαζικός έλεγχος νομιμότητας» που έμεινε γνωστός ως «επιχείρηση σκούπα». Το συγκεκριμένο μέτρο, στη λογική της «μηδενικής ανοχής», στόχευε στην «εκκαθάριση» της χώρας από τους παράνομα διαμένοντες μετανάστες και είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψη και απέλαση εκατοντάδων μεταναστών. Έτσι, στο πλαίσιο των επιχειρήσεων σκούπα, από το 1991 έως και το πρώτο εξάμηνο του 1999 έγιναν 1.820.00 απελάσεις αλλοδαπών μεταξύ των οποίων 1.700.000 Αλβανοί. Πολλοί δε εξ αυτών απελάθηκαν περισσότερες από μια φορές (Κούρτουβικ, 2001, σσ. 163-198). Η πολιτική των μαζικών ελέγχων νομιμότητας ακολουθήθηκε και μετά το 1999 με στόχο τη συγκράτηση του μεταναστευτικού ρεύματος των μεταναστών (Παπαθεοδώρου, 2005α). Στο πλαίσιο αυτό η καταπολέμηση της αντικανονικής μετανάστευσης και η προσπάθεια κατοχύρωσης της δημόσιας ασφάλειας μεταβλήθηκαν σε συνώνυμα άσκησης κατασταλτικών πολιτικών και τελικά σε μηχανισμούς κατασκευής στερεότυπων μηδενικής ανοχής, εν απουσία ολοκληρωμένης μεταναστευτικής πολιτικής.

Νόμος 2910/2001

Στο πλαίσιο της εναρμόνισης του νομοθετικού πλαισίου με τους κανονισμούς της ΕΕ Αμίτσης και Λαζαρίδη, 2001, σ. 61 οπ. Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2002 σ. 104) αλλά και του γεγονότος ότι πολλοί οικονομικοί μετανάστες δεν έχουν συμμετάσχει στο πρώτο πρόγραμμα νομιμοποίησης καθώς και νέες εισοδοι αντικανονικών μεταναστών συνεχίζονται να σημειώνονται, η ελληνική κυβέρνηση οδηγείται στο σχεδιασμό ενός νέου νομοθετήματος για τους μετανάστες στην Ελλάδα.

Έτσι, με το ν. 2910/2001²⁷, επιχειρείται αφενός η συνέχιση της διαδικασίας νομιμοποίησης των Π.Δ. του 1997 ως «δεύτερη ευκαιρία» (άρθρο 66), και αφετέρου, η επέκταση και σε όσους είχαν στην πορεία απολέσει το νομικό καθεστώς τους ή δεν είχαν ξεκινήσει καμιά διαδικασία απόκτησης αδειών διαμονής, δηλαδή περίπου 220.000 ανεπίσημοι μετανάστες²⁸ (Καψάλης, 2007, σσ. 61-62).

Ο νόμος αποτελείται από 15 κεφάλαια τα οποία καλύπτουν διάφορα ζητήματα σε σχέση με τους μετανάστες και την μετανάστευση. Σε γενικές γραμμές τα κεφάλαια του νόμου 2910/2001 καλύπτουν πέντε μεγάλες κατηγορίες θεμάτων: (α) τον έλεγχο των συνόρων, (β) τις γενικές προϋποθέσεις εισόδου και εργασίας, (γ) τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των αλλοδαπών, (δ) την καταστολή και τις κυρώσεις για την αντικανονική μετανάστευση, και (ε) τις υποχρεώσεις και τις κυρώσεις για τις δημόσιες υπηρεσίες, τους συμβολαιογράφους, εργοδότες, μεταφορείς (Antonopoulos, 2006, σ. 140).

Οι σημαντικότερες από τις καινοτομίες του νόμου 2910/2001 σε σχέση με το προηγούμενο νομικό καθεστώς μπορούν να συνοψιστούν ως εξής (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003, σσ. 99-104 - Καλοφωλιάς, 2011, σ. 36):

- α) Ανάθεση του συντονισμού της μεταναστευτικής πολιτικής στο Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης όπου και δημιουργείται Διεύθυνση Αλλοδαπών και Μετανάστευσης. Επιπρόσθετα δίνεται η δυνατότητα για σύσταση αντίστοιχων Διευθύνσεων ή Τμημάτων σε κάθε νομό προκειμένου με την πάροδο του χρόνου η υπηρεσία αλλοδαπών και μετανάστευσης να αναφέρεται πλέον στην αντίστοιχη υπηρεσία που βρίσκεται στο νομό που ο αλλοδαπός διαμένει ή προτίθεται να εγκατασταθεί.
- β) Διαχωρισμός μεταξύ της εξαρτημένης εργασίας (άρθρο 19), της εποχιακής εργασίας (άρθρο 24) και της άσκησης ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας (άρθρο 25).

²⁷ ΦΕΚ 91/τΑ'2-5-2001: Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις

²⁸ Τη «δεύτερη αυτή ευκαιρία» αξιοποίησαν 361.119 μετανάστες (Καψάλης, 2007, σ. 68).

- γ) Η άδεια παραμονής δεν χορηγείται πλέον από τις αστυνομικές αρχές αλλά από το Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας, ύστερα από γνώμη της Επιτροπής Μετανάστευσης (άρθρο 8 παρ. 5 και άρθρο 9). Ουσιαστικά, ο ρόλος των αστυνομικών αρχών στην παραπάνω διαδικασία περιορίζεται στη συμμετοχή ενός εκπροσώπου τους στην τριμελή Επιτροπή Μετανάστευσης (τα άλλα δύο μέλη είναι υπάλληλοι της υπηρεσίας αλλοδαπών και μετανάστευσης).
- δ) Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν στην κατοχύρωση δικαιωμάτων των μεταναστών και την ένταξή τους στην κοινωνία. Συγκεκριμένα ευνοείται η πρόσβαση των ανήλικων αλλοδαπών στην εκπαίδευση (άρθρο 40), με την υποχρέωση για την ελάχιστη σχολική φοίτηση όπως και οι Έλληνες. Κατοχυρώνεται η πρόσβαση των αλλοδαπών στο σύστημα δικαιοσύνης και στο σύστημα κοινωνικής προστασίας μέσω της ασφάλισής τους στους οικείους ασφαλιστικούς φορείς στους οποίους απολαμβάνουν τα ίδια ασφαλιστικά δικαιώματα με τους Έλληνες.

Αποτίμηση

Η μεταναστευτική πολιτική που τυποποιείται στον ν. 2910/2001 προωθείται με βάση τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και τις σύγχρονες αντιλήψεις που διέπουν ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου (Αμίτσης & Λαζαρίδη, 2001, σ. 61 σπ. Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2002 σ. 104). Παρόλα αυτά, η ισότιμη ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και η εγγύηση για την προστασία των δικαιωμάτων τους, παραμένουν ζητούμενο.

Ειδικότερα ο νόμος δεν αποτελεί παρά μια εκσυγχρονισμένη συλλογή κανόνων που θεσπίστηκαν στην Ελλάδα από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας. Ίδιοι στόχοι, πολλά έγγραφα, χρονοβόρα διαδικασία, υψηλό κόστος νομιμοποίησης, εξαντλητική γραφειοκρατία για εργοδότες και εργαζόμενους. Ενδεικτικό της αναχρονιστικότητας του νόμου είναι οι δεκάδες τροποποιήσεις που τον διαδέχονται²⁹. Ο Νόμος τροποποιείται και συμπληρώνεται με μια σειρά άλλων νόμων, όπως οι 3103/2002 (άρθρα 19-25), 3068/2002 (άρθρο 15), 3074/2002 (άρθρο 11), 3103/2003 (άρθρο 23), 3146/2003 (άρθρο 8), 3169/2003 (άρθρο 10), 3242/2004 (άρθρο 25) και 3274/ (άρθρο 34) οι οποίοι πολλαπλασιάζουν τις εμβαλωματικές λύσεις, δημιουργούν δυσλειτουργίες εξαιτίας της πολυνομίας και επιτείνουν την ανασφάλεια των δικαιωμάτων των μεταναστών (Χατζή, 2004). Σε καμιά περίπτωση από τις διατάξεις του εν λόγω νόμου δεν προκύπτουν στοιχεία μιας συγκροτημένης όσο και συγκεκριμένης πολιτικής (Γραμματεία

²⁹ 60 τροποποιήσεις ως το 2005 (Γραμματεία Οικονομικών Μεταναστών ΓΣΕΕ 2005, 2007, σ. 196)

Οικονομικών Μεταναστών ΓΣΕΕ 2005, 2007, σ. 197). Σε έγγραφο³⁰ του 2001 του Συνηγούρου του Πολίτη, προς τον Υπουργό Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α), σύμφωνα με έκθεσή αυτοψίας³¹, ανάμεσα στα προβλήματα που διαπιστώνει η Αρχή ως προς την εφαρμογή του νόμου από τη διοίκηση, είναι η παντελής έλλειψη συντονισμού και συνεργασίας των φορέων που εμπλέκονται στη διαδικασία νομιμοποίησης της εργασίας και της παραμονής στη χώρα. Συγκεκριμένα επισημαίνονται:

- α) *«οι αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α., οι οποίες, ακολουθώντας την πρακτική της σιωπηρής άρνησης δεν παραλαμβάνουν, ως όφειλαν, 600 εκκρεμείς αιτήσεις για χορήγηση άδειας παραμονής για ανθρωπιστικούς λόγους από το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. [...] Εξαιτίας της εκκρεμότητας αυτής, οι 600 αλλοδαποί, οι περισσότεροι από τους οποίους ζουν νόμιμα στην Ελλάδα για πάνω από 20 χρόνια, δεν μπορούν να ασκήσουν τα δικαιώματα που το καθεστώς της νόμιμης παραμονής τους παρέχει»*,
- β) *«τα δημόσια νοσοκομεία, τα οποία αδυνατούν να εξετάσουν τους αλλοδαπούς εντός του χρονικού διαστήματος ισχύος της άδειας παραμονής τους, προκειμένου να εκδώσουν τα πιστοποιητικά υγείας που απαιτούνται για την ανανέωση των αδειών αυτών»*,
- γ) *«ο Ο.Γ.Α., ο οποίος δεν δίνει το δικαίωμα ασφάλισης στους αλλοδαπούς εργάτες γης κατόχους της εξάμηνης προσωρινής άδειας παραμονής γιατί, όπως δηλώνει, περιμένει σχετικές οδηγίες από τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α από τον Αύγουστο του 2001.*
- δ) *«το γεγονός, [...] ότι δεν έχει εκδοθεί καμία από τις οριζόμενες στον νόμο 2910/2001 κανονιστικές πράξεις εφαρμογής του».*

³⁰ Έγγραφο με Αρ. Πρωτ. 2013 της 21ης Δεκεμβρίου 2001 του Συνηγούρου του Πολίτη προς τον Υπουργό Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης: Ειδική έκθεση Συνηγούρου του Πολίτη σχετικά με τα προβλήματα εφαρμογής του νόμου 2910/2001

³¹ Αυτοψία της 7ης Δεκεμβρίου 2001 από Ειδικούς επιστήμονες του Κύκλου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του Συνηγούρου του Πολίτη στα καταστήματα της Διεύθυνσης Εργασίας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Αθηνών και της Διεύθυνσης Διοίκησης Περιφέρειας Αττικής

Νόμος 3386/2005

Με στόχο την κάλυψη των κενών που δημιουργήθηκαν κατά την διαδικασία εφαρμογής της προηγούμενης νομοθετικής πρωτοβουλίας, εισάγεται στην ελληνική νομοθεσία ο ν. 3386/2005³² (Καλοφωλιάς, 2011, σ. 36). Με τον νόμο αυτό ρυθμίζονται αναλυτικά οι όροι χορήγησης άδειας διαμονής για τους υπηκόους τρίτων χωρών που πρόκειται να εισέλθουν στην χώρα, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις αυτών, καθώς επίσης και η διαδικασία απόκτησης άδειας διαμονής για τους αλλοδαπούς, οι οποίοι βρίσκονταν στην Επικράτεια κατά την ψήφιση του νόμου, χωρίς όμως να έχουν στην κατοχή τους τα απαραίτητα νομιμοποιητικά έγγραφα. Η διαδικασία είναι γνωστή, ως «τρίτη ευκαιρία νομιμοποίησης» ή ακόμα και ως «αμνηστία», και αφορά για άλλη μια φορά αποκλειστικά, σχεδόν, στους οικονομικά ενεργούς αλλοδαπούς, δηλαδή, στους απασχολούμενους, δεδομένου ότι οι προϋποθέσεις χορήγησης και, κυρίως, ανανέωσης της άδειας διαμονής είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας (Καψάλης, Ο νόμος 3386/2005: Το νέο θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση, 2007, σσ. 11-12). Τόσο ο νόμος, όσο και η αιτιολογική έκθεση που τον συνοδεύει περιγράφουν τους άξονες της μεταναστευτικής πολιτικής που η ελληνική πολιτεία επιδιώκει να ακολουθήσει (Παπαθεοδώρου, 2007β σ. 64-65):

1. *Εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με την κοινοτική πολιτική για την μετανάστευση*
2. *Σεβασμός των αρχών της Δημοκρατίας και της ανοιχτής κοινωνίας*
3. *Ορθολογική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών*

Στο πλαίσιο των παραπάνω αξόνων, ο νόμος φιλοδοξεί να δημιουργήσει ένα πλαίσιο άσκησης της μεταναστευτικής πολιτικής εστιάζοντας θεωρητικά το ενδιαφέρον του στο τρίπτυχο: νομιμότητα – ασφάλεια δικαιωμάτων – κοινωνική ένταξη (Παπαθεοδώρου, 2007α σ. 55). Ο ν. 3386/2005 αποτελείται από 98 άρθρα κατανεμημένα σε 20 κεφάλαια ενώ τα καινοτόμα στοιχεία του σε σχέση με το προηγούμενο συνοψίζονται στα εξής³³ (Σαρρής, 2008, σσ. 32-33):

- α) Η δημιουργία Διυπουργικού Οργάνου που αποτελείται από οκτώ μέλη και συνέρχεται τουλάχιστον δυο φορές το χρόνο. Έργο της Διυπουργικής αυτής Επιτροπής είναι η επεξεργασία θεμάτων μετανάστευσης, η έκδοση κατευθυντήριων οδηγιών με σκοπό τον συντονισμό των εμπλεκομένων φορέων και η εισήγηση μέτρων θεσμικού και τεχνικού χαρακτήρα. Το Διυπουργικό όργανο επικουρείται από Ειδική Επιτροπή αποτελούμενη από τεχνοκράτες, εμπειρογνώμονες και στελέχη των Υπουργείων, η οποία συνέρχεται μια φορά το τρίμηνο και έργο της είναι η προετοιμασία των θεμάτων που εξετάζονται και η εισήγηση των κατάλληλων μέτρων (άρθρο 3).

³² ΦΕΚ Α 212/23-08-2005: Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια

³³ Βλ. σχετικά στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 3386/2005.

- β) Ενοποίηση της άδειας διαμονής και εργασίας σε μια πράξη, η οποία εκδίδεται από το Γενικό Γραμματέα της οικείας Περιφέρειας. Η Περιφέρεια έχει τη δυνατότητα να καλέσει τον υπήκοο τρίτης χώρας για συνέντευξη ενώπιον της Επιτροπής Μετανάστευσης, ενώ η τελευταία παρέχει τη γνώμη της για κάθε περίπτωση που της ζητηθεί από το Γενικό Γραμματέα της Περιφέρειας
- γ) Απλούστευση της διαδικασίας υποβολής της αίτησης για χορήγηση άδειας διαμονής για το συγκεκριμένο σκοπό που εισέρχεται ο αλλοδαπός στη χώρα.
- δ) Δημιουργία δομής στο Δήμο για την παροχή πληροφόρησης στον αλλοδαπό προς αποφυγή ταλαιπωρίας τόσο των ιδίων, όσο και των Υπηρεσιών.
- ε) Εξορθολογισμός των χορηγούμενων τύπων αδειών διαμονής και μείωση των αντίστοιχων κατηγοριών. Πλήρης οριοθέτηση των περιπτώσεων στις οποίες χορηγείται άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους , ώστε να αποφευχθεί η κατάχρηση.
- στ) Εξορθολογισμός του συστήματος μετακλίσεων αλλοδαπών για εργασία στην Ελλάδα, με την ενδυνάμωση και ουσιαστική ενεργοποίηση των Περιφερειακών Επιτροπών Μετανάστευσης, που θα καθορίζουν τις ανάγκες του εργατικού δυναμικού σε επίπεδο Περιφέρειας και αναλυτικά για κάθε νομό της Χώρας, σε συνάρτηση με την προσφορά και ζήτηση της εργασίας ανά κατηγορίες ειδικοτήτων και πάντοτε, βεβαίως σε συνάρτηση με το υπάρχον αντίστοιχο ημεδαπό και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό.
- ζ) Πρόβλεψη βασικών αρχών για την κοινωνική ένταξη των αλλοδαπών στην Ελληνική κοινωνία, με τη συνδρομή συγκεκριμένων κριτηρίων και εφαρμογή ολοκληρωμένου προγράμματος δράσης για το σκοπό αυτό.
- η) Πρόβλεψη βασικών αρχών για την απόκτηση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος υπηκόου τρίτης χώρας στην Ελλάδα και καθορισμός κριτηρίων για την χορήγησή του.
- θ) Καθιέρωση σαφών προϋποθέσεων για τη διευκόλυνση της οικογενειακής επανένωσης.
- ι) Διευκόλυνση της άσκησης ανεξάρτητης οικονομικής δραστηριότητας και πραγματοποίησης μεγάλων επενδύσεων, από πλευράς χορήγησης άδειας διαμονής.
- ια) Εντατικοποίηση των ελέγχων, προς την κατεύθυνση του περιορισμού της εισόδου και διαμονής παράνομων αλλοδαπών στη Χώρα.

Άξονας 1^{ος}: Εναρμόνιση της εθνικής νομοθεσίας με την κοινοτική πολιτική

Λόγο του σύνθετου χαρακτήρα της πολιτικής μετανάστευσης, η ΕΕ προτάσσει τον σαφή καθορισμό των προϋποθέσεων εισόδου κι παραμονής υπηκόων τρίτων χωρών που πρέπει να βασίζονται στην από κοινού αξιολόγηση των οικονομικών και δημογραφικών εξελίξεων στην Ένωση, και να συνεκτιμά την ικανότητα υποδοχής κάθε κράτους μέλους. Στο πλαίσιο αυτό τα κράτη μέλη οφείλουν να προσαρμόζουν τις νομοθεσίες τους ώστε να αναπτύσσονται ολοκληρωμένες και εναρμονισμένες πολιτικές για την μετανάστευση. Στο παλαιό αυτό, ο νόμος ενσωματώνει στις διατάξεις του τις κοινοτικές οδηγίες 2003/86/Ε.Ε. για την οικογενειακή συνένωση και 2003/109/Ε.Ε. για το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος. Οι δύο αυτές κοινοτικές οδηγίες υιοθετήθηκαν από την Ε.Ε. προκειμένου να αντιμετωπιστούν, έστω εκ των υστέρων, τα μεγάλα κοινωνικά προβλήματα τα οποία δημιουργήθηκαν την τελευταία δεκαετία στις περισσότερες από τις χώρες-μέλη, εξαιτίας κυρίως των άτολμων και αμυντικογενών μεταναστευτικών πολιτικών που ακολουθήθηκαν. Έτσι, με τα δύο αυτά νομικά κείμενα θεσπίζεται μια ενιαία βάση για την κοινή ρύθμιση των ζητημάτων της αρμονικής οικογενειακής συμβίωσης και της παροχής ασφάλειας δικαίου σε μόνιμους πλέον αλλοδαπούς κατοίκους της Ε.Ε., ενώ παρέχεται ένα ευρύ πεδίο ευνοϊκότερης εφαρμογής ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες και ανάγκες κάθε κράτους (Καψάλης, Ο νομος 3386/2005: Το νέο θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση, 2007, σ. 219). Κεντρική φιλοσοφία των οδηγιών αυτών αποτελεί η ουσιαστικά εύκολη υπαγωγή όσο το δυνατόν μεγαλύτερου αριθμού αλλοδαπών σε μια διαδικασία κοινωνικής ένταξης, με απώτερο σκοπό την ομαλή συμβίωση μεταναστών και γηγενών.

Άξονας 2^{ος}: Σεβασμός των αρχών της Δημοκρατίας και της ανοιχτής κοινωνίας

Ο νόμος κατοχυρώνει τους όρους παραμονής και εργασίας, την καταπολέμηση του ρατσισμού και της ξενοφοβίας, καθώς και την εξασφάλιση ενός καθεστώτος κοινωνικής ένταξης. Στο πλαίσιο αυτό, ο νόμος, προβλέπει «Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης», το οποίο τίθεται σε εφαρμογή από το ΥΠ.ΕΣ.Δ.Δ.Α, σε συνεργασία με τα συναρμόδια Υπουργεία και φορείς και το οποίο θα διευκολύνει και θα προωθεί την ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών, αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα τη διαφορετικότητα και την πολιτισμική τους ιδιαιτερότητα. Συγκεκριμένα το άρθρο 65, παρ. 1 ορίζει, ότι «η κοινωνική ένταξη αποσκοπεί στην αναγνώριση δικαιωμάτων στους υπηκόους τρίτων χωρών, που αφενός θα διασφαλίζουν την αναλογικά ισότιμη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή της χώρας και αφετέρου θα εξασφαλίζουν το σεβασμό των θεμελιωδών κανόνων και αξιών της ελληνικής κοινωνίας». Η ολοκλήρωση των δράσεων κοινωνικής ένταξης, συναρτάται κατά το άρθρο 65, παρ. 2 με «την αναγνώριση στους αλλοδαπούς δικαιωμάτων αναλόγων με αυτά των ημεδαπών».

Στο πλαίσιο του προγράμματος υλοποιούνται δράσεις και μέτρα που στοχεύουν στην επιτυχή ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική κοινωνία (άρθρο 66 παρ. 4). Ανάμεσα στους τομείς όπου σύμφωνα με το νόμο θα αναπτυχθούν δράσεις και μέτρα είναι: (α) η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και η πιστοποίηση της γνώσης της, (β) η απόκτηση γνώσεων για την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας, (γ) η ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας και (δ) η ενεργός κοινωνική συμμετοχή.

Άξονας 3^{ος}: Ορθολογική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών

Στόχος του άξονα αποτελεί η κατά το δυνατό μεγαλύτερη αποκατάσταση της νομιμότητας μέσω της καταγραφής και της νομιμοποίησης των μεταναστών που ζουν στην χώρα, ο έλεγχος της μεταναστευτικής ροής προς την Ελλάδα ανάλογα με τις κοινωνικό-οικονομικές ανάγκες, ο εκσυγχρονισμός της διοικητικής υποδομής του κράτους στον τομέα αυτό και ο περιορισμός των γραφειοκρατικών δυσλειτουργιών. Οι μεταβατικές διατάξεις του μεταναστευτικού νόμου καθορίζουν δυο διακριτές διαδικασίες νομιμοποίησης για τους αλλοδαπούς που διαμένουν παράνομα στη χώρα (Καψάλης, Ο νομος 3386/2005: Το νέο θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση, 2007, σσ. 214-216):

Μετανάστες των οποίων οι άδειες εργασίας και διαμονής έχουν λήξει πριν την ψήφιση του Νόμου:

Πρόκειται για τις άδειες, οι οποίες αποκτήθηκαν και ανανεώθηκαν με βάση τον ν. 2910/2001 και τα νομικά κείμενα που τον συμπλήρωναν ή τον τροποποιούσαν στην πορεία. Για όλους αυτούς τους ανθρώπους οι άδειες διαμονής παρατάθηκαν αυτοδικαίως μέχρι 31/12/2005 χωρίς την ανάγκη έκδοσης σχετικής διαπιστωτικής πράξης. Μέχρι, όμως, 31/10/2005 οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να υποβάλλουν νέα αίτηση για χορήγηση άδειας εργασίας στις διευθύνσεις εργασίας της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης σύμφωνα με όσα οριζόντουσαν στον ν. 2910/2001, αποδεικνύοντας ασφαλιστική κάλυψη 150 ημερών ετησίως από 01/07/2003 μέχρι την ημερομηνία υποβολής της αίτησης για την άδεια εργασίας. Με τον τρόπο αυτό, με το άρθρο 91 παρ. 10 «τακτοποιούνται», όσοι ανήκουν στην κατηγορία των επισήμων ή ημι-επισήμων αλλοδαπών.

Ανεπίσημοι μετανάστες που χρήζουν νομιμοποίησης

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, οι οποίες εμπεριέχονται σε πολλές επιστημονικές μελέτες, περισσότεροι από τα 2/3 των μεταναστών δεν έχουν κατορθώσει να αποκτήσουν άδειες εργασίας και διαμονής μέσω της οδού του ν. 2910/2001 και παραμένουν μέχρι την ψήφιση του νόμου σε ανεπίσημο καθεστώς. Η αντιμετώπιση του ακανθώδους αυτού ζητήματος, το οποίο απασχολεί την μεγάλη πλειοψηφία των μεταναστών, συμπυκνώνεται στην διάταξη του άρθρου 91 παρ. 11 του νόμου.

Αποτίμηση

Οικογενειακή επανένωση (κεφάλαιο 10, άρθρα 53-60)

Ως προς την ενσωμάτωση της οδηγίας 203/86/Ε.Ε. για την οικογενειακή επανένωση, με τις διατάξεις του άρθρου 53, κρίνεται ότι επιδιώκεται η όσο το δυνατόν μικρότερη συμμετοχή των ενδιαφερομένων στην σχετική διαδικασία, εφόσον οι οικονομικές - εισοδηματικές προϋποθέσεις κρίνονται - εκτός από αυθαίρετες - απαγορευτικά υψηλές. Συγκεκριμένα στην παρ. 3 ορίζεται ως προϋπόθεση η απόδειξη προσωπικού εισοδήματος του αιτούντος το οποίο «δεν μπορεί να είναι μικρότερο από τις ετήσιες αποδοχές του ανειδίκευτου εργάτη προσαυξημένου κατά 20% για τη σύζυγο και κατά 15% για κάθε τέκνο». Τις προϋποθέσεις αυτές είναι πολύ δύσκολο να τις συγκεντρώσει ένας μισθωτός, είτε είναι μετανάστης, είτε όχι.

Ο χρόνος της διαμονής του μετανάστη καθίσταται επίσης ουσιαστική προϋπόθεση στο πλαίσιο άσκησης του δικαιώματος της οικογενειακής επανένωσης (Παπαθεοδώρου, 2007α σ. 64). Το άρθρο 53 θέτει ως ελάχιστες προϋποθέσεις το να κατοικεί ο μετανάστης νόμιμα στην Ελλάδα για 2 χρόνια. Η ρύθμιση αυτή αντιβαίνει με την οδηγία του Συμβουλίου της Ε.Ε. και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου όπου για το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης ορίζεται προθεσμία αναμονής που δεν υπερβαίνει τους δώδεκα μήνες³⁴

Το καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος (κεφάλαιο 13, άρθρα 67-69)

Στο ίδιο συμπέρασμα - περί την νομοθετική πρόθεση για τον αποκλεισμό του μεγαλύτερου δυνατού αριθμού ενδιαφερομένων - οδηγεί και η ανάγνωση των διατάξεων για την χορήγηση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος αλλοδαπού για τρεις βασικούς λόγους (Καψάλης, Ο νομος 3386/2005: Το νέο θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση, 2007, σ. 221). Πρώτον, διότι είναι ασαφείς οι προϋποθέσεις (άρθρο 67, παρ. 1α), όπως οι σταθεροί και τακτικοί πόροι «οι οποίοι αξιολογούνται σύμφωνα με την φύση τους» ή η ύπαρξη καταλύματος (άρθρο 67, παρ. 1γ) «το οποίο να πληροί προδιαγραφές υγιεινής». Το ίδιο ισχύει, δεύτερον, σχετικά με τον τρόπο ελέγχου των κριτηρίων του άρθρου 68, δηλαδή της επαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας και της γνώσης στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού. Ο τρίτος και σημαντικότερος λόγος, έχει να κάνει με την έναρξη της προθεσμίας υπολογισμού της πενταετούς νόμιμης διαμονής κι εργασίας. Στην αρχική πρόβλεψη των άτυπων νομοσχεδίων ως αφετηρία υπολογισμού της περιόδου αυτής ορίζονταν η 1η Ιανουαρίου 2006 με σκοπό τον αποκλεισμό από αυτές τις ευεργετικές διαδικασίες των αλλοδαπών, οι οποίοι διαμένουν επίσημα στην χώρα δυνάμει των ρυθμίσεων του ν.2910/2001 ή ακόμη και των Π.Δ. του 1997.

³⁴ Com (2000). 624 final, 10/10/2000, άρθρο 3, παρ. 1 (α) οπ. αναφ. στο Παπαθεοδώρου, 2007α σ. 64

Η πρόσβαση του μετανάστη στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος έχει προσωποπαγές χαρακτήρα (αφορά μόνο το πρόσωπο του δικαιούχου και όχι τα μέλη της οικογένειάς του). Οι προϋπθέσεις που θέτει ο νόμος προάγουν ένα κλίμα διαρκούς προσπάθειας της οικογένειας του μετανάστη για την διατήρηση της επανένωσής της. Η εν λόγω προσπάθεια συνδυάζεται τελικά με την παρατεταμένη υπαγωγή της οικογένειας του μετανάστη σε ένα πλαίσιο ελέγχου και επιτήρησης (Παπαθεοδώρου, 2007α σ.65).

Η κοινωνική ένταξη

Ως προς τον δεύτερο άξονα που περιλαμβάνει τις διατάξεις για την κοινωνική ένταξη, σύμφωνα με τον Παπαθεοδώρου (2007β σ. 99) οι στόχοι του αποτελούν την αυτούσια μεταφορά των αξόνων της κοινοτικής μεταναστευτικής πολιτικής στην ελληνική νομοθεσία με τρόπο γενικό και αόριστο. Για παράδειγμα υπάρχει ασάφεια τόσο ως προς «τα ανάλογα δικαιώματα με αυτά των αλλοδαπών» τόσο ως προς το ακριβές περιεχόμενο των προγραμμάτων κοινωνικής ένταξης.

Στο πλαίσιο αυτό εκφράστηκαν φόβοι (Παπαθεοδώρου, 2005β) ότι η κοινωνική ένταξη νοείται κατά τον νομοθέτη περισσότερο ως μία διαδικασία κοινωνικής πειθάρχησης που επιδιώκει να προσαρμόσει στάσεις και συμπεριφορές που αποκλείουν από τα παραδεκτά πρότυπα της ελληνικής κοινωνίας, παρά ως διαδικασία αναγνώρισης ίσων δικαιωμάτων σε μία ανοικτή πληθυντική κοινωνία (Παπαθεοδώρου, 2007α σ.67).

Η σημειολογία των όρων που χρησιμοποιεί ο νόμος είναι ενδεικτική: τα δικαιώματα «χορηγούνται», η συμμετοχή είναι «αναλογικά ισότιμη», υπάρχει «υποχρέωση σεβασμού» των θεμελιωδών κανόνων της ελληνικής κοινωνίας (Παπαθεοδώρου, 2007β σ. 99). Η διαδικασία πειθάρχησης των μεταναστών με στόχο την κοινωνική τους ένταξη δεν είναι μόνο εμφανής αλλά και επιλεκτική. Έτσι στην πραγματικότητα, δεν αφορά όλους τους μετανάστες αλλά πρωτίστος αυτούς που η εργασία τους δεν έχει προσωρινό χαρακτήρα. Η επιλεξιμότητα αυτή εδράζεται στην εξέταση του προσωρινού χαρακτήρα της εργασίας του μετανάστη και όχι στην εξέταση της βούλησης του για μόνιμη διαμονή

Αποκατάσταση της νομιμότητας των μεταναστών

Ως προς τον τρίτο άξονα, που επιδιώκει την ορθολογική διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, οι δυο διακριτές διαδικασίες νομιμοποίησης που υιοθετεί ο νόμος έχουν ως συνέπεια (Σαρρής, 2008, σσ. 38-39):

- α) την δυσμενέστερη μεταχείριση (αριθμός απαιτούμενων ενσήμων, λόγοι ανανέωσης άδειας) των μεταναστών που διαμένουν μεγαλύτερο διάστημα στην Ελλάδα σε σχέση με αυτούς που εισήλθαν πιο πρόσφατα
- β) τον αποκλεισμό μεγάλου αριθμού μεταναστών λόγω του περιορισμένου αριθμού δικαιολογητικών που γίνονται αποδεκτά για τη διαδικασία υπαγωγής στην αρχική νομιμοποίηση, και
- γ) ιδιαίτερα υψηλό κόστος (εξαγορά ενσήμων, παράβολο) για τον μέσο οικονομικό μετανάστη

Εξαιτίας των δυσμενών σε βάρος των μεταναστών ρυθμίσεων του νόμου, ο Συνήγορος του Πολίτη³⁵ με έγγραφό του προς το Υπουργείο Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Ανασυγκρότησης, αναφέρει:

1. Ως προς την δυσμενέστερη μεταχείριση των κατόχων αδειών διαμονής που εξέπεσαν της νομιμότητας:

«[...]Το άρθρο 91 επιφυλάσσει δυσμενέστερη μεταχείριση στους κατόχους αδειών διαμονής που δεν μπόρεσαν να ανανεώσουν την άδεια τους σε σχέση με αυτούς που δεν κατείχαν ποτέ άδεια ή το σχετικό αίτημα τους απερρίφθη για ουσιαστικούς λόγους. Συγκεκριμένα, σε ότι αφορά την πρώτη κατηγορία, για μεν τους κατόχους αδειών διαμονής οι οποίες έληξαν πριν την 23/8/2005 και δεν ανανεώθηκαν απαιτούνται 150 ένημα ετησίως για το διάστημα 1/7/2003-30/6/2005 (σύνολο: 300 ένημα), ενώ η άδεια που θα λάβουν ανανεώνεται για ορισμένους μόνο λόγους διαμονής, για δε τους κατόχους αδειών που έληξαν ή λήγουν από τις 23/8/2005 έως την λήξη της προθεσμίας νομιμοποίησης και οι οποίες δεν μπορούν να ανανεωθούν δεν παρέχεται δυνατότητα νομιμοποίησης της παραμονής τους, καίτοι οι ενδιαφερόμενοι διέμεναν νόμιμα στη Χώρα κατά την έναρξη ισχύος του ν. 3386/2005».

«Αντιθέτως, για την δεύτερη κατηγορία, η οποία περιλαμβάνει τους διαμένοντες πριν τις 31/12/2004 στη Χώρα που δεν κατείχαν ποτέ άδεια διαμονής και αυτούς που το αίτημα χορήγησης άδειας απερρίφθη για ουσιαστικούς λόγους, απαιτούνται

³⁵ Έγγραφο με Αρ. Πρωτ. 1/2006 της 2ης Ιανουαρίου 2006 του Συνηγόρου του Πολίτη προς τον Υπουργό Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης: Διαδικασία νομιμοποίησης διαμονής αλλοδαπών (άρθρο 91 ν. 3386/2005)

150 ένσημα, ενώ επιπλέον, η χορηγούμενη άδεια ανανεώνεται για κάθε προβλεπόμενο λόγο διαμονής».

«Ωστόσο, η χρηστή διαχείριση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο πληθυσμός των αλλοδαπών υποδεικνύει, σε κάθε περίπτωση, ορισμένη αναλογία μεταξύ δεσμού που ο αλλοδαπός αναπτύσσει με την ελληνική κοινωνία και παρεχομένων δικαιωμάτων. Από τη σκοπιά αυτή φαίνεται έτσι μάλλον «παράδοξη και ανεπιεικής η, χωρίς εύλογη αιτία, δυσμενέστερη αντιμετώπιση» των αλλοδαπών εκείνων που, κατά τεκμήριο, διαμένουν στη Χώρα «επί σημαντικά μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, και μάλιστα αρκετό από αυτό νόμιμα», σε σύγκριση με τους ευνοούμενους από τις μεταβατικές διατάξεις».

2. Ως προς τον αποκλεισμό μεγάλου αριθμού μεταναστών για τη διαδικασία υπαγωγής στην αρχική νομιμοποίηση:

«Η συμμετοχή του αλλοδαπού πληθυσμού στα προγράμματα νομιμοποίησης, ιδίως σε αυτό της αρχικής (άρθρο 91 § 11), φαίνεται προς το παρόν μικρότερη της αναμενόμενης. Στη χαμηλή έως τώρα συμμετοχή φαίνεται να συμβάλλουν, εν πολλοίς, οι κάτωθι κύριοι παράγοντες»:

- α) «ο περιοριστικός καθορισμός των δικαιολογητικών που αποδεικνύουν την διαμονή των ενδιαφερομένων στη Χώρα πριν τις 31/12/2004 (απαραίτητη προϋπόθεση υπαγωγής στη διαδικασία αρχικής νομιμοποίησης), ο οποίος αποκλείει από την ένταξη στο πρόγραμμα νομιμοποίησης ένα μεγάλο κομμάτι του αλλοδαπού πληθυσμού που διαπιστωμένα, με δημόσια έγγραφα, διέμενε στην Ελλάδα πριν τον επίμαχο χρόνο και επιθυμεί να νομιμοποιήσει την διαμονή του στην Ελλάδα»,
- β) «η δυσμενέστερη αντιμετώπιση των αλλοδαπών που, κατά τεκμήριο, διαβιούν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στη χώρα, η οποία δυσχεραίνει (ή δεν επιτρέπει για αυτούς που η άδειά τους έληξε ή θα λήξει μετά τις 23/8/2005 και έως τη λήξη της προθεσμίας νομιμοποίησης) τη νομιμοποίηση διαμονής εκείνου του αλλοδαπού πληθυσμού που, επίσης κατά τεκμήριο, επιθυμεί περισσότερο την ένταξη του στη νομιμότητα και κατ' επέκταση στην ελληνική κοινωνία»,
- γ) «το υψηλό οικονομικό κόστος της νομιμοποίησης, το οποίο είναι πιθανόν απαγορευτικό για όσους αλλοδαπούς ενδιαφέρονται έντονα να ενταχθούν στη νομιμότητα, αλλά δεν διαθέτουν τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους (π.χ. ενηλικιωθέντες στην Ελλάδα αλλοδαποί, που λόγω του νεαρού της ηλικίας τους δεν διαθέτουν σταθερά εισοδήματα)»

Νόμος 3536/2007

Τα προβλήματα και οι δυσλειτουργίες που προκύπτουν από την πρώτη περίοδο εφαρμογής του ν. 3386/2005 και η κριτική που ασκείται από επιστημονικούς και κοινωνικούς φορείς, για τις αδυναμίες ή τις εσφαλμένες επιλογές της μεταρρύθμισης της μεταναστευτικής πολιτικής, οδηγούν σε μία περιορισμένης κλίμακας τροποποίηση και συμπλήρωση των διατάξεων του με τον ν. 3536/2007³⁶. Στόχος είναι μία περισσότερο ορθολογική διαχείριση των ζητημάτων που άπτονται της διαμονής, της εργασίας και της κοινωνικής ένταξης των μεταναστών (Παπαθεοδώρου, 2007β σ. 148).

Συγκεκριμένα με τις διατάξεις του νόμου, ρυθμίζονται τα εξής ζητήματα (Ρομπόλης, 2007, σσ. 120-123 - Παπαθεοδώρου, 2007β σ. 148):

- α) Σύσταση Εθνικής Επιτροπής για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών (άρθρο 1). Αποστολή της Επιτροπής είναι η προαγωγή του κοινωνικού διαλόγου και η εισήγηση μέτρων σχετικά με τις πολιτικές ένταξης των μεταναστών (άρθρο 1, παρ. 4)
- β) Τροποποίηση προϋποθέσεων για την ανανέωση της άδειας διαμονής. Ουσιαστικά ορίζει τις προθεσμίες κατάθεσης αίτησης για ανανέωση άδειας διαμονής και την υποχρέωση του μετανάστη να εγκαταλείψει την χώρα στην περίπτωση που η αίτησή του δεν εγκρίνεται (άρθρο 4, παρ. 1).
- γ) Κατάργηση των περιορισμών του άρθρου 15, παρ. 4, ν. 3386/2005³⁷ και διευκόλυνση της άσκησης εξαρτημένης εργασίας από τον μετανάστη σε άλλο νομό της ίδιας ή διαφορετικής Περιφέρειας
- δ) Δίνεται δυνατότητα στους μετανάστες οι οποίοι έχουν συμπληρώσει κατά την έναρξη ισχύος του νόμου 3386/2005, δεκαετή νόμιμη συνεχή διαμονή στην χώρα, να λάβουν άδεια διαμονής αόριστης διάρκειας.

³⁶ ΦΕΚ 42/Α'/23.2.2007: Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης

³⁷ Η διάταξη αυτή έθετε των μετανάστη υπό αυστηρό καθεστώς επιτήρησης και ελέγχου αναφορικά με το χρόνο διαμονής του και τον τόπο απασχόλησής του. Η απαγόρευση μετακίνησης του μετανάστη σε άλλο νομό πριν από την πάροδο ενός έτους εξυπηρετούσε την ελεγχόμενη διαχείριση του μεταναστευτικού πληθυσμού και του περιορισμού των δικαιωμάτων του (Παπαθεοδώρου, 2007α σ. 63).

Αποτίμηση

Οι ρυθμίσεις του ν. 3536/2007 επιλύουν αποσπασματικά κάποιες από τις λειτουργικές αδυναμίες του νόμου 3386/2005. Δεν μεταβάλλουν ωστόσο ουσιωδώς την φυσιογνωμία του (Παπαθεοδώρου, 2007β σ. 148).

Ενδεικτικό της ατολμίας του μεταρρυθμιστικού ν. 3536/2007 να αντιμετωπίσει της λειτουργικές αδυναμίες του ν. 3386/2005 αποτελούν τόσο οι τροποποιήσεις που τον ακλούθησαν όπως ο ν. 3731/2008, ν. 3772/2009, ν. 3900/2010 και ν. 3907/2011 όσο και οι παρεμβάσεις του Συνηγούρου του Πολίτη ο οποίος δέχεται μεγάλο αριθμό αναφορών μεταναστών με αντικείμενο προβλήματα που αντιμετωπίζουν κατά τη χορήγηση ή την ανανέωση της άδειας διαμονής των ιδίων ή μελών της οικογένειάς τους.

Έξι χρόνια μετά την ψήφιση του, το 2011, η οικονομική συγκυρία στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, πλήττει καίρια τις πλέον ευάλωτες ομάδες εργαζομένων μεταξύ των οποίων και τους μετανάστες εργαζόμενους. Ενόψει αυτών, μεγάλος αριθμός μεταναστών είτε απασχολείται πλέον με μειωμένες αποδοχές ή με καθεστώς μερικής απασχόλησης, είτε περιέρχεται ευχερέστερα σε καθεστώς ανεργίας, γεγονός που συχνά συμπίπτει με τον κρίσιμο χρόνο ανανέωσης της άδειας διαμονής. Τα προβλήματα που διαπιστώνονται αφορούν κυρίως την *έκπτωση των μεταναστών από το καθεστώς νομιμότητας*, λόγω της αδυναμίας τους να ανταποκριθούν στις απαιτούμενες προϋποθέσεις του νόμου για την ανανέωση της άδειας διαμονής τους (π.χ. μη συμπλήρωση του απαιτούμενου αριθμού ημερομισθίων, προσωρινή ανεργία, ανεπάρκεια πόρων για την ανανέωση της άδειας διαμονής των μελών της οικογένειας, ύψος επένδυσης για την ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα κλπ.). Συνέπεια της αδυναμίας τους αυτής, είναι όχι μόνον η απώλεια του καθεστώτος νομιμότητας, αλλά και η εν τοις πράγμασι εξαιρετικά δυσχερής επαναφορά τους σε αυτήν. Συγκεκριμένα, αναφέρεται³⁸:

«Η διαπίστωση σαφούς αυξητικής τάσης στη συχνότητα με την οποία εμφανίζονται πλέον τα ανωτέρω προβλήματα, είναι ενδεικτική της δυναμικής που εμφανίζει, αλλά και της αναγκαιότητας να προσαρμοστεί η οικεία νομοθεσία στα δεδομένα της υπάρχουσας οικονομικής και εργασιακής κατάστασης της χώρας. Η απουσία ρυθμίσεων ικανών να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα αναμένεται να επιδεινώσει φαινόμενα οικονομικής εκμετάλλευσης και ανομίας στις εργασιακές σχέσεις, ιδίως των αλλοδαπών εκείνων οι οποίοι αποδεδειγμένα είναι ήδη ενταγμένοι στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας, έχουν αναπτύξει μακροχρόνιους δεσμούς με τη χώρα. λόγω της μακρόχρονης παραμονής τους εδώ και δεν αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο επιστροφής τους στις χώρες προέλευσης. Μοιραία

³⁸ Έγγραφο με της 17ης Φεβρουαρίου 2011 του Συνηγούρου του Πολίτη προς τον Υπουργό Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Υπουργό Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης, Υπουργό Προστασίας του Πολίτη: Προτάσεις του Συνηγούρου του Πολίτη για βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου σε θέματα χορήγησης και ανανέωσης άδειας παραμονής και εργασίας στην χώρα

επίπτωση της κατάστασης αυτής, είναι η περαιτέρω επιβάρυνση του ήδη δυσχερώς διαχειρίσιμου φαινομένου της αντικανονικής μετανάστευσης και της παραμονής χωρίς νόμιμους τίτλους».

Κατά την διερεύνηση των σχετικών αναφορών από τον Συνήγορο του Πολίτη, τα οποία και κατά το παρελθόν έχουν αποτελέσει αντικείμενο παρέμβασης της Αρχής, τα ζητήματα που εγείρουν προβληματισμό συνοψίζονται στα εξής:

1. Προϋποθέσεις και ανανέωση άδειας διαμονής για εργασία

α. Καθεστώς απασχόλησης

Προϋπόθεση για την χορήγηση και την ανανέωση της άδειας διαμονής για εξαρτημένη εργασία εξακολουθεί να είναι η ύπαρξη ισχυρής σύμβασης εργασίας για πλήρη απασχόληση. Προτείνεται η πρόβλεψη δυνατότητας ανανέωσης της άδειας διαμονής με την ύπαρξη σύμβασης και για μερική απασχόληση

β. Χρόνος ασφάλισης και καταβολή ασφαλιστικών εισφορών

Ο ελάχιστος χρόνος ασφάλισης κυμαίνεται από 150 έως 200 ημέρες ανά έτος για τους ασφαλισμένους στο ΙΚΑ, έξι μήνες ανά έτος για τους ασφαλισμένους στον ΟΓΑ και 250 ημέρες ανά έτος για τους ασφαλισμένους στον Ο.Α.Ε.Ε. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία σε περίπτωση μη συμπλήρωσης του απαιτούμενου αριθμού ημερών εργασίας επιτρέπεται κατά τον χρόνο της ανανέωσης της άδειας, η εξαγορά ενσήμων μέχρι ποσοστού 20% του απαιτούμενου αριθμού για το σύνολο του χρόνου διάρκειας της άδειας διαμονής (έτος ή διετία). Προκειμένου να αποτραπεί το ενδεχόμενο απώλειας του δικαιώματος ανανέωσης της άδειας διαμονής για εργασία προτείνεται: (α) η μείωση του ελάχιστου χρόνου εργασίας, (β) η αύξηση του ποσοστού εξαγοράς ενσήμων κατ' έτος για την συμπλήρωση των απαιτούμενων ημερών ασφάλισης για την ανανέωση της άδειας διαμονής

γ. Αλλαγή ειδικότητας ή σκοπού της άδειας εργασίας

Με τις ισχύουσες διατάξεις υπάρχουν αρκετοί περιορισμοί σχετικά με την αλλαγή της εργασιακής σχέσης ή του καθεστώτος εργασίας. Δεδομένων των ιδιαίτερως δύσκολων συνθηκών στην αγορά εργασίας, προτείνεται ένα πιο ευέλικτο σύστημα αλλαγής της ειδικότητας και του σκοπού της άδειας διαμονής, το οποίο θα παρέχει την δυνατότητα στον αιτούντα τόσο να ανανεώσει την άδειά του, όσο και να αλλάξει εργοδότη, ειδικότητα και είδος άδειας, όπως επίσης και τόπο εργασίας.

δ. Χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής για ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα

Από τα πιο συχνά προβλήματα είναι η απόδειξη από τον αιτούντα ότι διαθέτει επαρκείς πόρους για την άσκηση της δραστηριότητας (ποσό 60.000 ευρώ). Προτείνεται η αλλαγή

των προϋποθέσεων για την χορήγηση και την ανανέωση της άδειας αυτής όπως : (α) η μείωση του ποσού επένδυσης, (β) η τροποποίηση της διαδικασίας του ελέγχου σκοπιμότητας και (γ) του ελέγχου του τρόπου διάθεσης της προβλεπόμενης επένδυσης.

ε. Ανανέωση αδειών διαμονής ανέργων

Στην περίπτωση επιδοτούμενης ανεργίας παρατηρείται ότι οι αρμόδιες αρχές είτε δεν παραλαμβάνουν το σχετικό αίτημα για την ανανέωση της άδειας διαμονής, είτε το απορρίπτουν, επειδή οι αιτούντες της ανωτέρω κατηγορίας δεν μπορούν να προσκομίσουν σύμβαση εργασίας σε ισχύ κατά τον χρόνο υποβολής του αιτήματος ανανέωσης της άδειας διαμονής τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι ανωτέρω αλλοδαποί διαμένουν νόμιμα στην χώρα επί σειρά ετών και κατά την ανανέωση της άδειας διαμονής τους, έστω κι αν δεν έχουν εξασφαλίσει ακόμα εργασία, ασκούν το εργασιακό δικαίωμά τους στην επιδότηση κατά το διάστημα της ανεργίας τους. Προτείνεται να προβλεφθεί ρητά στην ισχύουσα νομοθεσία η δυνατότητα ανανέωσης της άδειας διαμονής υπό προϋποθέσεις και για τους αλλοδαπούς, οι οποίοι κατά τον χρόνο της ανανέωσης της άδειας διαμονής τους είναι καταγεγραμμένοι άνεργοι.

2. Χορήγηση και ανανέωση άδειας διαμονής μελών οικογένειας νόμιμα διαμένοντος αλλοδαπού

Μεγάλος αριθμός αιτημάτων ανανέωσης της άδειας διαμονής των μελών οικογένειας απορρίπτονται λόγω αδυναμίας απόδειξης «επαρκούς εισοδήματος». Ακόμα και σε περιπτώσεις, όπου παρεχόταν στον συντηρούντα το δικαίωμα εξαγοράς ενσήμων, δεν υπήρχε αντίστοιχη πρόβλεψη μείωσης του ορίου του εισοδήματος για την ανανέωση της άδειας διαμονής των μελών της οικογένειας με αποτέλεσμα να απορρίπτεται το αίτημα και να χάνουν το δικαίωμα διαμονής τους στην χώρα. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία τόσο για την χορήγηση, όσο και την ανανέωση της άδειας διαμονής των μελών της οικογένειας ανάμεσα στις προϋποθέσεις ορίζεται ότι ο αιτών πρέπει να αποδεικνύει ότι διαθέτει «*ετήσιο προσωπικό εισόδημα σταθερό και τακτικό, επαρκές για τις ανάγκες της οικογένειας του, το οποίο δεν προέρχεται από προσφυγή στο σύστημα κοινωνικής αρωγής της Χώρας. Το εισόδημα αυτό ορίζεται ότι δεν μπορεί να είναι μικρότερο από τις ετήσιες αποδοχές του ανειδίκευτου εργάτη, προσαυξημένο κατά 20% για τη σύζυγο και κατά 15% για κάθε τέκνο*». Προτείνεται η απαραίτητη μείωση του ποσού του οικογενειακού εισοδήματος, που προβλέπεται για την ανανέωση της άδειας διαμονής των συντηρούμενων μελών οικογένειας όπως και να ληφθεί μέριμνα αναπροσαρμογής ή αναλογικού υπολογισμού της επάρκειας του απαιτούμενου ποσού κατά την ανανέωση της άδειας διαμονής των μελών της οικογένειας, σε περίπτωση που ο συντηρών εξαγοράσει χρόνο ασφάλισης, αποδεικνύει ανεργία ή αδυναμία εργασίας για κάποιον λόγο.

Νόμος 4251/2014

Η τελευταία νομοθετική πρωτοβουλία του εθνικού νομοθέτη για την βελτίωση του νομοθετικού μεταναστευτικού πλαισίου είναι ο Μεταναστευτικός Κώδικας που ψηφίστηκε με τον ν. 4251/2014³⁹. Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο αποτελεί τη μετεξέλιξη του ν. 3386/2005, και μέσω αυτού επιχειρείται η κωδικοποίηση της υφιστάμενης πολυκερματισμένης νομοθεσίας στο πεδίο της νόμιμης μετανάστευσης καθώς ενσωματώνονται σε ενιαίο κείμενο όλες οι νομοθετικές ρυθμίσεις, τα προεδρικά διατάγματα και οι κανονιστικές πράξεις που εκδόθηκαν κατά καιρούς και είναι σε ισχύ, σχετικά με το μεταναστευτικό εθνικό πλαίσιο. Δηλαδή δεν πρόκειται για έναν καινούργιο νόμο αλλά για μία κωδικοποίηση υπαρχουσών διατάξεων (Κούρτης, 2014, σ. 3). Έτσι, στον Κώδικα ενσωματώνονται οι ρυθμίσεις του ν. 3386/2005 και άλλων 19 τροποποιητικών νομοθετικών παρεμβάσεων και 6 προεδρικών διαταγμάτων, ενώ γίνεται προσπάθεια περιορισμού του απαιτούμενου αριθμού εφαρμοστικών υπουργικών αποφάσεων οι οποίες στο πλαίσιο του ν. 3386/ 2005 είχαν φθάσει στον αριθμό των 42.

Ο Κώδικα Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης αποτελεί την προσπάθεια εδραίωσης μιας ολοκληρωμένης εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής με σαφή προσανατολισμό στο πεδίο της νόμιμης μετανάστευσης. Οι διατάξεις του δεν συμπεριλαμβάνουν στο πεδίο δράσης του τους πολίτες της Ε.Ε., τους πρόσφυγες και τους αιτούντες άσυλο (Triantafyllidou, 2014, σ. 22). Η μεταναστευτική πολιτική κινείται στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη νόμιμη μετανάστευση ενώ τίθενται ταυτόχρονα οι εθνικές προτεραιότητες, οι οποίες συγκροτούνται γύρω από τον έλεγχο της αγοράς εργασίας, την υποβοήθηση των επενδυτικών προσπαθειών για την ανάπτυξη της οικονομίας, τη βελτίωση των παρεχόμενων διοικητικών υπηρεσιών, τη διασφάλιση της διαμονής και των δικαιωμάτων των πολιτών τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα και την προώθηση της ένταξής τους στην ελληνική κοινωνία με σεβασμό σε δικαιώματα και υποχρεώσεις και με ιδιαίτερη μέριμνα για όσους έχουν ισχυρούς δεσμούς με τη χώρα και ιδίως τη δεύτερη γενιά.

Ο νομοθέτης, όπως εξηγεί η αιτιολογική έκθεση, παρεμβαίνει με τον εν λόγω Κώδικα κατά τρόπο ουσιαστικό, οι δε παρεμβάσεις κινούνται σε 4 άξονες⁴⁰:

1. *Απλοποίηση των διαδικασιών*
2. *Επανεξέταση των όρων πρόσβασης στην αγορά εργασίας και την καλλιέργεια φιλικού κλίματος για επενδύσεις από πολίτες τρίτων χωρών*
3. *Μεταβολή των όρων και των προϋποθέσεων πρόσβασης σε μακροχρόνιους τίτλους διαμονής*
4. *Διασφάλιση της νομιμότητας της διαμονής της «δεύτερης γενιάς».*

³⁹ ΦΕΚ Α'80/1.4.2014: Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και άλλες Διατάξεις

⁴⁰ Βλ. σχετικά στην αιτιολογική έκθεση του νόμου 4332/2015.

Άξονας 1^{ος}: Απλοποίηση των διαδικασιών

Στόχος είναι η μείωση του λειτουργικού και διοικητικού φόρτου και κόστους, η καλύτερη εξυπηρέτηση των συναλλασσόμενων και η διευκόλυνση υπηρεσιών. Ουσιαστικά εξειδικεύεται και θεσπίζεται μια ενιαία διαδικασία έκδοσης της ενιαίας άδειας διαμονής με βασικό στόχο την διαφάνεια και την αποτελεσματικότητα, εξασφαλίζοντας παράλληλα την ζητούμενη ασφάλεια δικαίου στους ενδιαφερόμενους. Αυτό επιτυγχάνεται με την λειτουργία των υπηρεσιών μιας στάσης για την αδειοδότηση της διαμονής, με τη μείωση των τύπων αδειών διαμονής από 50 σε 20, με την αύξηση της διάρκειας της τακτικής άδειας διαμονής από ετήσια σε διετή (αρχική άδεια) και από διετή σε τριετή (ανανέωση), με αποσαφήνιση των διαδικασιών επίδοσης των διοικητικών αποφάσεων, με την καθιέρωση ειδικής διαδικασίας εκτίμησης των λόγων δημόσιας τάξης και ασφάλειας εντός συγκεκριμένης προθεσμίας κ.α.

Ο Μεταναστευτικός Κώδικας, απλοποιεί και οργανώνει τους διαφορετικούς τύπους άδειας διαμονής σε έξι κατηγορίες (Triantafyllidou, 2014, σ. 22): (α) άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς, εξαιρετικούς ή άλλους λόγους, (β) άδεια διαμονής για σπουδές, εθελοντική εργασία, έρευνα και επαγγελματική κατάρτιση, (γ) άδεια διαμονής για θύματα εμπορίας ανθρώπων και παράνομης διακίνησης μεταναστών, (ε) άδεια διαμονής για οικογενειακή επανένωση και (στ) άδεια διαμονής μακράς διάρκειας.

Άξονας 2^{ος}: Επανεξέταση των όρων πρόσβασης στην αγορά εργασίας

Αποτελεσματικότερος και συνολικότερος έλεγχος της αγοράς εργασίας σε συνάρτηση με τις σημερινές συνθήκες και τις πραγματικές ανάγκες επιμέρους κλάδων αλλά και ευρύτερα της εθνικής οικονομίας, αλλά και η υποβοήθηση του επενδυτικού ενδιαφέροντος φυσικών και νομικών προσώπων με έδρα στο εξωτερικό. Ταυτόχρονα, υιοθετούνται ειδικές και ευνοϊκού χαρακτήρα ρυθμίσεις ταχείας διεκπεραίωσης (fast track) για την είσοδο και διαμονή πολιτών τρίτων χωρών στο πλαίσιο πραγματοποίησης ξένων επενδύσεων, ενώ επιχειρείται και η τόνωση της εγχώριας κτηματαγοράς με τις ρυθμίσεις για τη χορήγηση άδειας διαμονής σε πολίτες τρίτων χωρών που αποκτούν ακίνητα στην Ελλάδα ύψους τουλάχιστον 250.000 ευρώ.

Άξονας 3^{ος}: Διευκόλυνση της πρόσβασης σε μακροχρόνιους τίτλους διαμονής

Προώθηση της άδειας διαμονής του επί μακρόν διαμένοντα, έναντι των αδειών διαμονής δεκαετούς διάρκειας. Μια άδεια διαμονής, η οποία, πέραν των αυξημένων δικαιωμάτων και της ίσης μεταχείρισης σε σειρά πεδίων της κοινωνικής και οικονομικής ζωής που συνεπάγεται για τους κατόχους της και τον ενταξιακό της προσανατολισμό, παρέχει σε αυτούς και τη δυνατότητα να κάνουν χρήση, εφόσον το επιθυμούν, του δικαιώματος της κινητικότητας για να μεταβούν σε άλλα κράτη- μέλη της ΕΕ. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται:

α) με τη διατήρηση μεν της άδειας δεκαετούς διάρκειας για όσους μακροχρόνια διαμένοντες δεν επιθυμούν ή αδυνατούν να αξιοποιήσουν τις προβλέψεις για την άδεια επί μακρόν διαμένοντα, αλλά με την κατάργηση της αυτοδίκαιης ανανέωσης. Εάν δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις για την υπαγωγή τους στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος, και εφόσον συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις ή άδεια ανανεώνεται για τρία χρόνια και επιτρέπει την πρόσβαση σε εξαρτημένη εργασία – παροχή υπηρεσιών ή έργου ή ανεξάρτητη οικονομική δραστηριότητα που ασκούσαν με την δεκαετή ή αόριστης διάρκειας άδεια διαμονής που κατείχαν.

Όσον αφορά τις άδειες διαμονής αόριστης διάρκειας αυτές μετατρέπονται αυτοδικαίως σε άδειες διαμονής δεκαετούς διάρκειας κατά την επανέκδοσή τους (άρθρο 138, παρ. 2 ν.)

β) με την καθιέρωση τεκμήριων πλήρωσης των όρων ένταξης από πολίτες τρίτων χωρών που έχουν αναπτύξει ισχυρούς δεσμούς με την Ελλάδα και την Ελληνική κοινωνία. Οι όροι ένταξης αποδεικνύονται εφόσον: (α) αποδεικνύεται ότι διαθέτουν επαρκή γνώση της ελληνικής γλώσσας και γνώση στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού (άρθρο 107) ή (β) εφόσον είναι κάτοχοι δελτίου μόνιμης διαμονής ως μέλη οικογένειας έλληνα ή (γ) εφόσον υπάρχει σχετική εισήγηση από επιτροπή πολιτογράφησης του άρθρου 12 του ΚΕΙ και σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 5Α του ίδιου ΚΕΙ ή (δ) εφόσον διαμένουν νόμιμα στην Ελλάδα για 12 έτη.

γ) Με τη μεταβολή προς το ευνοϊκότερο των εισοδηματικών κριτηρίων για την απόκτηση του καθεστώτος του επί μακρόν διαμένοντος.

Η χορήγηση της άδειας αποσυνδέεται από την αποκλειστική προϋπόθεση απόδειξης επαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας και γνώση στοιχείων της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού και εισάγονται νέα τεκμήρια κοινωνικής ένταξης όπως είναι η νόμιμη διαμονή για 12 συνεχή έτη (άρθρο 90, παρ. 2δ). Επίσης το επαρκές εισόδημα που αναζητείται αφορά πλέον μόνο ένα έτος (το τελευταίο πριν την υποβολή της αίτησης) και αυτό μειωμένο τόσο ως προς το σύνολό του όσο και ως προς την προσαύξηση για τα μέλη της οικογένειας (άρθρο 89, παρ. 1α)

Άξονας 4^{ος}: Διασφάλιση της νομιμότητας της διαμονής της «δεύτερης γενιάς».

Η διασφάλιση της νομιμότητας της διαμονής για τη «δεύτερη γενιά» αντιμετωπίζεται ως ζήτημα που, πέραν των γενικών επισημάνσεων που αφορούν το σύνολο των μακροχρόνια διαμενόντων αλλοδαπών, έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και χρήζει ειδικής και ευνοϊκότερης αντιμετώπισης, και αυτό γιατί η «δεύτερη γενιά» έχει ελάχιστη επαφή με την χώρα προσέλευσης των γονέων της, αντιμετωπίζει την Ελλάδα ως πατρίδα ή εν πάση περίπτωση ως χώρα την οποία θα ζήσει αυτή και τα παιδιά της, ενώ η κοινωνική της ένταξη έχει εν τοις πράγμασι επιτευχθεί σε σημαντικό βαθμό.

Η άδεια χορηγείται σε ενήλικες τρίτων χωρών που γεννήθηκαν στην Ελλάδα ή έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς έξι τάξεις ελληνικού σχολείου στην Ελλάδα, πριν την συμπλήρωση του 21ου έτους της ηλικίας τους και διαμένουν νόμιμα στην χώρα (άρθρο 108). Η άδεια ανανεώνεται για πέντε έτη κάθε φορά με μόνη υποχρέωση την προσκόμιση της προηγούμενης άδειας διαμονής

Αποτίμηση

Ο νέος Κώδικας Μετανάστευσης κινείται εν πολλοίς στο πνεύμα του προγενέστερου Ν. 3386/2005 καθώς και των περί αυτού νομοθετημάτων, εισφέροντας ωστόσο ποιοτικές αλλαγές κυρίως σε σχέση με τις άδειες διαμονής δεύτερης γενιάς καθώς και των αδειών για τους επί μακρόν διαμένοντες (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, 2014, σ. 18).

Ωστόσο ο νόμος δεν προβλέπει τη νομική τακτοποίηση ενός μεγάλου αριθμού μεταναστών⁴¹, παρά το γεγονός ότι ζουν και εργάζονται πολλά χρόνια στην Ελλάδα, είναι ενταγμένοι στην ελληνική κοινωνία και καλύπτουν ένα σημαντικό μέρος της παραγωγικής διαδικασίας και οι οποίοι δεν έχουν νομιμοποιητικά έγγραφα διαμονής είτε γιατί εξέπεσαν της νομιμότητας λόγω κρίσης είτε γιατί δεν είχαν πρόσβαση σε διαδικασίες χορήγησης άδειας διαμονής οιασδήποτε κατηγορίας. Δηλαδή, δεν αντιμετωπίζει με τη δέουσα ευθύνη την ανάγκη επαναφοράς των ανθρώπων αυτών στη νομιμότητα. Αυτό είναι μείζον θέμα καθώς ένας πολύ μεγάλος αριθμός (δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι) που ως το 2009 ήταν νόμιμοι, πλέον δεν είναι λόγω ανεργίας. Σαν σύλληψη, δεν είναι δυνατό η διαμονή στην Ελλάδα του 2014 να εξαρτάται τόσο ανελαστικά από την εργασία και τα έτη. Με απλά λόγια είναι κακές υπηρεσίες στην κοινωνία, ο μετανάστης που έχει χάσει τη δουλειά του να τίθεται αυτομάτως εκτός νομιμότητας. Αυτή η λογική της απόρριψης κάνει ακόμη πιο δύσκολη τη ζωή του, τον θυμώνει και τον περιθωριοποιεί, χωρίς να προσφέρει απολύτως τίποτε (Χριστόπουλος, 2015, σ. 67 – Ελληνική Ένωση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, 2014 σ. 2)

Ο νόμος έχει ένα καθοριστικό έλλειμμα που καθιστά αλυσιτελείς τις όποιες προσπάθειες και συζητήσεις για κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Αφήνει στο κενό το θέμα της ιθαγένειας των μεταναστών. Μιλάει δηλαδή για «ένταξη» την ίδια στιγμή που αφήνει αρρύθμιστο το μείζονα μηχανισμό κοινωνικής ενσωμάτωσης και ενίσχυσης της συνοχής της εύθραυστης κοινότητας. Κι αυτός δεν είναι άλλος από τη δυνατότητα κτήσης της ελληνικής ιθαγένειας⁴² για τη δεύτερη και τη λεγόμενη «μιάμιση» γενιά μεταναστών, δηλαδή τα παιδιά που γεννήθηκαν και ανατράφηκαν στην Ελλάδα. (Χριστόπουλος, 2015, σ. 66). Σημειωτέον ότι, μετά την απόφαση 460/2013 της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ), με την οποία κρίνονται αντισυνταγματικές οι διατάξεις του ν.

⁴¹ Παρέχεται ωστόσο η δυνατότητα νομικής τακτοποίησης κάποιων κατηγοριών μεταναστών, οι οποίοι πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών διαμονής για εξαιρετικούς λόγους (άρθρο 19 του Κώδικα).

⁴² Στο πλαίσιο της συζήτησης του σχεδίου νόμου του Κώδικα Μετανάστευσης, στην Ολομέλεια της Βουλής, κατατέθηκαν και δύο σχετικές τροπολογίες, περί ρύθμισης θεμάτων ιθαγένειας, από δύο κόμματα της αντιπολίτευσης (ΣΥ.ΡΙΖ.Α και ΔΗΜ.ΑΡ), οι οποίες δεν εισήχθησαν από τον αρμόδιο Υπουργό προς συζήτηση (ΚΕΣΔ, 2014, σσ. 18-19)

3838/2010⁴³ ως προς την απόκτηση ιθαγένειας λόγω γέννησης ή/και εξαετούς φοίτησης σε ελληνικό σχολείο, δεν υιοθετείται σχετική νομοθεσία⁴⁴.

Στο ίδιο πλαίσιο ο νόμος αφήνει στο κενό την δεύτερη εκ των προσβαλλόμενων ρυθμίσεων της απόφασης 460/2013 του ΣτΕ που αφορά στη συμμετοχή των μεταναστών στις εκλογές της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (άρθρα 14 έως 21 ν. 3838/2010). Η αποφυγή διευθέτησης του ζητήματος αυτού καταγράφεται ως ιδιαίτερα αρνητική για την ενταξιακή πορεία των μεταναστών. Αποτέλεσμα είναι ο αποκλεισμός, με νομοθετική ρύθμιση⁴⁵, των μεταναστών από την εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη των ανωτέρω Οργάνων στις αυτοδιοικητικές εκλογές του Μαΐου 2014, παρά το γεγονός ότι περιλαμβάνονται στους εκλογικούς καταλόγους. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί μία σημαντική οπισθοχώρηση ως προς την συμμετοχή στα κοινά και μέσω αυτής και στην ένταξη των νομίμως διαμενόντων μεταναστών, οι οποίοι είχαν το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στους ΟΤΑ, με βάση το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς (Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου, 2014, σ. 41).

Τέλος, ενώ ο τίτλος του Κώδικα διαλαμβάνει στον τίτλο του, την ένταξη, ως βασικό στοιχείο της μεταναστευτικής πολιτικής και προβλέπει θεσμούς⁴⁶, που έχουν ως στόχο την προαγωγή της, οι δύο σχετικές διατάξεις (άρθρα 129-130) είναι γενικόλογες και διακηρυκτικού χαρακτήρα⁴⁷. Η κοινωνική ένταξη των μεταναστών προϋποθέτει, αλλά δεν περιορίζεται, στην τακτοποίηση της νομικής τους κατάστασης (Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, 2014, σ. 4).

⁴³ ΦΕΚ 49/Α'/24.3.2010: Σύγχρονες διατάξεις για την Ελληνική Ιθαγένεια και την πολιτική συμμετοχή ομογενών και νομίμως διαμενόντων μεταναστών και άλλες ρυθμίσεις

⁴⁴ Το ζήτημα της πρόσβασης στην ιθαγένεια για τα παιδιά της δεύτερης γενιάς ρυθμίζεται ωστόσο ένα χρόνο αργότερα με τις διατάξεις του ν. 4332/2015 (ΦΕΚ Α' 76/09.07.2015) Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας-Τροποποίηση του ν. 4251/2014

⁴⁵ ν. 4244/2014 (ΦΕΚ Α 60/11-3-2014) Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2013/1/ΕΕ του Συμβουλίου της 20ής Δεκεμβρίου 2012 για την τροποποίηση της Οδηγίας 93/109/ΕΚ σχετικά με τις λεπτομέρειες άσκησης του δικαιώματος του εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου από τους πολίτες της Ένωσης που κατοικούν σε ένα κράτος μέλος του οποίου δεν είναι υπήκοοι, στο ελληνικό δίκαιο και τροποποίηση του ν. 2196/1994 (Α' 41) και άλλες διατάξεις.

⁴⁶ Σύσταση Επιτροπής Συντονισμού της Μεταναστευτικής Πολιτικής και της Κοινωνικής Ένταξης (άρθρο 130), με τη συμμετοχή των Γενικών Γραμματέων και Γενικών Διευθυντών όλων σχεδόν των Υπουργείων, η οποία επικουρείται από Ειδική Επιστημονική Επιτροπή (άρθρο 131).

⁴⁷ Η Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη Υπηκόων Τρίτων χωρών (Απρίλιος 2013), που εκπονήθηκε χωρίς διαβούλευση από το αρμόδιο υπουργείο και στην οποία παραπέμπει ο Κώδικας, είναι μη ρεαλιστική στην εφαρμογή της χωρίς να προβλέπει καμία χρηματοδότηση, και χαρακτηρίζεται από εσωτερικές αντιφάσεις (ΕΕΔΑ, 2014, σ. 4).

	Προβλέψεις	Αποτίμηση
v. 1975/1991	<p>1^η Νομιμοποίηση:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Έχει κυρίως κατασταλτικό χαρακτήρα - Στοχεύει στην μείωση της παράνομης μετανάστευσης 	<p>Κρίνεται αναποτελεσματικός:</p> <p>60% των μεταναστών παραμένει σε καθεστώς παρανομίας, λόγω καθυστέρησης της διαδικασίας από τους εμπλεκόμενους φορείς.</p>
v. 2910/2001	<p>2^η Νομιμοποίηση:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Εμπλοκή των αστυνομικών αρχών στη διαδικασία νομιμοποίησης και φύλαξης των συνόρων - Δειλά βήματα ένταξης (στην παιδεία, την υγεία και την οικογενειακή επανένωση των υπηκόων τρίτων χωρών) - Αυστηρότερος από τον προηγούμενο 	<p>Κρίνεται αναποτελεσματικός:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Η διαδικασία νομιμοποίησης είναι χρονοβόρα, με αποτέλεσμα να εκδοθούν ληγμένες άδειες παραμονής - Οι ρυθμίσεις της νομιμοποίησης ισχύουν μόνο για τους μετανάστες που ήδη βρίσκονται στη χώρα.
v. 3386/2005	<p>3^η Νομιμοποίηση:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ενσωμάτωση κοινοτικών οδηγιών στη νομοθεσία - Σύσταση «Ολοκληρωμένου Προγράμματος Δράσης» με στόχο την κοινωνική ένταξη των μεταναστών 	<p>Κρίνεται αναποτελεσματικός:</p> <p>Αποτελεί κατευθυντήρια γραμμή μιας ελεγκτικής και εισπρακτικής πολιτικής και δεν προωθεί την ένταξη των μεταναστών.</p>
v. 3536/2007	<p>4^η Νομιμοποίηση</p> <ul style="list-style-type: none"> - Προσπάθεια αποτελεσματικότερης ρύθμισης προβλημάτων του προηγούμενου νόμου - Σύσταση Εθνικής Επιτροπής για την ένταξη των μεταναστών 	<p>Κρίνεται αναποτελεσματικός:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Μια μεγάλη πλειοψηφία μεταναστών παραμένει ανένταχτη στην ελληνική κοινωνία. - Λόγο της ακαμψίας των ρυθμίσεων για την ανανέωση των αδειών διαμονής αρκετοί μετανάστες που είναι χρόνια διαμένοντες αρχίζουν να εκπίπτουν της νομιμότητας
v. 4251/2014	<ul style="list-style-type: none"> - Αποτελεί κυρίως προσπάθεια συγκέντρωσης και κωδικοποίησης σε ενιαίο κείμενο της διάσπαρτης νομοθεσίας. - 	<p>Κρίνεται θετικός:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Θεσμοθέτηση της άδειας δεύτερης γενιάς - Υιοθέτηση ευνοϊκότερων κριτηρίων για την πρόσβαση στο καθεστώς του επί μακρόν διαμένοντος <p>Κρίνεται αρνητικός:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Δεν προβλέπει την νομική τακτοποίηση μεγάλης πλειοψηφίας μεταναστών που εκπίπτουν της νομιμότητας λόγω της κρίσης

Πίνακας 2.4.1: Κριτική αποτίμηση Νομοθετικού Πλαισίου Μεταναστευτικής Πολιτικής 1991 - 2014. Σύνοψη του γράφοντος

Κεφάλαιο 3

Εμπειρική Έρευνα

3.1 Εισαγωγή

Σκοπός του κεφαλαίου είναι η περιγραφή της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε και η αποτύπωση των αναλυτικών χαρακτηριστικών της εμπειρικής διερεύνησης. Έτσι, παρακάτω περιγράφονται οι οντολογικές και επιστημολογικές παραδοχές που οδήγησαν στην υιοθέτηση ποιοτικής μεθοδολογίας έρευνας. Στην συνέχεια περιγράφονται ο σκοπός της έρευνας καθώς και η επιλογή της κατάλληλης ερευνητικής μεθόδου. Παρουσιάζονται η επιλογή του πληθυσμού και τα κριτήρια για την διαμόρφωση του δείγματος και αναλύεται η τεχνική της συλλογής δεδομένων που υπαγορεύει η επιλεγείσα ερευνητική μέθοδος, το εργαλείο (instrument) που χρησιμοποιήθηκε, και η διαδικασίες που ακολουθήθηκαν προκειμένου να διεκπεραιωθεί η ερευνητική διαδικασία. Επίσης περιγράφεται ο τρόπος οργάνωσης και ανάλυσης των δεδομένων που παράχθηκαν, δηλ. το σκεπτικό συγκρότησης του οδηγού συνέντευξης και το περιεχόμενο των θεματικών αξόνων, η προετοιμασία για ομαδοποίηση και επεξεργασία του πρωτογενούς υλικού, καθώς και η θεματική ταξινόμηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας.

3.2 Οντολογικές, επιστημολογικές και μεθοδολογικές παραδοχές

Οι προσεγγίσεις για την αναζήτηση της αλήθειας συνήθως επικεντρώνονται σε τρεις σημαντικές διαστάσεις οι οποίες διατρέχουν την ερευνητική διαδικασία: α) την *οντολογική*, η οποία σχετίζεται με την ύπαρξη ενός πραγματικού και αντικειμενικού κόσμου, β) την *επιστημολογική*, η οποία σχετίζεται με τις δυνατότητες γνώσης αυτού του κόσμου και τις μορφές που η γνώση αυτή μπορεί να πάρει, και γ) την *μεθοδολογική* τους διάσταση, η οποία αναφέρεται στα τεχνικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται ώστε να η γνώση αυτή να μπορεί να αποκτηθεί (Corbetta, 2003 σσ. 12-13 οπ. Della Porta & Keating, 2008, σ. 21). Σύμφωνα με τους Terre Blanche, Durrheim και Painter (2006), Το ερευνητικό υπόδειγμα αποτελεί ένα σύστημα συμπερίληψης αλληλένδετων πρακτικών και πεποιθήσεων που καθορίζουν τη φύση της έρευνας κατά μήκος αυτών των τριών διαστάσεων.

Η οντολογική και επιστημολογική διάσταση σχετίζονται συνήθως με την κοσμοθεωρία του ερευνητή η οποία ασκεί σημαντική επίδραση στις προσλαμβανόμενες σχετικές σημασίες των διαστάσεων της κοινωνικής πραγματικότητας. Αν και διάφοροι μελετητές

διακρίνουν μεταξύ πολλών κατηγοριών κοσμοθεωρήσεων⁴⁸, ωστόσο είναι δυνατή η διάκρισή τους σε δύο κυρίαρχες κοσμοθεωρήσεις: στην αντικειμενική (objective) και την κονστρουκτιβιστική (constructivist) η οποίες παραπέμπουν στην θετικιστική (positivist) και ερμηνευτική (interpretivist) οντολογική και επιστημολογική προσέγγιση.

Πολύ συνοπτικά, η θετικιστική οντολογική προσέγγιση υποθέτει ότι η κοινωνική πραγματικότητα είναι αντικειμενική και είναι δυνατό να περιγραφεί και να αναλυθεί με αντικειμενικό και αξιολογικά ουδέτερο (επιστημονικό) τρόπο (Ιωσηφίδης, 2008, σ. 74). Η επιστημολογική διάστασή της, δίνει έμφαση σε μία *ντετερμινιστική* οπτική η οποία θεωρεί την «κοινωνία» ως ένα σύνολο, κάτι παραπάνω από το άθροισμα των ατόμων που την απαρτίζουν, και έτσι οι πράξεις τους καθορίζονται από την κοινωνία της οποία αποτελούν μέλη (Craib, 2000, σ. 37). Από την άλλη, η ερμηνευτική οντολογική προσέγγιση υποθέτει ότι ο κοινωνικός κόσμος γίνεται αντιληπτός μόνο μέσω διαφορετικών κοινωνικών κατασκευών ή μέσων όπως η *ατομική* και *συλλογική συνείδηση* ή τα κοινά νοήματα και αναπαραστάσεις (διυποκειμενικότητα) (Ιωσηφίδης, 2008, σ. 88). Η επιστημολογική διάστασή της δίνει έμφαση σε μία *βολονταριστική* οπτική η οποία έχει ως αφετηρία τα άτομα και συνεπώς αντιμετωπίζει την κοινωνία ως προϊόν των επιμέρους ατομικών πράξεων (Craib, 2000, σ. 37).

Σύμφωνα με την ανάλυση που προηγήθηκε στο κεφάλαιο 2 (βλ. σ. 19), η διαδικασία ένταξης των μεταναστών κυρίως συντελείται από την αλληλεπίδραση μεταξύ δύο μερών: οι μετανάστες οι ίδιοι, με τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά, τις προσπάθειες και τον βαθμό προσαρμογής που ποικίλει και η κοινωνία υποδοχής με τα χαρακτηριστικά της, και την αντίδρασή της στους νεοαφιχθέντες. Ακριβώς αυτή η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο πλευρών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της ενσωμάτωσης.

Αυτονόητο για την παρούσα μελέτη, είναι ότι οι άνθρωποι και κοινωνία είναι αλληλένδετα. Η διαδικασία της μεταβολής της κοινωνίας και των δρώντων υποκειμένων είναι αμφίδρομη και δυναμική. Η κοινωνία δεν αλλάζει από μόνη της αλλά οι άνθρωποι την αλλάζουν με την δράση τους, της συγκρούσεις τους στην καθημερινότητά τους. Κατά συνέπεια, η οντολογική θέση της μελέτης αυτής απορρίπτει τη δεδομένη και στατική απεικόνιση της κοινωνίας, καθώς και τη μονομερή προσαρμογή των μεταναστών ενώ αποδέχεται την πολύπλευρη και πολύπλοκη κοινωνική οργάνωση ως πλαίσιο ανάλυσης των διαδικασιών ένταξης και ενσωμάτωσης, χωρίς αυτό να αναιρεί την διεκδίκηση για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των μεταναστών. Η επιστημολογική προσέγγιση εδράζεται στην ερμηνευτική θεωρητική παράδοση και κατά συνέπεια στην κατανόηση των διαδικασιών ένταξης και ενσωμάτωσης ως κοινωνικών φαινομένων και κοινωνικών διεργασιών από την σκοπιά των ίδιων των μεταναστών δίνοντας έμφαση στην πολυπλοκότητα και πολυδιάστατο της εμπειρίας.

⁴⁸ Βλ. Della Porta & Keating, 2008, σ. 23: Θετικιστική (positivist), μετά- θετικιστή (post-positivist), ερμηνευτική (interpretivist), ουμανιστική (humanistic)

Η ως άνω διατυπωθείσες οντολογικές και επιστημολογικές θέσεις για την ανάλυση της ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών, οδηγούν στην υιοθέτηση Ποιοτικής Μεθοδολογίας έρευνας η οποία στο επίκεντρό της θέτει τις έννοιες του *νοήματος*, της *εμπειρίας*, της *διάδρασης*, της *κατανόησης* και της *ερμηνείας* (Τσιώλης, 2014).

3.3 Σκοπός της έρευνας

Γενικός σκοπός της έρευνας αποτέλεσε αφενός, η τεκμηρίωση και *περιγραφή* των πλευρών της καθημερινότητας των μεταναστών και αφετέρου η *διερεύνηση* των βιωμάτων και των εμπειριών τους στο πλαίσιο της δράσης τους στην ελληνική κοινωνία συναρτήσει των πολιτικών για την ενσωμάτωσή τους.

Συνεπώς η έρευνα είναι περιγραφική όσον αφορά τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές σχέσεις που πλαισιώνουν την δράση των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία και διερευνητική όσον αφορά τους τρόπους που τις αντιλαμβάνονται και τις διαχειρίζονται ως δρώντα υποκείμενα.

3.4 Μέθοδος έρευνας

Συναρτήσει του σκοπού της έρευνας και που αφορά κυρίως στην διερεύνηση των μη ποσοτικών και μετρήσιμων διαστάσεων της ενσωμάτωσης των μεταναστών, δηλαδή την περιγραφή και ανάλυση των διαδικασιών και κοινωνικών μηχανισμών ένταξης ή αποκλεισμού όπως αυτοί *βιώνονται* από τα υποκείμενα της έρευνας, θεωρήθηκε κατάλληλη η υιοθέτηση της Φαινομενολογικής μεθόδου έρευνας.

Ο λόγος που οδήγησε στην υιοθέτηση της φαινομενολογικής μεθόδου και όχι κάποιας άλλης ερευνητική μεθόδου⁴⁹ της ποιοτικής μεθοδολογίας είναι μεταξύ άλλων και οι πρακτικοί λόγοι. Η έρευνα δεν μπορεί πάρα να είναι περιγραφική και διερευνητική λόγω χρονικών περιορισμών για την ολοκλήρωση και παράδοσή της.

Η φαινομενολογία, ως ερευνητική μέθοδος έχει τις ρίζες της στην φιλοσοφική παράδοση που αναπτύχθηκε από τον Husserl. Είναι μία προσέγγιση που χρησιμοποιείται για να σχηματιστεί μία αντίληψη για τις εμπειρίες της ζωής των ανθρώπων (Ιωσηφίδης, 2008, σσ. 87-88). Πρωταρχικός στόχος σε μία φαινομενολογική έρευνα είναι η εξήγηση των νοημάτων, της δομής και ουσίας των βιωμένων εμπειριών ενός ατόμου ή ομάδας ατόμων γύρο από ένα συγκεκριμένο φαινόμενο (Christensen, Johnson & Turner, 2010). Ο σκοπός της φαινομενολογικής μελέτης είναι η κατανόηση, η αντίληψη και η ερμηνεία των ανθρωπίνων ερμηνειών, προσωπικών γνώσεων και ατομικών πεποιθήσεων και η

⁴⁹ Βλ. Creswell, 2007: Εθνογραφική, Αφηγηματική, Μελέτη περίπτωσης, Θεμελιωμένη θεωρία

ανακάλυψη των θεμελιωδών δομών που διέπουν συγκεκριμένα φαινόμενα μέσα από την ανάλυση μιας ή περισσότερων καταστάσεων (Σαπουντζή-Κρέπια, 2005).

Σύμφωνα με τον Giorgi (1989, οπ. Finlay, 2009, σ. 7) η έρευνα σε μία φαινομενολογική μελέτη, είναι αυστηρά περιγραφική, χρησιμοποιεί την φαινομενολογική αναγωγή, διερευνά τις εκούσιες σχέσεις μεταξύ προσώπων και καταστάσεων, και αποκαλύπτει την ουσία ή τις δομές των νοημάτων που είναι έμφυτες στην ανθρώπινη εμπειρία. Έτσι, η φαινομενολογική μέθοδος περιλαμβάνει τρία αλληλένδετα βήματα: την φαινομενολογική αναγωγή, την περιγραφή και την αναζήτηση ουσίας στα νοήματα των κοινωνικών υποκειμένων.

3.5 Πληθυσμός και διαμόρφωση δείγματος

Τον πληθυσμό της έρευνας αποτέλεσαν αλβανοί μετανάστες που διαμένουν στην Κόρινθο. Η επιλογή της συγκεκριμένης ομάδας μεταναστών οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελούν την πολυπληθέστερη μεταναστευτική ομάδα ενώ παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες που σχετίζονται τόσο με την γεωγραφική εγγύτητα της χώρας και τα ηλικιακά και οικογενειακά χαρακτηριστικά, αλλά και με την ιδιαίτερη πρόσληψη της αλβανικής μετανάστευσης από την πλευρά της ελληνικής κοινωνίας. «Οι Αλβανοί βρίσκονται παντού», όπως λένε οι Έλληνες», κάνουν έντονα αισθητή την δημόσια παρουσία τους καθώς συχνάζουν και βρίσκονται σε όλους τους χώρους που βρίσκονται και εκείνοι, δεν επιλέγουν την απομόνωση και, ίσως, επειδή επιλέγουν να κάνουν πράγματα που κάνουν και οι Έλληνες (Ξυδάκης, 2004 οπ. Παπαγεωργίου, 2011, σ. 44). Από όλες τις μεταναστευτικές ομάδες, οι Αλβανοί παρουσίασαν εξ αρχής τις πιο θετικές επιδόσεις ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία, τόσο στο χώρο της ταξικής κινητικότητας όσο και της πολιτισμικής-γλωσσικής ένταξης. Ωστόσο παρά τα βήματα ανόδου στην ιεραρχία του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού είναι η μόνη μεταναστευτική ομάδα που η κρίση την έχει χτυπήσει περισσότερο από τους γηγενείς Έλληνες οδηγώντας τους σε μία επώδυνη έκθεση στην φτώχεια και τον αποκλεισμό (Χριστόπουλος, 2015, σσ. 70-71)

Τα κριτήρια που λήφθηκαν υπόψη για τον καθορισμό του δείγματος, επικεντρώθηκαν σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των μεταναστών με κυρίαρχα την ηλικία, το φύλο, την επαγγελματική ταυτότητα, το νομικό καθεστώς, και την διάρκεια της διαμονής τους στην Ελλάδα. Το δείγμα αυτό επελέγη σκοπίμως και όχι τυχαία (purposive sampling) (Μαντζούκας, 2007: 241) καθώς διαθέτει τα χαρακτηριστικά και την «θέληση» να προσφέρει πιο ολοκληρωμένες και σε βάθος απαντήσεις για τα ερωτήματα που θέτει η εμπειρική έρευνα. Για το λόγο αυτό διενεργήθηκαν αρκετές «διερευνητικές» επαφές για την δημιουργία δείγματος που υπακούει στα παραπάνω χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα

το δείγμα που προέκυψε απαρτίζονταν από την συμμετοχή των εξής συνεντευξιζόμενων με τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

1. Artur (Αρθούρος), 42 χρονών, παντρεμένος με δύο παιδιά. Εργάζεται ως οικοδόμος. Είναι κατά διαστήματα άνεργος. Διαθέτει μία βεβαίωση από δικαστήριο καθώς λόγω έλλειψης ενσήμων έχασε την προηγούμενη άδειά του ως ελεύθερος επαγγελματίας (εργολάβος). Ήρθε στην Ελλάδα το 1991 σε ηλικία 17 χρονών.
2. Dritan (Ντριτάν), 42 χρονών παντρεμένος με δύο παιδιά. Εργάζεται σε εργοστάσιο καλωδίων. Διαθέτει άδεια επί μακρόν διαμένοντος. Ήρθε στην Ελλάδα το 1995 σε ηλικία 21 χρονών.
3. Maria (Μαρία), 52 χρονών με δύο ενήλικα παιδιά. Έχει καφετέρια μαζί με τον σύζυγο. Είναι μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου σε Πολιτιστικό Σύλλογο. Διαθέτει μία βεβαίωση εξαμήνης διάρκειας καθώς βρίσκεται σε δικαστική υπόθεση για την άδεια διαμονής της. Ήρθε στην Ελλάδα το 1993 σε ηλικία 26 χρονών.
4. Krenar (Κρενάρ), 36 χρονών, άγαμος. Εργάζεται σε διάφορες δουλειές ενώ κατά διαστήματα είναι άνεργος. Είναι κάτοχος πτυχίου ελληνικού ΑΕΙ ενώ παράλληλα ολοκληρώνει μεταπτυχιακές σπουδές. Είναι κάτοχος άδειας επί μακρόν διαμένοντος. Ήρθε στην Ελλάδα το 1998 σε ηλικία 18 χρονών.
5. Ana (Άννα), 33 χρονών, άγαμη. Κάτοχος πτυχίου Αλβανικού ΙΕΚ ως Μικροβιολόγος. Σπουδάζει για δεύτερό πτυχίο σε ελληνικό ΑΕΙ ενώ είναι πολύ καιρό άνεργη. Διαθέτει άδεια διαμονής δεκαετούς διάρκειας. Ήρθε στην Ελλάδα το 2006 σε ηλικία 24 χρονών.
6. Redjan (Ρεντιάν), 26 χρονών άγαμος. Είναι κάτοχος πτυχίου ελληνικού ΑΕΙ ενώ συνεχίζει μεταπτυχιακές σπουδές στο εξωτερικό. Βρίσκεται στην Ελλάδα το καλοκαίρι. Διαθέτει άδεια δεύτερης γενιάς ενώ έχει καταθέσει αίτηση για την ελληνική ιθαγένεια.

3.6 Τεχνική (μέθοδος) συλλογής δεδομένων

Για την συλλογή των ποιοτικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της συνέντευξης σε βάθος. Η τεχνική αυτή κρίθηκε καταλληλότερη για την εκπλήρωση των ερευνητικών ερωτημάτων καθώς πρόκειται για την οργάνωση προφορικής επικοινωνίας μεταξύ συνεντευκτή και ερωτώμενου επιδιώκοντας την απόσπαση των ιδιαίτερων πληροφοριών, οι οποίες εμπεριέχουν τις αξίες και τις αντιλήψεις τους για τα υπό διερεύνηση θεματικά πεδία.

Για την υλοποίηση των συνεντεύξεων συγκροτήθηκε οδηγός συνέντευξης με ημιδομημένες ερωτήσεις ανοικτού τύπου. Αυτός ο τύπος των ερωτήσεων κρίθηκε καταλληλότερος για την επιτυχή διεξαγωγή της έρευνας καθώς αποτελεί μεν ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, παρέχει δε, ευελιξία ως προς την σειρά εκπλήρωσης τους, προσαρμογή του ύφους και του τρόπου εκφοράς τους ανάλογα με τον ερωτώμενο, όπως επίσης και την δυνατότητα προσθαφαίρεσης τους με βάση την ροή της συζήτησης (Ιωσηφίδης, 2008: 112).

Ο σχεδιασμός και η οργάνωση του οδηγού συνέντευξης ώστε να επιτρέπει στους ίδιους τους μετανάστες να παρουσιάσουν πλευρές της καθημερινότητάς τους, των εμπειριών και τα βιωμάτων τους στην ελληνική κοινωνία, στηρίχτηκε στην τυπολογία των Penninx, Entzinger και Biezeveld (βλ. κεφάλαιο 2, σσ. 19-20) η οποίοι διακρίνουν τρία πεδία παρέμβασης της πολιτείας για την ενσωμάτωση των μεταναστών: α) το νομικό-πολιτικό πεδίο, β) το κοινωνικοοικονομικό και, γ) το πολιτισμικό πεδίο.

Με βάση τα τρία αυτά πεδία αναπτύχθηκαν «υποπεδία» τα οποία αντιστοιχούν στους δείκτες μέτρησης και αξιολόγησης των πολιτικών για την ένταξη και ενσωμάτωση. Στο πλαίσιο αυτό, οι ερωτήσεις που προέκυψαν οργανώνονται γύρω από τους δείκτες αυτούς με στόχο την διευκόλυνση της κατανόησης πολύπλοκων και πολυσύνθετων διεργασιών τόσο σε ατομικό όσο και ομαδικό επίπεδο συμβάλλοντας στην αρτιότερη ανάλυση των μεταναστευτικών και ενταξιακών διεργασιών.

Ωστόσο, η επιλογή και η συμπερίληψη των δεικτών στους θεματικούς άξονες υπαγορεύτηκε από περιορισμούς οι οποίοι σχετίζονταν με την φύση της παρούσας μελέτης, την έκτασή της και τα χρονικά περιθώρια για την ολοκλήρωσή της. Αν και ο οδηγός συνέντευξης παρατίθεται σε παράρτημα, ωστόσο είναι σκόπιμο να παρουσιαστούν εδώ οι βασικοί θεματικοί άξονες ώστε να διευκολυνθεί η πρόσληψη των αποσπασμάτων που παρουσιάζονται στο κεφάλαιο 4.

Άξονας 1ος: Κοινωνικοοικονομικό πεδίο

Αγορά εργασίας

- Πρόσβαση στην αγορά εργασίας
- Ποιότητα των θέσεων εργασίας
- Συνδυασμός προσόντων και θέσεις εργασίας
- Συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης
- Ανεργία και κοινωνική ασφάλιση

Άξονας 2ος: Πολιτισμικό πεδίο

- Σχέσεις με έλληνες

Άξονας 3ος: Νομικό-πολιτικό πεδίο

- Πρόσβαση σε καθεστώς νομιμότητας
- Πρόσβαση στην ιθαγένεια
- Πολιτική συμμετοχή Δικαίωμα ψήφου

3.7 Το εργαλείο (instrument) συλλογής δεδομένων

Για την διεξαγωγή των συνεντεύξεων και την καταγραφή των αφηγήσεων των μεταναστών χρησιμοποιήθηκε ψηφιακή συσκευή καταγραφής ήχου.

Ωστόσο στην σύγχρονη επιστημονική βιβλιογραφία σχετική με μεθοδολογικά ζητήματα έρευνας, σε αντίθεση με της ποσοτικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις όπου η χρήση των εργαλείων υπακούει σε αυστηρά κριτήρια, καθώς όσον αφορά την μέτρηση των φαινομένων τα εργαλεία αυτά σχεδιάζονται με περισσότερο προσεκτικό και αυστηρό τρόπο (τυποποιημένα χαρακτηριστικά, κλίμακες μέτρησης των φαινομένων κλπ), στην ποιοτική μεθοδολογική έρευνα, εκτός από την χρήση μέσων για την συλλογή των δεδομένων ο ίδιος ο ερευνητής θεωρείται ως ένα «μέσο» συλλογής των δεδομένων.

Όπως αναφέρουν οι Locke, Spirduso και Silverman, (2013, οπ. Creswell, 2013) λόγο της ερμηνευτικής φύσης της ποιοτικής έρευνας ο ερευνητής εμπλέκεται σε μία συνεχή και εντατική εμπειρία με τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Αυτό συνεπάγεται μία σειρά στρατηγικών, ηθικών και προσωπικών ζητημάτων στην ερευνητική διαδικασία.

Στο πλαίσιο αυτό, με δεδομένη την εμπλοκή του ερευνητή είτε κατά την διαδικασία των συνεντεύξεων (όπου η αλληλεπίδραση με τους συμμετέχοντες συνιστά παράλληλα «ένα είδος» τεχνικής συλλογής δεδομένων) είτε κατά το στάδιο της ανάλυσης των δεδομένων (όπου πιθανόν η ερμηνεία τους να αντανακλά τις προκαταλήψεις, τις αξίες, το προσωπικό υπόβαθρο και το κοινωνικοοικονομικό στάτους του ερευνητή), στην επόμενη ενότητα ακολουθούν ορισμένες επισημάνσεις σχετικά με την διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας και τον ρόλο του ερευνητή.

3.8 Διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας

Η διεξαγωγή των συνεντεύξεων έλαβε χώρα κατά τον μήνα Αύγουστο του 2016 στην Κόρινθο. Η κάθε συνέντευξη κατά κανόνα ήταν απόρροια προηγούμενης γνωριμίας με τον συγκεκριμένο μετανάστη, συνήθως μέσω κοινών γνωστών, γεγονός που επέτρεπε μία γρήγορη οικοδόμηση εμπιστοσύνης.

Ο ερευνητής εξηγούσε τον στόχο της έρευνας και οριζόταν η συνάντηση, είτε στο χώρο κατοικίας του μετανάστη είτε σε κάποιο άλλο διαθέσιμο χώρο. Ειδικότερα, ορισμένες συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι του ίδιου του ερευνητή.

Πρέπει να τονιστεί ότι δεν υπήρξαν δυσκολίες στο να πειστούν οι μετανάστες να συμμετέχουν στην έρευνα και να συνομιλήσουν. Το αντίθετο, οι περισσότεροι από αυτούς ήταν ιδιαίτερα πρόθυμοι να ανταποκριθούν στην πρόταση δείχνοντας στην συνέχεια πως ήθελαν και οι ίδιοι να μιλήσουν.

Ορισμένες επαφές διευκολύνθηκαν από το γεγονός ότι με αρκετούς μετανάστες υπήρξε γνωριμία από πριν. Το γεγονός αυτό καθιστούσε τις γνωριμίες αυτές καταλυτικές ως προς την αποδοχή του ερευνητή σε ένα ευρύτερο κύκλο επαφών με άλλους μετανάστες.

Η κάθε συνέντευξη διαρκούσε κατά μέσο όρο 60 λεπτά. Συνήθως μετά από ένα αρχικό «κούμπωμα», οι μετανάστες είχαν την τάση να μιλήσουν αρκετά. Έτσι, στο αρχικό ερώτημα σχετικά με την ζωή τους ήταν συνήθως σύντομοι, ωστόσο, στην συνέχεια καθώς κατανοούσαν καλύτερα το νόημα της συζήτησης, άρχιζαν να αναφέρονται ενίοτε με έντονο τρόπο στις περιγραφές τους.

3.9 Ζητήματα αξιοπιστίας (trustworthiness)

Σε ότι αφορά το ζήτημα της αξιοπιστίας ως προς τις προσωπικές αντιλήψεις και απόψεις των μεταναστών, η εντύπωση που αποκομίστηκε είναι ότι γενικά οι συνεντευξιζόμενοι λειτούργησαν με έναν ειλικρινή τρόπο. Αυτό άλλωστε μπορεί κανείς να το διαισθανθεί ακούγοντας το ηχογραφημένο υλικό.

Ωστόσο, πρόκειται για προσωπικές μαρτυρίες που αφορούν υποκειμενικά βιώματα και απόψεις, και ως τέτοια έχουν καταγραφεί και ενδιαφέρουν. Συνεπώς οποιαδήποτε προβληματική γύρω από την «αντικειμενική αλήθεια», είναι ξένη προς το πνεύμα του παρόντος εγχειρήματος. Το ενδιαφέρον ήταν η καταγραφή των απόψεων και αντιλήψεων των μεταναστών όχι για να ελεγχθεί η αξιοπιστία τους, αλλά για να κατανοηθεί ο τρόπος που αντιλαμβάνονται και βιώνουν την ζωή τους στην Ελλάδα. Δεν ενδιέφερε κάποια άλλη αλήθεια πέρα από τη «δική τους αλήθεια». Το ενδιαφέρον της έρευνας ήταν να φωτίσει τα όποια «αντικειμενικά δεδομένα» που συλλέχτηκαν, με την ματιά και τα αισθήματα των ανθρώπων που κατεξοχήν αφορά η μετανάστευση.

3.10 Οργάνωση και ανάλυση των δεδομένων

Το είδος των δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις ήταν προφορικός λόγος σε ψηφιακή μορφή. Η απομαγνητοφώνηση του υλικού ολοκληρώθηκε αμέσως μετά την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Για την μεταγραφή του υλικού σε γραπτό λόγο χρησιμοποιήθηκε ειδικό λογισμικό αναπαραγωγής ψηφιακών αρχείων ήχου και επεξεργαστή κειμένου με την βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Ωστόσο, έχοντας υπόψη τα προβλήματα που συνδέονται με τις διαφορές ανάμεσα στον προφορικό και το γραπτό λόγο και τις δυσκολίες μεταγραφής μιας προφορικής αφήγησης σε γραπτό κείμενο επιχειρήθηκε η όσο το δυνατό πιστή απόδοση το περιεχομένου, του ήθους και του ύφους των «αφηγήσεων» προχωρώντας παράλληλα στις απαραίτητες

διορθώσεις, στο μέτρο που τα ελληνικά ορισμένων μεταναστών δεν ήταν και τόσο καλά. Έτσι, για λόγους επιστημονικής δεοντολογίας, στις ακροάσεις του υλικού, η επεξεργασία των κειμένων που προέκυψαν είχε στόχο τις γλωσσικές, εκφραστικές και συντακτικές παρεμβάσεις που δεν αλλοίωναν το περιεχόμενο των αφηγήσεων, ώστε να καταστούν τα κείμενα ευανάγνωστα και εύληπτα.

Κάθε απομαγνητοφωνημένη συνέντευξη συνοδεύθηκε από λεπτομερή σχόλια στο πλάι του εγγράφου, τα οποία αποτέλεσαν και τον προπομπό των θεματικών αξόνων των εμπειρικών ευρημάτων. Για την απόδοση νοήματος και ερμηνείας των δεδομένων, επιλέχθηκε η επισήμανση αποσπασμάτων από τις συνεντεύξεις τα οποία κρίθηκαν ως εξαιρετικής σημασίας. Για την ανάλυση του υλικού έγινε ομαδοποίηση και επεξεργασία των δεδομένων σε τέσσερις ενότητες με βάση τα ευρήματα που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις όπως παρακάτω:

1. Ένταξη στην αγορά εργασίας

Αρχικό στάδιο, διαδρομές και δυνατότητες
Τωρινή εργασία, ικανοποίηση και δυνατότητες
Αναζήτηση εργασίας και συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης

2. Κοινωνικές σχέσεις

Σχέσεις με έλληνες στο εργασιακό περιβάλλον
Σχέσεις με έλληνες στον τόπο διαμονής
Σχέσεις με έλληνες ευρύτερα

3. Επαφή με τους θεσμούς και το ελληνικό κράτος

4. Νομιμοποίηση, ιθαγένεια και πολιτική συμμετοχή

Το καθεστώς διαμονής
Ιθαγένεια
Πολιτική συμμετοχή

Κεφάλαιο 4

Παρουσίαση των Αποτελεσμάτων

4.1 Εισαγωγή

Το κεφάλαιο που ακολουθεί έχει ως αντικείμενο την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας που εκπονήθηκε με τη συνεργασία αλβανών μεταναστών που ζουν και εργάζονται στην Κόρινθο. Οι ενότητες που παρουσιάζονται παρακάτω είναι προϊόν σύνθεσης των βιωμάτων και των αντιλήψεων που μοιράστηκαν για τους σκοπούς της έρευνας. Η παρουσία των αποτελεσμάτων ομαδοποιούνται ανά άξονα. Ο πρώτος αναφέρεται στο ζήτημα της ένταξης στην αγορά εργασίας, ο δεύτερος στη διάσταση των κοινωνικών σχέσεων με την τοπική κοινωνία, ο τρίτος στην παράμετρο των επαφών με τους θεσμούς και το ελληνικό κράτος και ο τελευταίος εστιάζει ειδικότερα στα ζητήματα της νομιμοποίησης, της ιθαγένειας και της πολιτικής συμμετοχής.

4.2 Η ένταξη στην αγορά εργασίας

Το αρχικό στάδιο, διαδρομές και δυνατότητες

Οι αλβανοί μετανάστες που πήραν μέρος στην έρευνα παρουσιάζουν διαφορετικές πορείες ένταξης στην αγορά εργασίας. Οι πορείες αυτές, ασχέτως της χρονολογικής περιόδου στις οποίες συντελέστηκαν⁵⁰, μοιάζουν να έχουν έναν κοινό παρανομαστή: οι επιλογές, το περιεχόμενο και η εξέλιξή τους επηρεάστηκαν θεμελιωδώς από την «ένταξή τους» σε μία «κατά τα άλλα» νόμιμη τροχιά διαμονής με ιδιαίτερα αυστηρά κριτήρια, γεγονός που προσδίδει χαρακτηριστικά αιχμαλωσίας των ιδίων σε μία ατέρμονη προσπάθεια για την διατήρηση της νομιμότητας της διαμονής τους από την μία και της παραμονής στην αγορά εργασίας από την άλλη με κάθε τρόπο και υπό όρους και συνθήκες που...

Δεδομένου ότι η μετανάστευση προς την Ελλάδα δεν έλαβε ποτέ την μορφή οργανωμένων μετακινήσεων στην βάση ειδικών διακρατικών συμφωνιών με τις χώρες καταγωγής, οι μετανάστες αποδέχθηκαν εξ ορισμού την προοπτική αναζήτησης μιας θέσης εργασίας, που εμπίπτει στον διεθνώς αναγνωρισμένο προσδιορισμό «3D» (Dirty, dangerous, demeaning). Αυτό σημαίνει ότι παραιτήθηκαν εξ αρχής από οποιαδήποτε προσπάθεια αξιοποίησης των γνώσεων και των εμπειριών, με τις οποίες ήταν εκ των προτέρων εφοδιασμένοι και επιχείρησαν να καλύψουν επαγγέλματα, τα οποία -ούτως ή

⁵⁰ Συναρτήσει των προγραμμάτων νομιμοποίησης, 1997-1998, 2001, 2005 και 2007

άλλως- οι έλληνες εργαζόμενοι απέφευγαν να ακολουθήσουν (Λινάρδος-Ρυλμόν, 2007, σσ. 358-359).

Είναι γεγονός ότι τον πρώτο καιρό, η πρώτη γενιά αλβανών μεταναστών ήρθε στην Ελλάδα χωρίς τις νόμιμες διαδικασίες καθώς ο νόμος του 1991 απαγόρευε στην κυριολεξία την νόμιμη μετανάστευση. Είναι η στιγμή που τα παράθυρα της ελληνικής οικονομίας της «ισχυρής Ελλάδας» της δεκαετίας του '90, εκδίδουν προσκλητήρια για τη μαύρη, ελαστική αγορά εργασίας, τόσο οικεία ήδη στους Έλληνες (Χριστόπουλος, 2015, σ. 77).

Όπως αναφέρουν οι ερωτώμενοι, ήρθαν με τα πόδια για να αποφύγουν τους ελέγχους εισόδου. Αυτό τους ανάγκαζε να δέχονται εργασιακούς όρους δυσμενείς καθώς ως παράνομοι και αόρατοι για την ελληνική πολιτεία ήταν αδιανόητη η πρόσβαση σε κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα.

Αρθούρος:

«Το 1993 ήρθα για πρώτη φορά στην Ελλάδα.. Με το που τελείωσε το σχολείο, δεν έκατσα ούτε στιγμή ας πούμε. Κατευθείαν εδώ, από το χορό το βράδυ στο σχολείο, το πρωί πήρα το ταξίδι για τα σύνορα... με τα πόδια, ξέρεις με τα σακβουαγιάς στην πλάτη. Ήρθα κατευθείαν στην Κόρινθο επειδή είχα τον αδελφό μου εδώ. στην Ποσειδωνία σε ένα εγκαταλελειμμένο σπίτι με ένα πηγάδι στην μέση που φτάνει μέχρι την θάλασσα...»

«Μόνο τα δύο πρώτα χρόνια, όταν ήρθα ... δούλευα στα κοράφια μετά μπήκα στην οικοδομή. Δουλειά βρήκα μόνος μου, αφού ήξερα το τρακτέρ εγώ, ήξερα να φρεζάρω... και βγαίναμε στην πλατεία και εκεί έρχονταν οι έλληνες που είχαν ανάγκη για εργάτες.»

«Και ύστερα μην ξεχνάς ότι όταν πας σε μία χώρα και είσαι σε ανάγκη, μαθαίνεις άμεσα τις βασικές λέξεις που σου χρειάζονται εκείνη τη στιγμή, δουλειά, ψωμί, φαί... αυτά»

«Για μένα ήταν δύσκολο στην αρχή, γιατί από το σχολείο να πας κατευθείαν στο ξινάρι είναι γάμησέ τα. Αλλά τι να έκανα δεν είχα άλλη επιλογή... να πάω που; Είχα έρθει να δουλέψω! Όπως όλοι και εγώ είχα σκοπό να κάνω κάτι στην ζωή μου, τότε γιατί ήρθαμε εδώ... από εκεί που δεν είχαμε τίποτε δουλεύαμε όπως όλος ο κόσμος. Δεν καθόταν κανένας στην πιάτσα τότε,... όλοι δουλεύανε.»

Οι δυνατότητες για εξεύρεση απασχόλησης αντίστοιχη των προσόντων που έχει κανείς όταν έρχεται και βρίσκει αόρατος για την πολιτεία είναι μηδαμινές.

«Για άλλες δουλειές..., είχαμε επιλογές... απλώς δεν είχαμε... το θέμα ήταν ότι στην αρχή δεν είχαμε... καταρχήν είμασταν παράνομοι. Η παρανομία μας έβαλε ας πούμε σε άλλο κλάδο και η ζωή μας το έριξε αναγκαστικά ...»

«Αμέ, εγώ τότε ήμουν ποδοσφαιριστής. Είχα ευκαιρία να πάω τότε στο Λέχαιο, Βραχάτι, Άσσο ξέρεις, απλώς εγώ δεν είχα χαρτί. Μου λείει φέρε μου χαρτιά και σε πληρώνανε τότε πέντε χιλιάρικά την ημέρα. Οπότε όπως καταλαβαίνεις, εγώ όπως είχα τελειώσει το σχολείο, ήμουν νέος

και θα μπορούσα να είχα συνεχίσει το σχολείο εδώ, αυτό που ήθελα εγώ αλλά δεν είχαμε χαρτιά. Πιστεύω ότι τότε έκλεισαν' οι πόρτες για μας δηλαδή... Γιατί όταν είσαι παράνομος δεν έχεις δικαίωμα σε τίποτα, το καταλαβαίνεις;; Δεν μπορείς να κτυπήσεις πουθενά να ζητήσεις κάτι! Η παρανομία αυτό είναι!»

Ντριτάν:

«Έχω έρθει πολλές φορές στην Ελλάδα κατά διαστήματα. Δηλ. ερχόμουν για δύο μήνες με πιάνα και ξαναερχόμουν πάλι μετά από λίγο καιρό και έτσι δηλαδή. Όταν με έπιασαν, έλεγα μέσα μου δεν θα ξαναέρθω πάλι, έτσι έλεγα μέσα μου. Αλλά όταν έφτανα πάνω πώς να σου το πω... με την έννοια σε βλέπω εγώ εσένα εκεί πάνω που έρχεσαι από Ελλάδα και έχεις λεφτά... (fushë me lule, a kurton⁵¹)... και έλεγα πωωω, μα εγώ πρέπει να ήμουν σε κακό μέρος, δεν ήμουν σε καλό μέρος μάλλον...»

« [] εεεε... δουλειές; Ξεκίνησα αγροτικές δουλειές και δεν ήξερα καν ... ενώ εγώ είχα γεννηθεί σε πόλη, μεγάλωσα σε πόλη στην Αλβανία και από αγροτικές δουλειές δεν ήξερα καν. Για να καταλάβεις, με έπαιρναν και μετά από λίγο έλεγαν στους άλλους: “αυτό το παιδί μην το πάρετε για δουλειά”. Και σιγά σιγά αναγκάστηκα μετά γιατί ... πώς να σου το πω... δεν μπορείς να μείνεις έτσι, πρέπει να τρως, πρέπει να ζεις, καταλαβαίνεις; Αυτό είναι που με ανάγκασε ... και μετά έβλεπες και τους άλλους που δουλεύανε και είχανε παραπάνω λεφτά ενώ εγώ δεν είχα καθόλου, ενώ κάποιο καιρό άρχισα να δανείζομαι με πιάσεις;»

« [] ... Βόρεια Ελλάδα, Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Λάρισα, Λαμία και έχω δουλέψει οπουδήποτε σε αγροτικές δουλειές. Ότι υπάρχει αγροτική δουλειά, 90% το έχω κάνει. Έχω μαζέψει βαμβάκι, έχω κλαδέψει, μάζευα κεράσια, μήλα, πορτοκάλια, μανταρίνια... φροντίδα, μπάμιες, φασόλια, αγγούρια, καρπούζια... ότι έχει δηλαδή, ντομάτες, πιπεριές έχω κάνει. Και τα έκανα αυτά από ανάγκη, ... πώς να το πω, αυτό βρήκα, αυτό μου δώσανε, με πιάσεις;»

«Αυτά τα χρόνια δεν θα τα ξεχάσω. Δεν θα τα ξεχάσω καθόλου για τον λόγο ότι κοιμόμουν έξω και αυτό ... με έκανε να νιώθω χάλια, μου έκανε πολύ κακό στην εικόνα που είχα για τον εαυτό μου.»

Κρενάρ

«... με βίζα ήρθα το 1999 στο Ηράκλειο της Κρήτης, κανονικά με λεωφορείο. Μετά όταν τελείωσε η βίζα έμεινα έτσι και πρόσεχα από τους αστυνομικούς.»

«...οικοδομή και αγροτικές δουλειές ήταν οι πρώτες δουλειές που έχω κάνει. Θυμάμαι σηκωνόμασταν νωρίς το πρωί με τον αδελφό μου και βγαίναμε στην πλατεία. Εκεί έβγαίναν και άλλοι και περιμέναμε να περάσουν έλληνες για να μας πάρουν για δουλειά. Ήταν σημαντικό να έλεγες πάντα ότι ήξερες να κάνεις οποιαδήποτε δουλειά που σου ζητούσαν. Εγώ τότε δεν ήξερα τίποτα από αυτά, μόλις είχα τελειώσει το σχολείο. Είχα τρομάζει πολύ στην αρχή... βασικά αισθανόμουν πολύ άσχημα που βρισκόμουν εκεί μαζί με άλλους, άσχετους. Κάποια στιγμή κατάλαβα ότι όσα ήξερα δεν ισχύουν πια. Απεγνωσμένος όπως ήμουν έπρεπε πλέον όχι μόνο να αποδείξω ότι ξέρω να κάνω πράγματα (καλούπι, πέτρες, λάσπη, κλπ) αλλά και να προσέχω πως

⁵¹ Απόδοση στα ελληνικά: τα έβλεπα ρόδινα, με πιάσεις...;

μιλάω από εδώ και πέρα, όχι μόνο με έλληνες αλλά και με τους ομοεθνείς, καθώς δεν υπήρξε η έννοια του πατριώτη και τέτοια. Ο ισχυρότερος τα παίρνει όλα!»

«Σημαντικό ήταν να έπαιρνες το μεροκάματο, θυμάμαι πέντε με έξι χιλιάδες δραχμές. Υπήρχαν και περιπτώσεις όπου παίρναμε δέκα χιλιάδικα όταν δουλεύαμε πολλές ώρες. Και κάπως τα καταφέραμε στην αρχή, από δω και από κει... Αλλά μας κυνηγούσε συνέχεια η αστυνομία»

Οι συνθήκες και το πλαίσιο ένταξης στην αγορά εργασίας παραμένουν ίδιες και μετά από μία δεκαετία ενώ έχει ψηφιστεί ο νόμος 3386/2005. Το ιδιαίτερα υψηλό κόστος (εξαγορά ενσήμων, παράβολα) για τον μέσο οικονομικό μετανάστη που προέβλεπε ο νόμος αναγκάζει πολλούς από αυτούς να δουλεύουν οπουδήποτε μπορούν να βρουν δουλειά και πολύ συχνά χωρίς ασφάλιση⁵². Αντί δηλαδή η πρόσβαση σε νόμιμο καθεστώς διαμονής να διευκολύνει την ομαλή ένταξη στην αγορά εργασίας, το ιδιαίτερα αυστηρό πλαίσιο του νόμου ωθεί τους μετανάστες όχι μόνο σε έναν αγώνα εξεύρεσης με κάθε τρόπο κάποιας δουλειάς αλλά να σκαρφίζονται τρόπους ώστε να εξασφαλίσουν την επόμενη ανανέωση της άδειας διαμονής.

Όπως και οι προηγούμενοι, και η Άννα θα αναγκαστεί να δουλέψει στην μαύρη αγορά εργασίας, αόρατη για την πολιτεία η οποία το μόνο που μεριμνά είναι η συλλογή των αποταμιεύσεων της ώστε να της ξαναδώσει ένα χαρτί για να συνεχίσει στον φαύλο κύκλο της ανασφάλιστης εργασίας.

Άννα

«Το 2006 βρέθηκα στην Ελλάδα. Είχα τους γονείς μου αλλά εγώ ήρθα με βίζα. Όταν ήρθα έληγε σε μία εβδομάδα ο νόμος για να μπορέσεις να κάνεις χαρτιά στην Ελλάδα. Έκανα τα χαρτιά. Κατάφερα να βάλω δικηγόρο. Ο Δικηγόρος έκανε γρήγορα και έτσι πήρα χαρτιά.»

«Κανονικά δεν δούλευα. Δούλευα κατά διαστήματα σε δουλειές χωρίς ασφάλιση. Οπότε για να εξασφαλίζω την ασφάλιση έκανα χαρτιά μέσω ΟΓΑ, έπρεπε να πληρώσω ή να βρω κάποιον γνωστό αγρότη όπου δήλωνε πως εγώ δήθεν δούλευα στα χωράφια του. Κάποιος που είχε την καλή διάθεση να με βοηθήσει δηλαδή λόγω γνωριμιών με τον πατέρα μου, με την οικογένεια μου κλπ.»

«Από τότε που έφτιαξα χαρτιά, όλες τις δουλειές έχω κάνει στην Ελλάδα. Έχω δουλέψει αγροτικές δουλειές, έχω δουλέψει ως πωλήτρια, στην διαφήμιση, σερβιτόρα, ή να προσέχω παιδιά στην αρχή κλπ. Αλλά οι περισσότερες δουλειές ήταν χωρίς αμοιβή ή για να αποκτήσω εμπειρία. Δηλαδή έπαιρνα ένα μικρό χαρτζιλίκι που δεν μου έφτανε το μήνα. Η μόνη δουλειά που είχα ασφάλεια ήταν σε μία τράπεζα όπου δούλεψα περίπου 4 μήνες. [] Τα χαρτιά ναι μεν τα είχα νόμιμα πάντα, **αλλά προσπαθούσα με οποιοδήποτε τρόπο να πληρώσω τις μέρες εργασίας**

⁵² Η ασφάλιση στον ΟΓΑ ήταν στην ουσία ένας έμμεσος τρόπος για να έχεις άδεια διαμονής εφόσον οι εισφορές πληρώνονταν από τον ίδιο τον μετανάστη. Στην ουσία επρόκειτο για μία εικονική εργασία καθώς στην πραγματικότητα πολλοί μετανάστες δούλευαν σε άλλους τομείς της αγοράς εργασίας και αυτό χωρίς ασφάλιση καθώς δεν μπορούσαν να δηλώσουν ασφαλισμένοι σε δύο ταμεία. Με τα χρήματα αυτά στην ουσία πλήρωναν τον ΟΓΑ ως προϋπόθεση για την ανανέωση της άδειας διαμονής

στον ΟΓΑ για να μπορέσω να ανανεώσω μετά την άδεια. Πλήρωνα χρήματα από την τσέπη μου ενώ δουλεύεις δεν είχα στην ουσία. Και αυτά τα χρήματα ήταν από τους γονείς μου.»

«Στην δουλειά δεν αισθάνομαι ότι αντιμετωπίζομαι ισότιμα. Πας, σου λέει άμα θέλεις χωρίς ασφάλεια και εσύ αναγκάζεσαι ... οπότε θέλει σε απολύει, δεν δεσμεύεται νομικά ... οπότε είσαι στην ουσία ο δούλος του! Οπότε έχει ανάγκη θα σε έχει εκεί ενώ όταν δεν θα σε χρειαστεί θα σε πετάξει.»

Τωρινή εργασία, ικανοποίηση και δυνατότητες

Αν και είναι κοινώς αποδεκτό ότι η νομιμοποίηση και η συμμετοχή στην απασχόληση αποτελούν τους βασικούς μηχανισμούς ένταξης των μεταναστών, η ένταξη αυτή ειδικά στην αγορά εργασίας φαίνεται να είναι επιφανειακή καθώς μία βαθύτερη και πιο συνδυασμένη ανάλυση αποδεικνύει την ελλιπή και με διακρίσεις, ένταξη στην αγορά εργασίας. Και αυτό διότι τα μέτρα που αναφέρονται στην ένταξη στην αγορά εργασίας (Υπουργείο Εσωτερικών, 2013, σσ. 71-72), σχεδόν στο σύνολό τους είναι όχι μόνο διακηρυκτικού χαρακτήρα αλλά και υποκριτικά και μη εφαρμόσιμα καθώς απέχουν πολύ από την πραγματικότητα την οποία περιγράφουν οι μετανάστες.

Η εύρεση εργασίας είναι αποτέλεσμα προσωπικής προσπάθειας και στηρίζεται στην αξιοποίηση δικτύων και γνωριμιών των ιδίων. Συνεχίζουν να βρίσκονται εγκλωβισμένοι σε μία γκριζα ζώνη της αγοράς εργασίας χωρίς δυνατότητες για επαγγελματική εξέλιξη ενώ το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης απλώς δυσχεραίνει την ήδη εύθραυστη θέση τους στην αγορά εργασίας.

Αρθούρος

«Τυχαία, εκεί ... όπως καθόμουνα εκεί βλέπω ένα μάστορα... μάζεβα ελιές εγώ στο γέρο που καθόμουν τότε και έφτιαχνε ο γιος του το σπίτι από την Αθήνα και του λέω ρε κύριε Μιχάλη δεν του λες του μάστορα Κώστα να με πάρει δουλειά; Μου λέει, άμε, άμα θέλει κάτι θα κάνουμε. Και έτσι μπήκα κατευθείαν στην οικοδομή. Από τότε κόλλησα με την λάσπη, με την κόλλα εγώ... (γελάει) γίναμε ένα σώμα»

«Η αλήθεια είναι ότι μέχρι το 2008 είμασταν εντάξει. Ευχαριστημένος από την δουλειά. Μέχρι που μας ήρθε η κρίση. Από εδώ και πέρα έχουμε μείνει πίσω... έχουν έρθει τα πράγματα άνω κάτω. Πριν την κρίση δηλαδή είχαμε την δουλειά μας, μπορούσα να σχεδιάζω την ζωή ... θα κάνω κάτι βρε παιδί μου, για την ζωή για τα παιδιά μου, κάτι γινόταν.»

«Ψάχνω να κάνω άλλες δουλειές! Ότι προκύψει, να! Εμένα μου πίνουν τα χέρια. Δεν είναι μόνο το πλακάκι, γιατί άμα είναι να μείνω εκεί φίλε, δεν βγαίνει τίποτα.»

Ντριτάν

«Έχω πιάσει δουλειά το 2006, μέχρι το 2011. Ένας φίλος μου είπε υπάρχει ένα εργοστάσιο εκεί πέρα και εγώ εκείνη την περίοδο δεν δούλευα. Μετά σταμάτησα τρία χρόνια γιατί μπήκανε μέσα αυτοί και δεν μας πλήρωναν και φεύγω από εκεί. Τα παίρνω κάποια στιγμή τα λεφτά μου με επιταγή... μετά ξαναπήγα όταν άνοιξε. Δεν βρήκα αλλού, τι να έκανα...;»

«Πως με έχουν γραμμένο ή τι κάνω; Βασικά κάνουμε καλώδια, σπιράλ οτιδήποτε. Την δουλειά την έμαθα εκεί. Μου είπαν ότι θα είμαι εργάτης και θα κάνω αυτό... μου έφεραν ένα παιδί να μου δείξει και αυτό ήταν.»

«Κάποτε είχα αορίστου χρόνου σύμβαση αλλά τώρα είναι κάθε χρόνο. Είναι τετραήμερη αλλά εμείς τις άλλες τρεις δουλεύουμε μαύρα. Μας βάζουν και υπογράφουμε για το ΙΚΑ ότι δουλεύουμε τέσσερις μέρες. Αλλά εμείς, άμα τυχαίνει δουλεύουμε και πέντε μέρες και έξι μέρες αλλά δεν κτυπάω την κάρτα.»

«Αυτή τη στιγμή δεν είμαι ικανοποιημένος με την δουλειά! Γιατί παίρνω 600 ευρώ. Και δώρο δεν παίρνω, λόγο κρίσης. Πριν έπαιρνα. Αλλά τώρα που είμαι πολλά χρόνια εκεί και δεν μπορώ να βρω μία καλύτερη δουλειά δεν έχω τι να κάνω. Δεν μπορώ να φύγω και ας μη μου αρέσει το μηνιάτικο που παίρνω.»

Οι θέσεις εργασίας που βρίσκουν όσοι από αυτούς σπουδάζουν ή είναι ήδη καταρτισμένοι, δεν αντιστοιχούν στα προσόντα που διαθέτουν. Το καθεστώς της διαμονής αποδεικνύεται πάντα ένα εμπόδιο η υπέρβαση της οποίας απλώς αποδεικνύεται αδύνατη.

Κρενάρ

«Αυτή τη στιγμή δουλεύω ως σερβιτόρος, κυρίως το καλοκαίρι. Είναι πολύ δύσκολη δουλειά γιατί δουλεύω 16 ώρες συνεχόμενα. Έχω αλλάξει πολλές τέτοιες δουλειές, γιατί δεν πληρώνουν. Αυτό κάνω τα τελευταία χρόνια. Το χειμώνα έχω θέμα γιατί δεν υπάρχει κάτι να βρεις. Δουλεύω περιστασιακά όπου βρω, οικοδομή και αγροτικές δουλειές, ξέρεις, μέσω γνωστών και φίλων.»

«Αν μου αρέσει η δουλειά...; Τι να σου πω τώρα, ... Όχι, δεν μου αρέσει, είναι ωμή εκμετάλλευση και σχεδόν πάντα είσαι ανασφάλιστος. Έτσι όπως είναι τα πράγματα στην Ελλάδα, άμα δεν κουνήσεις εσύ τα χέρια σου, δεν πρόκειται να ζήσεις. Το θέμα είναι ότι αναγκάζομαι να κάνω οποιαδήποτε δουλειά για να μπορώ να καλύψω τα έξοδα των σπουδών μου.»

«Τελειώνω το μεταπτυχιακό μου, και όσα χρόνια βρίσκομαι στην Ελλάδα έχω κάνει δουλειές του ποδαριού. Δεν μπορούσα να κάνω αλλιώς, έπρεπε να φτιάξω τα χαρτιά κάθε δύο χρόνια. **Ξέρεις πόσα λεφτά έχω πληρώσει; Δεν θέλεις να ξέρεις!**»

«Είναι σαν να αχρηστεύσεις τον εαυτό σου συνειδητά. Αυτή είναι η αίσθηση! Η συνειδητοποίηση ότι είμαι εγκλωβισμένος και ότι δεν μπορώ να κάνω τίποτα γι' αυτό! Αυτό λέγεται αρρώστια! Με έχει αρρωστήσει, πως το λένε μου έχει κάνει πολύ κακό στην αυτοεκτίμησή μου, στην ψυχολογία μου.»

Αναζήτηση εργασίας και συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης

Η εύρεση εργασίας γίνεται μέσω των άτυπων δικτύων, από συγγενείς ή γνωστούς ενώ η επαφή τους με τον ΟΑΕΔ είναι τις περισσότερες φορές προβληματική. Καθώς η απασχόλησή τους εξαρτάται από την δυνατότητά τους να απορροφηθούν κυρίως σε θέσεις απασχόλησης στην ανεπίσημη οικονομία, αυτό έχει ως συνέπεια είτε να αδυνατούν να έχουν πρόσβαση σε κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα είτε, και όταν μπορούν ενίοτε η δυνατότητά τους να ενταχθούν στις ρυθμίσεις που προβλέπονται για τους άνεργους, ή την εγγραφή στο μητρώο ανέργων περιορίζεται τις περισσότερες φορές εξαιτίας των περιοριστικών γι'αυτούς κριτηρίων που εδράζονται στο νομικό τους καθεστώς.

Οι όροι συμμετοχής τους σε προγράμματα κατάρτισης είναι εξαιρετικά αποτρεπτικοί για τους περισσότερους και συνδέονται πάντα από τον τύπο της άδειας και τα κριτήρια για την ανανέωσή της. Οι περισσότεροι εξ' αυτών δεν ξέρουν καν την ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων έχοντας κτίσει την επαγγελματική τους ταυτότητα σε θέσεις εργασίας χαμηλού κύρους, που δεν απαιτούν ιδιαίτερη εξειδίκευση και έτσι κινούνται πάντα στο περιθώριο των επίσημων μηχανισμών ένταξης στην αγορά εργασίας. Η όποια μικρή κινητικότητα παρατηρείται στην απασχόληση δεν σημαίνει και παγίωση καλύτερων συνθηκών εργασίας.

Για όσους από αυτούς, επιχειρούν να επωφεληθούν από τα προγράμματα αυτά, φαίνεται πως εντάσσονται μεν σε μία θέση συμμετοχής στα πλαίσια της ίσης αντιμετώπισης με τους έλληνες αλλά ημιτελούς ένταξης στην αγορά εργασίας, ενώ δεν αναλαμβάνονται θετικά και ενεργά μέτρα για την ομαλή και ισότιμη ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Το αποτέλεσμα είναι να είναι συχνά θύματα παραβίασης της αρχής της ίσης μεταχείρισης σε ό,τι αφορά τους μισθούς, τα ασφαλιστικά δικαιώματα, την προαγωγή ή την επαγγελματική ανέλιξη.

Αννα

«Από τότε που έχω έρθει μέχρι τώρα μπορώ να υπολογίσω ότι μία δουλειά είχα με ασφάλεια και τώρα αν δηλώνω για δουλειά δεν μπορώ να δηλώνω ένσημα κάπου. Γιατί έχω δουλέψει πάντα χωρίς ένσημα. Οι περισσότερες δουλειές που έβρισκα δεν ήθελαν να μου πληρώσουν ασφάλεια. Έπαιρνα απλά το μεροκάματο. Η συμφωνία ήταν πάντα αν δέχομαι να δουλεύω χωρίς ασφάλεια και να μου λένε ότι θα πάρεις μόνο τα χρήματα. (...) οπότε αναγκαστικά και εγώ για να μπορέσω να έχω κάποια χρήματα για να καλύψω ένα μέρος των αναγκών μου αλλά και να ετοιμαστώ για την επόμενη ανανέωση, έπρεπε να δουλέψω ήθελα δεν ήθελα.»

«Όσες δουλειές έχω κάνει εννοείται πως δεν είναι των προσόντων που έχω! Έχω πτυχίο ελληνικό ως μικροβιολόγος από την Αλβανία, ξέρεις, από ΙΕΚ. Έχω κάνει προσπάθεια για να αναγνωριστεί εδώ το πτυχίο και δεν μου το έχουν αναγνωρίσει όπως είναι το πτυχίο ακριβώς. Και πάλι δεν έχω βρει δουλειά...»

«Μέσω ΟΑΕΔ πιστεύω ότι είναι μία σκέτη κοροϊδία. Έχω πάει άπειρες φορές. Ο ΟΑΕΔ σε στέλνει σε ΚΕΠ και τέτοια. Θυμάμαι πριν 2 ή 3 χρόνια με είχαν δεχτεί, είχα κάνει συνέντευξη πήγαν όλα πολύ όμορφα και στο τέλος μου είπαν ότι δεν φτάνουν τα μόριά μου για ποιο πράγμα; Για να μπορέσω να δουλεύω πωλήτρια! Το ΥΠ. Εργασίας δηλ. αξιολογούσε ότι εγώ επειδή είχα ένα πτυχίο ως μικροβιολόγος, δεν έφταναν τα μόρια για να δουλεύω πωλήτρια κάπου. Οπότε θυμάμαι αποκλείστηκα.»

«Κάρτα ανεργίας έχω βγάλει τα τελευταία 4 χρόνια την οποία την χάνω κάθε φορά που πρέπει να πάω Αλβανία. Η κάρτα ανεργίας δηλαδή διακόπτεται επειδή εγώ περνάω τα σύνορα και έτσι ο ΟΑΕΔ θεωρεί ότι εγώ είμαι εργαζόμενη (γελάει...!) και μου διακόπτει την κάρτα. Το θέμα είναι ότι έτσι έχανα πάντα το χρονικό διάστημα που συσσωρεύα ως άνεργη με αποτέλεσμα όταν πάω ξανά στον ΟΑΕΔ να μου λένε ότι δεν είμαι άνεργη πολύ καιρό ενώ έχουν προτεραιότητα εκείνοι οι οποίοι έχουν ένα χρόνο κλπ.»

« Πως νιώθω; Τίποτα δεν νιώθω! Να σου πω την αλήθεια, δεν μου κάνει πια εντύπωση αν έχω ή δεν έχω κάρτα. Έχω κουραστεί, το ίδιο είναι για μένα! Αν δεν είχα τους γονείς σίγουρα δεν θα τα είχα καταφέρει.»

«Όχι, δεν πιστεύω ότι έχουμε τις ίδιες ευκαιρίες με τους έλληνες, γιατί οπουδήποτε που θα πάω γίνεται πάντα η διάκριση αν είμαι ξένη ή όχι. Όταν πας και απευθύνεσαι σε έναν φορέα είτε δημόσιο είτε ιδιωτικό προτεραιότητα θα έχει πάντα ο έλληνας...»

Κρενάρ

«ΟΑΕΔ; Να σου πω την αλήθεια, κάθε φορά που ακούω αυτή την λέξη μου έρχεται να βρίσω! **Άκου λοιπόν..., η αποστολή του ΟΑΕΔ είναι να σε αποκλείσει, να σε ταπεινώνει και να δοκιμάσει τις αντοχές σου! Και το κάνει αυτό πολύ καλά!** Ποτέ δεν έχω επωφεληθεί από τον ΟΑΕΔ. Πέρυσι κατάφερα μετά από πολύ κόπο να εγγραφώ στο μητρώο ανέργων και κάπως μου φαινόταν. Μετά από πολύ καιρό φαντάσου! Αυτό είναι τρελό! Απλά και μόνο να φαίνεσαι ότι είσαι άνεργος μιλάμε, γιατί δουλειά εκεί δεν βρίσκεις, πόσο μάλλον κάτι που να άπτεται των προσόντων σου!»

«Το θέμα είναι πως για να εγγραφείς στο μητρώο ανέργων σου ζητάνε εκτός από την απόλυση και άλλα χαρτιά, πολλά χαρτιά. Ας πούμε συμβόλαιο σπιτιού. Αυτό όμως δεν το δίνουν εύκολα οι έλληνες γιατί αποφεύγουν να πληρώνουν φόρους. Οι περισσότεροι μένουν άτυπα σε σπίτια και πληρώνουν ενοίκιο. *Εχ, άμα δεν το έχεις, ο υπάλληλος σου λέει πάρε δρόμο!* Και έτσι συνεχίζεις εσύ να στηρίζεσαι στις δικές σου δυνάμεις και μόνο. Και εφόσον συνεχίζεις μόνος, αυτό σημαίνει ότι θα αναγκαστείς και πάλι να είσαι σε δουλειές που δεν δίνουν ασφάλιση, δεν δίνουν απόλυση κλπ. Παραμένεις αποκλεισμένος!»

«Αυτό δεν συμβαίνει με τους έλληνες. Σίγουρα! Είναι τρελό να μην μπορείς να καταστήσεις τον εαυτό σου ορατό, γιατί έχεις δύο πτυχία γαμώτο! Εεε, όχι! Αυτό δεν έχει σημασία, είσαι ξένος και σου επιφυλάσσουν διαφορετική αντιμετώπιση! Εγώ δεν μπορώ να συμμετέχω στα προγράμματα απασχόλησης, αυτά τα ευρωπαϊκά της κοινωφελούς εργασίας. Οι φίλοι μου έλληνες μπορούν. Και πήγαν αρκετοί. Εγώ απλώς δεν μπορώ. Δεν έχω δικαίωμα! Και τους κοιτάω απορημένος...»

Για όσους δεν καταφέρνουν να ενταχθούν στις πολιτικές του ΟΑΕΔ για την προστασία από την ανεργία η λύση είναι απλώς να υπομένουν και να μειώσουν δραστικά τα έξοδά τους ή να ζητήσουν βοήθεια από συγγενικά τους πρόσωπα. Όχι μόνο οι ελαστικές μορφές απασχόληση που καλύπτουν αλλά και προβλήματα με την άδεια διαμονής (που είναι στενά συνδεδεμένη με την απασχόλησή τους) είναι η αιτία να μην μπορούν να κάνουν χρήση των υπηρεσιών του ΟΑΕΔ με αποτέλεσμα σχεδόν πάντα να αποκλείονται.

Αρθούρος

« Εισόδημα εννοείς; Εχ, ένα μεροκάματο την εβδομάδα... ίσα ίσα που την βγάζουμε, με το ζόρι. Κάνουμε πολλές πολλές οικονομίες γιατί αλλιώς δεν βγαίνει. Άλλαξε ο τρόπος ζωής μας στα πάντα από το πρωί μέχρι το βράδυ στην οικογένεια, αυτό πώς να σου το πω δηλαδή, οι αλλαγές ήταν 100% στο κόκκινο... δηλαδή που θες στο super market, στα τρόφιμα, στην βενζίνη, στους καφέδες αυτά, έχουν ακριβύνει τα πάντα.

«Τίποτα... με τον ΟΑΕΔ είχα πάει για το επίδομα ανεργίας ας πούμε πριν τρία χρόνια, είχα την βεβαίωση, την μπλε βεβαίωση που με κόπανε από τα δικαστήρια. Και επειδή τότε με αυτό δεν μπορούσα, εγώ τώρα θα πάω στον ΟΑΕΔ ... τώρα πόσα ένσημα ακριβώς δεν ξέρω. Θα πάω την Δευτέρα να ρωτήσω πόσα ζητάνε... Ξέρω ότι δεν έχω πολλά όμως»

Η εικόνα αναξιοπιστίας της δημόσιας διοίκησης αποτυπώνεται στα θέματα και στις διαδικασίες ενημέρωσής τους. Για την ενημέρωση και πληροφόρησή τους σε θέματα που αφορούν στα κοινωνικοασφαλιστικά τους δικαιώματα οι ίδιοι δηλώνουν άγνοια, υποσκάπτοντας έτσι όχι μόνο την ιδιότητά τους ως αποδέκτες δικαιωμάτων αλλά το σημαντικότερο, την νομιμότητά της διαμονής τους.

«Τώρα τι να σου πω... όταν σε αναγκάζει ο άλλος... ο εργοστάσιος και είσαι μαζεμένος σε μία γωνία. Έμενα στο χωριό τότε στο Χίλιομοδι. Για να κάνω τα χαρτιά μου εγώ δούλευα μεν οικοδομή αλλά η ασφάλειά μου ήταν ΟΓΑ, και έτσι δούλευα μαύρα για να αγοράσω τις μέρες εργασίας για την άδεια που ήταν κάθε δύο χρόνια. Και αυτό συνεχίστηκε και όταν ήρθα στην Κόρινθο, πήγαινα δύο μήνες το χειμώνα εκεί, έριχνα ελιές για να κάνω τα χαρτιά. Εγώ δεν ήξερα και δεν μας το έλεγαν ότι μπορούσα να έχω μέχρι 100 ένσημα και από το ΙΚΑ παράλληλα με την ασφάλιση στον ΟΓΑ. Γιατί ποιος θα μας τα πει αυτά τα πράγματα; Οπότε το 2005 εγώ άρχισα κανονικά με τα ένσημα. Τώρα από τον ΟΑΕΔ, έχω πάρει μόνο το βοήθημα των παιδιών, μόνο αυτό θυμάμαι.»

Ντριτάν

«Έχω πάρει μία φορά ταμείο ανεργίας, ένα χρόνο. Αφού είχα μαζέψει ένσημα. Αλλά άλλες φορές που δεν είχα, έχω ζητήσει βοήθεια από τον αδελφό μου που ήταν στο Λονδίνο.»

«Προγράμματα κατάρτισης; Όχι, δεν ξέρω. Δεν μας λέει κάποιος για κάτι τέτοιο. Ούτε που έχω ασχοληθεί φίλε». Άλλωστε δεν μου μένει χρόνος. Δουλειά σπίτι, δουλειά σπίτι... ποιος να μου πει δηλαδή;

4.3 Κοινωνικές σχέσεις

Μία κρίσιμη διάσταση της ενσωμάτωσης είναι η πολιτισμική διάσταση, δηλαδή η υιοθέτηση των πολιτισμικών προτύπων που ισχύουν στις κοινωνίες που εγκαθίστανται οι μετανάστες, αλλά και η διάχυση δικών τους πολιτισμικών στοιχείων στην κοινωνία των χωρών υποδοχής και ο ενστερνισμός από την πλευρά των μεταναστών του αξιακού συστήματος που επικρατεί στις κοινωνίες που ζουν, ώστε να εξασφαλίζεται κοινωνική και πολιτισμική ομοιογένεια.

Η διάσταση αυτή είναι περισσότερο σύνθετη γιατί οι διεργασίες που λαμβάνουν χώρα δεν γίνονται τόσο με θεσμικό τρόπο, αλλά αφήνονται στη δικαιοδοσία τόσο της κοινωνίας της χώρας υποδοχής όσο και της μεταναστευτικής ομάδας και πάντως απαιτούν σημαντικό βάθος. Στην περίπτωση των αλβανών μεταναστών, η μακρόχρονη διαμονή τους στην Ελλάδα και η συναναστροφή τους με τους ντόπιους αποτελεί τον καταλληλότερο δείκτη αναγνώρισης της κοινωνικής τους ενσωμάτωσης στην ελληνική κοινωνία, γιατί δείχνει ότι τόσο οι ίδιοι όσο και οι γηγενείς έχουν ξεπεράσει προκαταλήψεις, φοβίες και αμφιβολίες που χαρακτήριζαν προηγούμενες περιόδους.

Σχέσεις με έλληνες στο εργασιακό περιβάλλον

Η πρώτη και ίσως σημαντικότερη διάσταση όπου συντελείται η επαφή είναι μέσω της εργασίας. Μέσω της εργασίας παρέχεται στους αλβανούς μετανάστες η δυνατότητα να βιώσουν τον ίδιο τρόπο ζωής με τους έλληνες, να συναναστραφούν μαζί τους και να περάσουν από το στάδιο της οικονομικής ένταξης στην ενσωμάτωση, η οποία αγγίζει ζητήματα συμμετοχής και στη σφαίρα του ιδιωτικού βίου, την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και την καλλιέργεια, γενικότερα, των άτυπων κοινωνικών σχέσεων με τους έλληνες.

Για ορισμένους από αυτούς οι σχέσεις αυτές είναι άριστες, ενώ για άλλους παρότι θετικές δεν λείπουν οι αναφορές για την διαφορετική αντιμετώπιση που νιώθουν από μεμονωμένες περιπτώσεις, ωστόσο όπως δηλώνουν και οι ίδιοι είναι μειοψηφικές.

Σε άλλες περιπτώσεις αποδεικνύεται μία τάση προσαρμογής των ίδιων στην υπάρχουσα κάθε φορά εργασιακή εμπειρία και το πλέγμα των σχέσεων που το συνοδεύει. Οι συναναστροφές είναι επιλεκτικές κάθε φορά και εδράζονται στην μεταναστευτική ιδιότητα και την δυσμενή οικονομική θέση που χαρακτηρίζει τον μετανάστη από την μία και στις διαφορές μορφωτικού κεφαλαίου που φέρουν οι δύο πλευρές. Σε αυτήν την περίπτωση, ένας υψηλά εξειδικευμένος μετανάστης ο οποίος ακριβώς επειδή είναι σε δυσμενή νομικά και οικονομικά θέση, και βρίσκεται περιστασιακά σε θέσεις εργασίας

χαμηλού κύρους, είναι αναγκασμένος να ισορροπεί στις σχέσεις του με τους έλληνες εργαζομένους που δεν διαθέτουν απαραίτητα το ίδιο μορφωτικό κεφάλαιο.

Ωστόσο ασχέτως των διαφορών που χαρακτηρίζουν τους ίδιους (μορφωτικό, πολιτισμικό κεφάλαιο) και των διαδρομών ένταξης που ακολουθούν αυτές οι ατομικές πορείες, σε όλες τις περιπτώσεις τονίζεται η αναγκαιότητα της διατήρησης «καλών» σχέσεων με τους έλληνες. Αυτή η διαπίστωση απλώς δείχνει με τον πιο εμφατικό τρόπο πως η ένταξη στην αγορά εργασίας συντελείται ελλείψει των επίσημων πολιτικών για την απασχόληση των μεταναστών πράγμα που τους οδηγεί να αναλαμβάνουν οι ίδιοι την εξασφάλιση των όρων για την συνέχιση της διαμονής στην Ελλάδα.

Αρθούρος

«Όχι, όχι δουλεύω με έλληνες... αφεντικό φίλο. Αυτός ... πάντα έχω, είχα καλή σχέση με τα αφεντικά που έχω δουλέψει τότε. Πρώτα είμασταν φίλοι, μετά βλέπομασταν σαν... δηλαδή την ώρα που δουλεύαμε είμασταν αφεντικό και ... εργάτης».

«Ναι, μα όταν ο άλλος σου ανοίγει το σπίτι και έμπαινα σπίτι γιατί ζητούσα νερό και σου λέει ο άλλος *εμένα μου ζητάς νερό; Το ψυγείο εκεί είναι, τράβα και πάρε...* ή το μπάνιο, να πας και να κάνεις μπάνιο, δηλαδή τα πάντα, να μου σιδερώσουν τα ρούχα εκεί.

«Τι πως με έκανε; Με έκανε να νιώθω καλά... τώρα να σε αγκαλιάσει ο άλλος έτσι, να σε βάλει μέσα στην οικογένεια, είναι ... εντάξει! Είναι κάτι άλλο αυτό! Τους έβλεπα σαν δικούς μου ανθρώπους, νοιάζονταν για μένα. Και όταν βλέπεις ότι έχεις έναν άνθρωπο που νοιάζεται για σένα, νιώθεις καλύτερα ρε φίλε. Δηλαδή αυτό που σκέφτεσαι είναι ότι άμα γίνει κάτι στραβά λες έχω τον τάδε..., με υποστηρίζει ο τάδε, κατάλαβες;»

Ντριτάν

«Εντάξει. Σε θέματα δουλειάς, καλά... αλλά ... είναι κάποιοι που δεν είναι ειλικρινείς. Δηλαδή μας ρουφιανεύουν και λένε ότι δεν δουλεύουμε και τέτοια ή σου ρίχνουν πράγματα στα υλικά για να τραβάς λούκι μετά εσύ. Τώρα τι να πω, είναι λίγοι εκείνοι οι οποίοι σε κοιτάνε σαν αλβανός, δηλ. να κάνεις την πιο δύσκολη δουλειά κλπ. Αλλά οι περισσότεροι είναι νέα παιδιά και αυτοί μας κοιτάνε σαν ίδιοι δηλαδή.»

Κρενάρ

«Μπορώ να πω ότι είχα πολύ καλές σχέσεις. Βέβαια, αυτό είχε να κάνει περισσότερο με την στάση μου παρά με την στάση των άλλων. Και επειδή έχω εργαστεί σε διάφορες δουλειές, και πολλές φορές με πολλούς και διαφορετικούς έλληνες, έπρεπε πάντα να προσαρμοστώ στην εκάστοτε κουλτούρα της εργασίας που έκανες. Σε γενικές γραμμές, όταν υιοθετείς όχι μόνο τους κώδικες και τα πρότυπα που διέπουν τις σχέσεις στην εργασία αλλά και ευρύτερα το τι στάση δείχνεις για τον τρόπο ζωής των ελλήνων ή τους έλληνες γενικότερα, επηρεάζει αν θα είσαι αποδεκτός από αυτούς ή όχι. Υπό αυτή την έννοια, καλές σχέσεις με έλληνες υπήρχαν, εάν εσύ, στις περιπτώσεις όπου η συζήτηση πήγαινε στους ξένους, στα στερεότυπα κλπ. υιοθετούσες μία

πιο διπλωματική στάση και δεν επεδίωκες πάντα την ανοικτή σύγκρουση. Και αυτό επειδή, και εκείνοι, οι έλληνες, δεν είναι όλοι το ίδιο. Έναν μαλάκα το χειρίζεσαι διπλωματικά, ενώ με έναν που έχει ευαισθησίες, μπορείς όχι μόνο να συζητήσεις χωρίς αναστολές αλλά και να γίνεις φίλος μαζί του. Στην τελική, η επίγνωση της δυσμενούς θέσης στην οποία βρίσκεσαι, σε καθιστά περισσότερο ευαίσθητο και προσανατολίζει την δράση σου πάντα με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεις όχι μόνο την δουλειά σου αλλά και να διατηρείς τις σχέσεις με τους έλληνες που είναι ζωτικής σημασίας.»

Με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και την συρρίκνωση της εργασίας, περιορίζονται σταθερά οι κατηγορίες τόσο των γηγενών όσο και των μεταναστών εργαζομένων που έχουν πρόσβαση σε σταθερή απασχόληση. Διαμορφώνεται ένα σύστημα εθνοδιαστρωμάτωσης που συνίσταται στη διαίρεση του πληθυσμού σε κατηγορίες με άνισα δικαιώματα, άνιση πρόσβαση στην οικονομική και πολιτική δύναμη, στο κύρος και σε κάθε άλλη μορφή προνομίων που αξιολογούνται από όλους, βάσει μιας πραγματικής ή υποθετικής καταγωγής (Barth 1970: 27, Richmond 1972: 15-16, Lieberson 1972 στο Βεντούρα, 2011, σσ. 29-30). Εγκαθιδρύονται δηλαδή μηχανισμοί ελέγχου στη νομή του πλούτου, αλλά και τρόποι νομιμοποίησης του αποκλεισμού ή της άνισης πρόσβασης των μεταναστών.

Κατ' αυτό τον τρόπο για ορισμένους αλβανούς μετανάστες που η ενσωμάτωσή τους συνδεόταν με την άσκηση μίας συγκεκριμένης επαγγελματικής δραστηριότητας και το πλέγμα των σχέσεων που συνεπαγόταν, αρχίζει μία αντίστροφη διαδικασία «απενσωμάτωσης» και διαρραγής των σχέσεων με τους έλληνες μέχρι πρωτινός συναδέλφους. Αναπτύσσεται δηλαδή ένα αίσθημα ανταγωνισμού και εχθρότητας μεταξύ τους.

Αρθούρος

Πως έχει επηρεάσει η κρίση τις σχέσεις με τους έλληνες...; Εδώ, μπαίνουμε σε άλλη συζήτηση τώρα! Έχουν αλλάξει πολύ τα πράγματα γιατί εγώ βλέπω πως στην πιάτσα, προσπαθούν να μας βγάλουν απ' έξω... και πάνε λένε στους μεγάλους εργολάβους: μην δίνεται δουλειές σε ξένους!»... για να τις πάρουν οι ντόπιοι.

*«Ενώ πριν δεν ήταν έτσι βέβαια. Αφού το έχουν δηλώσει οι ίδιοι εδώ πέρα ότι δεν δίνουμε δουλειές στους ξένους. Εγώ πώς να σου το πω, νιώθω έναν πόλεμο. Γιατί όταν πάω εγώ και δίνω μία προσφορά και λέω τόσα κάνει, και πάει ύστερα ο έλληνας και μου την παίρνει πιο φθηνά και αναγκάζομαι να ρίξω και άλλο την τιμή, ίσα ίσα για ένα πακέτο τσιγάρα και την βενζίνη... εχ, αυτό δεν μου δείχνει ότι είμαστε σε μία συνεργασία καλή με τους έλληνες! Αυτό είναι ότι προσπαθούν να μας πετάξουν έξω! **Τώρα ο άλλος σε κοιτάει πώς να σε αρπάξει! Δεν είναι οι σχέσεις όπως είμασταν πριν.»***

*«Τώρα πως να σου πω, πως νιώθω ... ας πούμε να ξέρεις έναν φίλο (έλληνα), στην πιάτσα, πίναμε καφέ, έχουμε δουλέψει πολλά χρόνια μαζί και ξαφνικά μετά από τόσα χρόνια μου περνάει δίπλα και με κοιτάει με άλλο μάτι και να μην λέει ένα γεια, **με κάνει να νιώθω πολύ άσχημα μέσα μου.***

Γιατί ο άλλος να μην μου μιλάει; Ή ενώ δεν μου μιλάει, να ακούω πίσω από την πλάτη μου να ρωτάει για μένα «ο άλλος δουλεύει, έχει δουλειά;» και αυτή η συμπεριφορά εμένα με ενοχλεί;»

«Γιατί τις άλλες εποχές που είχαμε δουλειά, αγκαλίτσα!!! Με όλους, κερνάγανε όλοι, αισθανόμουν ίδιος πως το λένε...»

Σχέσεις με έλληνες στον τόπο διαμονής

Η αφηγήσεις των μεταναστών δείχνουν πως οι σχέσεις που πλαισιώνουν την κοινωνική τους ζωή στον τόπο διαμονής αντανakλούν μία ενσωμάτωση με ταξικούς όρους από την μία που σημαίνει πως οι αλβανοί συναναστρέφονται με ομάδες ελλήνων στον βαθμό που μοιράζονται ίδιες κοινωνικοπολιτισμικές εμπειρίες, πρακτικές και αναφορές (Βεντούρα, 2011, σ. 20) και από την άλλη αποτυπώνεται μία ενεργώς επιθυμία από την πλευρά των ίδιων για την διατήρηση των σχέσεων αυτών ως την μοναδική στήριξη που έχουν.

Όπως το θέτει ο Μαρβάκης (2004, σ. 103) οι μετανάστες δεν διαθέτουν, συνήθως, περιουσιακά στοιχεία προς εκμετάλλευση. Βρίσκονται έξω από ουσιαστικά δίκτυα, δεν αποτελούν πολιτική πελατεία λόγω του πολιτικού τους αποκλεισμού, δεν έχουν δικά τους δημοκρατικά οργανωμένα δίκτυα, άρα δεν έχουν δίκτυα απ' όπου μπορούν να απορροφήσουν πόρους. Η υλική και κοινωνική αναπαραγωγή τους στηρίζεται λοιπόν αποκλειστικά στα έσοδά τους από μισθωτή/εξαρτημένη εργασία με ιδιώτες ως εργοδότες. Μία έκτακτη προσωπική συγκυρία ή η οικονομική κρίση που βιώνουν είναι αρκετές για να προκύψουν δραματικές συνέπειες στην ζωή τους. Συνεπώς η εξάρτηση αυτή από πρόσωπα ιδιώτες (και την εκάστοτε καλή τους θέληση) είναι κρίσιμης σημασίας ενώ αντανakλάται στους τρόπους πρόσβασης στην αγορά εργασίας, όπου απουσιάζει ολοκληρωτικά η πολιτεία μέσω, για παράδειγμα, μίας οργανωμένης αλλά και δημοκρατικής θεσμικής διαμεσολάβησης.

Αρθούρος

«Κοίτα υπάρχουν πολλοί που δεν σε θέλουν. Αλλά προσωπικά εμένα σαν Αρθούρος, και μόνος μου προσπαθώ να κρατήσω μία ισορροπία με τους ανθρώπους, με τους έλληνες ας πούμε, για να μην ... αυτή δηλαδή, αυτή η ισορροπία να μείνει μεταξύ μας ας πούμε, να μην χαλάει η σχέση. Δηλαδή είμαι εγώ που κρατάω αυτή την θέση, να κρατήσω αυτή την ισορροπία. Δηλαδή με συμφέρει να διατηρήσω καλές σχέσεις με τους έλληνες, το θέλω δηλαδή... αφού ζω χρόνια εδώ πέρα. Εννοείται αυτό. Δεν θέλω ας πούμε να βγω στην πιάτσα και να πει ο άλλος «κοίτα ο μαλάκας (.).»

«Νιώθω αποδεκτός εννοείται. Υπάρχουν μεμονωμένες περιπτώσεις αλλά, όχι... Με χαιρετάνε τους χαιρετάω. Αλλά αυτό είναι, σου είπα... αυτή την σχέση την έχω κτίσει εγώ, μόνος μου. Δηλαδή δεν θέλω να την γκρεμίσω, προσπαθώ να παραμείνει όρθια αυτή η σχέση με τους έλληνες, κατάλαβες;; Δεν νομίζω ότι θα ήταν αδιάφοροι απλά και αυτοί το δείχνουν. Όταν εγώ δείχνω ότι ενδιαφέρομαι το ίδιο δείχνουν και αυτοί στις σχέσεις. Κοίτα να σου πω: όταν μένεις εσύ σε μία

χώρα δεν μπορείς να κάνεις διαφορετικά, να είσαι ξεχωριστός από τους έλληνες. Γι'αυτό πιστεύω ότι εμείς μπήκαμε στην ζωή τους και δεθήκαμε με τους έλληνες...»

Ντριτάν

«Με αυτούς που έχω εγώ σχέσεις; Κοίτα με αυτούς που γνωρίζω είμαι ευχαριστημένος. Δηλαδή για να καταλάβεις έχω φτάσει και έχω κάνει προξενιό. Έχω βρει γυναίκα από Αλβανία. Αυτός είναι πολύ ευχαριστημένος και εγώ το ίδιο.»

Κρενάρ

«Οι σχέσεις αυτές, κάθε φορά που έχει χρειαστεί να μετακομίζω και να αλλάξω γειτονιά ή μέρος, ακολουθούν μία φυσιολογική πορεία ίδια για όλους τους ανθρώπους, είτε είσαι ξένος είτε δεν είσαι. Στην αρχή υπάρχει αδιαφορία ή και απόσταση και καθώς εσύ συνεχίζεις την ζωή σου κανονικά και δείχνεις ότι δεν είσαι διαφορετικός από αυτούς, αρχίζουν σταδιακά οι σχέσεις με κατάληξη, ύστερα από κάποια χρόνια να αισθανθείς ότι είσαι όχι απλά αποδεκτός αλλά πώς να το πω, ίδιοι...»

Σχέσεις με έλληνες ευρύτερα

Η αντίληψη που έχουν οι αλβανοί για τους έλληνες ως λαός αλλά και της διαπίστωσης τυχόν πολιτισμικών διαφορών είναι πως πρόκειται για δύο λαούς που μοιράζονται κοινές πολιτισμικές καταβολές. Οι όποιες διακυμάνσεις στην αντίληψή αυτή και στον τρόπο που εκφράζονται, οφείλονται στην αδύναμη νομική και οικονομική θέση στην οποία βρίσκονται οι αλβανοί μετανάστες. Οι πραγματικές διακρίσεις εδώ εδράζονται στην επίκληση του διαφορετικού νομικού καθεστώτος και όχι τόσο σε στοιχεία που συνδέονται με την γλώσσα, την θρησκεία και άλλες πολιτισμικές διαφορές. Η δυσμενείς οικονομική θέση στην οποία πιθανώς βρίσκονται ορισμένοι, απλώς δυσχεραίνει την ομαλή τους ένταξη. Η περίπτωση της Άννας είναι χαρακτηριστική:

Άννα

«Δεν μπορώ να πω ότι με αντιμετωπίζουν εχθρικά αλλά όχι πάντα και ισότιμα. Ενώ ότι δεν με θεωρούν πάντα όπως είναι οι ίδιοι, έτσι είμαι και εγώ... ας πούμε ότι στις σχέσεις μου ευρύτερα θεωρώ πως είμαι απλά αποδεκτή εννώ με τους φίλους μου αισθάνομαι ότι υπάρχουν ομοιότητες, όχι απαραίτητα ταύτιση.»

«Στο υπόβαθρο υπάρχει μια προκατάληψη αλλά δεν μπορώ να κατηγορήσω την ελληνική κοινωνία γενικότερα για τις δυσκολίες μου. Τώρα υπάρχουν μεμονωμένοι που όντως σε βλέπουν κάπως... ναι, ωραία, είσαι αλβανίδα, είσαι πολλά χρόνια εδώ, μιλάς πολύ καλά, σπουδάζεις κλπ., μπράβο σου, αλλά δεν παύεις να είσαι αλβανίδα, δεν παύεις να είσαι διαφορετική.»

«Και να σου πω γιατί αισθάνομαι έτσι, γιατί φαντάσου αυτή την περίοδο εγώ είμαι στο ψάξιμο για να βρω σπίτι να νοικιάσω, το αντιμετωπίζω αυτό το θέμα. Η διάκριση υπάρχει. Υπάρχουν τόσες περιπτώσεις μέσα σε δύο εβδομάδες μπορεί να έχει τύχει 6 με 7 φορές να μην δέχονται. Με ρωτάνε συνέχεια, από πού είμαι, αν είμαι ελληνίδα, αν δουλεύω. Αν δεν δουλεύω δεν μπορούν να σου δώσουν το σπίτι και άμα είσαι και ξένη ακόμα χειρότερα. **Δυστυχώς είναι έντονο και είναι τα δύο βασικά κριτήρια, να είσαι έλληνας και να είσαι εργαζόμενος.**»

Ντρίτάν

«Κοίτα, να σου πω μία ιστορία. Είχα κάτι έλληνες που έμεναν Ναύπλιο στην αρχή και αυτοί είχαν άλλοι γνώμη για τους αλβανούς. Όταν μας γνώρισαν και εμένα και την γυναίκα, και τα παιδιά, μας αγαπούσαν. Και μας το έλεγαν, *εμείς είχαμε άλλη γνώμη για τους αλβανούς αλλά εσείς μας κάνατε να αλλάζουμε γνώμη*, έτσι μου λέει. *Με τον καιρό μας κάνατε να αλλάζουμε γνώμη*. Και έτσι λέω δεν είναι όλοι οι έλληνες κακοί και ούτε όλοι οι αλβανοί.»

«Και μου έχει κάνει εντύπωση αυτό γιατί αυτοί είχαν δεχθεί επίθεση από αλβανούς στο σπίτι τους. Τους ληστέψανε δηλαδή. Οπότε καταλαβαίνεις, είναι πολύ εύκολο η αρνητική αυτή εμπειρία να τους μένει για μία ζωή. Και όμως, δεν μας μισούν. Και δεν λέω για μένα και την γυναίκα μου γιατί εμείς είμαστε οικογενειακοί φίλοι, αλλά το βλέπω στην γειτονιά. Δεν έχουν θέματα με άλλους αλβανούς.»

Αρθούρος

«Ο έλληνας, είναι μεσογειακός λαός. Έχουμε, ... είμαστε ίδιοι λαοί εμείς. Είναι φιλότιμος, έτσι...; Έχουμε τα ίδια έθιμα... δεν είναι πώς να σου το πω όπως ήρθαν οι άλλοι τώρα ... έχουμε μπει στην ζωή των ελλήνων. Δένεσαι, πάμε παρέα μαζί, τρώμε πίνουμε τα βράδια, βγαίνουμε έξω με έλληνες, πάμε στα μπουζούκια ή θα πάμε εξοχή ας πούμε 10 μέρες. Δεν βλέπω να πάνε οι σύριοι ή οι πακιστανοί να τα κάνουν αυτά τα πράγματα.»

Μαρία

«Δεν έχω πρόβλημα με τους έλληνες. Έχω μαγαζί και έχω πελάτες έλληνες. Παλιά αγαπάγαμε ο ένας τον άλλον. Τώρα πιστεύω ταιριάζαμε σαν λαός. Γιατί αυτό το ζω κάθε μέρα εδώ στο μαγαζί, και βλέπω... () τουλάχιστον σαν αδέρφια και σαν σόι έχουμε ταιριάζει.»

4.4 Η επαφή με τους θεσμούς και το ελληνικό κράτος

Ένας δείκτης για την επιτυχή ενσωμάτωση των μεταναστών αποτελεί η εμπιστοσύνη που έχουν στους θεσμούς. Οι μετανάστες ερμηνεύουν τον τρόπο που αντιμετωπίζονται από τους θεσμούς και την πολιτεία ως ένδειξη της εκτίμησης της δικής τους παρουσίας ως μέλη της κοινωνίας υποδοχής και οι ανησυχίες για την δίκαιη ή μη αντιμετώπιση τους είναι εμφανή στην κρίση τους (Tyler, 2006 στο Roder & Muhlau, 2010, σ. 3). Γενικότερα, μια σημαντική, αν και συχνά παραμελημένη πτυχή των θεσμικών επιδόσεων μίας πολιτείας, συνίσταται στην ικανότητά τους να δημιουργήσουν μία δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνία.

Μπορεί η επαφή των Αλβανών με τους ντόπιους να αποδεικνύει έναν ικανοποιητικό βαθμό της ενσωμάτωσής τους στην ελληνική κοινωνία, ωστόσο, η σχέση τους με το ελληνικό κράτος δίνει μια άλλη διάσταση για τη θέση τους στη ελληνική κοινωνία.

Οι απόψεις τους και οι προσωπικές τους εμπειρίες είναι αρνητικές, ενώ έχουν δημιουργήσει το υπόστρωμα μιας αντίληψης περιορισμένων δικαιωμάτων και μιας πεποίθησης ότι αντιμετωπίζονται με πρακτικές υποτίμησης και εκμετάλλευσης. Όλοι οι ερωτώμενοι αναφέρθηκαν με θυμό στον τρόπο που τους αντιμετωπίζει το ελληνικό κράτος. Η αίσθηση ότι δεν αποτελούν υποκείμενα δικαιωμάτων και ότι σε αυτούς ασκείται μία πολιτική αποκλεισμού είναι διάχυτη.

Ορισμένοι δεν διακρίνουν καμία διαφορά ανάμεσα στην εποχή που πρωτοήρθαν στη χώρα χωρίς τις νόμιμες διαδικασίες και σήμερα, μετά από 20 χρόνια νόμιμης διαμονής. Η έκπτωση από την νομιμότητα εξαιτίας του άκαμπτου θεσμικού πλαισίου που συνδέει την διαμονή τους με την απασχόλησή τους, αποτελεί εύλογα την κύρια πηγή θυμού. Το ελληνικό κράτος απλώς αδιαφορεί αν κάποιος ζει στην επικράτειά του δύο ή τρεις δεκαετίες. Το μόνο που τον ενδιαφέρει είναι η εργαλειακή χρήση τους και η οικονομική τους αφαίμαξη.

Αρθούρος

«Ααααα, εδώ μου το χαλάς! Δεν υπήρχε ποτέ για μας το κράτος! Άκου που σου λέω...! Αυτή ήταν ... μία πολιτική που είχαν ασκήσει αυτοί οι ίδιοι, δηλαδή ήταν λάθος. Έχει αποδειχθεί ότι και με μας ασκήσανε μία λάθος πολιτική. Εννοώ ότι αυτή η πολιτική σε εμάς για κάποιο καιρό βγήκε σε καλό. Όταν εμείς φτάσαμε εδώ και δουλεύαμε στα μαύρα, πηγαίναμε και τρέχαμε απάνω, και τι δεν φτιάχαμε απάνω, έτσι...; Ούτε φορολογία, ούτε... τίποτα.»

«Όταν ήρθαμε εμείς στην αρχή, όπως κάνουν σε πολιτισμένες χώρες... έλα εδώ, ποιος είσαι; Να μην κοιμάσαι εκεί στο ρέμα ή στο παλιό σπίτι, έλα εδώ, ποιος είσαι; Είμαι ο τάδε, ο τάδε, ο τάδε... Έλα μέσα να φτιάξεις τα χαρτιά! Τα ένσημα, να έχεις δικαίωμα να νοικιάσεις ένα σπίτι. Και όταν με βάζεις εμένα στο ενοίκιο νόμιμα, από εκεί θα πάρει λεφτά... δηλ. με το κράτος θα είμασταν εντάξει από τότε. Αλλά το κράτος δεν υπήρχε ποτέ για μας και αυτό ισχύει και τώρα.»

«Ειδικά για μένα τώρα ας πούμε, εγώ είμαι 23 χρόνια εδώ και αυτή τη στιγμή είμαι χωρίς χαρτιά! Σαν να μην υπάρχει για μένα, έτσι...; Οπότε... τι; Τι θα του έλεγα...; Χμμμ, τα χίλια δύο θα του έλεγα! Και τα αζίζι, με το παραπάνω! Το πρώτο πράγμα, είναι που κλέβει οπότε θα του έλεγα κλέφτης! Γιατί όλοι στην λούφα είναι, από την αρχή ως το τέλος, εκεί, όλοι στην λούφα. Εσύ πως το βλέπεις δηλαδή όταν μέσα στην κρίση δίνεις 3.500 -4.200 ευρώ που τα έχω μαζέψει με αίμα και να μην έχεις χαρτιά. Θέλω να πάω αύριο να ταξιδεύω, ρε... Γερμανία ρε φίλε, να πάω έτσι, μία εβδομάδα με τα παιδιά. Αλλά με τι να πάω;;; Δεν μπορώ να πάω!! Οπότε γενικώς εγώ με αυτή την λέξι, κράτος, δεν θέλω να την ακούσω! Αφού δεν υπάρχει εδώ πέρα! Μπορεί για άλλους να υπάρχει, δεν ξέρω αλλά ίσως επειδή έχουν λαδώσει. Γι'αυτό δεν... μπορεί να έχω μείνει πίσω και από αυτό ίσως! Που δεν έχω λαδώσει... και γι'αυτό δεν τα έχω φτιάξει τα πράγματα. Εγώ έχω πάει με νόμο κανονικά, ότι ορίζει ο νόμος»

Ντρίτάν

«Με το ελληνικό κράτος δεν έχω σχέσεις! Δεν θέλω να έχω! Γιατί όταν είσαι σε μία χώρα πάνω από 20 χρόνια και συνέχεια ζητάς χαρτιά, φτιάχνεις χαρτιά δηλαδή... γιατί ακούω από τα αδέρφια μου ή τα ξαδέλφια που έχω στο εξωτερικό ότι μέσα σε μία πενταετία, όταν είναι νόμιμοι ή σε μία δεκαετία για να μην πω πέντε, εεεε... έχουνε πάρει ταυτότητα ενώ εγώ έχω 20 χρόνια, τα διπλάσια και πάλι δεν ξέρω τη άδεια έχω τώρα... και αυτό με πονάει!

«Δηλαδή αν μου είχε δώσει το χέρι το ελληνικό κράτος, όχι να μου βρει δουλειά γιατί αυτό το έχω κάνει μόνος μου, θα προσπαθούσα να αγοράσω σπίτι εδώ. Με κατάλαβες; Δηλ. θα με προσέλυκε, θα με έφερνε κοντά το ελληνικό κράτος. Αυτό το πράγμα πάντα με πονάει. Το ελληνικό κράτος μόνο εμπόδια μου έχει βάλει. Γιατί τόσα χρόνια, 20 χρόνια στην Ελλάδα, δεν έχω ένα σπίτι δικό μου, όχι για μένα αλλά για τα παιδιά μου.»

Άννα

«Νιώθω ότι όλοι, το κράτος, οι υπηρεσίες, προσπαθούν να μου στήσουν έναν τοίχο... είναι σαν να μου λέει το κράτος ότι εγώ δεν ανήκω εδώ! Ενώ μένω εδώ νόμιμα τουλάχιστον 15 χρόνια... Το ελληνικό κράτος με αδικεί, με κλέβει... γιατί ένας άνθρωπος όταν θέλει και προσπαθεί να δουλέψει, και παραμένει σε μία χώρα νόμιμα και θέλει να είναι σωστός απέναντι στο κράτος, και προσπαθεί να το αποδείξει αυτό με κάθε τρόπο... έρχεται το κράτος και σου βάζει κάποιους νόμους οι οποίοι σου λένε αν θες να μείνεις εδώ πρέπει να έχεις ασφάλεια την οποία την πληρώνεις γιατί κανείς δεν σου βάζει ένσημα. Οπότε υπό αυτή την έννοια όσο και να δουλέψεις, μέρα νύχτα να δουλέψεις, όταν δεν μπορείς να συγκεντρώσεις αυτά που λέει ο νόμος και να συνεχίσεις να παραμένεις εδώ νόμιμα, θα πρέπει να κάνεις υπεράνθρωπες θυσίες για να μπορείς να εξαγοράσεις την διαμονή σου εδώ. Και εδώ υπάρχει μία τεράστια εκμετάλλευση ούτως ή άλλως.»

«Πώς να αισθάνομαι... αισθάνομαι προσβλημένη και θυμωμένη πολλές φορές για την αξία μου σαν άνθρωπος για την αξιοπρέπειά μου, ενώ από την άλλη εγώ την χώρα αυτή την αγαπάω έχω όλους τους φίλους μου εδώ και ορισμένους τους εκτιμάω αρκετά. Αλλά αυτό είναι σε επίπεδο καθημερινότητας και σχέσεων με του έλληνες όσο για το κράτος, σου είπα... είναι σαν να μην υπάρχουν!»

«Όπως σου είπα, αισθάνομαι ότι το ελληνικό κράτος με αντιμετωπίζει ως πολίτης δεύτερης κατηγορίας και ότι οι νόμοι που μου επιβάλλει δεν είναι δίκαιοι. Δεν αισθάνομαι καλά με αυτή

την κατάσταση καθώς δεν μου δίνεται ποτέ η δυνατότητα να μπορώ να κάνω κάτι. Δεν μπορώ να αποκλείσω κάποιες δυνατότητες αλλά αυτές είναι μία μικρή βοήθεια από την μία πλευρά και από την άλλη να έχω τεράστια εμπόδια. Το λέω από άποψη ότι όταν πας ας πούμε σε έναν δημόσιο φορέα και σου ζητάνε την ταυτότητα και εσύ δίνεις διαβατήριο η αντιμετώπιση που θα έχεις θα είναι διακριτική με ωραίο τρόπο, σε αφήνουν λίγο απ' έξω ή θα σου δημιουργήσουν προβλήματα λέγοντάς σου ότι δεν γίνεται αυτό επειδή δεν έχεις την ελληνική υπηκοότητα, που ειδικά αυτό το έχω αντιμετωπίσει άπειρες φορές»

«Όποτε χαίρομαι επειδή μου ανοίγει ένα μικρό παραθυράκι να δω ένα μικρό φως πολύ ψηλά αλλά ταυτόχρονα δεν μου δίνει την δυνατότητα να το φτάσω ποτέ. Τα λεφτά που βγάζω δεν μου φτάνουν να επιβιώσω πόσο μάλλον να μπορώ να κάνω όνειρα...»

Αποτελεί κοινή πεποίθηση των ερωτώμενων ότι συχνά η συνεργασία με την δημόσια διοίκηση είναι αδύνατη και έχει να κάνει κυρίως με ατομικές νοοτροπίες, ιδεοληψίες και συμπεριφορές των υπαλλήλων και δευτερευόντως με μία εγγενή οργανωτική δυσκολία της διοίκησης να διαχειριστεί τα θέματα των μεταναστών. Όπως ανέφεραν ορισμένοι, οι δημόσιοι υπάλληλοι διαχειρίζονται τις υποθέσεις τους με μία «υποχρεωτική» αντίληψη χωρίς να προσπαθούν να επιλύουν τα προβλήματά τους.

Η διοίκηση μοιάζει να αναπαράγει αυτό που έχει ως αντίληψη και προδιάθεση και η αντιμετώπιση δεν γίνεται με πνεύμα επιείκειας ή με κριτήριο υπέρ του συναλλασσόμενου, αλλά με κριτήριο υπέρ της περιστολής και του αποκλεισμού. Η εύκολη λύση για τους υπαλλήλους είναι η χωρίς εξήγηση και αιτιολόγηση αυταρχική δήλωση «κύριε έχετε μπλέξει».

Ρεντιάν

«Στην ουσία κάθε φορά που θα έρχεσαι μπροστά από αρχή, οποιαδήποτε αρχή... πρέπει στην ουσία, ή εσύ να είσαι πολύ ευγενικός ή αυτοί να είναι πολύ βλάκες, στην συμπεριφορά τους. Συνήθως αυτά τα δύο σήμαιναν, και παρότι εσύ μπορεί να είσαι ευγενικός απέναντι σε ένα πρόσωπο που έχει κάποια ισχύ, θέση στο ελληνικό κράτος, υπάρχουν περιπτώσεις που είτε αυτοί φέρονται ... να μην το πω... καθόλου ευγενικά, είτε εσύ στην ουσία πρέπει να φερθείς έξυπνα ευγενικά για να μπορέσεις να τους κάνεις ... εννοώ να κάνεις την δουλειά σου.»

«Θα σου πω μόνο ένα πράγμα, για να κάνω πρακτική στην Ελλάδα χρειάστηκε να τρέξω δύο εβδομάδες για ΑΜΚΑ, ΙΚΑ, «ΑΜΙΚΑ»... θυμάμαι. Και αυτό που ξέρω ότι επειδή τώρα στην Γερμανία κάνω Student work, και έχω κάνει... για να κάνω τα χαρτιά τα έβγαλα πέρυσι, και μου πήρε δύο ώρες! Μάζιμουμ μαζί με το λεωφορείο, να πάω και να γυρίσω από το σπίτι. Ενώ στην Ελλάδα ήταν δύο εβδομάδες υπόθεση. Και η αναμονή για την έκδοση άδειας στην Γερμανία κρατάει τρεις εβδομάδες το λέει ο νόμος και σε 25 μέρες είναι εκεί. Και η έξυπνάδα είναι ποια; Δηλαδή θα έλεγα που έχω δύο χρόνια μόνο εδώ και δεν ξέρω και γερμανικά, ενώ στην Ελλάδα στην ουσία είμαι παιδί της, αν δεν πας να πάρεις την άδεια σε παίρνουν τηλέφωνο και σου λένε: τι κάνετε, που είστε, γιατί δεν ήρθατε να πάρετε την κάρτα σας. Ενώ στην Ελλάδα θα περίμεναν να τελειώσει η κάρτα διαμονής και επειδή ας πούμε ότι ήσουν άρρωστος εκείνη την περίοδο για να

πας, και να σου λένε: **κύριε επειδή δεν ήρθατε να πάρετε την άδειά σας και έχει λήξει, έχετε μπλέξει!**», για να σου το πω απλά δηλαδή είναι σαν το ελληνικό κράτος να προσπαθεί να σε ξεφορτωθεί! Αλλά θέλω να πιστεύω... αλλιώς θα είμαι απογοητευμένος, ότι αυτό συμβαίνει σε κάθε ελληνική δημόσια υπηρεσία και δεν αφορά μόνο τους αλλοδαπούς. Ειδάλλως είμαστε σε πολύ άσχημη κατάσταση! Ανεξάρτητα από αυτό, είμαστε σε πολύ άσχημη κατάσταση οι μετανάστες στην Ελλάδα. Δηλαδή άμα σου πω πως εδώ βλέπω έλληνες που έχουν έρθει εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, εάν γι' αυτούς ισχύει ότι ήταν άσχημα η κατάσταση στην Ελλάδα, φαντάσου, για εμάς είναι τρεις φορές πιο άσχημα. Δηλαδή πώς να σου το πω, **αν οι έλληνες ψάχνουν το φως στο τούνελ, εμείς μόλις έχουμε μπει στο τούνελ**, κατάλαβες...; Οπότε άμα η Ελλάδα είναι σε άσχημη κατάσταση, εσύ αυτόματα πρέπει να θεωρείσαι δύο φορές σε πιο άσχημη κατάσταση!»

4.5 Νομιμοποίηση, ιθαγένεια και πολιτική συμμετοχή

Το σύστημα της νομιμοποίησης των μεταναστών στην Ελλάδα, όπως φάνηκε από την ανάλυση που ακολούθησε στην ενότητα 2.4, εκτιμάται ως δύσκαμπτο, γραφειοκρατικό και μη φιλικό για τον μετανάστη, που μέσα από πολύ σκληρές διαδικασίες θέτει ιδιαίτερα αυστηρούς περιορισμούς ως κριτήρια αποκλεισμού και όχι ένταξης. Στόχο έχει την διατήρηση των μεταναστών σε «ομηρία» κατ'εφαρμογή της θεωρίας της «γκρίζας ζώνης» και την δυνατότητα του κράτους να διαπραγματευτεί την έξοδό τους ανά πάσα στιγμή. Η νομιμοποίηση των μεταναστών αντιμετωπίζεται ως ένα φαινόμενο προσωρινό κι οι μετανάστες σαν «άνθρωποι με ημερομηνία λήξης».

Το καθεστώς διαμονής

Η έκδοση άδειας παραμονής και η εγκατάσταση με εφικτούς όρους είναι προαπαιτούμενο για την απόλαυση των δικαιωμάτων στην υγεία, την εργασία, τη στέγαση και την εκπαίδευση. Ωστόσο, η υπερβολική αυστηρότητα και ανελαστικότητα των ρυθμίσεων που προβλέπονται από την ελληνική μεταναστευτική νομοθεσία σε συνδυασμό με τα θεσμικά προβλήματα στην διαδικασία νομιμοποίησης και παραμονής, δείχνουν να υπονομεύουν την έννοια της ένταξης, ενώ ωθούν τους μετανάστες να επιλέξουν την παραμονή στην παρανομία οδηγώντας έτσι στην «γκετοποίηση» μίας σημαντικής ομάδας του ελληνικού πληθυσμού.

Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική και νομοθεσία διακηρυκτικά αποσκοπεί στην ένταξη των μεταναστών, αλλά στην πράξη την αποτρέπει, διότι εμμένει σε μία λογική ανάσχεσης του μεταναστευτικού φαινομένου και αυτό διότι από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης έως σήμερα, δεκάδες χιλιάδες μεταναστών που είναι νομικά τακτοποιημένοι εκπίπτουν της νομιμότητας καθώς δεν μπορούν να συγκεντρώσουν τις προϋποθέσεις που έθετε ο νόμος του 2005. Έτσι, ενώ είναι χρόνια εγκατεστημένοι στην Ελλάδα αντί να αποκτούν πρόσβαση στην ιθαγένεια αν θέλουν, εκπίπτουν στην παρανομία, θέλουν δε θέλουν (Χριστόπουλος, 2015, σ. 79).

Αρθούρος

«Τώρα, έχω μία μπλε βεβαίωση που μου δίνει το δικαίωμα να πάω στην Αλβανία και να δουλέψω παράλληλα εδώ. Είναι..., αυτή η βεβαίωση λέγεται... αααα, ... ειδική βεβαίωση, όχι! Πάντως είναι από τα δικαστήρια. Δεν θυμάμαι τι είναι ακριβώς. Αλλά εγώ είχα άδεια διαμονής ως ελεύθερος επαγγελματίας.»

«Βέβαια, με δικαστήριο ήμουν μέχρι πριν ένα μήνα, που μας κόψανε τα ένσημα, ήμουν ελεύθερος επαγγελματίας, πλήρωνα τους φόρους μου και όταν πάω να ανανεώσω, μου λένε στην περιφέρεια δεν χρειάζεται ένσημα για να ανανεώσεις, που είχα τα βιβλία μου, τις σφραγίδες μου... και μετά από ένα χρόνο που πάω με βγάζουν παράνομο στην Ελλάδα! Αναγκάζομαι μετά να πληρώνω

δικηγόρο... Στην περιφέρει όμως, όταν πάμε, δίνουμε τα στοιχεία μας, δίνουμε και ένα τηλέφωνο, κατάλαβες; ... ούτε τηλέφωνο, ούτε χαρτί δεν ήρθε στο σπίτι, έτσι; Δεν είπες κανείς... ένα τηλέφωνο! Κύριε, έχεις πρόβλημα με τα χαρτιά, έλα να διευθετήσεις το θέμα! Δεν με πήραν ποτέ ένα τηλέφωνο! Πάω εκεί, μου λέει εσύ είσαι παράνομος! Εγώ παράνομος; Δεν μπορεί! Και έτσι πήρα δικηγόρο, πληρώσαμε τόσα λεφτά ... τρία χιλιάδικα πήρε ο δικηγόρος και δεν έκανε τίποτα. Γι' αυτή την βεβαίωση που έχω τώρα, πλήρωσα 600 ευρώ παράβολο, πάλι για να πάρω άδεια για 2 χρόνια. *Δηλαδή από την αρχή πάλι τώρα που ... το λέει ο νόμος τώρα αυτό.»*

Η πολιτική απόφαση για την οριστική ένταξη των μεταναστών προϋποθέτει ισχυρές διαδικασίες νομιμοποίησης, κοινωνικής υποστήριξης, εξασφάλισης της νομιμότητας και καταπολέμησης της αίσθησης της προσωρινότητάς τους, οι οποίες πρέπει να έχουν ως κοινή συνισταμένη την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την εξάλειψη των διακρίσεων που οι μετανάστες υφίστανται (Βαρουζή, 2009, σ. 109). Μόνο που η πολιτική που ασκείται φαίνεται πως δεν αποσκοπεί και δεν επενδύει στην ένταξη γιατί δεν έχει αποφασιστεί *«εάν πραγματικά την θέλει»*. Στο πετσί και στο πρόσωπο του μετανάστη απαξιώνονται μια σειρά από σημαντικά συστατικά μίας δημοκρατικής κοινωνίας. Η ελληνική πολιτεία αντιμετωπίζοντας τους μετανάστες με τους συγκεκριμένους τρόπους *«εξασκείται»* αλλά και εθίζεται σε πολιτικές και πρακτικές, οι οποίες υποσκάπτουν βασικά συστατικά του δημοκρατικού πολιτεύματος (κράτος δικαίου, κράτος πρόνοιας κλπ.).

«Με αυτή την ιστορία παλεύω τρία χρόνια φίλε... Γιατί, όταν πας ένα χαρτί σήμερα, και περνάει ένας μήνας... και σε παίρνουν τηλέφωνο και σου λένε φέρε και εκείνο το χαρτί, φέρε και κανένα διακοσάρι, εκατοπεννητάρι ευρώ, και σήμερα και αύριο, και παράταση εκεί παράταση εδώ ... έτσι πάνε αυτά φίλε! Εγώ έξι μήνες είχα το δικηγόρο και ήμουν χωρίς χαρτιά, άμα με έπιανε η αστυνομία, εμένα με έστελναν επάνω! Και δεν με κάλυπτε ο δικηγόρος. Ήθελε 800 ευρώ για να μου βγάλει ένα απλό χαρτί ότι είμαι στα δικαστήρια. Που τα είχα τα χρήματα;; Δανεικά... από φίλους, ακόμα δεν τα έχω πληρώσει κιόλας!»

*«Αισθάνομαι άσχημα, πολύ άσχημα! Αυτό είναι άσχημο, δηλαδή να είσαι ... (), άστο αυτό! Το ωραίο είναι ότι τώρα τα παιδιά μου. Το κορίτσι τελειώνει του χρόνου, να μπορεί να σπουδάσει έξω... να μην μπορούν τώρα τα παιδιά εξαιτίας μου να πάρουν την ιθαγένεια. Δηλαδή ο νόμος με μπλοκάρει τώρα ... είμαι 23 χρόνια εδώ και ο νόμος με μπλοκάρει για τα παιδιά, δεν μπορώ να φτιάξω τα παιδιά μου. **Και αυτό το πράγμα μου έχει κόψει τα φτερά, την όρεξη... σου κόβει τα πάντα. Δηλαδή ώρες ώρες κάθεσαι και λες, τι κάνω;! Γιατί κάθομαι εδώ; Γιατί πληρώνω;** Παρότι η σκέψη είναι στα παιδιά, θέλω να σπουδάσουν τα παιδιά και δεν μπορώ να κάνω αλλιώς. Αλλά το σκέφτομαι συχνά, γιατί κάθομαι εδώ; Γιατί χάνω το χρόνο μου εδώ;»*

Η αυθόρμητες και συναισθηματικά φορτισμένες παρακάτω δηλώσεις αποτυπώνουν την κούραση, αγανάκτηση αλλά και τη σύγχυση επίσης του μετανάστη μπροστά στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει προκειμένου να εντοπίζει σε ποια σημεία της οργάνωσης

της ελληνικής κοινωνίας οφείλει, ως καθ' όλα νομοταγείς και πρόθυμος «πολίτης», όχι οπωσδήποτε και υπήκοος, να προσανατολιστεί και να προσαρμοστεί σε ένα θεσμικό περιβάλλον που μόνο εχθρικό είναι απέναντί του. Τι πρέπει να κάνει για να γίνει νορμάλ πολίτης; Ποια είναι εκείνα τα ισχυρά σημεία στα οποία μπορεί και οφείλει να συμμορφωθεί ώστε να γίνει καλός και αποδεκτός πολίτης;

Η απελπισία και το αίσθημα εγκλωβισμού που τους διακατέχει δείχνει να έχουν υιοθετήσει την πεποίθηση ότι σε αυτή την χώρα δεν υπάρχουν δημοκρατικοί θεσμοί. Ο μόνος τρόπος να αντιστέκονται στον αποκλεισμό τους είναι η δωροδοκία και ανάπτυξη ισχυρών δικτύων με τους έλληνες σε τοπικό επίπεδο, παρακάμπτοντας και απαξιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τον ρόλο και την λειτουργία των πολιτειακών θεσμών.

«Δηλαδή στο θέμα αυτό μην με ρωτάς, το ελληνικό κράτος με έχει (γαμήσει). Δεν με σέβεται με τίποτα! Δεν υπήρχε κράτος και δεν υπάρχει! Σε αυτό το θέμα φίλε μου είμαι πολύ θυμωμένος!! Δηλαδή το δίκαιο σου δεν μπορείς... Ρε φίλε, πληρώνεις τα λεφτά, πλήρωσα 600 ευρώ, μου είπαν θα βγει η άδεια γιατί είσαι εντάξει, έχεις βιβλιάριο υγείας, έχεις τα πάντα, και πάω τα καταθέτω. **Τώρα που παίρνω τηλέφωνο, παιδιά θέλω την άδεια, θέλω να φύγω, θέλω να πάω Ιταλία γιατί έχω νοσοκομείο ανθρώπους, ... είναι ανάγκη ρε φίλε, πρέπει να πας οπωσδήποτε...** Και μου λένε, όχι, έχεις πρόβλημα. Θα καθυστερήσουν λίγο. **Γιατί πριν όταν τα έριξα εγώ [] πριν να μου τα πάρετε μου είπατε ότι θα βγει γρήγορα εεε;; Τι γίνεται τώρα;!! Αυτό σε βγάζει έξω από τα ρούχα ρε φίλε! Αυτό σε τρελαίνει. Πας εκεί, κάνεις αίτηση όλα ωραία... λέει, εντάξει, κομπλέ, θα βγει η άδεια...** και όμως η άδεια βγαίνει γρήγορα εδώ αλλά πρέπει να βρεις μέσον να λαδώσεις.

«Να λαδώσεις φίλε! Στην Περιφέρεια! Αφού το ζούμε κάθε μέρα ρε φίλε. Ρε ζούμε εδώ πέρα, έχουμε φίλους, έχουμε γνωστούς... τι, δεν ξέρουμε τι γίνεται; Σου είπα κάτι πριν, **άμα δεν κτίσεις μία φιλία γερή εδώ με τους έλληνες, είσαι χαμένος!**»

Μαρία

«Έχω κάνει για δύο χρόνια στην αρχή. Μου δίνουν για δύο χρόνια και ύστερα παίρνω για 10 χρόνια. Και μία όμορφη μέρα με παίρνουν τηλ. από την αστυνομία και μου λένε: **κορίτσι μου, το 1997 που έχεις καταθέσει τα χαρτιά σου, μία σφραγίδα σου δεν ήταν γνήσια.** Κάποιος πήγε προφανώς και τους είπε, γιατί έχουμε και σπιούνιδες εδώ στην Ελλάδα ότι η Μαρία δημιουργεί προβλήματα εδώ με την δράση της. Και τώρα μου πήραν τα χαρτιά μου πίσω, είμαι στα δικαστήρια και παλεύω με τα εξάμηνα μέχρι να γίνει το δικαστήριο. Έχω πληρώσει 1200 ευρώ εγώ και άλλα τόσα ο άνδρας μου που ανοίξαμε την υπόθεση και θα συνεχίσουμε μέχρι που να πάει.»

«Τώρα είμαι με ένα κουρελόχαρτο με μία φωτογραφία το οποίο λέει ότι για έξι μήνες μπορώ να μείνω στην Ελλάδα. **Θα σου πω πως τελικά ισχύει ότι στην χώρα σου και μόνο έχεις αξία.** Τουλάχιστον εδώ στην Ελλάδα πάντα μας κοιτάζαν και θα μας κοιτάζουν σαν Αλβανούς, ότι και να κάνουμε. **Παρότι έχω αγοράσει τρία σπίτια στην Ελλάδα, έχω ανοίξει μαγαζί και έχω δουλέψει σαν σκυλί, όλο μου τον ιδρώτα τον έχω ρίξει εδώ και στο τέλος ποια είναι η απάντηση; Να φύγεις σε ένα μήνα για να μην σου βάλουμε απέλαση!** Και εγώ εδώ είμαι 23

χρόνια, μεγάλωσα τα παιδιά μου εδώ, έδωσα την ζωή μου εδώ... για την Ελλάδα και στο τέλος να ακούς αυτό. *Αυτή είναι η πολύ μεγάλη μου πίκρα.* Ήρθαμε πιτσιρικάκια στην Ελλάδα, δουλέψαμε τίμια, ... έχω βοηθήσει έλληνες, πατριώτες μου και στο τέλος να μου λέει η αστυνομία: **κορίτσι μου, σήκω και φύγε γιατί δεν είσαι ευχάριστη για την παρέα στην Ελλάδα».**

Η ιδιότυπη ομηρία που δημιουργεί το επισφαλές καθεστώς διαμονής με ένα χαρτί από δικαστήριο, λόγω έκπτωσης από την νομιμότητα, καθιστά ορισμένους από αυτούς πιο ευάλωτους σε έμμεσους εκφοβισμούς. Στην περίπτωση της Μαρίας που δραστηριοποιείται ενεργά ως μέλος Δ.Σ. Συλλόγου Αλβανών Μεταναστών, οι αστυνομικοί έλεγχοι στο καφενείο που λειτουργεί στην περιοχή είναι συχνοί. Η αντιμετώπιση που της επιφυλάσσουν είναι χαρακτηριστική:

«Και αυτό επειδή ασχολούμαι με το σύλλογο και βοηθάω τους πάντες. Άμα βλέπω κάτι που δεν είναι δίκαιο με τους μετανάστες πάω και τους κτυπάω το χέρι στο τραπέζι και τους λέω γιατί; Έχω πολλές τέτοιες περιπτώσεις. Και μου λέει, εχ, εντάξει, αλβανοί είστε... τι περιμένετε.

«Και ξέρεις το πιο βασικό; Έρχονται από την αστυνομία και μου λένε, ποιος είναι ο τάδε, ποιος είναι ο τάδε...;; και από μένα δεν παίρνουν πληροφορίες. Εγώ τους λέω, εγώ με ονόματα δεν γνωρίζω, γιατί και τα ονόματα τα έχουν αλλάξει και δεν ρωτάω ποτέ τον πελάτη ποιος είναι. **Και αυτό που μου συμβαίνει, είναι που θέλω να γυρίσω πίσω. Δεν αντέχω αυτή την πίεση. Μου έχουν κάνει μαύρη την ζωή.** Και κάθε τρεις και λίγο, έρχεται η αστυνομία, μπαίνει και ελέγχει τα χαρτιά μέσα στο μαγαζί... που δεν έχουν το δικαίωμα να μπουν μέσα στο μαγαζί.... Με jeep και να τους πιάσουν και να τους βάλουν τα χέρια πίσω... και όλα αυτά επειδή στο σύλλογο που είμαι προσπαθώ να κάνω πράγματα. Και τους λέω, ρε παιδιά... και οι αλβανοί είναι άνθρωποι»

Το καφενείο της Μαρίας είναι σημείο συνάντησης για πολλούς Αλβανούς της περιοχής. Πριν την δουλειά το πρωί για καφέ ή το βράδυ με παρέα, είναι το μέρος όπου συζητάνε τα κοινά τους προβλήματα. Αναζήτηση δουλειάς, οικονομική κρίση, χαρτιά κλπ. Όλα τα νομοθετικά μέτρα για την νομιμοποίηση τους συνεχονται από τη διαρκή επιβεβαίωση της διατήρησής τους σε προσωρινότητα (Βαρουξή, 2009, σ. 106). Η προσωρινότητά τους θεωρείται ως ένας «άτυπος στόχος που ανανεώνεται», ενώ τα δικαιώματά τους τελούν υπό αίρεση.

«Ακούω όλα τα παράπονα... οι πιο πολλοί είναι χωρίς χαρτιά λόγω της κρίσης και έγινε τότε με τα ένσημα που δεν κολλάγανε αρκετά και οι περισσότεροι τώρα είναι στα δικαστήρια. **60% των ανθρώπων τρέχουν στα δικαστήρια, έχουν πληρώσει τα λεφτάααα μιλάμε!** Δηλαδή θες να ακούς: ξέρω άνθρωπο που έχει τελειώσει το δικαστήριο πέρυσι το Οκτώβριο, αθώωθηκε και από τότε δεν έχει βγει η απόφαση, ένα χρόνο είναι έτσι δηλαδή απλά έχει ένα χαρτί που συνεχίζει τα δικαστήρια. Οι πιο πολλοί είναι με τέτοια χαρτιά. Τρέλα δηλαδή, αυτό που συμβαίνει εδώ δεν ξέρω πώς να το χαρακτηρίσω. Αν και τώρα είναι πιο εύκολο να κάνεις χαρτιά, δηλαδή με 50 ένσημα κάνεις χαρτιά τώρα, άμα έχεις βιβλιάριο υγείας, άμα έχεις ένα αποδεικτικό στοιχείο ότι

ζεις στην Ελλάδα, ή ότι έχεις παιδί στο σχολείο... **αλλά αυτό είναι ότι ξεκινάς πάλι από το μηδέν.**»

Αλλά και όσοι έχουν καταφέρει να είναι νόμιμοι, η προηγούμενες αλλεπάλληλες προσπάθειες για ανανέωση της άδειας, βαραίνουν οικονομικά το παρόν τους με αποτέλεσμα να χρωστάνε, είτε σε γνωστούς είτε στην ΔΟΥ. Το ξέσπασμα της οικονομική κρίσης απλώς χειροτερεύει την ήδη εύθραυστη θέση τους. Βρίσκονται σε έναν φαύλο κύκλο αφαιμάξης των οικονομικών τους για τα χαρτιά. Αυτό που προκύπτει από τις αφηγήσεις των ερωτώμενων είναι η θεσμική ανάγκη να νοιώσουν ότι υπάρχει μία κανονικότητα και κάτι σταθερό να πορευτούν. Οι ίδιοι φαίνεται να μην προσδοκούν την μελλοντική απόκτηση νέων ισχυρών δικαιωμάτων ...

Αννα

Η εμπειρία που έχω με τα χαρτιά είναι η χειρότερη! Για να βγάλεις άδεια παραμονής έπρεπε να πληρώνεις συνέχεια και να δηλώνω ότι είμαι ασφαλισμένη κάπου, να βρω μέρες εργασίας, να καλύψω την χρονιά και έτσι ανά δύο χρόνια έπρεπε να κάνω ανανέωση. Βασική προϋπόθεση πάντα ήταν να εργάζεσαι. Τώρα έχω άδεια διαμονής δεκαετούς διάρκειας. Τι να σου πω. Η άδεια η συγκεκριμένη μου κόστισε πάρα πολύ, κοντά 2000 ευρώ μαζί με ασφάλιση κλπ. και αυτά τα χρήματα δεν τα είχα. Τα πήρα δανεικά και ακόμα κα σήμερα μετά από τρία χρόνια τα χρωστάω. Τα δίνω σιγά σιγά γιατί δεν έχω βρει δουλειά. Αλλά έπρεπε να το κάνω για να μην ψάχνομαι κάθε δύο χρόνια να πληρώσω ασφάλεια για να καλύψω τις μέρες εργασίας που ήθελε ο νόμος.»

Κρενάρ

«Τα χαρτιά με έχουν κουράσει. Τα χαρτιά ήταν το άλφα και το ωμέγα! Από το 2001 ως το 2012 η αίσθηση ήταν ότι παραλίγο έχανα την νομιμότητά μου. Έπρεπε πάντα να δουλέψω οπουδήποτε για να εξασφαλίσω τα χρήματα που πλήρωνα τον ΟΓΑ. Από το 2012 έκανα για επί μακρόν. Πλήρωσα τα λεφτάααα, και τώρα μετά από 4 χρόνια χρωστάω στην Εφορία κοντά ένα χιλιάρικο εξαιτίας ότι ο νόμος τότε σε ήθελε με υψηλό εισόδημα για δύο συνεχόμενα έτη για να κάνεις αίτηση για αυτή την άδεια. Έχω βαρεθεί...! **Κλείνω μία τρύπα από εδώ, με κλέβει από εκεί! Είναι ξεκάθαρο πλέον, το έχω καταλάβει, ότι το ελληνικό κράτος τόσα χρόνια μόνο μας έκλεβε, και συνεχίζει να το κάνει!!**»

Ιθαγένεια

Η απόκτηση της ιθαγένειας τοποθετείται ψηλά στις προτεραιότητές τους, ωστόσο θεωρούν ότι το ελληνικό κράτος δεν έχει σκοπό να χορηγήσει την ιθαγένεια γιατί δεν τους θέλει ως πολίτες αλλά ως εργάτες και για αυτό το λόγο οι διαδικασίες είναι πολύπλοκες και οι τελικές αποφάσεις αρνητικές.

Την χορήγηση της ιθαγένειας δεν την σχετίζουν τόσο με την παραμονή τους στην Ελλάδα καθώς δεν πιστεύουν ότι θα είχαν ίσα δικαιώματα με τους έλληνες και ούτε θα ένιωθαν ασφάλεια και σιγουριά στην Ελλάδα εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Αναγνωρίζουν ωστόσο την απόκτησή της ως θετική καθώς θα τους εξασφάλιζε ελευθερία μετακινήσεων κυρίως προς την Ευρώπη και αναζήτηση καλύτερων συνθηκών εργασίας και διαβίωσης. Δηλαδή η επιθυμία για την απόκτησή της αποδεικνύει πως είναι ο μόνος τρόπος να απεγκλωβιστούν από την θέση στην οποία βρίσκονται στην ελληνική κοινωνία, και πάντως, όχι την επιθυμία να παραμείνουν στην Ελλάδα. Αξιοσημείωτο είναι ότι όσοι είχαν παιδιά επισήμαναν ότι η ιθαγένεια είναι άμεσα απαραίτητη για τα παιδιά τους ιδιαίτερα αυτών που έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα γιατί αυτά τα παιδιά δεν έχουν καμιά σχέση με την Αλβανία ... η επιθυμία για ένα καλύτερο μέλλον των παιδιών τους, τους αναγκάζει να συνεχίσουν να προσπαθούν την παραμονή στην Ελλάδα.

Αρθούρος

«Τι με ρωτάς ρε φίλε! Ο λόγος που δεν έχω ιθαγένεια είναι το κράτος! Αυτό δεν συζητάμε τόση ώρα; Εγώ καταρχήν δεν έχω άδεια διαμονής [] έστω για δύο χρόνια, εσύ μου λες ιθαγένεια! Θα ήθελα ωστόσο πολύ να την είχα. Αυτή η ιθαγένεια θα με έφτιαχνε, θα μου έδινε φτερά δηλαδή... γιατί τώρα που έχει κρίση και δεν έχω δουλίτσα, θα πήγαινα έξω, θα πήγαινα πέντε μήνες στην Γερμανία να δουλέψω για να ταΐζω τα παιδιά εδώ που πάνε σχολείο. Τώρα όμως έτσι όπως είμαι, είμαι εγκλωβισμένος εδώ, ούτε μπρος ούτε πίσω. Και ένας λόγος παραπάνω που μένω εδώ είναι τα παιδιά και δεν μπορώ να κάνω τίποτα άλλο»

Ντριντάν

«Δεν έχω ασχοληθεί μ' αυτό αλλά από όσο ξέρω θέλει λεφτά τα οποία δεν έχω και περιμένεις τρία ή τέσσερα χρόνια και άμα τη πάρεις, οπότε εγώ σε τέτοια ξεφτίλα διαδικασία δεν μπαίνω. Για τα παιδιά μου όμως θα ήθελα. Για το μέλλον, όχι για εδώ... γιατί δεν βλέπω μέλλον για τα παιδιά μου εδώ. Τουλάχιστον να έχουν μία ταυτότητα για να μπορούν να πάνε αλλού. Δηλαδή άμα δεν έχουν το εμπόδιο που είχα εγώ κάποτε... γιατί εγώ όταν ήρθα εδώ στην Ελλάδα, δεν ήταν να μείνω εδώ ήθελα να πάω αλλού αλλά δυστυχώς έμεινα εδώ. Αλλά αν είναι να μου δώσουν την ιθαγένεια, θα την πάρω για να φύγω αλλού, να πάω μακριά. Όχι να μείνω εδώ!

«Ο λόγος που δεν έχω κάνει αίτηση είναι επειδή ... έχω εμπόδια. Γιατί αν είναι εύκολο ... ζητάνε πολλά πράγματα, δεν μπορώ να τα μαζέψω. Αν ήταν εύκολο να μαζέψω πέντε χαρτιά που θέλουν αυτοί, γιατί έχω πάει να ρωτήσω και μου λέει αυτή που είναι υπεύθυνη: “εεεε, είναι δύσκολο, και

άμα τα καταφέρεις, και θα δεις σε δύο χρόνια και τέτοια... Ααααν θα την πάρεις!». Και τι να κάνω δηλαδή όταν είναι έτσι τα πράγματα;»

Μαρία

«Πήγα όμορφα και ωραία έκανα την αίτηση για πολιτογράφηση, και πήγε κάποιος και τους είπε: αυτής μην της δώσετε ... δηλαδή μου το είπε αστυνομικός. Κι σταμάτησε ο φάκελος μου επειδή βρήκαν μία σφραγίδα πλαστή λέει. Δηλαδή τώρα μετράει μία σφραγίδα και όχι 23 χρόνια να δουλεύεις σαν σκυλί που δεν έχω πειράξει μυρμήγκι στην Ελλάδα. Αυτό είναι το ελληνικό κράτος! Και όμως έχω πειστώσει και τα έχω βάλει με τα δικαστήρια. Τι κακό έκανα στην Ελλάδα? Μόνο καλό... [] Δεν πήρα τα λεφτά να τα πάω στην χώρα μου! Τα έριξα εδώ όλα εδώ. Και στο τέλος βγαίνω και []. Και όλα αυτά πιστεύω ότι γίνονται για να πάνε τα λεφτά στα δικαστήρια, να ωφεληθεί το κράτος ... γιατί δεν υπάρχει άλλη λύση!»

Ρεντιάν

«Αυτή την στιγμή είμαι σε μία διαδικασία όπως σου είπα ... σε μερικές μήνες συμπληρώνω ένα χρόνο από τότε που κατέθεσα την αίτηση μου για την ελληνική ιθαγένεια και το μόνο που ξέρω δηλαδή τηλεφωνώντας κάθε μήνα στον προϊστάμενο της περιφέρειας στην οποία υπάγομαι στην Ελλάδα, οι απαντήσεις που παίρνω είναι: δεν έχει ηλεκτρονικό πρόγραμμα, δεν έχει ανοίξει δηλαδή ακόμα, μετά δεν ξέρουν ποτέ θα ανοίξει... εχ, ξέρεις πως είναι αυτά στην Ελλάδα. Ενώ ο νόμος το λέει καθαρά ότι οι διαδικασίες παίρνουν ένα χρόνο αν θυμάμαι καλά επειδή διάβασα τον νόμο και μαζεύω τα στοιχεία ... στην ουσία ξέρω ότι και του χρόνου λογικά θα είμαι στην ίδια διαδικασία να περιμένω.»

«Και ανεξάρτητα από αυτό τώρα, ... **το ελληνικό κράτος είναι μακριά και αγαπημένοι!** Εγώ την ταυτότητα περιμένω για την ελληνική ιθαγένεια... και καμιά φορά σκέφτομαι γιατί να την πάρω από την στιγμή όπου θα με υποχρεώσουν ενώ βρίσκομαι στο εξωτερικό αυτή την στιγμή, μπορεί να πάω για διδακτορικό ή να βρω εργασία εδώ, θα με υποχρεώσουν και για ένα χρόνο να κάνω στρατό και ξέροντας ότι ο στρατός είναι ακροδεξιά δομημένο, ή εθνικιστικά δομημένος όπως και θα έπρεπε να είναι φαντάζομαι, αλλά μετά στο πίσω μέρος του μυαλού σου σκέφτεσαι το πώς θα σε αντιμετωπίσουν... να κάνεις ... ένα χρόνο στρατό στην Ελλάδα στα σύνορα με την Τουρκία και να τραγουδάνε αυτά τα ωραία τραγούδια για την Βόρειο Ήπειρο κλπ. Και εγώ να πρέπει να συναίνω ή να υποκρίνομαι και να λένε τραγούδια: *θα μπορούμε στην Κορυτσά, που είναι δικιά μας...*»

Πολιτική συμμετοχή

Το επίπεδο της ενεργούς πολιτικής συμμετοχής για τους μετανάστες είναι τελείως ανύπαρκτο στην Ελλάδα. Όπως διαφάνηκε από την ανάλυση που προηγήθηκε στο κεφάλαιο 2.4, ο τελευταίος νόμος του 2014, άφησε στο κενό το ζήτημα της συμμετοχής των μεταναστών στις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η αποφυγή διευθέτησης του ζητήματος αυτού καταγράφεται ως ιδιαίτερα αρνητική για την ενταξιακή πορεία των ίδιων. Αποτέλεσμα είναι ο αποκλεισμός, με νομοθετική ρύθμιση, των μεταναστών από την εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη των ανωτέρω Οργάνων στις αυτοδιοικητικές εκλογές. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί μία σημαντική οπισθοχώρηση ως προς την συμμετοχή στα κοινά και μέσω αυτής και στην ένταξη τους.

Αποδεικνύεται με τον πιο emphaticό τρόπο ο αποκλεισμός τους από την δυνατότητα να συμμετέχουν στις τοπικές κοινωνίες στις οποίες είναι απόλυτα ενσωματωμένοι και συνδεδεμένοι με τους έλληνες γνωστούς τους.

Αρθούρος

Όχι, όχι σχεδόν ποτέ... Γιατί, όταν αυτοί με έχουν απέξω ... _ Θέλεις να ακούσεις ένα ωραίο; Υπάλληλος στο Δήμο, φίλος, είχαμε γίνει φίλοι. Και του λέω προχώρησε την υπόθεση με τα χαρτιά για να μπορώ να κάνω τα χαρτιά για τα παιδιά. Ναι, ναι, ναι... δεν έκανε τίποτα. Με ξέχασε. Και όταν ήρθε η ώρα για εκλογές εδώ και μου λέει για ψήφο τον τάδε εδώ πέρα... και μένω! Τον κοιτάω, άσε που έτσι και αλλιώς δεν μπορώ να ψηφίσω, αλλά γιατί να σε βοηθήσω; Έκανες εσύ κάτι για μένα; Και μου λέει, γιατί δεν μπορείς να ψηφίσεις; **Και γελάω δυνατά... με ποιο τρόπο να μπορώ άνθρωπέ μου του λέω! Εγώ δεν υπάρχω εδώ και εσύ τώρα μου ζητάς να σε ψηφίσω ρε Μήτσο... άσε ρε!** Αλλά πες ότι είχαμε το δικαίωμα να ψηφίζουμε. Η ψήφος εδώ είναι... πώς να σου το εξηγήσω τώρα. **Πιστεύω ότι θα δεθούμε πολύ! Θα δεθούμε πολύ μετά.** Άμα ακούσουν μετά ότι εμείς έχουμε δικαίωμα να ψηφίσουμε αύριο, όλοι αυτοί, γιατί έχουμε πολλούς γνωστούς θα μας πλακώσουν ... **δηλαδή θα γίνει ο χαμός. Θα καεί το πελεκούδι * []**.

Το να μετέχεις της ελληνικής παιδείας δεν σημαίνει ότι θεωρείσαι και έλληνας. Το ελληνικό κράτος προσφέρει «ίσες» ευκαιρίες συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών της δεύτερης γενιάς ωστόσο στην πράξη φροντίζει τα παιδιά αυτά να μην φαντάζουν τον εαυτό τους ως ισότιμους αυριανούς πολίτες και επιστήμονες για την κοινωνία στην οποία μεγαλώνουν και κάνουν όνειρα, όπως ακριβώς ονειρεύονται οι φίλοι τους.

Ρεντιάν

«Επειδή έχω σπουδάσει πολιτικές επιστήμες, και επειδή υπήρχε τότε η περίοδος στην Ελλάδα όπου γινόντουσαν εκλογές συχνά, υπήρξε αναβρασμός και συζητήσεις στην παρέα γενικά και στην ουσία εγώ μιλούσα για το ποιος θα ήταν ο καλύτερος για την διακυβέρνηση της χώρας, ενώ αυτόματα δεν έπρεπε να έχω λόγο για αυτό το πράγμα. Ξέροντας ότι ζεις από τα 6 σου στην Ελλάδα και είσαι 23 και ξέρεις πάνω κάτω επειδή έχεις σπουδάσει αυτό το πράγμα και στην

ουσία δεν μπορείς να επηρεάσεις την κατάσταση... μπορεί να επηρεάσεις τους φίλους σου αλλά από τι στιγμή που στο τέλος θα έρθει αυτή η στιγμή την Κυριακή των εκλογών, εσύ δεν θα έχεις μέρος... δεν θα είσαι σε αυτούς που αποφασίζουν.»

Εξαιτίας των αρνητικών εμπειριών συνολικότερα, διαδικασία νομιμοποίησης, ανεργία κλπ., ορισμένοι από αυτούς δεν πιστεύουν ότι η δυνατότητα να ψηφίζουν θα σημαίνει και πραγματική απαλλαγή από τα προβλήματα που βιώνουν. Όπως αναφέρουν, κάτι τέτοιο περισσότερο τους εντάσσει σε ένα είδος πελατειακού συστήματος όπου ξαφνικά θα κληθούν να υποστηρίξουν το ένα ή το άλλο κόμμα που στην ουσία τόσο καιρό αδιαφορούσαν για την τύχη τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Άννα, η ψήφος δεν επιφέρει την πραγματική ισότητα με τους έλληνες καθώς όσο συνεχίζει να είναι άνεργη και αποκλεισμένη δεν θα έχει δικαίωμα σε παροχές που να καθιστούν πραγματική την, με ουσιαστικούς όρους, ισότιμη αντιμετώπισή της με τους έλληνες...:

Άννα

«Εάν είχα το δικαίωμα να ψηφίσω, ενώ στην ουσία εξακολουθούσα να είμαι όπως είμαι τώρα γιατί το πιστεύω αυτό, δεν ξέρω... Να μου δοθεί απλώς η αίσθηση ότι δηλαδή είμαι πολίτης αυτής της χώρας όπως είναι και οι έλληνες, δεν θα είχε πολύ νόημα να πάω να ψηφίσω εδώ... Όταν δεν νιώθω ισότιμη ως πολίτης στην χώρα αυτή όπως είναι ο κάθε έλληνας, νομίζω ότι είναι μία υποκρισία και ότι η κυβέρνηση που θα το κάνει, θα το κάνει από συμφέρον για να υπηρετώ κάποιο κόμμα με την ψήφο μου και όχι επειδή θα νιώθω πράγματι έλληνας πολίτης. Ήδη ο μετανάστης εδώ τραβάει χίλια ζόρια. Δεν έχει ανάγκη να ψηφίσει για να νιώθει πολίτης. Αλλά έχει ανάγκη το δικαίωμα στην εργασία, στην επιβίωση, της κάλυψης των αναγκών, της ιατρικής περίθαλψης, της βοήθειας όπως παίρνουν ο κάθε έλληνας, τα επιδόματα που κανένας ξένος μετανάστης δεν παίρνει ...»

Κεφάλαιο 5

Συμπεράσματα

«Εγώ όσο έχω τα παιδιά, θα μείνω εδώ. Να δούμε πως θα πάνε τα παιδιά, να σπουδάσουν, να τελειώσουν τις σπουδές τους ... οπότε προς το παρόν δεν μπορώ να φύγω. Με αυτή την πορεία που έχουμε, όχι! Αν σπουδάσουν και φύγουν τα παιδιά έξω, εγώ φεύγω σπίτι μου! Στα 55 θα βολευτώ εγώ αλλά στα 60 ποιος θα με πάρει για δουλειά εμένα;»

«Μία τρύπα στο νερό έκανα όλα αυτά τα χρόνια...! Γιατί...; Θα σου πω κάτι! Να μου δώσεις τα χρόνια πίσω και να σου δώσω ότι πήρα από εδώ, μόνο δώσε μου τα χρόνια πίσω! Πάντα να ξέρεις κάτι. Όταν είσαι ξένος σε μία χώρα, ο ιδρώτας σου πάει χαμένος... τουλάχιστον σε αυτή την χώρα. Τώρα για άλλες χώρες δεν μπορώ να λέω... δηλαδή άμα είσαι άξιος και δουλεύεις. Τούτη εδώ η χώρα θα σε φτύσει...»

«Δεν ξέρω αν θα ήθελα να φύγω. Δεν ξέρω λόγο των παιδιών. Δεν είναι ερώτηση που μπορώ να σου απαντήσω τώρα. Αλλά θα με ρωτήσεις τι θέλω εγώ. Τι θέλω εγώ; Εγώ θέλω να φύγω από τώρα, να πάρω το αμάξι μου να πάω σπίτι μου, Αλβανία. Αλλά είναι τα παιδιά... και επειδή δεν βλέπω μέλλον εδώ, προσπαθώ, άμα τα παιδιά θα πάρουν ελληνική ταυτότητα, να τα σπρώξω έξω... να πάνε Ευρώπη. Εδώ όχι, όχι! Άμα φύγουν τα παιδιά, σίγουρα θα φύγω.»

«Αυτή τη στιγμή είμαι 23 χρόνια στην Ελλάδα, με τρία σπίτια, με μία επιχείρηση, με τόσα ένσημα στην πλάτη μου, με τον άντρα μου στην δουλειά, με τα παιδιά μου στο σχολείο και στο τέλος να μου λένε έλα κορίτσι μου μάζεψέ τα. Να πάω που; Τα σπίτια που έχω εδώ τι θα τα κάνω; Να μου γυρίσουν τα λεφτά πίσω και εγώ δεν έχω θέμα. Την επιχείρησή μου την έχω βγάλει για πούλημα ... δεν την παλεύω άλλο. Έριξα όλο μου τον ιδρώτα εδώ, όλα μου τα λεφτά εδώ και στο τέλος σου το λέω, μου έχει μείνει αυτή η πίκρα: Τα χαρτιά, μετά από 23 χρόνια»

«... πιστεύω ότι έχω μπει σε μεγάλες περιπέτειες να πετύχω κάτι με πολύ δυσκολία και με πολύ, πολύ αργά βήματα. Πιστεύω ότι κάτι έχω πετύχει αλλά είναι πολύ λίγο, αυτό. Έχω προσπαθήσει, προσπαθώ και θα το κάνω στην συνέχεια.»

«Ειλικρινά θα σου απαντήσω, για να μείνω μόνιμα στην Ελλάδα δεν ξέρω. Απλά πιστεύω ότι επειδή με τα καλά και τα κακά, με τις στεναχώριες και όλα όσα έχω περάσει έχω συνηθίσει την Ελλάδα και σαν χώρα την αγαπάω και δεν μπορώ να την αποχωριστώ εύκολα γιατί οι φίλιες μου και οι σχέσεις μου πλέον είναι εδώ. Δεν μπορώ να σβήσω τα χρόνια που έχω περάσει στην Ελλάδα, είτε είναι καλά είτε είναι κακά. Δεν μπορώ επειδή έχω αναπτύξει συνήθειες που με κρατάνε δεμένη συνήθως με διάφορα πράγματα. Η αλήθεια είναι ότι πέρασα τα πιο ωραία χρόνια της ζωής μου εδώ και επένδυσα όλες τις ενέργειες μου ανεξάρτητα αν πέτυχαν όλα.»

«Αυτό που αλλάζει την απόφασή μου είναι εάν είναι να συνεχιστεί η κατάσταση έτσι δεν είμαι σίγουρη αν θα μείνω. Σου είπα και πριν, αν θα έβρισκα και δουλειά όμως στην Ελλάδα. Δεν μου αρκεί να πάρω την ελληνική υπηκοότητα για να μπορέσω να μείνω στην Ελλάδα. Δεν αποτελεί δηλαδή το κύριο ζητούμενο για μένα αυτό. Η υπηκοότητα για μένα είναι κάτι που αναγκάζομαι να το δέχομαι θέλοντας ή μη για να έχω αυτά που τόσο καιρό με αφήνουν πίσω. Οπότε θα μείνω στην Ελλάδα εάν θα έχω δουλειά σωστή, με ένσημα με ασφάλεια κλπ. Σε περίπτωση που δεν μου δίνεται αυτή η δυνατότητα, όχι δεν θα παραμείνω στην Ελλάδα»

«Φίλε, εγώ την ιθαγένεια θέλω και φεύγω. Ξέρω τι με περιμένει στην Ελλάδα, πολίτης δεύτερης κατηγορίας! Εκεί που είμαι, ήδη εργάζομαι ως εκπρόσωπος πωλήσεων σε μεγάλη διεθνή εταιρεία και ας έχω μόνο δύο χρόνια διαμονής. Στην Ελλάδα, θα μου λείπουν πάρα πολύ οι φίλοι μου. Αλλά δεν γίνεται, να ζω σ'αυτή την χώρα. Μου έδειξε με όλους τους τρόπους όσο μεγάλωνα, και μου το δείχνει ακόμα και τώρα ότι δεν με θέλει!»

Από την ανάλυση που προηγήθηκε με βάση την θεωρητική επισκόπηση, την παρουσίαση των πολιτικών και την ερμηνεία των πρωτογενών δεδομένων που συλλέχθηκαν προκύπτουν χρήσιμα συμπεράσματα γύρω από τις διαστάσεις της κοινωνικής ενσωμάτωσης του πληθυσμού που ερευνήθηκε. Πιο συγκεκριμένα, επίκεντρο της ανάλυσης αποτέλεσαν η εξέταση των συνθηκών απασχόλησης και διαβίωσης των αλβανών μεταναστών καθώς και τα γενικότερα ζητήματα που άπτονται της σχέσης τους με την τοπική κοινωνία και πολιτεία γενικότερα, τα ζητήματα της νομιμοποίησής τους της ιθαγένειας και των πολιτικών δικαιωμάτων ως παραγόντων που αντικατοπτρίζουν τις διαστάσεις των πολιτικών ενσωμάτωσης και της διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου από την ελληνική πολιτεία. Η διατύπωση των συμπερασμάτων που ακολουθεί διαρθρώνεται σε τρεις άξονες, το πολιτισμικό, το κοινωνικοοικονομικό και το νομικό-πολιτικό.

Ένας ακόμα από τους βασικούς στόχους της έρευνας ήταν η παρουσίαση των απόψεων και των βιωμάτων των ίδιων των αλβανών μεταναστών και μεταναστριών ως μια από τις σημαντικότερες πλευρές που συνθέτουν το μεταναστευτικό φαινόμενο. Οι προβληματισμοί και ανησυχίες που παρατίθενται παραπάνω, αποτυπώνουν με το καλύτερο τρόπο την πραγματικότητα και το αντίκτυπο των «πολιτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών» στην Ελλάδα που αναλύονται στα συμπεράσματα της έρευνας:

5.1 Πολιτισμική διάσταση

Στο άτυπο πλέγμα των καθημερινών κοινωνικών σχέσεων οι συνεντευξιαζόμενοι δείχνουν ενσωματωμένοι με τις κυρίαρχες αξίες, τις νόρμες και την κουλτούρα των τοπικών κοινωνιών. Υιοθετούν σε μεγάλο βαθμό τις αξίες του ελληνικού πληθυσμού, τόσο ως προς την οικονομική τους ανάπτυξη όσο και ως προς τα κοινωνικά μοντέλα που ακολουθούν. Συμμετέχουν στα κοινωνικά δρώμενα και ενστερνίζονται διάφορα κοινωνικά πρότυπα που δεν πηγάζουν από το περιβάλλον πρωτογενούς κοινωνικοποίησης τους. Έπειτα από αρκετά χρόνια διαμονής και εργασίας στην Ελλάδα θεωρούν ότι μοιράζονται αρκετές κοινές αξίες με τους Έλληνες τόσο ως προς την παράμετρο της εργασίας, όσο και ως προς τις ευρύτερες όψεις της κοινωνικής ζωής.

Η διαπίστωση αυτή δεν στερείται κοινωνικών, δημογραφικών, οικονομικών και θεσμικών συνυφάνσεων. Ένα πρώτο σημείο είναι ότι οι σχέσεις αυτές έχουν ταξικά χαρακτηριστικά. Το πλέγμα των σχέσεων που αναπτύσσεται εδράζεται στην κοινή επαγγελματική πορεία – ενασχόληση κάτι το οποίο επεκτείνεται εκτός εργασίας πλαισιώνοντας την κοινωνική ζωή τους. Δεύτερον, οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται εντός της μεταναστευτικής ομάδας στην βάση της ηλικίας, μορφωτικού επιπέδου και επαγγέλματος διαφοροποιεί τις σχέσεις αυτές ως προς την συνεκτικότητά

τους και την διάρκεια που έχουν στο χρόνο. Ένας οικοδόμος ή ανειδίκευτος εργάτης πρώτης γενιάς τείνει να έχει μικρότερο κύκλο επαφών και συναναστροφών σε αντίθεση με τους νέους που γεννήθηκαν στην Ελλάδα οι οποίοι λόγω της εκπαίδευσης που έχουν λάβει έχουν πιο διευρυμένο κύκλο επαφών.

Τρίτον, σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω, η οικονομική κρίση δείχνει να δοκιμάζει την συνοχή των σχέσεων αυτών για ορισμένους από αυτούς. Οι σχέσεις αυτές ανανεώνονται κάθε φορά με κριτήριο την ικανότητα του μετανάστη να βρει τρόπους να αντλήσει πόρους, δηλαδή να παραμείνει σε μία θέση εργασίας. Τέλος, η δυσμενής νομικά και οικονομικά θέση των αλβανών μεταναστών τους ωθεί να διατηρήσουν με κάθε τρόπο τις επαφές και τις σχέσεις με τους έλληνες σε εργασιακό και τοπικό επίπεδο κάτι που αντανακλά την αδύναμη θέση στην αγορά εργασίας και την ελλιπή έως ανύπαρκτη πρόσβαση σε κοινωνικοασφαλιστικά δικαιώματα ως τους σημαντικότερους μηχανισμούς ένταξης.

5.2 Κοινωνικοοικονομική διάσταση

Μια πρώτη διαπίστωση έχει να κάνει με τους όρους πρόσβασης στην αγορά εργασίας των μεταναστών που συμμετείχαν στην έρευνα. Τα ευρήματα δεν αποκλίνουν από τα συμπεράσματα άλλων επιστημονικών ερευνών γύρω από το θέμα. Οι θέσεις εργασίας που καλύπτουν οι αλβανοί μετανάστες είναι κυρίως χαμηλού κύρους και δεν απαιτούν κάποια εξειδίκευση. Η ανεύρεση τους πηγάζει από τα κοινωνικά δίκτυα και τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Δεν προσλαμβάνονται δηλαδή μέσω των επίσημων θεσμών και φορέων ανεύρεσης απασχόλησης του ελληνικού κράτους. Ο αποκλεισμός από τους επίσημους θεσμούς φαίνεται να αφορά και τις πολιτικές κατάρτισης.

Οι ερωτώμενοι της έρευνας δεν έχουν επωφεληθεί από κανένα πρόγραμμα κατάρτισης του ελληνικού κράτους, παρότι επισήμως ανήκουν στην κατηγορία. Επομένως, η έμφαση που δίνεται στο δημόσιο λόγο στις ίσες ευκαιρίες πρόσβασης στην αγορά εργασίας και στους μηχανισμούς διαμεσολάβησης και προστασίας από την ανεργία αποκρύπτει την άνιση αντιμετώπισή τους από τους γηγενείς. Η πρόσβαση και χρήση των υπηρεσιών αυτών είναι στενά συνδεδεμένη με το νομικό καθεστώς του μετανάστη. Η εγγραφή σε μητρώο ανέργων, η διατήρηση της ιδιότητας του ανέργου και άλλες διαδικασίες αυτονόητες για τους έλληνες, καθίστανται δύσκολες για τους μετανάστες καθώς η πρόσβαση σε αυτά υπακούει σε κριτήρια που στην πράξη τους αποκλείουν.

Κατά προέκταση, ελάχιστοι από αυτούς έχουν επωφεληθεί από τα επιδόματα ανεργίας καθώς είτε έχουν πρόβλημα με τα χαρτιά τους λόγω έλλειψης ενσήμων κάτι που εντείνει τον αποκλεισμό τους είτε επειδή οι περισσότεροι συνεχίζουν να εργάζονται στην μαύρη εργασία. Για την αναπλήρωση εισοδήματος σε περιόδους ανεργίας απευθύνονται σε

δίκτυα συγγενών ή προσπαθούν να περιορίσουν τα έξοδά τους έως ότου βρουν κάποια σποραδική απασχόληση.

Το φαινόμενο ανάληψης ανειδίκευτων θέσεων εργασίας συμβαίνει και σε περιπτώσεις μεταναστών με κατάρτιση ή ακαδημαϊκά προσόντα. Με άλλα λόγια, μέσα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν, η επένδυση στην εκπαίδευση δεν μετατρέπεται αυτόματα σε κοινωνική κινητικότητα. Αντίθετα, αν και πολλοί εξ' αυτών είναι καταρτισμένοι ή διαθέτουν κάποιο πτυχίο, δεν καταφέρνουν να βρουν θέσεις εργασίας που να αντιστοιχούν στα προσόντα τους. Πέρα από την αύξηση της ανεργίας των πτυχιούχων που αφορά και τους Έλληνες, στην περίπτωση των μεταναστών ο αποκλεισμός οφείλεται και σε έναν πρόσθετο λόγο: είτε επειδή το νομικό καθεστώς στο οποίο βρίσκονται τους αποκλείει από το να ασκήσουν τα επαγγελματικά τους δικαιώματα αν και έχουν ελληνικά πτυχία, είτε επειδή τυχόν ειδίκευση που έχουν πάρει στην χώρα τους δεν αναγνωρίζεται στην Ελλάδα. Μία άλλη αιτία αποκλεισμού τους από καλύτερες θέσεις εργασίας είναι η συνεχής προσπάθειά τους να καλύψουν με κάθε τρόπο το κόστος της ανανέωσης των αδειών διαμονής τους. Μεγάλο μέρος των χρημάτων πηγαίνει για την εξασφάλιση της νομιμότητας ωθώντας τους στην εξεύρεση οποιασδήποτε δουλειάς με δυσμενείς όρους.

5.3 Νομική-πολιτική διάσταση

Μια πρώτη διαπίστωση πηγάζει από τον άξονα σχετικά με την επαφή και την αλληλεπίδραση των μεταναστών με τους επίσημους θεσμούς του ελληνικού κράτους. Εισαγωγικά προκύπτει ένα αρνητικό συναίσθημα των ερωτώμενων σε σχέση με τις εμπειρίες τους από τις κοινωνικές υπηρεσίες και την δημόσια διοίκηση εν γένει. Δηλώσεις όπως *«Το ελληνικό κράτος δεν με σέβεται με τίποτα! Δεν θέλω να έχω σχέση με το ελληνικό κράτος! Μακριά και αγαπημένοι»*, μεταφέρουν συμπυκνωμένα τις επίμονες προσπάθειες των μεταναστών να προσαρμοστούν στην ελληνική πραγματικότητα, καθώς επίσης και τις απίστευτες δυσκολίες και τα ατελείωτα εμπόδια από τα οποία συνίσταται η διαδικασία της νομιμοποίησής τους. Με βάση τις απαντήσεις των ερωτώμενων προκύπτει ότι ακόμα και όταν λαμβάνονται θετικά μέτρα μεταναστευτικής πολιτικής συχνά ακυρώνονται εξαιτίας της συμπεριφοράς και των αρνητικών προκαταλήψεων των γραφειοκρατών πρώτης γραμμής στη μεταχείριση των μεταναστών. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν πως η πολιτική του ελληνικού κράτους είναι εργαλειακή και ληστρική και ουδέποτε αισθάνθηκαν ότι αντιμετωπίζονται ως πολίτες. Γενικό χαρακτηριστικό των προβληματικών στοιχείων της οργάνωσης του ελληνικού κράτους αποτελεί το γεγονός ότι «θύματά» του είναι άτομα από όλες τις (κοινωνικά και πολιτικά) ανίσχυρες ομάδες.

Μια δεύτερη διαπίστωση σχετίζεται με τις διαδικασίες νομιμοποίησης των μεταναστών. Πρόκειται για ένα κατακερματισμένο και πολυδαίδαλο καθεστώς απόδοσης νόμιμων αδειών διαμονής. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είχαν διαφορετικό νομικό καθεστώς κάτι που αποδεικνύει τις ποικίλες κατηγοριοποιήσεις που επέβαλε το ελληνικό κράτος στους μετανάστες και άρα και τις διαφορετικές δυνατότητές τους για κοινωνική άνοδο. Παράλληλα, οι περισσότεροι βρίσκονται σε μία εξαντλητική διαδικασία διατήρησης της νομιμότητάς τους στην Ελλάδα εξαιτίας της απαίτησης ενσήμων. Η αντιμετώπιση που τους επιφυλάσσει το ελληνικό κράτος είναι απέλαση ή να ξεκινήσουν πάλι από την αρχή την νομιμοποίησή τους, πράγμα που σημαίνει την αντιμετώπισή τους ως νεοεισερχόμενων και όχι ως ανθρώπων που διαβιούν στην χώρα για δεκαετίες.

Ένα βασικό ζήτημα είναι ότι πολλοί από αυτούς πέφτουν θύματα κυκλωμάτων διαμεσολάβησης είτε δικηγόρων και δικαστικών είτε ιδιωτών για την ανανέωση αδειών διαμονής. Έναντι οικονομικού αντικρίσματος καταφέρνουν να ανανεώσουν την διαμονή τους ενώ την ίδια στιγμή βρίσκονται χρεωμένοι οικονομικά εξαιτίας των αυστηρών διοικητικών κριτηρίων και των παραβόλων που απαιτούνται για την απόκτηση αδειών διαμονής. Πρόκειται για έναν φαύλο κύκλο από τον οποίο δεν μπορούν να ξεφύγουν.

Μία τρίτη διαπίστωση σχετίζεται με την διαδικασία της πολιτογράφησης και απόδοσης της ιθαγένειας. Μέσα από την ανάλυση και ερμηνεία των αποσπασμάτων που αναφέρθηκαν μπορούν να εξαχθούν ορισμένες χρήσιμες παρατηρήσεις. Καταρχήν διαπιστώνεται ότι η απόκτηση της ιθαγένειας τοποθετείται ψηλά στις προτεραιότητες όλων των ερωτώμενων, ωστόσο παραμένει απλώς μία επιθυμία λόγω επίγνωσης της περίπλοκης διαδικασίας (κυρίως το υψηλό οικονομικό κόστος, και η παρατεταμένη χρονική διάρκεια αναμονής για την απόκτησή της που φτάνει τα πέντε χρόνια) πολιτογράφησης που λειτουργεί αποτρεπτικά και δεν ενθαρρύνει την συμμετοχή τους.

Δεύτερον, όσοι έχουν προβλήματα με την άδεια διαμονής αισθάνονται εντονότερα τον αποκλεισμό τους. Η αίσθηση ότι δεν μπορούν καν να σκεφτούν την δυνατότητα για την απόκτηση της ιθαγένειας τους εγκλωβίζει σε ένα φαύλο κύκλο ακινησίας με συνέπεια να μην μπορούν να σχεδιάσουν το μέλλον τους όπως οι υπόλοιποι μετανάστες. Ο αποκλεισμός τους έχει πραγματικό αντίκτυπο στην ψυχολογία τους, στις καθημερινές επιλογές τους και στον τρόπο που σχεδιάζουν το μέλλον τους νοούμενη ως μία πορεία «εκτός τον τειχών».

Τρίτον, η επιθυμία για την απόκτηση της ιθαγένειας είναι πιο έντονη όταν αυτή έχει να κάνει με το μέλλον των παιδιών των μεταναστών. Σε κάθε περίπτωση, είναι αξιοσημείωτο παρότι ζητούν την ελληνική ιθαγένεια, το μέλλον αυτό δεν σχεδιάζεται στην Ελλάδα. Η αντιμετώπιση που επιφυλάσσει το ελληνικό κράτος για τα παιδιά τους προεξοφλείται ότι θα είναι αρνητική. Επενδύουν όλες τους της προσπάθειες ώστε τα παιδιά τους να αλλάξουν τόπο διαμονής προς μια αναπτυγμένη ευρωπαϊκή χώρα. Η πολιτογράφηση των παιδιών τους αποτελεί το όχημα για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

Τέταρτον, η αξιοποίηση της ιθαγένειας ως όχημα για να αποφύγει κανείς την παραμονή στην Ελλάδα είναι έκδηλη και σε όσους είναι σε νεαρή ηλικία και έχουν σπουδάσει στην Ελλάδα. Ωστόσο, στην ιδέα της πιθανής απόκτησής της τα αγόρια συνυπολογίζουν και μία άλλη διάσταση, την υποχρέωση τους, ως νέων πολιτών του ελληνικού κράτους, να ολοκληρώσουν την στρατιωτική τους θητεία. Η ρατσιστική αντιμετώπισή τους θεωρείται βέβαιη σε έναν μηχανισμό με έντονο το εθνικιστικό χαρακτήρα στην δομή και οργάνωση του.

Σχετικά με την διάσταση της πολιτικής συμμετοχής, το δικαίωμα ψήφου αξιολογείται θετικά, εντούτοις οι ερμηνείες γύρω από την δυνατότητα αυτή διαφέρουν: α) Εκείνοι που ανήκουν στην πρώτη γενιά, δεν είναι ιδιαίτερα καταρτισμένοι και η απασχόλησή τους είναι κυρίως χειρονακτική και πάντα στα πλαίσια της τοπικής οικονομίας, θεωρούν την ψήφο ως διαβατήριο για την τελική εξίσωσή τους με τους έλληνες (αίσθημα ισότιμης συμμετοχής στην επαγγελματική ομάδα η προέκταση της οποίας πλαισιώνει και την ευρύτερη κοινωνική και οικονομική ζωή τους). Εκπληρώνεται έτσι ένα από τα βασικά κριτήρια για την ουσιαστική ένταξη και ισότιμη συμμετοχή στα κοινά. β) Οι νεότεροι και περισσότερο καταρτισμένοι είναι περισσότερο δύσπιστοι, πάρα θετικοί, στο δικαίωμα ψήφου καθώς θεωρούν ότι αυτό δεν σημαίνει και άρση των αποκλεισμών ή των δυσμενών σε βάρος τους διακριτικών πολιτικών.

5.4 Επίλογος

Οι αλβανοί μετανάστες που πήραν μέρος στην έρευνα δείχνουν να είναι ενσωματωμένοι όσον αφορά την πολιτισμική διάσταση ενώ βρίσκονται στα όρια του αποκλεισμού όσον αφορά τις άλλες δύο διαστάσεις την κοινωνικοοικονομική και την νομική-πολιτική διάσταση. Θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι μέχρι σήμερα η ένταξή τους έχει πραγματοποιηθεί κυρίως σε άτυπη βάση και με τη δική τους πρωτοβουλία και προσπάθεια. Από πλευράς αρμόδιων φορέων, οι όποιες παρεμβάσεις γίνονται σε περιστασιακή και προσωρινή βάση χωρίς να εντάσσονται σε ένα γενικότερο πλαίσιο ένταξης με μόνιμες δομές, χαρακτηριστικά και στόχους. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι η έως τώρα απουσία τόσο των αρμόδιων δημόσιων φορέων όσο και των μεταναστευτικών κοινοτήτων στη χάραξη των μεταναστευτικών πολιτικών.

Μία τελευταία παρατήρηση σχετίζεται πρωτίστως με την οδυνηρή εξέλιξη των διαδικασιών ενσωμάτωσης οι οποίες τα τελευταία πέντε χρόνια, μετά τη βαθιά και ανατρεπτική κρίση, τόσο σε επίπεδο εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό, έχουν δυσκολέψει κυρίως στο επίπεδο της απασχόλησης. Η αλματώδης άνοδος της φτώχειας και της ανεργίας τα τελευταία πέντε χρόνια, οδήγησαν τόσο τους ελληνικούς πληθυσμούς όσο και τους μεταναστευτικούς σε μία παρατεταμένη ένδεια και οικονομική εξαθλίωση.

Ιδιαίτερα για τους μεταναστευτικούς πληθυσμούς, το σχετικό άνοιγμα της (μαύρης) αγοράς εργασίας που χαρακτήριζε τα τελευταία είκοσι χρόνια την ελληνική περίπτωση εξέλειπε, με αποτέλεσμα να παύει να λειτουργεί η απασχόληση ως μηχανισμός κοινωνικής ενσωμάτωσης. Αυτό σημαίνει ότι πληθυσμοί που διέμεναν στην ελληνική κοινωνία τα τελευταία 15 με 20 χρόνια, κάνοντας οικογένειες και εργαζόμενοι σε ιδιαίτερους κλάδους της οικονομίας, βρέθηκαν στην ανεργία, με αποτέλεσμα την αδυναμία να ανταπεξέλθουν σε ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Antonopoulos, G. A. (2006). The legal framework of migration in Greece 1991-2001 and its effects. *International Review of Law, Computers & Technology*, pp. 135-147.
- Baldwin-Eduarts, M. (2005). *The integration of immigrants in Athens: Developing indicators and statistical measures*. Athens: Mediterranean Migration Observatory. Panteion University.
- Castles, S. (1993). *Migrant incorporation in highly developed countries: an international comparison*. Centre for Multicultural Studies, University of Wollongong - Occasional Paper 27.
- Castles, S., & Kosack, G. (1985). *Immigrant workers and class structure in Western Europe*. London: Oxford University Press.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design. Choosing among five approaches* (2 ed.). London: Sage Publications.
- Creswell, J. W. (2013). *Research design. Qualitative, quantitative and mixed method approaches* (4 ed.). London: Sage Publications.
- Della Porta, D., & Keating, M. (Eds.). (2008). *Approaches and methodologies in the social sciences. A pluralist perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Eisenstadt, S. N. (1955). *The absorption of immigrants*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Entzinger, H., & Biezeveld, R. (2003). *Benchmarking in immigrant integration*. Rotterdam: European Research Centre on Migration and Ethnic relations (ERCOMER).
- Finaly, L. (2009). Debating phenomenological research method. *Phenomenology and practice*, 3(1), pp. 6-25.
- Gilardoni, G., D'Odorico, M., & Carrillo, D. (Eds.). (2015). *Knowledge for Integration Governance. Evidence on migrants' integration in Europe*. Milan: ISMU Foundation.
- Hammar, T. (Ed.). (1985). *European immigration policy: A comparative study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Migration Policy Group. (2003). *Handbook on integration for policy-makers and practitioners*. (J. Niessen, & Y. Schibel, Eds.) European Commission (Directorate-General for Justice, Freedom and Security).

- Migration Policy Group. (2007). *Handbook on integration for policy-makers and practitioners* (2 ed.). (J. Niessen, & Y. Schibel, Eds.) European Commission (Directorate-General for Justice, Freedom and Security).
- Migration Policy Group. (2010). *Handbook on integration for policy-makers and practitioners* (3 ed.). (J. Niessen, & T. Huddleston, Eds.) European Commission (Directorate-General for Justice, Freedom and Security).
- Penninx, R. (2004). *Integration of migrants: economic, social, cultural and political dimensions*. Background Paper for the UNECE- conference January 12-14, 2004 Geneva.
- Penninx, R. (2009). *Decentralising integration policies. Managing migration in cities, regions and localities*. London: Policy Network Paper.
- Petronoti, M., & Triantafyllidou, A. (Eds.). (2003). *Recent immigration flows to Greece*. Athens: National Centre for Social Research.
- Roder, A., & Muhlau, P. (2010). *Discrimination, exclusion and immigrant's confidence in public institutions in Europe*. Dublin: Department of Sociology and Institute for international Integration studies, Univeristy of Dublin.
- Sole, C. (2004). Immigration Policies in Southern Europe. *Journal of Ethnic Migration Studies*, Vol. 30(No. 6), pp. 1209-1221.
- Terre Blanche, M., Durrheim, K., & Painter, D. (Eds.). (2006). *Research in practice. Applied methods for the social sciences* (2 ed.). Cape Town: University of Cape Town Press.
- Thomas, W. I., & Znaniecki, F. (1984). *The polish peasant in Europe and America*. Urbana-Chicago: University of Illinois Press.
- Triantafyllidou, A. (Επιμ.). (2014). *Migration in Greece. Recent developments in 2014*. Hellenic Foundation for European & Foreign Policy (ELIAMEP).

Ελληνόγλωσση

- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Craib, I. (2000). *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία. Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμάς*. (Ε. Π. Λέκκας, Επιμ., Μ. Τζιαντζή, & Ε. Π. Λέκκας, Μεταφρ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Schnapper, D. (2008). *Η κοινωνική ενσωμάτωση. Μία σύγχρονη προσέγγιση*. (Δ. Παπαδοπούλου, Επιμ., & Ξ. Γιαταγάνς, Μεταφρ.) Αθήνα: Κριτική.
- Βαρουξή, Χ. (2009). Μεταναστευτική πολιτική και δημόσια διοίκηση: Μία ανθρωποδικαιωματική προσέγγιση. Συμπεράσματα έρευνας πεδίου. Στο Χ. Βαρουξή, Ν. Σαρρής, & Α. Φραγκίσκου (Επιμ.), *Όψεις μετανάστευσης και μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα σήμερα* (σσ. 101-122). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).
- Βγενόπουλος, Κ. Κ. (2001). *Πρόσφυγες και μετανάστες στην αγορά εργασίας*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Βεντούρα, Λ. (1994). *Μετανάστευση και έθνος. Μετασχηματισμοί στις συλλογικότητες και τις κοινωνικές θέσεις*. Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού (Ε.Μ.Ν.Ε - Μνήμων).
- Βεντούρα, Λ. (2004). Εθνικισμός, ρατσισμός και μετανάστευση στην σύγχρονη Ελλάδα. Στο Μ. Παύλος, & Δ. Χριστόπουλος (Επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη* (σσ. 174-204). Αθήνα: Κριτική & Κέντρο Μελετών Μειονοτικών Ομάδων ΚΕΜΟ.
- Βεντούρα, Λ. (2011). Γηγενείς - μετανάστες: Οροθέτηση και μετατόπιση κοινωνικών συνόρων. Στο Λ. Βεντούρα (Επιμ.), *Μετανάστευση και κοινωνικά σύνορα. Διαδικασίες ενσωμάτωσης, αφομοίωσης ή αποκλεισμού* (Ο. Αθανίτου, Β. Ιακώβου, Τ. Μπέτζελος, & Γ. Σαγκριώτης, Μεταφρ., σσ. 15-62). Αθήνα: Νήσος.
- Γεωργαράκης, Ν. (2009). Η μεταναστευτική πολιτική: Στάσεις και αντιστάσεις στην ελληνική διοίκηση. Στο Χ. Βαρουξή, Ν. Σαρρής, & Α. Φραγκίσκου (Επιμ.), *Όψεις μετανάστευσης και μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα σήμερα* (σσ. 33-60). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).
- Γεωργούλας, Σ. (2003). Το νομικό πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής στην Ελλάδα στον εικοστό αιώνα. Μία ιστορική, κριτική οπτική. Στο Κ. Κασσιμάτη, *Πολιτικές μετανάστευσης και στρατηγικές ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών* (σσ. 91-119). Αθήνα: Gutenberg.

- Γεώργιας, Κ. (2011). *Μετανάστευση και κοινωνική συνοχή*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης & Αυτοδιοίκησης (Ε.Κ.Δ.Δ.Α.).
- Γιδαράκου, Ι., Καζακόπουλος, Λ., & Λαγογιάννη, Ο. (2012). Οικονομική και κοινωνική ενσωμάτωση των οικονομικών μεταναστών. Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας σε περιοχές της καρδίτσας και της Ιεράπετρας. Στο Χ. Κασίμης, & Α. Παπαδόπουλος (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα. Απασχόληση και ένταξη στις τοπικές κοινωνίες* (σσ. 253-258). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Γραμματεία Οικονομικών Μεταναστών ΓΣΕΕ 2005. (2007). Παρατηρήσεις της ΓΣΕΕ στο σχέδιο νόμου: Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική επικράτεια. Στο Α. Καψάλης (Επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Δημητρόπουλος, Ε. Π. (2004). *Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας. Προς ένα συστημικό δυναμικό μοντέλο μεθοδολογίας επιστημονικής έρευνας* (3 εκδ.). Αθήνα: Έλλην.
- Δημουλάς, Κ., & Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (2004). *Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των μεταναστών στην περιφέρεια Αττικής 2003-2004*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. (2014). *Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης. Απλά ένα μικρό βήμα μπροστά: Εν μέρει πολύ λίγα, εν μέρει πολύ αργά*. Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ).
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Καλοφωλιάς, Κ. Π. (2011). *Το μεταναστευτικό ζήτημα στην Μεσόγειο. Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα*. Αθήνα: Μηχάλη Σιδέρη.
- Καρύδης, Β. (1996). *Η εγκληματικότητα των μεταναστών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Καρύδης, Β. (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί πανικοί, ποινική δικαιοσύνη*. Αθήνα: Σάκκουλα.
- Κασιμάτη, Κ. (Επιμ.). (2003). *Πολιτικές ενσωμάτωσης και στρατηγικές ένταξης. Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κατσορίδας, Δ. (1996, Ιούλιος - Σεπτέμβριος). Αλλοδαποί εργαζόμενοι στην Ελλάδα και οι συνθήκες διαβίωσης τους. *Θέσεις*(56).

- Καψάλης, Α. (2007). Αξιολόγηση των πρόσφατων εξελίξεων στην ελληνική μεταναστευτική πολιτική. Στο Α. Καψάλης (Επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών. Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής* (σσ. 229-249). Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Καψάλης, Α. (2007). Ο νομος 3386/2005: Το νέο θεσμικό πλαίσιο για την μετανάστευση. Στο Α. Καψάλης (Επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών. Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής* (Τόμ. Μελέτες 27, σσ. 210-228). Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΙΝΕ/ΓΣΕΕ.
- Καψάλης, Α. (2011). Αδήλωτη απασχόληση και μετανάστευση: "Νομιμοποίηση" των μεταναστών μέσα από την εργασία τους ή νομιμοποίηση της εργασίας τους;. Στο Α. Μουσιδής, & Δ. Παπαδοπούλου (Επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες* (σσ. 79-107). Αθήνα: Κριτική.
- Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου. (2014). *Ετήσια έκθεση πολιτικής για την μετανάστευση και το άσυλο στην Ελλάδα 2014*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών.
- Κόντης, Α. (Επιμ.). (2009). *Ζητήματα κοινωνικής ένταξης μεταναστών* (Τόμ. 4. Σειρά ειδικών μελετών της μετανάστευσης και διασποράς). Αθήνα: Παπαζήση.
- Κόντης, Α. (2014). Η μεταναστευτική μετάβαση στην Ελλάδα. Στο Μ. Δαμανάκης, Σ. Κωνσταντινίδης, & Α. Τάμης (Επιμ.), *Νέα μετανάστευση από και προς την Ελλάδα* (σσ. 273-297). Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εκδόσεις Κέντρου Ερευνών και Μελετών (Κ.Ε.ΜΕ.).
- Κοντιάδης, Ξ., & Παπαθεοδώρου, Θ. (Επιμ.). (2007). *Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Κούρτης, Σ. (Επιμ.). (2014). *Οδηγός μετάβασης στο νέο κώδικα μετανάστευσης και κοινωνικής ένταξης (Ν. 4251/20014). Ερωτήσεις και απαντήσεις*. Θεσσαλονίκη: ΔΑΚΚΥ. Κ. Μακεδονίας, Τμήμα Κοινωνικών Υποθέσεων.
- Κούρτοβικ, Ι. (2001). Μετανάστες: ανάμεσα στο δίκαιο και στην νομιμοποίηση. Στο Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, & Μ. Παύλου (Επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα* (σσ. 163-198). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμπριανίδης, Λ., & Λυμπεράκη, Α. (2001). *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη. Διαδρομές ευημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

- Λαφαζάνη, Δ. (2003). Νέα μετανάστευση προς την Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσαετία: όψεις ενός πρώτου απολογισμού. (σσ. 698-720). Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Λινάρδος-Ρυλμόν, Π. (2007). Αντί επιλόγου: Αδήλωτη απασχόληση και μεταναστευτική πολιτική. Στο Α. Καψάλης (Επιμ.), *Αδήλωτη απασχόληση και νομιμοποίηση των μεταναστών. Η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής* (σσ. 385-392). Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας (INE/ΓΣΕΕ).
- Μαρβάκης, Α. (2004). Κοινωνική ένταξη ή κοινωνικο απαρτχάιντ;. Στο Μ. Παύλου, & Δ. Χριστόπουλος (Επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη* (σσ. 88-120). Αθήνα: Κριτική.
- Μαρβάκης, Α., Παρσάνογλου, Δ., & Παύλου, Μ. (Επιμ.). (2001). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Ματζούκας, Σ. (2007). Ποιοτική έρευνα σε έξι εύκολα βήματα. Η επιστημολογία, οι μέθοδοι και η παρουσίαση. 46 (1), 88-89. *Νοσηλευτική*, 46, σσ. 88-98.
- Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (2003). *Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική* (Τόμ. Μελέτες 15). Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας INE/ΓΣΕΕ
- Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (2006). *Μετανάστευση και κοινωνική ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μπάγκαβος, Χ. (2007). Αναπαραστάσεις της Σχέσης Μεταναστών με την Αγορά Εργασίας. Στο Χ. Μπάγκαβος, Δ. Παπαδοπούλου, & Χ. Συμεωνάκη (Επιμ.), *Μετανάστευση και Παροχή Υπηρεσιών σε Μετανάστες στην Ελλάδα* (σσ. 153-162). Αθήνα: INE/ΓΣΕΕ.
- Παπαγεωργίου, Β. (2011). *Από την Αλβανία στην Ελλάδα. Τόπος και ταυτότητα, διαπολιτισμικότητα και ενσωμάτωση. Μία ανθρωπολογική προσέγγιση της μεταναστευτικής εμπειρίας*. Αθήνα: Νήσος.
- Παπαδοπούλου, Δ. (2006). Μορφές κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών. Το παράδειγμα της περιφέρειας Αττικής. Στο Χ. Μπάγκαβος, & Δ. Παπαδοπούλου (Επιμ.), *Μετανάστευση και ένταξη των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία* (σσ. 291-351). Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαδοπούλου, Δ. & Κριατσιώτη, Β. (2007). *Δεύτερη Έκθεση για την Αξιολόγηση των Μεταναστευτικών Πολιτικών*, Αθήνα: Ινστιτούτο εργασίας INE /ΣΕΕ.

- Παπαδοπούλου, Δ. (2011). Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα: θεωρητικές προσεγγίσεις και εμπειρικές διαπιστώσεις. Στο Α. Μωυσίδης, & Δ. Παπαδοπούλου (Επιμ.), *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες* (σσ. 19-49). Αθήνα: Κριτική.
- Παπαθεοδώρου, θ. (2005α). *Δημοσια ασφάλεια και αντεγκληματική πολιτική: Συγκριτική προσέγγιση* (2 εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2005β). Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τους μετανάστες: μεταξύ νομιμότητας, αυστηρότητας και ελέγχου. *Ποινική Δικαιοσύνη*, σσ. 1185-1192.
- Παπαθεοδώρου, θ. (2007α). Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής: Οι θεσμικές εκκρεμότητες. Στο Ξ. Κοντιάδης, & θ. Παπαθεοδώρου (Επιμ.), *Η μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (2007β). *Νομικό καθεστώς αλλοδαπών. Ελληνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παπαθεοδώρου, θ. (2015). *Νομικό καθεστώς αλλοδαπών. Ελληνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία* (3 εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Παύλου, Μ., & Χριστόπουλος, Δ. (Επιμ.). (2004). *Η Ελλάδα της μετανάστευσης. Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική & Κέντρο Μελετών Μειονοτικών Ομάδων ΚΕΜΟ.
- Περούσου, Ρ. (Επιμ.). (2009). *Γλωσσάριο για την μετανάστευση*. Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (Δ.Ο.Μ.).
- Πετρινώτη, Ξ. (1993). *Η μετανάστευση προς την Ελλάδα. Μία πρώτη καταγραφή, ταξινόμηση και ανάλυση*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Πουλοπούλου, Η. Ε. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Ρομπόλης, Σ. (2007). *Η μετανάστευση από και προς την Ελλάδα. Απολογισμοί και προοπτικές*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Σαμπατάκου, Ε.-Α. (2010). *Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της κοινής μεταναστευτικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Νομοθετική, θεσμική, επιχειρησιακή εξέλιξη. Δρώντες, δομές και διαδρομή*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Σαπουντζή-Κρέπια, Δ. (2005). *Μεθοδολογία έρευνας*. Θεσσαλονίκη: Αλεξάνδρειο Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης.
- Σαρρής, Ν. (2008). *Θεσμικό πλαίσιο της μετανάστευσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ).

- Τρουμπέτα, Σ. (2001). *Κατασκευάζοντας ταυτότητες για τους μουσουλμάνους της Θράκης*. Κριτική.
- Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.
- Φιλιάς, Β. (Επιμ.). (2005). *Εισαγωγή στην μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών ερευνών* (2 εκδ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Χατζή, Χ. (2004). Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη. Στο Μ. Παύλου, & Δ. Χριστόπουλος (Επιμ.), *Η Ελλάδα της μετανάστευσης* (σσ. 233-252). Αθήνα: Κριτική.
- Χατζηνικήτα, Β., & Ραβάνης, Κ. (2011). *Συγγραφή ακαδημαϊκών εργασιών & εμπειρικής έρευνας*. Κόρινθος: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο & Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Χριστόπουλος, Δ. (2015). *Η κρίση των δικαιωμάτων*. Αθήνα: Νεφέλη.

Θεσμικά κείμενα - Νομοθεσία

Ευρωπαϊκό πλαίσιο

European Commission, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Common Agenda for Integration Framework for the Integration of Third-Country Nationals in the European Union*, COM (2005) 389, Brussels, 1/9/2005.

European Commission, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: European Agenda for the Integration of Third-Country Nationals*, COM (2011) 455 final, Brussels, 20/7/2011.

Commission of the European Communities, *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on Immigration, Integration and Employment*, COM (2003) 336, Brussels, 3/6/2003

Commission of the European Communities, *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Establishing a framework programme on Solidarity and Management of Migration Flows for the period 2007-2013*, COM (2005) 123 final, 6/4/2005

Council Directive 2000/43/EC, implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin, Brussels, 29/6/2000

Council Directive 2003/86/EC, on the right to family reunification, 251/21, Brussels, 22/10/2003

Council Directive 2003/109/EC, concerning the status of third country nationals who are long-term residents, 16/44, Brussels, 25/11/2003

Council Decision 2007/435/EC, establishing the European Fund for the Integration of third-country nationals for the period 2007 to 2013 as part of the General programme “Solidarity and Management of Migration Flows”, 25/6/2007

Council of the European Union, Justice and Home Affairs, 2618th Council Meeting, 14615/04 (Presse 321), Brussels, 19/11/2004

Council of the European Union, European Pact on Immigration and Asylum, 13189/08 ASIM 68, Brussels, 24/9/2008

Council of the European Union, Justice and Home Affairs, Council Conclusions on the follow-up to the European Pact on Immigration and Asylum, Brussels, 4/6/2010

Decision 564/2007/EC of the European Parliament and of the Council, establishing the External Borders Fund for the period 2007 to 2013 as part of the General programme “Solidarity and Management of Migration Flows”, Brussels, 23/5/2007

Decision 575/2007/EC of the European Parliament and of the Council, establishing the European Return Fund for the period 2008 to 2013 as part of the General programme “Solidarity and Management of Migration Flows”, Brussels, 23/5/2007

Εθνικό πλαίσιο

Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη των υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια», Αθήνα 23 Ιουνίου 2005

Αιτιολογική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Κώδικας μετανάστευσης και κοινωνικής ένταξης», Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 2014

Συνήγρος του Πολίτη. (2001). Ειδική έκθεση Συνηγόρου του Πολίτη σχετικά με τα προβλήματα εφαρμογής του νόμου 2910/2001. Έγγραφο με Αρ. Πρωτ. 2013/2001 της 21ης Δεκεμβρίου 2001

Συνήγρος του Πολίτη. (2005). Διαδικασία νομιμοποίησης διαμονής αλλοδαπών (άρθρο 91 ν. 3386/2005). Έγγραφο με Αρ. Πρωτ. 1/2006 της 2ης Ιανουαρίου 2006

Συνήγρος του Πολίτη. (2011). Προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη για βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου σε θέματα χορήγησης και ανανέωσης άδειας παραμονής και εργασίας στην χώρα. Έγγραφο της 17ης Φεβρουαρίου 2011

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. (2005). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2005-2006*. Αθήνα: Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας.

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. (2006). *Εθνική Έκθεση Στρατηγικής για την Κοινωνική Προστασία και την Κοινωνική Ένταξη 2006-2008*. Αθήνα: Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας.

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. (2007). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού. Προγραμματική Περίοδος 2007-2013. Επίσημη Υποβολή*. Αθήνα.

Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. (2008). *Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού. Προγραμματική Περίοδος 2007-2013. Ετήσια Έκθεση 2007*. Αθήνα: Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας. Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών και Άλλων Πόρων. Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης.

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. (2001). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνικής Ενσωμάτωση 2001-2003*. Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (Συντονισμός).

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων. (2003). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Κοινωνική Ενσωμάτωση 2003-2005*. Αθήνα: Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Υπουργείο Εσωτερικών. (2007). *Πολυετές Πρόγραμμα του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης Υπηκόων Τρίτων Χωρών για την Περίοδο 2007-2013*. Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών.

Υπουργείο Εσωτερικών. (2013). *Εθνική Στρατηγική για την Ένταξη των Πολιτών Τρίτων Χωρών*. Γενική Γραμματεία Πληθυσμού και Κοινωνικής Συνοχής. Υπουργείο Εσωτερικών (Υπ.Εσ.).

Εθνική Νομοθεσία

Ν. 1975/1991 (ΦΕΚ 184/τΑ'/4-12-1991), «Είσοδος-έξοδος, παράνομη εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις».

Ν. 2910/2001 (ΦΕΚ 91/τΑ'/2-5-2001), «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις».

Ν. 3386/2005 (ΦΕΚ 212/ τΑ'/23-8-2005), «Είσοδος, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια».

Ν. 3536/2007 (ΦΕΚ 42/Α'/23.2.2007), «Ειδικές ρυθμίσεις θεμάτων μεταναστευτικής πολιτικής και λοιπών ζητημάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης».

Ν. 4251/2014 (ΦΕΚ Α'80/1.4.2014), «Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και άλλες Διατάξεις».

Ν. 4332/2015 (ΦΕΚ 76/Α/09-07-2015), «Τροποποίηση διατάξεων Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας- Τροποποίηση του Ν.4251/2014 κλπ».

Παράρτημα: Οδηγός Συνέντευξης

Αριθμός συνέντευξης:.....
Ημερομηνία:
Τόπος:
Διάρκεια:
Τρόπος καταγραφής:
Παρατηρήσεις:

1. Προκαταρτικές πληροφορίες

- Ηλικία
- Οικογενειακή κατάσταση σήμερα
- Επάγγελμα, μόρφωση και κοινωνικό-οικονομικό status
- Χρόνος άφιξης στην Ελλάδα

2. Κοινωνικοοικονομική διάσταση

2.1 Ένταξη στην αγορά εργασίας

- Πως βρεθήκατε στην Ελλάδα
- Τι δουλειά κάνατε όταν πρωτοήρθατε;
- Με ποιο τρόπο βρίσκατε τις δουλειές που έχετε κάνει;
- Πείτε μου για τις εμπειρίες σας σχετικά με τις δουλειές που έχετε κάνει
- Στις δουλειές που έχετε κάνει νιώθατε ότι σας αντιμετώπιζαν ισότιμα; (συνάδελφοι, εργοδότες)

- Τι δουλειά κάνετε σήμερα στην Ελλάδα;
- Πως φτάσατε να κάνετε αυτή την δουλειά;
- Ποιο είναι το καθεστώς απασχόλησης; (*μηνιαίος μισθός, μερική απασχόληση, πλήρης απασχόληση, εποχιακός κλπ.*).
- Μπορείτε να μου πείτε για τις καλές και τις άσχημες πλευρές της σημερινής σας δουλειάς;
- Πως εκτιμάτε τις σχέσεις σας με τους έλληνες
- Από τότε που αρχίσατε να δουλεύετε στην σημερινή εργασία, μπορέσατε να βελτιώσετε την θέση σας και, αν ναι, με ποιο τρόπο (μισθολογικά, προαγωγή κλπ.);
- Πιστεύετε ότι αυτό μπορεί να συμβεί τα επόμενα χρόνια και αν ναι με ποιο τρόπο;

- Επιθυμείτε να μείνετε στην ίδια δουλειά ή σκέφτεστε να αναζητήσετε άλλη; Αν ναι, τι είδους και με ποιο τρόπο;
- Έχετε προηγούμενο πτυχίο, και αν ναι, έχετε κάνει αναγνώριση στην Ελλάδα;
- Είστε ευχαριστημένοι από την εργασία και από το μισθό που παίρνετε;
- Η εργασία που κάνετε σήμερα, πιστεύετε ότι είναι αντίστοιχη των γνώσεων και των δεξιοτήτων σας;
- Αν δεν σας αρέσει η δουλειά που κάνετε, για ποιο λόγο συνεχίζετε;
- Με ποιους τρόπους εξασφαλίζετε / εξασφαλίζατε εισόδημα κατά την διάρκεια της ανεργίας; (ρόλος υπηρεσιών, υποστήριξη από συγγενικά δίκτυα)
- Έχετε πάει ποτέ στον ΟΑΕΔ;
- Αν ναι, πείτε μου για την εμπειρία σας στον ΟΑΕΔ
- Έχετε συμμετάσχει ποτέ σε κάποιο πρόγραμμα;
- Αν ναι, πείτε μου για την εμπειρία σας

3. Πολιτισμική διάσταση (Σχέσεις με την κοινωνία υποδοχής)

- Ποια είναι η εκτίμηση που έχετε για τις σχέσεις σας με τους έλληνες στην δουλειά;
- Πιστεύεις ότι σας αντιμετωπίζουν ισότιμα;
- Διατηρείτε κοινωνικές σχέσεις και επαφές με τους έλληνες στην γειτονιά σας και, αν ναι, με ποιους τρόπους;
- Ποιο είναι το επίπεδο ικανοποίησης από τις σχέσεις σας με τους Έλληνες;
- Ποια είναι η άποψή σας για τους έλληνες γενικά και για την ελληνική κοινωνία ευρύτερα.
- Ποια νομίζετε ότι είναι η αξία που σας αποδίδει η ελληνική κοινωνία; (προσωπικές στάσεις και εμπειρίες).
- Έχετε αισθανθεί ποτέ προσβλημένος (μέσα μαζικής μεταφοράς, δημόσιες υπηρεσίες, δημόσιους χώρους, εργασία)

4. Νομική – Πολιτική διάσταση

- Ποια είναι η άποψή σας για το ελληνικό κράτος γενικά και τις προσφερόμενες υπηρεσίες ειδικά (Αστυνομία, ΙΚΑ και άλλοι ασφαλιστικοί φορείς, Εφορεία, Δήμος, ΟΑΕΔ) και την συμπεριφορά απέναντί σας (συχρότητα επαφών, χρόνος αναμονής, ευγένεια, δυσκολία επικοινωνίας, εξυπηρέτηση γενικά).
- Μπορείτε να μου πείτε μια θετική και μια αρνητική εμπειρία που σας έχει κάνει εντύπωση;

- Ποιο είναι το καθεστώς διαμονής σας στην Ελλάδα (τύπος άδειας)
- Η άδεια που έχετε τώρα θεωρείτε ότι σας έχει διευκολύνει και αν ναι, σε τι;
- Εάν αυτή την στιγμή έληγε, ξέρετε τα κριτήρια που χρειάζονται για την ανανέωσή της;
- Θεωρείτε ότι θα μπορούσατε να ανανεώσετε την άδειά σας ή θα συναντούσατε δυσκολίες;
- Αν ναι, τι είδους και γιατί;
- Περιγράψτε μου την εμπειρία σας σχετικά με την διαδικασία νομιμοποίησης
- Ποια είναι η άποψη σας σχετικά με τα κριτήρια για την ανανέωση της άδειας διαμονής;
- Πως βλέπετε να σας έχει επηρεάσει η διαδικασία με τα χαρτιά; (οικονομικά, ψυχολογικά, κλπ).
- Πως αισθάνεστε γι' αυτό;

- Ενδιαφέρεστε για την πολιτική στην Ελλάδα ή σε τοπικό επίπεδο ειδικά και, αν ναι, εξηγήστε μου καλύτερα γι' αυτό. Αν όχι, γιατί;
- Τι γνώμη έχετε για το ενδεχόμενο να σας αναγνωριστεί στο μέλλον δικαίωμα ψήφου στις εκλογές στην Ελλάδα (τοπικές ή εθνικές);
- Θα θέλατε να πάρετε την ελληνική υπηκοότητα και, αν ναι, γιατί; Αν όχι, γιατί;

5. Προσδοκίες, προβλήματα & αποτίμηση προσαρμογής

- Πως αξιολογείτε την πορεία σας στην Ελλάδα;
- Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι πετύχατε/πετυχαίνετε τους στόχους σας; Εξηγήστε μου καλύτερα γι' αυτό
- Έχετε σκεφτεί να εγκατασταθείτε μόνιμα στην Ελλάδα;
- Έχετε σκεφτεί να γυρίσετε πίσω και γιατί;
- Έχεις σκεφτεί να φύγετε σε άλλη χώρα και γιατί;
- Αν φεύγατε από την Ελλάδα, τι πιστεύετε ότι θα σας έλειπε; Εξηγήστε μου καλύτερα γι' αυτό.